

TEKNO PARKLARIN TƏHSİLDƏ VƏ İQTİSADI İNKİŞAFDA ROLU

BEYNƏLXALQ SİMPOZİUM

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ
NAXÇIVAN DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

*“TEXNOPARKLARIN TƏHSİLDƏ VƏ İQTİSADI
İNKİŞAFDA ROLU”*

*MÖVZUSUNDA BEYNƏLXALQ
SİMPOZİUM*

NAXÇIVAN-2023

*Naxçıvan Dövlət Universitetinin
Elmi Şurasının 27 fevral 2023-cü il tarixli
07 sayılı qərarı ilə nəşr edilib.*

KONFRANSIN TƏŞKİLAT KOMİTƏSİ

Elbrus İsayev, *Naxçıvan Dövlət Universitetinin rektoru,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent – sədr*

Üzvlər:

Teymur Abbasov - *iqtisad elmləri doktoru, professor*

Nazim Əhmədov - *iqtisad elmləri doktoru, professor*

Əsrəf Ələkbərov - *iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent*

Ceyhun Mahmudov - *pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent*

Cavadxan Qasımov - *iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent*

BURAXILIŞA MƏSUL:

ƏLİ HƏŞİMOV

*“Qeyrət” nəşriyyatının direktoru, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent*

*Naxçıvan Dövlət Universiteti. “Texnoparkların təhsildə və iqtisadi inkişafda rolu”
mövzusunda Beyxəlxalq simpoziumun materialları,
Naxçıvan, “Qeyrət” nəşriyyatı, 2023, səh.191*

I BÖLMƏ. TEXNOPARKLARIN FƏALİYYƏT İSTİQAMƏTLƏRİ

ƏŞRƏF ƏLƏKBƏROV
Naxçıvan Dövlət Universiteti
a.ashraf@mail.ru

MÜASİR DÖVRDƏ İQTİSADİ SƏMƏRƏLİLİKDƏ TEXNOPARK AMİLİ

Hal-hazırda dünyanın əksər inkişaf etmiş ölkələrində iqtisadiyyat innovasiyalar əsasında inkişaf etdirilir. Bu istiqamətdəki fəaliyyətin tənzimlənməsi və idarə olunmasında həmin ölkələrdəki texnoparkların üzərinə mühüm vəzifələr düşür. Bu baxımdan qabaqcıl ölkələr texnoparkların yaradılması sahəsində təcrübəyə malikdir. İnkişaf etmiş ölkələrdə texnoparkların mövcud təcrübələrindən yararlanmaq, spesifik xarakter daşıyan xüsusiyyət və tendensiyalardan istifadə etməklə konkret ölkədə qarşıya qoyulan məqsədə daha yaxşı nail olmaq mümkündür.

***Açar sözlər:** texnopark, innovasiya, iqtisadi inkişaf, texnologiya, sənaye.*

Texnoparkların yaradılmasında əsas məqsəd kimi müasir texnologiyaların və texnoloji məhsulların bazara cəlb olunması, innovasiya təmayüllü kiçik biznesin inkişafı və yeni innovasion müəssisələrin yaradılması, texnologiya hazırlayanlar və investorlar arasında kommersiya əlaqələrinin yaradılması, inkişafın müxtəlif mərhələlərində texnoloji layihələrə investisiyaların cəlb olunması, həmçinin yeni iş yerlərinin yaradılması müəyyən edilmişdir.

Azərbaycanda sənayenin gələcək inkişafı üçün bütün zəruri şərtlər mövcuddur. Texnopark haqqında qanunun olması, dövlətin himayəsi, vergi və gömrük güzəştləri, tikili sahənin olması (kompleks), potensial kadrların olması texnoparkın mövcudluğunun əsas şərtlərindəndir. Müasir dövrdə ölkəmizdə sənayenin inkişaf etdirilməsi bu sahəyə investisiyanı cəlb edərək müvafiq inkişaf institutların yaradılmasını tələb edir. Həmçinin ixtisaslı kadr potensialı, yenilənmiş enerji və nəqliyyat infrastrukturunu, əlverişli biznes investisiya mühiti, beynəlxalq bazarlara çıxış və geniş maliyyə imkanları, xammal resurslarının mövcudluğu və digər bu kimi amillər sənaye sahəsinin investisiyaya cəlb edilməsinə müəyyən edir. Beləliklə, sənaye sahəsinin strukturunun təkmilləşdirilməsi ölkədə iqtisadi artımın təmin edilməsi baxımından mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Üçüncü minilliyin iqtisadi ideologiyasına görə XXI əsr iqtisadiyyat innovasiyası əsasında inkişaf siyasətinin formalaşdırılması, innovasiya strukturlarının fəaliyyətinin səmərəli tənzimlənməsi və mövcud olan innovasiya proseslərinin təhlil olunması aktual və zəruri məsələlərdən birinə çevrilmişdi. Dünyanın bir çox öndə gedən ölkələrinin əsas inkişaf istiqamətləri iqtisadiyyatın informasiyaya, İKT-yə, biliyə, innovasiyaya, texnologiyaya əsaslanaraq inkişaf etdirilməsinə yönəldilmişdi. Bu proses elmi cəhətdən bir sıra rəsmi beynəlxalq sənədlərdə təsdiq olunmuş və bu istiqamətdə xeyli işlər yerinə yetirilmişdi. İnnovasiyaya, İKT-yə və biliklərə əsaslanan yeni tipli iqtisadiyyatın formalaşması innovasiya strukturlarının, eyni zamanda İKT profilli texnoparkların yaradılmasını zəruri edir. Bu da öz növbəsində onun yaradılması, fəaliyyətinin təşkili və idarə olunmasını əsas məsələ kimi qarşıya qoyur.

Son illər elmin sənaye ilə inteqrasiya forması kimi “elmi parklar” ərazi elmi-sənaye komplekslər qrupuna aid edilir. “Elmi parklar”ın inkişafında iki mərhələni xüsusilə qeyd etmək olar:

1. XX əsrin 60-cı illərində onların “vətəni” sayılan ABŞ-da əksər “elmi parklar” yaranan zaman Böyük Britaniyada, Fransada, Almaniyada bu parkların ilk rüşeymləri meydana gəlməyə başlamışdır;

2. Keçən əsrin əvvəllərində ABŞ-da və Qərbi Avropada olan texnoparkların ikinci mərhələsi təşəkkül tapmağa başlayan zaman bu texnoparkların heç bir vaxt olmadığı ölkələrdə (Yaponiyada, Cənubi Koreyada və s. ölkələrdə) də həmin parklar yaranmağa başladı. Bütövlükdə “elmi parkları” şərti olaraq üç modelə ayırmaq olar:

1. Amerika modeli (ABŞ, Böyük Britaniya). Amerika modeli özü də üç növə bölünür: a) elmi parklar – sözün məhdud mənasında, b) tədqiqat parkları (elmi parklardan fərqi texniki nümunə ilə

bağlıdır), c) “inkubatorlar” (ABŞ-da) və innovasiya mərkəzləri (Böyük Britaniyada və Qərbi Avropada);

2. Yaponiya modeli;

3. Qarışıq (Fransa, Almaniya) modeli.

Texnoparkın Amerika modelinin quruluşu müxtəlif ölçülü innovasiya icarədar müəssisələrdən və servis firmalarından təşkil olunmuşdur. Hazırda ABŞ-da texnoparkın sayı 700-ü ötmüşdür. ABŞ-da texnoparkın əksəriyyəti baza universitetləri əsasında təşkil olunur. Son illər texnoparkların əhatə dairəsi genişlənərək təkcə ABŞ-ı yox, həm də Böyük Britaniyanı, Almaniyayı, Fransanı, Yaponiyayı, Belçikanı, Niderlandı, Cənubi Koreyanı, Çini və digər ölkələri əhatə etməkdədir.

Texnoparkların Avropa modelinin bir neçə xüsusiyyəti mövcuddur. Birinci xüsusiyyət ondan ibarətdir ki, yeni yaradılan kiçik innovasiya formalarının yerləşməsi üçün binalar nəzərdə tutulur və nəticədə kiçik və orta innovasiya binaları 2-3 il ərzində formalaşmağa başlayır. Eyni zamanda texnopark tikintisi layihəsi həyata keçirilən zaman inkubator binası ilk olaraq tikilir. Sonradan inkubator xidmətlərinə tələbat artarsa, o zaman onun sahəsi genişləndirilir. İkinci xüsusiyyət innovasiya müəssisəsini təşkil edən firmalardan toplanmış sadə və mürəkkəb servisdən ibarət olan təkmilləşmiş xidmət sferasının olmasıdır. Nəhayət, üçüncü xüsusiyyətin tamamilə Fransaya məxsus olmasıdır. Belə ki, Fransada ölkənin zəif inkişaf etmiş rayonlarına elmin yayılmasını məqsəd qoyan “texnopol” konsepsiyası hazırlanmışdır. “Texnopol” bir tərəfdən bütün təhsil və elmi müəssisələr arasında, digər tərəfdən elmi parkın firmaları arasında elmi və texniki əməkdaşlığı nəzərdə tutur.

Qeyd etmək lazımdır ki, texnoloji və biznesin inkubasiyalaşdırılması nöqtəyi-nəzərindən texnoparkın Avropa modeli Amerika modelindən daha mükəmməl olması ilə fərqlənir. Hazırda inkubatorlar texnopark strukturlarının qəbul edilmiş formasıdır və onlara praktiki olaraq dünyanın bütün texnoparklarında rast gəlmək olar.

Texnoparkın Yaponiya modeli haqqında danışarkən qeyd etmək lazımdır ki, ilk dəfə 1983-cü ildə Yaponiyada “Texnoparklar haqqında” qanun qəbul edilmişdir. Yaponiyada texnoparkların yaradılması özünəməxsus cəhətlərə malikdir. Hər şeydən əvvəl Yaponiyada hökumət müxtəlif sahələrdə yerləşən texnopolislərin yaradılmasının tərəfdarı kimi çıxış etmiş və nəticədə ölkənin 4 iri ərazisi arasında 20-yə yaxın zona seçilmiş və burada texnopolislər yaradılmışdır. Artıq Yaponiyada dövlət orqanları, korporasiyalar və tədqiqatçılar texnoparkların yaradılması yollarında ciddi nailiyyətlər qazanmışlar. Belə ki, öz ətrafına onlarca elmi-tədqiqat institutlarını və laboratoriyalarını yığmış Sukuba elmi şəhərciyin tikintisi buna əyani misal ola bilər.

Xarici ölkə parklarının yaradılma təcrübəsinin təhlili və bu sahədə aparılan ümumiləşdirmələr əsas verir ki, ictimai-siyasi reallıqları və təbii-iqtisadi resursları nəzərə alan texnopark modelinin düzgün seçilməsi, eləcə də konkret regionun elmi-texniki və innovasiya potensialının inkişaf səviyyəsinin nəzərə alınması, eləcə də sosial-iqtisadi məsələlərin daha uğurlu həllinə təsir göstərir. Deyilənləri nəzərə alaraq qeyd etmək olar ki, ABŞ-da, Böyük Britaniyada, Avropada (Fransada, Almaniyada, İspaniyada, Finlandiyada), Rusiyada, Belarusiyada, Ukraynada, Qazaxıstanda, Hindistanda, Çində, Yaponiyada, Türkiyədə, BƏƏ-də və s. ölkələrdə texnoparkların yaradılması və fəaliyyət göstərməsi təcrübələrinin kompleks təhlili xüsusi iqtisadi zonaların, o cümlədən texnoparkların yaradılması sahəsində Azərbaycan üçün də nümunə ola bilər.

Texnopark strukturlarının yaranması müasir qloballaşan dünyada, iqtisadiyyatın inkişafının hazırkı mərhələsində elm və biznesin qarşılıqlı fəaliyyətinin obyektiv qanunauyğunluğudur. Biznes inkubatorların, texnoparkların, texnopolislərin və s. daxil olduğu bu strukturlar elmi işlərin, biznes planların sürətlə və birbaşa tətbiq edilməsi məqsədilə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə yenicə məşğul olanlara, alimlərə, mühəndislərə və s. xidmət göstərmək vəzifəsini yerinə yetirir.

Texnoparklar müasir iqtisadiyyatın elmi-texniki və sənaye sahibkarlığının dayanıqlı inkişafını təmin edən iqtisadi mühiti formalaşdırmağa imkan verən mühüm elementidir. İlk növbədə texnoparklar sərbəst iqtisadi zonanın elə xüsusi növüdür ki, onun ərazisində elmtutumlu məhsulun işlənməsi güclü inkişaf edir, yeni kadrlar və texnik-tətbiqi zonalar formalaşır, digər tərəfdən texnopark dünya iqtisadiyyatında baş verən əsas proseslərə cavab verir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan-2020: Gələcəyə Baxış İnkişaf Konsepsiyası, 29 dekabr 2012-ci il
2. Abbasov Ə.M., Bayramov Z.Z., Quliyev H.X. İqtisadi informasiyanın işlənməsinin kompüter texnologiyası. Bakı: 2002
3. İbrahimov İ.H., Kərimov K.S. Sənayedə investisiya və innovasiya fəaliyyəti. Bakı: 2017
4. Süleyman Bayramov. Beynəlxalq təcrübədə texnoparkların yaranması və inkişafını şərtləndirən amillər. Bakı: 2020
5. Azərbaycan-2030: Minilliyin inkişaf məqsədlərindən dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə doğru. Könüllü Milli Hesabat, Bakı: 2017

SUMMARY

Ashraf Alakbarov

TECHNOPARK FACTOR IN ECONOMIC EFFICIENCY IN MODERN TIMES

Currently, in most developed countries of the world, the economy is developed on the basis of innovations. In the regulation and management of activities in this direction, important tasks fall on the technoparks in those countries. In this regard, advanced countries have experience in creating technology parks. It is possible to take advantage of the existing experiences of technological parks in developed countries, to better achieve the goal set in a specific country by using specific features and trends.

Key words: technopark, innovation, economic development, technology, industry.

РЕЗЮМЕ

Ашраф Алакбаров

ФАКТОР ТЕХНОПАРКА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ В СОВРЕМЕННЫЙ ВРЕМЯ

В настоящее время экономика большинства развитых стран мира развивается на основе инноваций. На технопарки в этих странах возложены важные обязанности по организации и управлению деятельностью в этом направлении. С этой точки зрения развитые страны имеют опыт создания технопарков. Лучше достичь цели, поставленной в любой стране, можно, используя существующий опыт, определенные особенности и тенденции технопарков в развитых странах.

Ключевые слова: технопарк, инновации, экономическое развитие, технологии, промышленность.

ELSHAN NASIROV
Nakhchivan State University
enasirov@inbox.ru

**FACTORS DETERMINING THE CREATION AND DEVELOPMENT OF
TECHNOPARKS IN INTERNATIONAL PRACTICE**

ABSTRACT

The article discusses an important component of the industrial and technological innovation infrastructure - technology parks. The conclusion is made about how the increasing number of technology parks influences on socioeconomic and innovative development of the world. It is noted, that further development of regional innovation systems based on the development of technology parks in the field of high technologies is associated with the development of effective marketing mechanisms for the commercialization of innovations, improving the quality of education and its focus on innovation issues. The results of the research can be used by decision makers to substantiate the diversification of regional innovation systems in accordance with the priority directions of the technological development of the country.

Key words: *scientific parks, technology, technopark, research parks, incubators, human resources.*

Studies show that the creation of technological parks has a significant effect on the improvement of the financial and economic situation of enterprises, and on the formation of small and medium-sized business activities in general. In this regard, appropriate measures are being taken for diversification of production and services and further development of relations in our country. By the decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated December 6, 2016, the "Strategic Road Map of the perspective of the national economy of the Republic of Azerbaijan" and road maps for 10 directions were approved. The main directions of the economic and institutional reforms to be implemented in the country in the next years, as well as the steps to improve the business environment are reflected in these documents. In 2017, the implementation of those road maps began. The Economic Reforms Analysis and Communication Center is monitoring the implementation of those roadmaps. In addition to the above, the main directions of the innovation model of economic development in Azerbaijan are reflected in such development concepts as "Azerbaijan 2020: vision of the future" and the "Strategic Roadmap for the production of consumer goods at the level of small and medium enterprises". In recent years, a lot of work has been done in the direction of diversification of the economy and the introduction of new technologies. The year of 2014 was declared "Year of Industry" in Azerbaijan and more than 230 industrial enterprises were established. At the same time, more than 123 thousand new jobs were opened, of which about 100,000 are permanent jobs. As a result of the implemented measures, modern infrastructure has been provided, numerous projects in different areas of the economy has been executed. The business and investment environment in Azerbaijan has been continuously improved and important successes have been achieved in the development of entrepreneurship.

Also, the regional development strategy is being implemented according to the plan and this has formed a solid foundation for sustainable socio-economic development. In recent years, as a form of integration of science and industry, "scientific parks" are included in the group of territorial scientific industrial complexes. Two stages in the development of "scientific parks" can be particularly noted: in the example of the USA - the Silicon Valley technopark was first created in the 1950s in the USA. Founded in 1952 by Stanford University, "Silicon Valley" holds the title of the world's first technology park. Stanford University, the architect of Silicon Valley, was founded in 1891 by the Stanford Family. Research conducted at Stanford University has been the foundation and driving force behind many major companies, organizations and initiatives. In this sense, it is known as an entrepreneurial university. Many great enterprises and innovations have come out of this university: Google, Yahoo, Cisco Systems, Sun Microsystems are among the enterprises developed

by Stanford University students. In the 60s of the 20th century, when most "science parks" were created in the United States, which is considered their "motherland", the first analogues of these parks began to appear in Great Britain, France, and Germany. In the middle of the last century, when the second stage of technological parks in the United States and Western Europe began to take shape, those parks also began to appear in countries where these technological parks never existed (Japan, South Korea, etc.). The existing "technoparks" can be conditionally divided into three models: 1. American model (USA, Great Britain). The American model itself is divided into three types: scientific parks - in the limited sense of the word; research parks (the difference from scientific parks is related to the technical sample); "incubators" (in the USA) and innovation centers (in Great Britain and Western Europe); 2. Japan model 3. Mixed (France, Germany) model. The structure of the American model of the technopark is made up of innovative tenant enterprises and service firms of various sizes. Studies show that the number of technoparks in the United States has exceeded 700. In the United States, most of the technoparks are organized on the basis of base universities. In recent years, the scope of technological parks has expanded to include not only the United States, but also Great Britain, Germany, France, Japan, Belgium, the Netherlands, South Korea, China and other countries. There are several features of the European model of technoparks. The first feature is that the newly created small innovation buildings are planned for the location of their forms, and as a result, small and medium innovation buildings begin to form within 2-3 years. At the same time, when the technology park construction project is implemented, the incubator building is built first. Later, if the demand for incubator services increases, then its area is expanded. The second feature is the presence of an advanced service sphere consisting of simple and complex services collected from the firms that make up the innovation enterprise. Finally, the third feature is that it is completely owned by France. Thus, in

France, the concept of "technopolis" was developed, which aims to spread science to the underdeveloped regions of the country. "Technopolis" envisages scientific and technical cooperation between all educational and scientific institutions, on the one hand, and among the companies of the scientific park, on the other hand. It should be noted that from the point of view of technological and business incubation, the European model of the technopark differs from the American model. Currently, incubators are the accepted form of technology park structures and can be found in practically all technology parks around the world. When talking about the Japanese model of the technopark, it should be noted that the law "On Technoparks" was first adopted in 1983 in Japan. Research shows that the creation of technology parks in Japan has its own characteristics. First of all, in Japan, the government acted as a supporter of the creation of technopolises located in various areas, and as a result, about 20 zones were selected among the large areas of the country, and corresponding technopolises were created there. In Japan, government agencies, corporations and researchers have already made significant progress in creating technology parks. Thus, the construction of the Tsukuba scientific campus, which has gathered research institutes and laboratories around itself, can be a clear example of this. After the construction of Tsukuba, the main focus of the government became the "technopolis program". According to experts, as a result of the implementation of this program, Japan can become a state that has mastered the newest technologies of the XXI century. The analysis of the Japanese experience in the field of creation and management of technological parks leads to the conclusion that the concept of their formation is based on the American experience, but at the same time, the importance of the special education system, the centralized management of the Ministry of Foreign Trade and Industry, the influence of national traditions, and the sufficient use of venture capital features are also available. The effectiveness of state support for Japanese technology parks can be shown as an example of the Tsukuba science campus. This city is a center of fundamental research and was created at the expense of state funds. On the other hand, technopolises, in whose construction the local government and private capital play the main role, are successfully operating.

Currently, about 30 technological park complexes have been created on the initiative of the government. As an example of the mixed model, which is considered another type of science parks

(based on both the Japanese and the American model), we can show the science parks of France, especially the most ambitious of them, "Sophia Antipolice". It should be taken into account that parks are named in different ways in different countries of the world as an element of innovation infrastructure. Differences in names are related to functional, organizational and national characteristics. The analysis of the experience of creating parks in foreign countries and the generalizations made in this field provide the basis for the correct selection of the technopark model that takes into account socio-political realities and natural-economic resources, as well as the level of development of the scientific, technical and innovation potential of a specific region affects the more successful solution of socio-economic issues. Taking into account what has been said, it can be noted that in the USA, Great Britain, Europe (France, Germany, Spain, Finland), Russia, Belarus, Ukraine, Kazakhstan, India, China, Japan, Turkey, United Arab Emirates, etc. a complex analysis of the experiences of creating and operating technological parks in countries can be an example for Azerbaijan in the field of creating special economic zones, including technological parks. Experience shows that despite the long-term deindustrialization of a number of large cities in Europe and the United States, densely populated megacities, the trend of industrial revival is qualitatively different. Nearly 80 percent of US manufacturing jobs are still located in the 100 largest metropolitan areas, according to the Brookings Institution's Locating American Manufacturing study. For the highest technology production, this indicator reaches 95 percent. Such convenience is actively formed in Barcelona, Boston, Philadelphia, Hamburg and other cities. In the world, Russia is about the fifth place in the creation of technological parks. However, as a result of state accreditation carried out in 2000, only 30 out of 60 technoparks confirmed their status, and only 11 of them were recognized as technoparks meeting international standards. At the same time, the analysis of accreditation materials shows that the efficiency of operating technology parks is still at a low level. The proposed division of functions in the infrastructure support of innovative processes was tested for the Technopark "High Mechanical Engineering Technologies". Two main points that have a negative impact on the efficiency of the creation and operation of technological parks in Russia are highlighted: 1) At the federal and regional level, practically no effective regulatory mechanism for the activity of technoparks has been formed; 2) Effective system of state measures to support them has not been developed. At the federal level, it is indicated that the activity of technological parks is covered by a temporary regulation on a scientific park.

The processes of creating technoparks are conditioned by the limitations of the following organizational and economic mechanisms: 1) With lack of concreteness of conditions for industrial affiliation, types of provided services, technologies of their implementation and output of the final product; 2) Organizational-legal form of technoparks; 3) By supporting the economic situation of the technological park by separating the system of benefits and advantages. Since these mechanisms are not regulated by the federal center, the above problems remain unresolved at the level of individual regions. Thus, the analysis of the world experience shows that it is quite important to support the system of organizational and economic measures by the state for the regulation of the activity of technoparks. Forms of support reflecting world experience can include: 1) infrastructure development for the construction of parks and buildings; 2) participants develop technological parks by providing support to innovative firms, preferential tax, preferential loans and direct subsidies. At the same time, the system of support measures for technological parks can change at every stage of their formation and development. According to researches, effective and successful operation of the technopark is possible under the conditions of creation of an effective state mechanism to support its formation and operation by providing a system of measures and advantages at different levels of management. Experience shows that it is extremely important to support each technology park at all stages of its life cycle (creation, formation, growth). Economic support mechanisms for technoparks can be financial, credit, tax, administrative and organizational. Support measures for technoparks should be different. It has been proven that this support is maximally implemented if an appropriate program is adopted at the state and regional levels, which determines the specialization of the Technopark, their goals, expected results and the main indicators of its development. The advantage of such programs

is expressed by the fact that, on the one hand, they are tied to specific results, and on the other hand, they must ensure the implementation of the main directions of regional policy. Studies show that the technopolis economic model has become the most common model for the development of innovative potential in Russia. Smaller-scale technoparks, which are currently being created, cannot yet be compared with technopolis in terms of efficiency. Thus, technopolises are a specific management object as one of the most widespread types of technoparks in Russia. The main features of the management of technological parks created on the territory of closed administrative territorial units are investigated. This is related to the fact that currently these technoparks are the basis of innovation in Russia. It should be noted that the goal of the development of a technopolis as a territorially isolated system requires solving the problem only by using the scientific, intellectual and creative experiences of various specialists operating within the technopark.

Thus, the task in the development of technoparks arises with the competent and adequate application of a number of special methods that allow to develop an idea for solving the most important problems, as well as to evaluate using accepted methods and make an informed choice, taking into account the characteristics of human thinking. As a result of the research and analysis, it is clear that the main parameters of the investment attractiveness of a technopolis as an innovative management subject are determined by the following: geographical location; the completeness of funding sources; the share of resources provided by monopoly; level of infrastructure provision of the technological park; the level of commercial infrastructure of the technological park; the quality of interaction between technopark and innovators; attractiveness of regional and federal legislation; ease of tax requirements; the quality of the social and political environment; the impact of the innovation process on the environmental situation; human resource potential of nearby areas (quantity, intellectual and specialty). It is worth considering that it is possible to change the investment attractiveness of technopolis by influencing changing factors. In the globalized world, the creation of the structures of technoparks is considered to be the objective regularity of the mutual activity of science and business at the current stage of economic development. These structures, which include business incubators, technoparks and technopolises, perform the task of providing services to those who are just engaged in entrepreneurial activity, scientists and engineers for the purpose of rapid and direct implementation of scientific works and business plans. Technoparks are an important element of the modern economy that enables the formation of an economic environment that ensures the sustainable development of scientific technical and industrial entrepreneurship. First of all, technoparks are such a special type of free economic zone that the development of science-intensive products develops strongly in its territory, new personnel and technology application zones are formed, on the other hand, the technopark responds to the main processes occurring in the world economy. Science stimulates the development of small business, which, by acting as a form of support for small business about technology parks, allows its development to reach a qualitatively new level of social production. It is in technoparks that science gains independence from the state by obtaining financial and other additional opportunities for conducting fundamental and applied research. And finally, it should be noted that new forms and structures of integration of higher education, science, industry, entrepreneurship, financial sources, regional and local government bodies are obtained in the conditions of market relations as part of technoparks.

XÜLASƏ

Elşən Nəsirov

**BEYNƏLXALQ TƏCRÜBƏDƏ TEXNOPARKLARIN YARADILMASINI
VƏ İNKİŞAFINI MÜƏYYƏN EDƏN AMİLLƏR**

Məqalədə sənaye və texnoloji innovasiya infrastrukturunun mühüm tərkib hissəsi olan texnoparklardan bəhs edilir. Texnoparkların sayının artmasının dünyanın sosial-iqtisadi və innovativ inkişafına necə təsir etdiyi barədə nəticə çıxarılır. Qeyd olunur ki, yüksək texnologiyalar sahəsində texnoparkların inkişafına əsaslanan regional innovasiya sistemlərinin daha da inkişafı innovasiyaların kommersiyalaşdırılması üçün effektiv marketinq mexanizmlərinin inkişafı, təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və onun innovasiya məsələlərinə diqqət yetirilməsi ilə bağlıdır. Tədqiqatın nəticələri qərar qəbul edən şəxslər tərəfindən ölkənin texnoloji inkişafının prioritet istiqamətlərinə uyğun olaraq regional innovasiya sistemlərinin şaxələndirilməsinin əsaslandırılması üçün istifadə edilə bilər.

Açar sözlər: elmi parklar, texnologiya, texnopark, tədqiqat parkları, inkubatorlar, insan resursları

РЕЗЮМЕ

Эльшан Насиров

**ФАКТОРЫ, ОПРЕДЕЛЯЮЩИЕ СОЗДАНИЕ И РАЗВИТИЕ
ТЕХНОПАРКОВ В МЕЖДУНАРОДНОЙ ПРАКТИКЕ**

В статье рассматривается важная составляющая индустриально-технологической инновационной инфраструктуры - технопарков. Делается вывод о том, как увеличение количества технопарков влияет на социально-экономическое и инновационное развитие мира. Отмечается, что дальнейшее развитие региональных инновационных систем на основе развития технопарков в сфере высоких технологий связано с разработкой эффективных маркетинговых механизмов коммерциализации инноваций, повышением качества образования и его направленностью на инновационные вопросы. Результаты исследования могут быть использованы лицами, принимающими решения, для обоснования диверсификации региональных инновационных систем в соответствии с приоритетными направлениями технологического развития страны.

Ключевые слова: научные парки, технологии, технопарк, исследовательские парки, инкубаторы, человеческие ресурсы

MAYİSƏ ABBASOVA
Naxçıvan Dövlət Universiteti
abbasovaruziya@gmail.com

TEXNOPARKLARIN XÜSUSİYYƏTLƏRİ VƏ FORMALAŞMASI PROBLEMLƏRİ

Məqalədə informasiya iqtisadiyyatının formalaşmasının xarakterik xüsusiyyətləri araşdırılmış, yeni innovativ infrastrukturun əsas elementi kimi texnoparkların və innovasiya zonalarının yaradılması üzrə beynəlxalq təcrübə müqayisəli şəkildə təhlil olunur. Elmi-tədqiqatların kommersiyalaşdırılması və innovasiyalardan daha geniş istifadə olunması məqsədilə texnoparklarda innovativ proseslərin struktur təhlili aparılır.

***Açar sözlər:** innovasiya iqtisadiyyatı, texnopark, innovativ proseslər, innovasiya infrastrukturu, idarəetmə sistemləri*

Müasir dövrdə dünyanın qabaqcıl dövlətlərinin iqtisadiyyatının biliklər, texnologiyalar və innovasiyalar əsasında formalaşması və inkişaf etdirilməsi prosesi davam etməkdədir. Həmin inkişaf tendensiyalarına müvafiq olaraq Azərbaycanda iqtisadiyyatın informasiyaya, biliyə, İKT-yə, innovasiyaya əsaslanaraq inkişaf etdirilməsinin zəruriliyi bir sıra rəsmi sənədlərlə təsbit olunmuş və bu istiqamətdə müəyyən işlərin yerinə yetirilməsinə başlanılmışdır.

“Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair 2014-2020-ci illər üçün Milli Strategiyada” elm-təhsil-istehsalat sahələri arasında qarşılıqlı əlaqələrin gücləndirilməsi, bu istiqamətdə yeni idarəetmə mexanizmlərinin işlənilməsi, innovasiya mərkəzlərinin, texnoloji komplekslərin, texnoparkların, biznes-inkubatorların yaradılması və fəaliyyətinin təşkili məsələlərinin həll edilməsi bir vəzifə olaraq qarşıya qoyulmuşdur.

Burada əsas məqsəd yaxın illərdə təhsildə, elmdə, digər intellektual sahələrdə ciddi dönüş yaratmaq, informasiya və biliklər iqtisadiyyatının qurulması prosesini intensivləşdirməkdən ibarətdir. Məlum olduğu kimi, qloballaşma dövründə informasiya cəmiyyətinin tələblərinə uyğun olaraq biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın formalaşdırılması zəruri məsələdir. Elmi-texniki infrastrukturu modernləşdirmək, elmin, təhsilin və istehsalın inteqrasiyasını təmin etmək, innovasiya siyasətinin səmərəsini artırmaq, innovasiya fəaliyyəti infrastrukturunu inkişaf etdirmək qarşıya qoyulmuş məsələlərdən hesab olunur. Ona görə də Azərbaycanda formalaşmaqda olan informasiya iqtisadiyyatında texnoparkların xarakterik xüsusiyyətlərinin araşdırılması və onların formalaşması problemləri ətraflı şəkildə təhlil olunmalıdır.

İnformasiya iqtisadiyyatında informasiya texnologiyaları yeni cəmiyyətin və iqtisadiyyatın əsas məzmununu əks etdirir - əsas istehsal resursları və ictimai sərvət formaları kimi informasiya və bilik çıxış edir. İnformasiya iqtisadiyyatının fərqli xüsusiyyətləri, əsasən, aşağıdakılardan ibarətdir:

- 1) İnformasiyanın və biliyin istehsal faktoru və əsas resurs olması;
- 2) İnformasiya texnologiyalarının istehsal və qeyri-istehsal sahələrində geniş tətbiqi;
- 3) Yaradılan məhsulun maddiliyini itirməsi (dematerializasiya);
- 4) Əməyin xarakterinin və strukturunun dəyişməsi;
- 5) Yeni iqtisadiyyatın qlobal xarakter daşması və s.

Qeyd etmək lazımdır ki, innovasiya və informasiya iqtisadiyyatının, o cümlədən innovasiya klasterlərinin formalaşmasında texnoparklar ən vacib strukturlardan biri hesab olunur. Dünya təcrübəsinin təhlili göstərilir ki, texnopark strukturlarının formalaşması və səmərəli fəaliyyəti üçün bir sıra tələblərin olması əsasdır:

- 1) Uyğun ərazidə universitetlərin və ya elmi-tədqiqat institutlarının, laboratoriyalarının olması;
- 2) Texnopark strukturları zonasında və ya onun yaxınlığında sənayenin elmtutumlu sahəsinin müəssisələrinin yerləşdirilməsi;
- 3) İnnovasiya layihələrinin müxtəlif mənbələrdən maliyyələşdirilməsinin işlənmiş sistemi;

- 4) Texnopark strukturlarının yaradılması və ləğv edilməsinin normativ-hüquqi təminatı;
- 5) Texnoparkın yüsəkixtisaslı kadrlar hazırlama bacarığı;
- 6) Bazar münasibətlərinin nisbətən qərarlaşma sistemi;
- 7) İnkişaf etmiş şəhər infrastrukturunu;
- 8) Mərkəzi və yerli idarəetmə orqanlarının dəstəyi və s.

Texnopark strukturlarının yaradılmasında dövlətin rolu böyükdür. Dünya təcrübəsi göstərir ki, texnoparkların yaradılması üçün qanunvericilik bazasının formalaşdırılması, dövlət dəstəyi, vergi və gömrük güzəştləri, kadr hazırlığı kimi bir sıra şərtlərin yerinə yetirilməsi vacibdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, texnoparklar innovasiya infrastrukturunun elementi kimi dünyanın ayrı-ayrı ölkələrində müxtəlif cür adlanır. Məsələn, bəzi Asiya ölkələrində, Rusiyada, eləcə də Azərbaycanda “texnoloji parklar” (texnoparklar) və ya “elmi-texnoloji parklar”, “azad iqtisadi zonalar” ifadələri qəbul olunduğu halda, ABŞ-da və Belçikada bu cür strukturları “tədqiqat parkları”, Böyük Britaniyada və Niderlandda “elmi parklar”, Koreyada “elmi-sənaye parkları”, Fransada və Yaponiyada “texnopolisler”, Almaniya “innovativ və texnoloji mərkəzlər” adlandırılır.

Azərbaycan Respublikası iqlim şəraiti və ehtiyatları ilə tanınır. Respublikanın çox istiqamətli iqtisadiyyatı bir çox sahələrdə innovasiya texnologiyalarının inkişafına imkan verir. Bu gün Azərbaycanın enerjitutumunun azaldılması və ekoloji istehsalatın artırılması məsələlərində texnoloji geriləməsi zamanı iqtisadiyyatın yeni yüksək texnoloji avadanlıq və əqli işləmələrə əsaslanan innovasiyayönümlü iqtisadiyyata yönəldilməsi çox aktualdır.

İnkişaf etmiş dövlətlərdə də rəqabətqabiliyyətliliyin əsas amili innovasiyadır (innovasiya - yeni elmi biliklərin, məhsulların, texnologiyaların, xidmətlərin, avadanlıqların, kadrların ixtisaslaşdırılması, istehsalatın təşkilidir). Texnologiyaların təkmilləşdirilməsi pul vasitələrinə qənaət etməyə, maliyyə və qapalı texnoloji zəncirin formalaşmasına imkan yaradır. Bu da təbii ehtiyatların səmərəli mənimsənməsinə, istehsalatın rəqabətqabiliyyətinin artırılmasına böyük imkanlar verir.

İstehsalatın (sənayenin) qapalı dövriyyəsi mexanizminin həyata keçməsinin nəticəsi infrastrukturun inkişafı, işsizliyin artımının azalmasına, vergi ödənişlərinin dəyişməsinə və investisiya cəlb ediciliyinə gətirir. Beləliklə, belə yanaşma bir tərəfdən rəqabət üstünlüklərin istifadəsinə, digər tərəfdən isə ölkə iqtisadiyyatında innovasiya aktivliyinin stimullaşdırılmasına yönəldilib. Bu da yeni innovasiyayönümlü iqtisadiyyatın yaradılmasına imkan verir.

Bu gün Azərbaycanda innovasiya sisteminin yaradılması üzrə aktiv işlər gedir. Bu isə ölkənin intensiv inkişafını stimullaşdıracaq və innovasiya inkişafına gətirəcək. Bu gün sabit iqtisadi artımı əsas məsələlərin həlli üçün Azərbaycanın ehtiyat və imkanlarını birləşdirmək lazımdır. Bu isə bir tərəfdən fundamental və tətbiqi elmlərin arasında əlaqələrin güclənməsi, digər tərəfdən isə innovasiya məhsulunun istehsalı və bazarın zəbt edilməsi halında mümkündür.

Ölkənin innovasiya sisteminin inkişafının prioritet istiqamətləri əqli və sənaye mülkiyyəti bazarının inkişaf mexanizminin yaradılmasıdır. Respublikada innovasiya proseslərinin təmin edilməsi üçün təşkilatlarda innovasiya menecmentinə öyrədilməsi innovasiyaların informasiya bazasının yaradılması lazımdır.

İnnovasiya sahəsində strateji və taktiki siyasət aşağıdakıları nəzərə almalıdır:

- normativ-hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi;
- innovasiya tətbiqinin üsullarının təkmilləşdirilməsi;
- dövlət tərəfindən maliyyə dəstəyi - vençur maliyyələşmə sisteminin inkişaf etdirilməsi;
- innovasiya sahəsində kiçik, orta və iri biznesin subyektlərinin qarşılıqlı fəaliyyətinin dəstəklənməsi və fəaliyyətinin stimullaşdırılması;
- innovasiya infrastrukturunun inkişafı: texnoparklar, nanotexnoloji mərkəzlər və biznes-unkubatorlar və s.

Bunlar respublikada innovasiya fəaliyyətinin kompleks sisteminin yaradılmasının vacibliyini şərtləndirir. Digər tərəfdən müasir dövrdə elm və elmtutumlu istehsalın inkişafının daha yeni formaları axtarılır. Bu məsələlərin həll istiqamətlərindən biri texnoparkların yaradılması və inkişafıdır.

Yuxarıda göstərilən amilləri nəzərə alaraq innovasiya fəaliyyətinin inkişaf infrastrukturunu olan

texnopark şəbəkəsi konsepsiyasının yaradılması lazımdır. İnnovasiya iqtisadiyyatının yaradılması - Azərbaycan Respublikasının inkişafının prioritetlərindəndir. Bu gün təbii ehtiyatlar ocağı olan Azərbaycan qeyri-neft sahələrinin inkişafına istiqamətlənir. Bu da respublikada elmi-təhsil kompleksinin, sənayenin inkişafını sürətləndirməyi tələb edir.

Azərbaycanda biliyə əsaslanan yeni innovasiya biznesinin yaradılması imkanları inkişaf etdirilməlidir. Respublikanın iqtisadiyyatının diversifikasiyasının məqsədi yeni növ məhsul və xidmətlərin istehsalı hesabına ÜDM-in artırılması, yerli və dünya bazarında yüksək texnoloji məhsulun rəqabətqabiliyyətliliyinin artırılması, istehsal səmərəliliyinin artırılması üçün yeni texnologiyaların yaradılması və qabaqcıl texnologiyaların cəlb edilməsi, elmtutumlu sahələrin artırılmasıdır. Buna görə də texnoparklar şəbəkəsinin konsepsiyası elmə əsaslanan biznesin (sahibkarlıq fəalliyətinə) inkişafına yönəldilir.

Texnoparkın yaradılması və səmərəli fəalliyətinə təsir edən 2 əsas halı qeyd edək:

- 1) Fəalliyət göstərən normativ-hüquqi baza demək olar ki, yox dərəcəsindədir;
- 2) Dövlət dəstəklənməsinin səmərəli tədbirlər sistemi tam işlənməyib.

Aparılan tədqiqatlara əsasən, texnoparkın səmərəli fəalliyəti yalnız idarəetmənin müxtəlif səviyyələrində tədbirlər sistemini nəzərə alaraq onun yaradılması və fəalliyətinin bütün mərhələlərində səmərəli dövlət dəstəyi mexanizminin yaradılması şəraitində mümkündür.

Ümumilikdə, aparılan araşdırmalarda belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, Azərbaycan Respublikasında innovasiya infrastrukturunun bütün subyektlərinə (sənaye parkları, texnoparklar, aqroparklar, sənaye məhəllələri və s.) dövlət dəstəyinin və güzəştlərinin şamil edilməsi üçün bu subyektlər haqqında ümumi dövlət qanunvericiliyinin və innovasiya fəalliyəti ilə məşğul olan subyektləri əlaqələndirən qurumun olması məqsədəuyğun olardı.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2020: Gələcəyə Vaxış” İnkişaf Konsepsiyası
2. Инновационный парк «Синергия». Доступно на: <http://www.yarinvestportal.ru/area/sinergia/>
3. Как попасть в промышленный парк? // Федеральный портал малого и среднего предпринимательства. Доступно на: http://smb.gov.ru/content/guide/doingbusiness/bisplace_db/ind_park/
4. Обзор // ООО «РжевАгроСнаб». 2012. Доступно на: <http://www.rzhevagrosnab.com/review.aspx>
5. Парки для новой промышленности. «Эксперт» № 48 (830). Доступно на: <http://m.expert.ru/expert/2012/48/parki-dlya-novoj-promyishlennosti/>
- 6.Е.А.Лурье. Университетские технопарки: время признания. Ж.Иновации 2013, № 5 (175). стр. 3-15 [9].

SUMMARY

Maisa Abbasova

CHARACTERISTICS OF TECHNOPARKS AND FORMATION PROBLEMS

The characteristic features of the formation of the information economy are investigated in the article, and the international experience of creating technology parks and innovation zones as the main element of the new innovative infrastructure is comparatively analyzed. Structural analysis of innovative processes in technoparks is carried out for the purpose of commercialization of scientific research and wider use of innovations.

Key words: *innovation economy, technopark, innovative processes, innovation infrastructure,*

management systems

РЕЗЮМЕ

Маиса Аббасова

**ОСОБЕННОСТИ ТЕХНОПАРКОВ И ПРОБЛЕМЫ
ИХ ФОРМИРОВАНИЯ**

В статье рассматриваются характерные черты формирования информационной экономики, а также сравнивается мировой опыт создания технопарков и инновационных зон как основного элемента новой инновационной инфраструктуры. Структурный анализ инновационных процессов проводится в технопарках с целью коммерциализации научных исследований и более широкого использования инноваций.

Ключевые слова: *инновационная экономика, технопарк, инновационные процессы, инновационная инфраструктура, системы управления*

ÜLKƏR HƏSƏNZADƏ
Naxçıvan Dövlət Universiteti
ulker.hasanzade89@gmail

AZƏRBAYCANDA TEXNOPARKLARIN YARADILMASI ÜZRƏ BEYNƏLXALQ TƏCRÜBƏ

Ölkəmizdə son illərdə müxtəlif sferalar üzrə innovativ yanaşmadan istifadə üçün əlverişli mühitin formalaşması ilə əlaqədar çox ciddi addımlar atılmışdır. İnnovasiya infrastrukturunun mühüm bir elementi kimi texnoparkların qurulması ölkəmizdə sənaye potensialının artırılmasında əhəmiyyətli rola malikdir. İnkişaf etmiş avadanlıqlara görə emal sektorlarının yaradılması, infrastrukturun inkişaf etdirilməsi, həmçinin təzə aqroparkların ərsəyə gətirilməsi sahəsində tədbirlər həyata keçirilir.

***Açar sözlər:** Azərbaycan, innovasiya, texnopark, infrastruktur, beynəlxalq təcrübə*

Ölkədə sənayeləşmə prosesini sürətləndirmək və fəaliyyətlərini genişləndirmək üçün müvafiq qurumların yaradılması müasir dövrdə mühüm rol oynayır. Belə qurumlardan biri də ölkə iqtisadiyyatının inkişafına mühüm töhfə verən sənaye və texnologiyalar parklarıdır. Məlum olduğu kimi, hər bir yeni qurumun yaradılması üçün ilk növbədə onun hüquqi və institusional bazasının yaradılması vacib şərtlərdəndir. Sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması prosesi də bu baxımdan istisna deyil.

Ölkəmizdə son illərdə sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılmasının hüquqi bazasını təşkil edən bir çox normativ-hüquqi sənədlər qəbul edilmişdir. “Yüksək Avadanlıqlar Parkının qurulması barəsində” 2012-ci il noyabr ayının 5-i Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı bu sahənin tənzimlənməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edən sənədlərdən biridir. Fərmanda göstərilir ki, “Yüksək avadanlıqlar Parkı” məlumat avadanlıqları, kosmos, enerji əlverişliliyi sektorlarında araşdırmalar edilməsi, müasir və yüksək avadanlıqların tərtib edilməsi üçün vacib daxili quruluşu, maddi-texniki hesabı olan bölgədir.

İnnovasiya fəaliyyətinin genişmiqyaslı və əsaslı inkişafı XX əsrin ortalarından başlayaraq, müxtəlif istiqamətlər üzrə davam etməkdədir. Bu fəaliyyətin ilkin inkişaf mənbəyi ABŞ-da 1950-ci ilin əvvəllərindən başlamışdır. Beynəlxalq Texnologiya və Elmi Parklar Birliyinə əsasən dünyanın bütün texnoparklarının üçdə ikisi 1980-ci ildən sonra yaradılmışdır. İngiltərə, Almaniya, Fransa, Skandinaviya ölkələri, Belçika, Kanada, Yaponiya da bu dövrdə innovasiya fəaliyyətinin yüksək inkişaf səviyyəsi ilə fərqlənmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, artıq 1980-ci ildən başlayaraq inkişaf etməkdə olan ölkələr sırasında Sinqapur, Çin, Malaziya, Hindistan, Braziliya da innovasiya fəaliyyətinin inkişafına görə yüksək nailiyyətlər əldə etməyə başlamışdır [3, s.145].

İnnovasiya fəaliyyətinin inkişaf etdiyi ölkələrdə vahid istiqamətin, ana xəttin daha aydın diqqət mərkəzində olması nəzərə çarpır. Bu, dövlətin innovasiya fəaliyyətinin inkişafına dəstəyinin güclü olması, onun hüquqi bazasının təşkili və tənzimlənməsi mexanizminin mütəmadi olaraq təkmilləşdirilməsi, infrastruktur şəbəkəsinin müasirləşdirilməsinə diqqətin artırılması, özəl-elm-təhsil-dövlət təşkilatları arasında səmərəli koordinasiya sisteminin qurulması ilə səciyyələnir. Xüsusilə innovasiya fəaliyyəti üçün əlverişli və stimullaşdırıcı mühitin yaradılması bu aspektdə əsas amil kimi fərqlənir. İnkişaf etmiş ölkələr innovasiya fəaliyyətindən, yeni texnologiya və avadanlıqların təkmilləşdirilməsindən istifadə edərək həm öz strukturlarının, subyektlərinin müasir tələblər baxımından inkişafını, yerli və xarici bazarlarda mövqelərinin gücləndirilməsini, həm də ölkənin milli özəl sektorunun istehsal etdiyi məhsulların (göstərdiyi xidmətlərin) dəyişən bazar tələblərinə uyğunlaşmasını, onların rəqabət qabiliyyətinin artmasını təmin edirlər. Bazar münasibətlərinə keçid dövrünü yaşayan ölkələr isə ilk növbədə innovasiya fəaliyyətinin təkmil formada təşkilini, iqtisadiyyat sahələrinin restrukturizasiyasını, xarici iqtisadi əlaqələrin genişlənməsini həyata keçirməyə cəhd edirlər. İnnovasiya fəaliyyətinin beynəlxalq təcrübədə təşkilini və inkişafını tədqiq

etmək üçün onun ayrı-ayrı, xüsusilə də inkişaf etmiş ölkələrin nümunəsindəki vəziyyətini araşdırmaq məqsədəuyğundur [4, s.42].

Innovasiya fəaliyyətinin inkişaf etdiyi qabaqcıl ölkələrdən biri kimi ABŞ-ın təcrübəsi öz müsbət nailiyyətləri ilə xüsusi maraq kəsb edir. Keçən əsrin ikinci yarısından başlayaraq ABŞ-ın əksər universitetləri güclü tədris müəssisələrinə, elmi mərkəzlərə və elmi-tədqiqat obyektlərinə çevrilmək istiqaməti ilə yadda qalmışdır. Onlar eyni zamanda biznes, sənaye və idarəetmə orqanları ilə səmərəli, qarşılıqlı əlaqə sisteminin qurulmasına da nail olmuşdurlar. Müvafiq universitetlər xüsusi hüquqi status əldə edərək, dövlət tərəfindən tanınan və ölkə qanunvericiliyi ilə uyğunlaşdırılan hüquqi-normativ bazaya malikdirlər. Digər tərəfdən, onlar dövlət və özəl sektorun maraqlarının cəlbinə nail olaraq, tədricən sərəncamlarında innovasiya fəaliyyətinin inkişafı üçün önəmli olan maddi və mənəvi resursların (torpaq, intellektual səviyyəli şəxslər, maliyyələşmə mənbəyi və s.) cəmlənməsini də təmin edə bilmişlər. Bütün bu amillər isə müvafiq universitetlərin yalnız təhsil-tədris müəssisəsi kimi deyil, həmçinin maliyyə-təsərrüfat münasibətlərini həyata keçirən təsərrüfat subyektlərinə, ciddi elmi-tədqiqat mərkəzlərinə çevrilməsinə əlverişli zəmin yaratmışdır.

ABŞ-ın belə yönümlü universitetləri vergi qanunvericiliyi sahəsində də dövlət tərəfindən xüsusi səlahiyyətlər əldə edərək, daha çox fiziki şəxslər üzrə müəyyən olunmuş vergilər ödəyirlər. Belə yanaşma, təbii ki, əlavə maliyyə mənbəyinin yaranmasına, onların səmərəli innovasiya, elmi-tədqiqat işlərinə yönəlməsinə müsbət təsir göstərir [1, s.42]. ABŞ-ın iri universitetləri federal əhəmiyyətli tədris, elm, tədqiqat-innovasiya mərkəzlərinə çevrilməklə yanaşı, həm də regional, yerli texnoparklarının inkişafında önəmli rol oynamaqdadırlar.

ABŞ nümunəsində-Silikon Vadisi (Silicon Valley) texnoparkı ilk olaraq 1950-ci illərdə ABŞ-da yaranmışdır. 1952-ci ildə Stanford Universiteti tərəfindən ilk qurulan "Silikon Vadisi" dünyanın ilk texnoparkı ünvanını daşımaqdadır. Silikon Vadisinin memarı olan Stanford Universiteti 1891-ci ildə Stanford Ailəsi tərəfindən qurulmuşdur. 1939-cu ildə Stanford Universiteti professoru Frederick Terman tərəfindən təşviq edilən Stanford Universiteti məzunları David Packard and William Hewlett Palo Altoda bir qarajda kiçik bir elektron şirkəti qurdular. O şirkət HP olaraq adlandırıldı (Hewlett Packard). Bu qaraj əslində Silikon Vadisinin yarandığı yer oldu. O tarixdən Stanford Universiteti Silikon Vadisi ekosisteminin ən vacib və əsas komponenti və təbii hərəkətvericisi olmuşdur. Stanford Universiteti nəzdində reallaşdırılan araşdırma çalışmaları bir çox əsas şirkət, təşkilat və təşəbbüsün təməli və aparıcı gücü olmuşdur. Bu mənada təşəbbüskar universitet olaraq bilinməkdədir. Həm elmi araşdırmalar reallaşmaqda, həm də elmin təbii çevrilməsini təmin edən sahibkarlar yetişdirməkdə və beləcə, innovativ proqramları istehsal edən bir mexanizm yaratmaqdadır. Bu şəkildə bir çox böyük müəssisə və innovasiya bu universitet bünyəsindən çıxmışdır: Google, Yahoo, Cisco Systems, Sun Mikrosistemlər Stanford Universiteti tələbələri tərəfindən inkişaf etdirilən müəssisələr arasındadır. ABŞ-dakı Silikon Vadisi olaraq bilinən Stanford texnoparkı günümüzdə komputer, elektron informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı baxımından mühüm yer tutur.

Qeyd edilən təhsil-tədqiqat yönümlü universitetlərin maliyyələşməsində müxtəlif xarakterlilik özünü göstərir. Belə ki, bura federal, yerli büdcə, qrant layihələri, xeyriyyə, məqsədli fondlar, özəl sektor, təhsil, tədqiqatlar, istehsal və məsləhət xidmətləri hesabına daxil olan vəsaitlər şamil oluna bilər.

Avropa Birliyi innovasiya fəaliyyətinin inkişafına, bu istiqamətdə aparılan tədqiqatların fəallaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirir. Birliyin innovasiya siyasətinin əsas istiqamətləri kimi aşağıdakıları qeyd etmək mümkündür:

- Vahid antiinhisar qanunvericiliyinin hazırlanması və zərurət yetişdikcə onun təkmilləşdirilməsi;
- Avadanlıq, texniki vasitələrin və texnologiyaların sürətli amortizasiya sisteminin tətbiqi;
- Elmi-texniki və innovasiya tədqiqatları üzrə güzəştli vergi mexanizminin tətbiq edilməsi;
- Kiçik və orta firmaların elm və innovasiyayönümlü fəaliyyətinin, tədbirlərinin davamlı olaraq genişləndirilməsi ilə bağlı münbit mühitin yaradılması;
- Yeni texnologiyalar, innovasiya məhsulları istehsal edən firmaların bu sahədəki fəaliyyətinin dəstəklənməsi, onlar üçün birbaşa və güzəştli maliyyələşmə sisteminin yaradılması;
- Universitetlərin, elmi mərkəzlərin, təşkilatların istehsal müəssisələri ilə, elm və innovasiyayönümlü

məhsul istehsal edən (xidmətlər göstərən) firmalarla qarşılıqlı əlaqə mexanizminin təşkili və onun stimullaşdırılması.

Almaniyada innovasiya mərkəzləri regional iqtisadiyyatın inkişafında əsas aparıcı qüvvə kimi çıxış edirlər. Ölkədə innovasiya mərkəzləri, tədqiqat büroları ilə şirkətlər, firmalar arasındakı qarşılıqlı əlaqə funksiyasını ictimai, elmi təşkilatlar, tədqiqat assosiasiyaları yerinə yetirir. Belə ki, bu sahədə “Fraunfer cəmiyyəti” xüsusi nüfuza malik, ixtisaslaşmış təşkilat kimi tanınır. Cəmiyyət ölkədə fəaliyyət göstərən məşhur innovasiya və elmi-tədqiqat yönümlü mərkəzin, təşkilatın maraqlarını daxildə və xaricdə təmsil edir. Cəmiyyətin əsas vəzifələrindən biri də innovasiya və yeni məhsulların, texnologiyaların sənaye müəssisələrində, iqtisadiyyat sahələrində tətbiqini təmin etmək, innovasiyayönümlü kiçik və orta müəssisələrin, vençur firmalarının yaradılmasına potensial imkanlar daxilində yardım göstərmək, innovasiya, elmi-texniki tədqiqatlar sahəsində hüquqi bazanın, tənzimləmə mexanizminin təkmilləşdirilməsində, onların layihələrinin hazırlanmasında yaxından iştirak etməkdir [2, s.125].

Beynəlxalq təcrübədə elmi-texniki tərəqqinin və innovasiya fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsində vençur vəsaitləri, investisiyaları mühüm mövqeyə malikdir. Müvafiq maliyyələşməni kiçik və orta həcmli vençur firmaları həyata keçirir, onların kapitalı, maliyyə mənbəyi müxtəlif istiqamətlər üzrə formalaşır (dövlət, dövlət təminatı ilə bank kreditləri, iri şirkətlərin, texnoparkların, universitetlərin maliyyə mənbələri və s.). Dövlət vençur firmaların məqsədli fəaliyyətini stimullaşdırmaqla, cəlb etdikləri vəsaitlərin səmərəli istifadəsi üzrə tənzimləmə mexanizmini təşkil edir.

Yaponiyanın elm və texnologiya siyasəti "2025-ci ildə yaşamaq üçün ən ideal ölkə olma" hədəfinə bağlıdır. Yaponiyanın universitet-sənaye əməkdaşlığı çərçivəsinə etdiyi diqqət və texnopark qurma qərarları 1960-cı ilin əvvəllərinə qədər uzanır. Yapon Yeninin (pul vahidi) dəyər qazanması və Asiyadakı bir çox iqtisadi inkişafa başlamasıyla Yaponiyanın ixracatında bir durğunluq yaşanmağa başlamışdır. Buna görə Yaponiya beynəlxalq bazardakı yerini itirməmək üçün texnopolislərə önəm vermişdir. Yaponiya da digər bəzi Asiya ölkələri kimi texnoparklarını qurarkən uğurlu Amerika texnoparklarını nümunə almışdır. Yaponiyada texnologiya inkişaf etdirmə mövzusunda ən önəmli addım Tsukubadakı texnologiya inkişaf bölgəsidir. Qurulmasına 1963-cü ildə qərar verilən mərkəz 1974-cü ildə fəaliyyətə başlamışdır. Yaponiyada texnoparklara dövlət dəstəyi artırılmış, milyard dollarlar universitet və texnoparklara yatırılmışdır. Nəticədə, ölkə bir texnostate/texnodövlət xüsusiyyətini qazanmışdır. Bu gün Yaponiya Sənaye Nazirliyi Avstraliyadakı texnoparkların qurulmasında qabaqcıl mövqedədir. Yaponiyada texnoparklar xüsusilə Böyük Okean sahillərində sıxlaşan sənaye texnologiya mərkəzlərini digər bölgələrə yayaraq yeni texnoparklar yaratmaq və regional inkişafı təmin etmək məqsədli bir vasitə olaraq istifadə edilməkdədir [1, s.44].

Çin Texnologiya parkları daxilində sürətlə inkişaf edən ölkələr arasında iştirak edən və iqtisadi güc baxımından dünyanın ən böyüyü olmağa namizəd ölkədir. Çin hökuməti tərəfindən qurulan texnoparkların inkişafının başlanğıcı 1980-ci illərin sonlarına doğru ilk dəfə qurulan inkubatorlara əsaslanır. Çində qurulmuş olan inkubatorların sahibkarlığın önündəki maneələri qaldırmaq, risk almaq və sahibkarlığın ictimai dəyərlərə çevrilməsini təmin etmək kimi bir çox Texnoparkların yaradılması üzrə beynəlxalq təcrübə missiyası var. Buna görə inkubatorlar Elm və Texnologiya Nazirliyi nəzdindəki Qabaqcıl Texnologiya Sənaye İnkişaf Mərkəzi və hökumət tərəfindən dəstəklənmişdir. Çin hökuməti texnoloji inkişafa təsir edən kiçik və yeni texnologiya mərkəzli firmaların edəcəkləri Araşdırma-inkişaf etdirmə və innovasiya xərcləri üçün toxum sərmayələr təmin etməklə birlikdə firmalara təmin edilən aşağı icarə və infrastruktur güzəştləri kimi bazarın 50%-dən aşağı maliyyətlə bir çox xidmətlər təqdim etməyə başlamışdır. Xüsusilə hökumət tərəfindən təmin edilən əhəmiyyətli dəstəklər sayəsində yüksək texnologiya firmalarının inkişafına resurs təşkil edən inkubatorlar sayəsində qabaqcıl texnologiya cəhdlərinin nisbəti 30%-dən 80%-ə yüksəldilmişdir. Qabaqcıl Texnoloji inkişafı ətrafında iqtisadi inkişafını sürətləndirərək dünya və iqtisadi inteqrasiyaya yönəlməyə qərarlı olan Çin rəhbərliyi texnologiyaya üstünlük verməyə başlamışdır. Çin hökuməti tərəfindən texnoloji sahədə atılan ən əhəmiyyətli addım isə Zhongguancun bölgəsində qurulan texnoparkdır. 1980-ci illərin əvvəllərində təməlləri atılan Zhongguancun bölgəsi keçmişdə paytaxt

Pekinin şəhər etraflarından biridir. Çinin infrastruktur çatışmazlığı ilə bölgədə inkişaf etmiş olan müstəqil ekspertiza (təcrübə) mərkəzlərinin daşınmasının çətinlikləri səbəbləri birləşərək bölgənin hamısı Texnologiya və Elm Bölgəsi elan edilmişdir. Çin digər inkişaf etməkdə olan ölkələrə nisbətən xüsusilə proqram sektorunda böyük bir daxili bazara sahib olub, istehsalının böyük əksəriyyətini daxili bazara sövq edib satır. Proqram sektorunda Çinin ən önəmli üstünlüyü bir viziona sahib olması, bu vizyon çərçivəsində proqram sektoruna vergi dəstəkləri təmin edilməsidir. Xüsusilə ucuz sərmayə tədarük edilmiş və xaricə əmək çıxışı ilə əlaqədar qaydalar yumuşaldılmışdır.

Sinqapur nümunəsinə nəzər salsaq görərik ki, əhəmiyyətli sayıla biləcək heç bir təbii resursu olmayan və 650 km²-lik kiçik bir şəhərdən ibarət olan Sinqapur iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək üçün bəzi qanuni tənzimləmələri reallaşdırıb beynəlxalq ticarət, maliyyə və turizmin yanında Araşdırma-inkişaf etdirmə fəaliyyətlərinin dəstəklənməsi və ölkənin bir tədqiqat və texnologiya inkişaf etdirmə mərkəzi halına gətirilməsi strategiyası ilə elektron və İT sektorlarında önə çıxmışdır. Ucuz işgücünə söykənən istehsal sahəsində digər Asiya ölkələri ilə rəqabət edə bilməsi mümkün olmayan Sinqapurda Araşdırma-inkişaf etdirmə Texnoparkların yaradılması üzrə beynəlxalq təcrübə və texnologiyanın inkişaf etdirilməsi mövzusu 1970-ci illərin ikinci yarısından etibarən hökumət tərəfindən diqqət mərkəzində olmuş və ilk elm parkı olan Singapore Science Parkın quruluş işlərinə 1980-ci ildə başlanmışdır. Elm parkının üç etapi (Nanyang Texniki Universiteti İnnovasiya Mərkəzi, Biopolis və Fusionopolis) və One-North layihəsi iştirak etməkdədir.

Cənubi Koreyanın Teknopark təcrübəsi Avropa və ABŞ-a nisbətən daha yenidir. Cənubi Koreya Teknopark quruluşlanmasının ən önəmli ünsürü Regional İnnovasiya Sistemi olmasıdır (Regional Innovation System-RIS). Dövlət quruluşlanmasında da bu istiqamətdə bir dəyişikliyə gedilmiş, Ticarət, Sənaye və Enerji Nazirliyi, İnformasiya İqtisadiyyatı Nazirliyinə çevrilmişdir. Digər tərəfdən texnoparkların funksional olaraq davamlı bir inkişaf müddətində olduğu görülməkdədir. Cənubi Koreya tenoparkları hal-hazırda etibarlı iş və müəssisə rəhbərliyi, əmlak, əqli mülkiyyət hüquqları, tədqiqat-inkişaf etdirmə, texnologiya transferi və marketing mövzularında müşavirlik etməkdədir.

İsrail elm və texnologiya parklarının oxşar təşkilatları İsraildə sənaye parkları olaraq adlandırılmaqdadır. İsraildə müasir mənada sənaye parkları İsraili məşhur sənayeçi Stef Wertheimerin yeni baxış bucağı sənaye bölgələri qurma prinsipinin tətbiqi olaraq qurulmuşdur. Bu çərçivədə 1985-ci ildə İsrailin Şimali Galillee bölgəsində qurulmuş və "Tefen Modeli" olaraq bilinən ilk sənaye parkı ardından daha dörd park qurulmuşdur. Bu parkların nəzdindəki 160 şirkət, 4.000 nəfərdən çox insan işlətməkdə olub, bunların 500 Milyon dolları aşmış olan gəlirin 80%-i ixracata istiqamətlidir. İsrailin Texnoparkların yaradılması üzrə beynəlxalq təcrübə ətrafında iştirak edən Ərəb ölkələrinin neft gəlirlərinə asılılığı və İsrailin qıt təbii resursları bölgə üçün texnologiyanın əhəmiyyətini də artırmaqdadır. Sənaye parkları ixracata dönük sənayenin inkişafı üçün dəstəkləyici və təşviq edici iş mühitinin təsis edilməsi məqsədi ilə qurulmuşdur. Ayrıca yeni qurulan təşəbbüslərin məhsullarının inkişaf etdirilməsi və satışa çıxarılması diqqəti təmin edən sənaye parkları bu firmalar üçün inkubator vəzifəsi də görməkdədir. Tefen Parkı tək başına İsrailin ixracatının 10%-ni həyata keçirir. Tefen modeli ixrac, təhsil, yaşayış sahələri, sənət və ortaqlar iş etmə mədəniyyəti üzərinə qurulmuşdur. Tefen modelində ixracata dönük sənaye, sənaye parkında fəaliyyət göstərən firmalara infrastruktur təmin edəcək təhsil müəssisələri, çalışanlar üçün yaşayış sahələri, mədəni obyektlər və fərqli etnik qrupların bir arada var ola biləcəyi iş sahələri təmin edilərək dəstəklənilməkdədir.

Qısa olaraq qeyd edək ki, ABŞ təcrübəsini Azərbaycanda tətbiq etmək mümkündür. Bu təcrübənin respublikamızda uğurlu olmasının ən mühüm 6 faktoru aşağıdakılardır:

- Texniki Ekspertlərə yetişmə (keçid);
- İnfrastruktur;
- Quruluş sərmayəsi;
- İş gücü dövrü;
- İnformasiya paylaşım şəbəkələri;
- Mövcud firmalardan yeni firmaların meydana gəlməsi (Mushrooming, Göbələklək kimi inkişaf etmə).

İnkişaf etmiş ölkələrdə, eləcə də Azərbaycanda müasir tendensiyalar, innovasiya proseslərindən

sistemli yanaşmanın tətbiqini tələb edir ki, bu da bir sıra məsələlərin həllinə şərait yaradır. Bunlara nəzər salaq;

➤ İnnovasiya aktivliyinin gələcək inkişafı baxımından biliyin paylaşması mərhələsində informasiya texnologiyalarının əhəmiyyəti daha da aktuallaşır;

➤ Dünyanın müxtəlif ölkələrində innovasiya inkişafının əsas xüsusiyyəti, yəni keyfiyyətli insan kapitalı uğrunda rəqabət hesab edilir. Buna müvafiq olaraq da yüksəkixtisaslı kadrların daha da artması, biliyin paylaşılması prosesi təmin edilir;

➤ Qloballaşma dünyanın bir sıra ölkələrində rəqabət aparən şirkətlərin daha yüksək səviyyəli texnologiyalardan istifadə etməyə və innovasiyaların ixtisaslaşması üzrə stimullaşdırmağa məcbur edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Технопаркларın yaradılması üzrə beynəlxalq təcrübə. Bakı: “Çap ART” nəşriyyatı, 2017
2. Батлер У.Э. Марианн Е. «Корпорации и ценные бумаги по праву России и США», Москва: 1997, стр. 42.
3. Батников С., Петров Ю. «Корпоративный сектор в переходной российской экономике» //Российский экономический журнал 2013 год.
4. Бегнт Карлоф «Деловая стратегия» Москва: Экономика, 2015, 358 стр.
5. Abbasov S.H. Texnologiyalar və yeniliklərin idarə edilməsi, 2013

SUMMARY

Ulker Hasanzade

INTERNATIONAL EXPERIENCE ON CREATING TECHNOPARKS IN AZERBAIJAN

In recent years, very serious steps have been taken in our country regarding the formation of a favorable environment for the use of innovative approaches in various spheres. Construction of technological parks as an important element of innovation infrastructure has an important role in increasing industrial potential in our country. Due to advanced equipment, measures are being taken in the field of creation of processing sectors, development of infrastructure, as well as creation of new agricultural parks.

Key words: Azerbaijan, innovation, technology park, infrastructure, international experience.

РЕЗЮМЕ

Улкер Гасанзаде

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ СОЗДАНИЯ ТЕХНОПАРКОВ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

В последние годы в нашей стране предприняты очень серьезные шаги по формированию благоприятной среды для использования инновационных подходов в различных сферах. Строительство технопарков как важного элемента инновационной инфраструктуры играет важную роль в повышении промышленного потенциала нашей страны. Благодаря передовому оборудованию принимаются меры в области создания перерабатывающих производств, развития инфраструктуры, а также создания новых агропарков.

Ключевые слова: Азербайджан, инновации, технопарк, инфраструктура, международный опыт.

AZƏRBAYCANDA TEXNOPARKLARIN FƏALİYYƏT İSTİQAMƏTLƏRİ VƏ İNKİŞAF MEYARLARI

Sənayeləşmə prosesi investisiyaları və iqtisadi inkişafı təşviq edir və cəmiyyətin dünyaya baxışını dəyişir. Texnoparkların fəaliyyətinin bir çox aspektləri birbaşa və ya dolayısı ilə elmi tədqiqat fəaliyyətinə aid edilir. Digər tərəfdən texnoparkların fəaliyyət istiqamətlərinin tədqiqi və inkişaf meyarlarına innovativ yanaşma çox vacibdir. Beləliklə, tətbiqi vacib olan elmi-tədqiqat işləri kompleksini meydana gələcək texnopark ekosistemlərində tapmaq olar.

Açar sözlər: *sənayeləşmə, texnopark, iqtisadiyyat, tərəqqi, dinamizm.*

Respublikamızın gələcək tərəqqisi ilə əladədar olaraq, düşünülmüş proqramlara misal olaraq modern sənayeləşməni göstərə bilərik. Son zamanlarda müasir zamanın tələblərinə müvafiq aparılan müvəffəqiyyətli siyasət iqtisadiyyatın sənayeləşməsinə daha da intensivləşdirib. Sözsüz ki, sənayenin intensiv tərəqqisini bərpa edən mühüm faktorlar ölkəmizin sahib olduğu elmi imkanlar, təbii sərvətlərdir. Son illər iqtisadiyyatda sənaye sektorunun inkişaf etdirilməsi qarşıya məqsəd kimi qoyulmuşdur və sənayenin ÜDM-in strukturunda payı 50 faizə bərabər olmuşdur.

Neft və qaz strategiyasının reallaşdırılması ölkənin maliyyə resurslarının davamlı artmasına və mövcud sənaye potensialından effektiv istifadənin genişləndirilməsinə yardım etmişdir. Uğurlu sosial-iqtisadi siyasətin aparılması iqtisadiyyatın bütün sahələrinin inkişafına və xüsusilə, qeyri-neft sektorunda iqtisadi fəaliyyətin artmasına müsbət təsir göstərir. Bu nailiyyətlər Azərbaycan sənayesinin inkişafın yeni mərhələsinə daxil olmasını şərtləndirdi: son 10 ildə qeyri-neft sənayesində sənaye istehsalı 2,7 dəfə artmışdır. Azərbaycanda iqtisadiyyatın diversifikasiyası, sənayenin modernləşdirilməsi müasir çağırışlar və yeni təşəbbüslər nəzərə alınmaqla həyata keçirilir. Respublikamızın sənaye sektorlarından başqa, yeni prioritet emal sektorlarının ərsəyə gətirilməsi, bölgələrdə sənaye imkanının qüvvələndirilməsi istiqamətində ardıcıl işlər görülməkdədir.

Hazırkı dövrdə sənayeləşmə prosesini sürətləndirmək və fəaliyyətlərini genişləndirmək üçün müvafiq qurumların yaradılması mühüm rol oynayır. Bunlardan biri də ölkə iqtisadiyyatının inkişafına mühüm töhfə verən sənaye və texnologiyalar parklarıdır. Texnopark ölkənin təlim şirkətləri himayəsində və yaxud sərbəst şəkildə ərsəyə gətirilir. Texnoparkın təsis edilməsi barədə təklifi icra hakimiyyəti idarəsinin və yaxud ölkənin şirkətlərinin qərarlarını nəzərə almaqla dövlət başçısı təsdiq edir. Təklifdə onun ərsəyə gətirilməsinin məqsədi, işçi sahəsi, maliyyələşmə mənbəyi, yerləşdiyi bölgə, idarə edilməsi və işlərinin görülməsi ilə əlaqədar mövzular təyin olunur. Ölkəmizdə sənaye və texnologiya parklarının yaradılması prosesinə başlamaq üçün ciddi səbəblər və məqsədlər mövcuddur. Xarici ölkələrin təcrübəsinə nəzər yetirərək qeyd etmək olar ki, sənaye və texnologiya parkları qeyri-neft sahəsinin mütəmadi tərəqqisini həyata keçirmək və sakinlərin emal sektorunda işlərini çoxaltmaq potensialına malikdir. Bu səbəbdən də fərqli sənaye sektorlarını tərəqqi etdirmək istəyən, dövlətin iqtisadiyyatının nizamlı tərəqqi sahəsində maraqlı olan ölkələr iqtisadi siyasətlərində sənaye və texnologiya parklarının ərsəyə gətirilməsinə, inkişafına xüsusi diqqət ayırırlar. Polşa, Latviya, Rusiya, Çin, Türkiyə, Almaniya və Cənubi Koreya təcrübələrinin təhlilindən məlumdur ki, sənaye parklarının ərsəyə gətirilməsi dövlətin iqtisadiyyatının eksport qabiliyyətinin, çəkişmə bacarığının, importu əvəzləyən məmulatların emalının çoxaldılması, kənar rayonlarda işlərin görülməsi, modern avadanlıqların cəzb olunması kimi prioritet funksiyaların təmin edilməsində vacib əhəmiyyət kəsb edirlər.

Ölkəmizdə son illərdə sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılmasının hüquqi bazasını təşkil edən bir çox normativ-hüquqi sənədlər qəbul edilmişdir. Dövlət başçısının 2014-cü il may ayının 15-i imzalanan sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Avadanlıqlar parkı barəsində örnək Əsasnamə” də isə “texnologiyalar parkı” anlayışı “innovasiya məmulatının və yüksək avadanlıqların tərtib edilməsi, istifadə edilməsi və yaxud inkişaf etdirilməsi üçün elmi araşdırmaların edilməsi, onların

yekun nəticələrinin sənaye, servis və başqa sektorlarda istifadə edilməsi üçün vacib daxili quruluşu, maddi-texniki hesabı olan ərazi” kimi izah edilir. Nümunəvi Əsasnamədə texnoparkın yaradılması məqsədləri kimi aşağıdakılar göstərilir:

1. İqtisadiyyatın davamlı tərəqqisi və çəkişmə bacarığının yüksəldilməsi;
2. Texniki uğurlar əsasında yüksək avadanlıqlar sektorlarının böyüdülməsi;
3. Elmi araşdırmaların edilməsi və müasir avadanlıqların istifadə edilməsi üzrə modern komplekslərin ərsəyə gətirilməsi.

Respublikada son illərdə sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılmasının hüquqi bazasını təşkil edən bir çox normativ-hüquqi sənədlər qəbul edilmişdir. “Yüksək Avadanlıqlar Parkının qurulması barəsində” 2012-ci il noyabr ayının 5-i Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı bu sahənin tənzimlənməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edən sənədlərdən biridir. Fərmanda göstərilir ki, “Yüksək avadanlıqlar Parkı” informasiya avadanlıqları, kosmos, enerji əlverişliliyi sektorlarında araşdırmalar edilməsi, müasir və yüksək avadanlıqların tərtib edilməsi üçün vacib daxili quruluşu, maddi-texniki bazası olan bölgədir. Bu Fərmanla iqtisadiyyatın mütəmadi tərəqqisinin və rəqabət bacarığının yüksəldilməsi, modern elmi və texniki uğurlara arxalanan məlumat avadanlıqları sektorlarının böyüdülməsi, elmi araşdırmalar edilməsi və təzə məlumat avadanlıqlarının istifadəsinə görə modern təşkilatlar qurulması məqsədi ilə Yüksək Texnologiyalar Parkı yaradılması nəzərdə tutulmuşdur.

“Sumqayıtda Kimya Sənaye Parkının qurulması haqqında” dövlət başçısının 2011-ci il dekabr ayının 21-i imzaladığı Fərmanında respublikada yüksək avadanlıqlara görə rəqabət qabiliyyəti olan sənaye emalının tərəqqisi üçün zəngin imkan təşkil etmək, sözügedən sektorda sahibkarlığa köməklik etmək, qeyri-neft sahəsinin mütəmadi şəkildə tərəqqisini həyata keçirmək və sakinlərin emal sektorunda marağını cəlb etmək üçün ilə Sumqayıtda Kimya Sənaye Parkı yaradılması və ərazidə neft-kimya və başqa prioritet sənaye sektorlarına görə rəqabət qabiliyyətli məmulatların emalı müəssisələri yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. Bu məqsədlə Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi Sumqayıtda mövcud olan Kimya Sənaye Parkının işlərinin həyata keçirilməsini, bölgələrdə yerləşən təzə olmayan cihazların ləğv edilməsini, bölgənin istifadə üçün faydalı hala salınması, ekzogen və endogen quruluşun ərsəyə gətirilməsini, iş yeri, laborator müayinə, treninq, ixtisas üzrə hazırlıq və sahibkarlıq işlərinin əlverişli şəkildə təmin olunması üçün başqa servislərin edilməsini həyata keçirmək üçün mühüm tədbirlər görməli, Parkın işlərinin həyata keçirilməsi, nizamlanması, tərəqqisi, emal edilən sənaye məmulatlarına prioritet meyillərin təyin edilməsi, güzəştli kreditlərin verilməsi, həmçinin məsləhətçi müəssisənin cəzb edilməsi ilə əlaqədar tədbirlərin görülməsini təmin etməsi məqsəduyğundur.

“Bakı şəhərində Balaxanı Sənaye Parkının ərsəyə gətirilməsi barəsində” 2011-ci il dekabr ayının 28-i imzalanan dövlət başçısının fərmanına görə sahibkarlığın dəstəklənməsi, modern avadanlıqlara görə sənaye şirkətlərinin qurulması və sakinlərin emal sektorunda işlərinin çoxaldılması məqsədi ilə Bakı şəhərində Balaxanı Sənaye Parkı yaradılmışdır. Balaxanı Sənaye Parkının ərazisində tullantıların yenidən emalı və servis müəssisələri yaradılıb və Balaxanı Sənaye Parkının idarə olunması “Təmiz Şəhər” ASC tərəfindən həyata keçirilmişdir.

Innovativ emalın böyüdülməsi və yeni emal sektorları üçün peşəkar işçilərin hazırlanması məqsədilə dövlət başçısının 2014-cü il dekabr ayının 26-sı imzalanan Fərmanı ilə “Ölkəmizdə sənayenin tərəqqisinə aid 2015-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı” və bu proqramın tətbiqi üzrə uyğun tədbirlər ideyası qəbul edilib. Həmin Tədbirlər Planı sənayenin rəqabət qabiliyyətinin çoxaldılması və imkanlarının qüvvətləndirilməsi, sənaye şirkətlərinin işlərinin dəstəklənməsi, sənaye əraziləri və klasterlərinin qurulması, sənayenin kadr imkanının və biliklə təmin edilməsinin intensivləşdirilməsi və sənaye sektorunda məcəllənin inkişaf etdirilməsi kimi 5 sahə üzrə 61 tədbiri əhatələyir.

“Respublikamızda sənayenin tərəqqisinə aid 2015-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı”nın tətbiq edilməsi əsasında Tədbirlər Planında təsdiq edilmiş tədbirlərin istiqamətlərindən biri də “Sənaye bölgələri yaradılması”dır. Həmin istiqamət üzrə aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi

nəzərdə tutulmuşdur:

- ✓ Sumqayıtda yerləşən Sənaye Parkının istifadəsinin inkişaf etdirilməsi;
- ✓ Balaxanı Sənaye Parkında daxili quruluş işlərinin başa çatdırılması, parkın istifadəsinin inkişaf etdirilməsi;
- ✓ Yüksək Avadanlıqlar Parkının daxili quruluşunun təşəkkül etdirilməsi və işlərinin həyata keçirilməsi;
- ✓ Gəncədə sənaye parkının qurulması, daxili quruluşunun təşəkkül etdirilməsi və işlərinin həyata keçirilməsi;
- ✓ Mingəçevirdə sənaye parkının qurulması, daxili quruluşunun təşəkkül etdirilməsi və işlərinin həyata keçirilməsi;
- ✓ Sənaye klasterlərinin ərsəyə gətirilməsinə aid qərarların tərtib olunması və bunun üçün bəzi zəruri işlərin görülməsi;
- ✓ 3 iyun 2015-ci ildə “Qaradağ Sənaye Parkının ərsəyə gətirilməsi barəsində” dövlət başçısının Fərmanı, 14 sentyabr 2016-cı ildə isə “Pirallahı Sənaye Parkının ərsəyə gətirilməsi barəsində” dövlət başçısının Sərəncamı qəbul edilmişdir. Bu Sərəncamlarla, Qaradağ və Pirallahı Sənaye Parklarının istifadəsinin həyata keçirilməsi, idarə edilməsi və tərəqqisi ilə əlaqədar tədbirlər “Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı” Məhdud öhdəlikli Cəmiyyətinə tapşırılmışdır.

27 fevral 2015-ci ildə “Mingəçevir Yüksək Avadanlıqlar Parkının ərsəyə gətirilməsi barəsində” dövlət başçısının Fərmanı qəbul edilmişdir. Fərmanda qeyd edilir ki, iqtisadiyyatın davamlı tərəqqisini və çəkişmə bacarığının çoxaldılmasını, modern elmi və texniki uğurlara görə innovasiya və yüksək texnologiya sektorlarının böyüdülməsini, elmi araşdırmalar edilməsini və təzə texnologiyaların işlənilməsi üzrə müasir komplekslərin ərsəyə gətirilməsini həyata keçirmək üçün Azərbaycan Respublikası Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin tabeliyində yaradılmış “Yüksək Texnologiyalar Parkı” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin Mingəçevir şəhərində istifadəsində olan 1,3 hektar torpaq sahəsində Mingəçevir Yüksək Texnologiyalar Parkı yaradılsın və Mingəçevir Yüksək Texnologiyalar Parkının fəaliyyətinin təşkilini, idarə olunmasını və inkişaf etdirilməsi həyata keçirilməsi həmin Cəmiyyətə tapşırılsın.

Bütövlükdə, dünyanın praktiki fəaliyyətinə görə sənaye parklarının ərsəyə gətirilməsi dövlətin iqtisadiyyatında eksportun miqdarının artması, importu əvəzləyən məmulatların emalının çəkişmə bacarığının çoxalması, işlərin verilməsi, modern avadanlıqların cəzb olunması kimi prioritet funksiyaların tətbiqində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu nöqteyi-nəzərdən yanaşdıqda Azərbaycanda yaradılan sənaye parkları da göstərilən məqsədlərə xidmət edir. Azərbaycandakı sənaye parklarında gömrük sektorunda təkan verici tədbirlərin tətbiqi, parkın daxili quruluşla təmini, ərazinin kirayə pulunun minimum həddə müəyyənləşdirilməsi, sərfəli borcların verilməsi və inzibati əməliyyatların primitivləşdirilməsi üsulu ilə sənayeləşmə siyasətinin reallaşdırılması respublika iqtisadiyyatının tərəqqisinə yaxşı effekt edəcək.

Müasir dövrdə ölkənin qarşısında duran əsas məqsədlərdən birini iqtisadiyyatın eksport xarakterliliyinin həyata keçirilməsi və importun əvəzlənməsi təşkil edir. Bu məqsədə nail olmaq üçün qarşıya qoyulan yerli istehsalın rəqabətqabiliyyətinin yüksəldilməsidir. Rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi təkcə effektiv rəqabət mühitinin bazarda yaratdığı rəqabət təzyiqi ilə mümkün ola bilər. Nəticədə, bazar amilləri arasında çəkişmə məhsuldarlığın və iqtisadi əlverişin çoxalmasına, avadanlıq və innovasiyaların bir çox sahədə istifadə edilməsinə imkan verir. Respublikamızın ərazisində ərsəyə gətirilən sənaye parklarının da sözügedən işlərə servis göstərəcəyi düşünülür.

ƏDƏBİYYAT

1. Dövlət-biznes tərəfdaşlığı haqqında. Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı: 2001
2. Tağıyev A.H., Səmədzadə Z.: İnnovasiya: 1 sayılı broşura. Bakı: Təknur, 2016
3. Abbasov S.H. Texnologiyalar və yeniliklərin idarə edilməsi. Bakı: 2013
4. Abdullayev İ. S., Nağıyev Ə. H. İstehsalın təşkili. Bakı: 2011

5. Azərbaycan sənayesi: statistik göstəriciləri, DSK. Bakı: 2017, 344 s.
6. Ələskərov A., Əhmədova A. Müstəqil Azərbaycan Respublikası bazar iqtisadiyyatına keçid yollarında. Azərbaycan EA-nın Xəbərləri. İqtisadiyyat seriyası, №4, Bakı: 2016
7. Əlirzayev Ə., Azərbaycanda sahibkarlığın inkişafı problemləri və həlli yolları. Nəzəriyyə və təcrübə. Bakı: Elm, 2009
8. Əliyev T.N. Biznesin idarə edilməsinin əsasları. Bakı: Elm, 2012
9. Əliyev T.N., Əhmədli A.M., Məmmədov R.M. Müştərək müəssisə və sahibkarlıq. Bakı: 2011.
10. Əliyev T.N., Məmmədova İ.İ., Azərbaycanda kiçik biznesin təşkili və idarə edilməsinin bəzi səmtləri. AzETETİ, Bakı: 2013
11. Hüseynov T.Ə. Sənaye İqtisadiyyatı. Bakı: 2012
12. Hüseynov Ə.A. İstehsal potensialından istifadənin səmərəliliyinin yüksəldilməsi məsələləri (maşın qayırma müəssisələrinin təmsalında) dis-nın avtoreferatı: 5312.01 /Ə.A.Hüseynov; Azərb. Resp. Təhsil Nazirliyi, Azərb. Dövlət İqtisad Un-ti., İqtisadi Araşdırmalar Elmi-Tədqiqat İn-tu. Bakı: 2014, 26 s.
13. Hüseynov Ə.A. İstehsal potensialından istifadənin səmərəliliyinin yüksəldilməsi məsələləri (maşınqayırma müəssisələrinin təmsalında) dissertasiya, Bakı: 2013, 142 s.
14. Xəlilov A.İ., Nəbiyev A.X. Firma iqtisadiyyatı və sahibkarlıq. Dərslük. Bakı: MBM, 2014
15. İbrahimov İ.H. Sahibkarlıq fəaliyyətinin tənzimlənməsi məsələləri. Bakı: 2010
16. İbrahimov İ.H., Kərimov K.S. Sənayedə investisiya və innovasiya fəaliyyəti. Bakı: 2017

SUMMARY

Nigar Bababayli

ACTIVITY OF TECHNOPARKS IN AZERBAIJAN DIRECTIONS AND DEVELOPMENT CRITERIA

The process of industrialization encourages investment and economic development and changes society's view of the world. Many aspects of the activity of technoparks are directly or indirectly related to scientific research activities. On the other hand, it is very important to study the directions of activity of technoparks and innovative approach to development criteria. Thus, the complex of scientific-research works, which is important for application, can be found in the emerging technopark ecosystems.

Key words: industrialization, technopark, economy, progress, dynamism.

РЕЗЮМЕ

Нигар Бабабайлы

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ТЕХНОПАРКОВ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ НАПРАВЛЕНИЯ И КРИТЕРИИ РАЗВИТИЯ

Процесс индустриализации стимулирует инвестиции и экономическое развитие и меняет мировоззрение общества. Многие аспекты деятельности технопарков прямо или косвенно связаны с научно-исследовательской деятельностью. С другой стороны, очень важно изучение направлений деятельности технопарков и инновационного подхода к критериям развития. Таким образом, комплекс научно-исследовательских работ, важных для применения, можно найти в формирующихся технопарковых экосистемах.

Ключевые слова: индустриализация, технопарк, экономика, прогресс, динамизм

ASİF ABDULLAYEV
Naxçıvan Dövlət Universiteti
asif.abdullayev@hotmail.com

TEXNOPARKLARIN NÖVLƏRİ VƏ QURULUŞ MODELƏRİ

Müasir dövrdə dünyanın qabaqcıl dövlətlərinin iqtisadiyyatının biliklər, texnologiyalar və innovasiyalar əsasında formalaşması və inkişaf etdirilməsi prosesi davam etməkdədir. Həmin inkişaf tendensiyalarına müvafiq olaraq Azərbaycanada iqtisadiyyatın informasiyaya, biliyə, İKT-yə, innovasiyaya əsaslanaraq inkişaf etdirilməsinin zəruriliyi bir sıra rəsmi sənədlərlə təsbit olunmuş və bu istiqamətdə müəyyən işlərin yerinə yetirilməsinə başlanılmışdır. Elmi-texniki infrastrukturunu modernləşdirmək, elmin, təhsilin və istehsalın integrasiyasını təmin etmək, innovasiya siyasətinin səmərəsini artırmaq, innovasiya fəaliyyəti infrastrukturunu inkişaf etdirmək qarşıya qoyulmuş əsas məqsədlərdəndir. Ona görə də Azərbaycanda formalaşmaqda olan informasiya iqtisadiyyatında texnoparkların xarakterik xüsusiyyətlərinin araşdırılması və onların formalaşması problemləri ətraflı şəkildə təhlil olunmaqdadır. Əgər texnoparkı izah etmək istəsək, qısa şəkildə belə ifadə etmək olar ki, Texnopark - vahid infrastruktur sərhədlərində elm və texniki fəaliyyətlə məşğul olan şirkətlər birliyidir. Yəni Texnopark - spesifik yerli şərait və bazarın tələbatının təsiri altında formalaşan mürəkkəb ekosistemdir. Texnopark bir tərəfdən rezident və müştərilərin görüşdüyü və təmasda olduqları ofis, digər tərəfdən rezidentlərə göstərilən müxtəlif xidmətlər dəstidir. Əslində texnopark tədqiqatçı qruplar və texnoloji işləmələrə sorğu verən şirkətlər arasında qarşılıqlı fəaliyyət və informasiya mübadiləsi prosesini sürətləndirən vasitəçi bir qurumdur. Texnoparklar texnologiya daşıyıcıları ilə alıcıları arasında əlaqə yaratmaq üçün yaranan sərbəst qurum və ya universitet və şirkət daxilində bir struktur ola bilər. Texnoparkların yaradılmasında əsas motiv tədqiqatçılar və müxtəlif texnoloji məhsul istehsalçıları arasında kommunikasiyanı təmin etmək, texnologiya təhcizəti və istifadəsi ola bilər. Digər tərəfdən texnoparklar yerli və ya dövlət orqanları tərəfindən yaradıla bilər. Bu halda texnoparkların yaradılmasında məqsəd əraziyə yeni fəaliyyət növünün cəlb edilməsidir.

Açar sözlər: Texnopark, elm parkı, innovasiya, diversifikasiya, İKT, korporativ park, şəbəkə parkı

Son illər elmin sənaye ilə integrasiya forması kimi “elmi parklar” elm - sənaye ərazi kompleksləri qrupuna aid edilir. “Elmi parklar”ın inkişafında iki mərhələni xüsusilə qeyd etmək olar: 1952-ci ildə Stanford Universiteti tərəfindən ilk qurulan "Silikon Vadisi" dünyanın ilk texnoparkı ünvanını daşımaqdadır. 1939-cu ildə Stanford Universiteti professoru Frederick Terman tərəfindən təşviq edilən Stanford Universiteti məzunları David Packard and William Hewlett Palo Altoda bir qarajda kiçik bir elektron şirkəti qurdular. O şirkət HP olaraq adlandırıldı (Hewlett Packard). Bu qaraj əslində Silikon Vadisinin yarandığı yer oldu. Həmin tarixdən Stanford Universiteti Silikon Vadisi ekosisteminin ən vacib və əsas komponenti kimi çıxış edir. Stanford Universiteti nəzdində reallaşdırılan araşdırma çalışmaları bir çox əsas şirkət, təşkilat və təşəbbüsün təməli və aparıcı gücü olmuşdur. Bu mənada təşəbbüskar universitet olaraq həm elmi araşdırmalar reallaşdırmaqda, həm də elmin tətbiqə çevrilməsini təmin etməkdə və beləcə, innovativ proqramları istehsal edən bir mexanizm rolunu oynamaqdadır. Belə ki, bir çox böyük müəssisə və innovasiya bu universitetin tələbələrini tərəfindən reallaşmışdır. Google, Yahoo, Cisco Systems, Sun Mikrosistemlər və s. kimi innovativ müəssisələr bu siyahıya daxildir. Mövcud olan texnoparkları şərti olaraq üç modelə ayırmaq olar: 1. Amerika modeli (ABŞ, Böyük Britaniya). Amerika modeli özü də üç növə bölünür: a) elmi parklar – sözün məhdud mənasında, b) tədqiqat parkları (elmi parklardan fərqi texniki nümunə ilə bağlıdır); c) “inkubatorlar” (ABŞ-da) və innovasiya mərkəzləri (Böyük Britaniyada və Qərbi Avropada); 2. Yaponiya modeli; 3. Qarışıq (Fransa, Almaniya) modeli.

Texnoparkın Amerika modelinin quruluşu müxtəlif ölçülü innovasiya icarədarı müəssisələrdən və servis firmalarından təşkil olunmuşdur. Araşdırmalar göstərir ki, hazırda ABŞ-da texnoparkın sayı 800-ü ötmüşdür. ABŞ-da texnoparkın əksəriyyəti baza universitetləri əsasında təşkil olunur. Son illər

texnoparkların əhatə dairəsi genişlənərək təkcə ABŞ-ı yox, həm də Böyük Britaniyanı, Almaniyayı, Fransanı, Yaponiyayı, Belçikanı, Niderlandı, Cənubi Koreyanı, Çini və digər ölkələri əhatə etməkdədir.

Texnoparkların Avropa modelinin bir neçə xüsusiyyəti mövcuddur. Birinci xüsusiyyət ondan ibarətdir ki, yeni yaradılan kiçik innovasiya formalarının yerləşməsi üçün binalar nəzərdə tutulur və nəticədə kiçik və orta innovasiya binaları 2-3 il ərzində formalaşmağa başlayır. Eyni zamanda texnopark tikintisi layihəsi həyata keçirilən zaman inkubator binası ilk olaraq tikilir. Sonradan inkubator xidmətlərinə tələbat artarsa, o zaman onun sahəsi genişləndirilir. İkinci xüsusiyyət müəssisəni təşkil edən firmalardan qazanılmış təkmilləşmiş təcrübəli tətbiq sferasının olmasıdır. Nəhayət, üçüncü xüsusiyyətin tamamilə Fransaya məxsus olmasıdır. Belə ki, Fransada ölkənin zəif inkişaf etmiş rayonlarına elmin yayılmasını məqsəd qoyan “texnopol” konsepsiyası hazırlanmışdır. “Texnopol” bir tərəfdən bütün təhsil və elmi müəssisələr arasında, digər tərəfdən elmi parkın firmaları arasında elmi və texniki əməkdaşlığı nəzərdə tutur. Qeyd etmək lazımdır ki, texnoloji və biznesin inkubasiyalaşdırılması nöqteyi-nəzərindən texnoparkın Avropa modeli Amerika modelindən daha mükəmməl olması ilə fərqlənir. Hazırda inkubatorlar texnopark strukturlarının qəbul edilmiş formasıdır və onlara praktiki olaraq dünyanın bütün texnoparklarında rast gəlmək olar.

Texnoparkın Yaponiya modeli haqqında danışarkən qeyd etmək lazımdır ki, ilk dəfə 1983-cü ildə Yaponiyada “Texnoparklar haqqında» qanun qəbul edilmişdir. Araşdırmalar göstərir ki, Yaponiyada texnoparkların yaradılması özünəməxsus cəhətlərə malikdir. Hər şeydən əvvəl Yaponiyada hökumət müxtəlif sahələrdə yerləşən texnopolislərin yaradılmasının tərəfdarı kimi çıxış etmiş və nəticədə ölkənin 4 iri ərazisi arasında 20-yə yaxın zona seçilmiş və burada müvafiq texnopolislər yaradılmışdır. Artıq Yaponiyada dövlət orqanları, korporasiyalar və tədqiqatçılar texnoparkların yaradılması yollarında ciddi nailiyyətlər qazanmışdır. Belə ki, öz ətrafına onlarla elmi-tədqiqat institutlarını və laboratoriyalarını yığmış Sukuba elm şəhərciyinin tikintisi buna əyani misal ola bilər. Texnoparkların yaradılması və idarə edilməsi sahəsində Yaponiya təcrübəsinin təhlili belə bir nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, onların formalaşması konsepsiyası Amerika təcrübəsinə əsaslanır, lakin eyni zamanda xüsusi təhsil sisteminin vacibliyi, xarici ticarətin və sənayenin mərkəzləşdirilməsi, milli ənənələrin təsiri, vençur kapitaldan kifayət qədər istifadə edilməsi xüsusiyyətləri ilə də seçilir. Hazırda hökumətin təşəbbüsü ilə 40-dan çox texnopark kompleksi yaradılmışdır.

Elmi parkların digər növü hesab edilən qarışıq modelə nümunə olaraq (həm Yaponiya, həm də Amerika modelinə əsaslanan) Fransanın elmi parklarını, xüsusilə də onların ən irisi olan “Sofiya Anti polisi” göstərmək olar. Nəzərə almaq lazımdır ki, parklar innovasiya infrastrukturunun elementi kimi dünyanın müxtəlif ölkələrində müxtəlif formada adlandırılır. Adlardakı fərqlər funksional, təşkilati və milli xüsusiyyətlərlə bağlıdır. Xarici ölkə parklarının yaradılma təcrübəsinin təhlili və bu sahədə aparılan ümumiləşdirmələr imkan verir ki, ictimai-siyasi reallıqları və təbii-iqtisadi resursları nəzərə alan texnopark modelinin düzgün seçilməsi, eləcə də konkret regionun elmi-texniki və innovasiya potensialının inkişaf səviyyəsini nəzərə almaqla sosial-iqtisadi məsələlərin həlli daha uğurlu olsun.

Bundan başqa, aparılan araşdırmalara əsasən idarəetmə sistemlərinə görə də texnoparkların bəzi növlərini ayırmaq mümkündür:

Model I – universitetin elmi parkı – park universitetin tərkib hissəsidir;

Model II – müstəqil təşkilat – Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyət;

Model III – korporativ park – səhmdar cəmiyyət;

Model IV – şəbəkə parkı.

Bu modellər mülkiyyət və idarəetmə sistemi meyarlarına görə ayrılmışdır.

Model I – Universitet Elm Parkı

Parkın əsas funksiyaları universitetdə və ya yaxınlıqda bir kampus yaratmaqdır ki, universitet əməkdaşları və tələbələri tərəfindən aparılan tədqiqatların aparılması və biznes startapları yaratmaq imkanı ilə yanaşı, həyata keçirilməsi işlərinin aparılması üçün xüsusi məkan və infrastruktur yaradılır. Parkın əsas məqsədi investorlar üçün innovativ mühit yaratmaq və onların özlərini sahibkara çevirmələrinə şərait yaratmaqdır. Universitet park iştirakçılıqlarına və parkda çalışan tədqiqatçılara

müəyyən xidmətlər göstərə bilər, onlar təhsil xidmətləri göstərə bilər, məsələn, tələbələrin buraxılış işlərinin aparılması, tələbələr üçün laboratoriya dərslərinin keçirilməsi və s.

Universitet modelinin üstünlükləri:

- parkın strukturlarında kommersionlaşdırıla bilən subyektlərin rahat şəkildə mənimsənilməsinə imkan verən universitetlə sıx əlaqə;
- universitet və park arasında məlumat və akademik heyətin sərbəst axını;
- parkın dəstəklənməsi üçün universitetin inzibati vahidlərindən istifadə;
- ümumi infrastrukturdan istifadə;
- parkın universitet brendi ilə əlaqələndirilməsi.

Universitet strukturlarında parkın fəaliyyətindən irəli gələn çatışmazlıqlar:

- qərar qəbulunda müstəqilliyin məhdudlaşdırılması;
- universitetdə qərar qəbul etmə müddətinin uzadılması ilə nəticələnən tez-tez bürokratik prosedurların tətbiqinə ehtiyac;
- parkdakı nasazlıqlarda universitet günahkardır və ya bəzən əksinə,
- parkın və universitetin maliyyə məsuliyyətini ayırmaqda çətinlik

Model II – Şirkət statusu ilə universitetdən ayrılmış müstəqil təşkilat

Əvvəlki kimi, bu park modeli də bizneslə əlaqəli elmi və tədqiqat funksiyalarını yerinə yetirir, lakin universitetdən ayrılmış, öz qərargahına və infrastrukturuna malik olan, ona məxsus müəssisələrin fəaliyyətinin nəticələrinə cavabdeh olan fərqli bir təşkilatdır. Şirkət statusu üzrə parkın səhmdarları universitet və ya bir neçə universitet, tədqiqat institutları, innovativ şirkətlər və təşkilatlar, regional inkişaf agentlikləri, maliyyə agentlikləri və s. ola bilər. Yəni o, həm dövlət, həm də özəl şirkətləri birləşdirən strukturdur.

Belə modelin üstünlükləri aşağıdakılardır:

- park universitetlərdən və digər iştirakçı təşkilatlardan səhmdarlar əsasında ayrılmış və belə bir sistem universitet strukturundan kənara çıxan təşkilatdır;
- Parkın fəaliyyətinə görə səhmdarlar qarşısında tam məsuliyyəti ayrıca İdarə Heyəti və Elmi Şura daşıyır;
- Şuranın ehtiyaclara uyğun olaraq parkın kirayəçilərini və işçilərin iş götürülməsini seçmək imkanı var;
- elmi fəaliyyət və istehsalatdan başqa xidmətlər göstərmək və informasiya fəaliyyətini həyata keçirmək mümkündür (məsələn, Təlim);
- müsbət maliyyə nəticələrinə nail olmaq üçün güclü təzyiq;
- parkın strukturu parkın bir çox iştirakçılara pulsuz giriş imkanı verir.

Bu həllin çatışmazlıqları aşağıdakılardır:

- əhəmiyyətli ilkin kapital qoyuluşu tələb olunur;
- universitet işçilərinin fəaliyyətlərini parka köçürmək istəməməsi riski;
- xeyli sayda səhmdar maliyyə nəticələrinin bölüşdürülməsinə mane ola bilər;
- investisiyanın başlanmasından iqtisadi səmərələrin əldə edilməsinə qədər uzun bir keçid dövrü;
- səhmdarların birinci dövrdə razılaşıdırılmış öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi ilə bağlı qeyri-müəyyənlik.

Model III – Korporativ park

Park uzunmüddətli perspektivdə kapitalın geri qaytarılmasının potensial imkanlarına yönəlmiş biznes fəaliyyətinə başlayan səhmdarlar kimi şirkətə qoşulan bir qrup dövlət və özəl təsisçi tərəfindən yaradılmış müstəqil təşkilatdır. Aparıcı səhmdarlar səhmlərin açıq satışı nəticəsində ilkin kapital yaradırlar. İlkin kapital parkın investisiyası, maliyyə resursları, həmçinin vençur kapitalı fondları, habelə patentlər, lisenziyalar, yeni texnologiyaların tətbiqi layihələri kimi qeyri-maddi vəsaitlər üçün əsas ola bilər.

İnvestisiya müddətindən sonra park tədqiqat apararı və ya kommersionlaşdırma layihələrini həyata keçirən şirkətlərin, eləcə də istehsal və ya xidmət göstərən startap şirkətlərin yerləşə biləcəyi məkan yaradır. Parka aid olan bütün şirkətlər onun səhmdarlarıdır və biznes nəticələrində iştirak

edirlər. Spin-out prinsipi ilə parkdan çıxmaq və müstəqilliyini bərpa etmək mümkündür. Bu modeldə güman edilir ki, ilk fəaliyyət dövründən sonra park xarici kapitala (kreditlər, qrantlar) çox etibar etdiyi zaman korporativ prinsiplər üzərində işləməyə başlaya bilər. **Modelin potensial üstünlükləri;**

- Təklif olunan qaydalara uyğun təşkil edilən park mürəkkəb strukturdur.
- Potensial iri səhmdar səhmləri satmaqla ilkin kapitalı və fəaliyyəti üçün vəsait axınını təmin edə bilər;
- Parkın gücü güc və brend səhmdarları ola bilər, məsələn, tanınmış universitetlər və orada çalışan alimlərin nailiyyətləri;
- Park yerli mühitin və yerli hakimiyyət orqanlarının təqdirini və qəbulunu tapa bilər.

III modelin çatışmazlıqları:

- Parkın ölçüsü və mürəkkəbliyi məsuliyyətləri bulandıran və təşkilati inersiyaya səbəb olan təhlükəli ola bilər;
- Əsas problem potensial olaraq böyük, innovativ layihələrin parkının ölçüsünə uyğun olmaması ola bilər;
- Parkın əhəmiyyətli ölçüsü infrastrukturun istismarını çətinləşdirə bilər;
- İşçilərin çoxluğu səbəbindən elmi biznes ictimaiyyətinə inteqrasiyada çətinliklər ola bilər.

Model IV – Şəbəkə parkı:

Şəbəkə modeli nəzərdə tutur ki, elm və texnologiyalar parkının təşkili nisbətən sərbəst şəbəkə sistemi kimi formalaşır və parkın idarə edilməsi birbaşa və ya şəbəkə orkestratoru vasitəsilə əməkdaşlıq edən müstəqil elmi və təsərrüfat subyektlərinin fəaliyyətini idarə edən və əlaqələndirən orkestr funksiyasını yerinə yetirir. Tədqiqat institutları və ya tədqiqatçılar və şirkətlər qrupları şəbəkənin qovşaqları kimi çıxış edirlər. Onların arasında əlaqə ilk növbədə İnternet vasitəsilə həyata keçirilir, bu, onlayn əlaqə, telekonfrans və elektron mediada mövcud olan digər vasitələr ola bilər. Şəbəkədən geniş istifadə parka təkcə coğrafi baxımdan yaxın deyil, həm də ucqar qurum və fiziki şəxslərə daxil olmaq imkanı verir. Ona görə də bəzi qurumlar ölkənin digər regionlarından, eləcə də xarici əməkdaşlıq edən təşkilatlardan daxil ola bilər. Şəbəkənin idarəetmə modelini qurarkən elmi-texnoloji park bütün təşkilatın əsas məqsədlərini, parkda iştirak edən qurumların funksiyalarını, qurumlar arasında əməkdaşlıq prinsiplərini, orkestr üçün vəzifələri və onunla əlaqəli rolunu müəyyən etməlidir. Şərtlər həmçinin sosial mühit, hakimiyyət orqanları və daha geniş elmi yerli və xarici ictimaiyyətlə park əlaqəsini tələb edir.

Şəbəkə modelinin üstünlükləri:

- Bu model müasir informasiya iqtisadiyyatının təklif etdiyi tədbirlərdən istifadə edir və bununla da yüksək müasirlik səviyyəsi ilə xarakterizə olunur;
- Şəbəkəyə daxil olan subyektlərin iştirakı könüllüdür və müstəqil təsərrüfat fəaliyyətini istisna etmir;
- Şəbəkə modelinin daxili strukturları və strategiyası park iştirakçılarının iradəsinə uyğun olaraq asanlıqla ehtiyaclara uyğunlaşdırıla bilər;
- İdarəetmə sistemi konsensus və qərarların qəbulu prosesində iştirak prinsipinə əsaslanıla bilər.

Şəbəkə modelinin çatışmazlıqları:

- əlaqələrin mürəkkəbliyi və açıq çıxış ümumi məqsədlərin formalaşdırılmasına və onların həyata keçirilməsinə mane ola bilər;
- mürəkkəb sistem informasiya sistemlərinin uyğunsuzluğundan yaranan xərclər yarada bilər;
- parkın rəhbərliyi ilə park iştirakçılarının rəhbərliyi arasında vəzifə və məsuliyyət bölgüsü çətin ola bilər.

Azərbaycanda uğurlu sosial-iqtisadi siyasətin həyata keçirilməsi iqtisadiyyatın bütün sahələrinin inkişafına və xüsusilə qeyri-neft sektorunun stimullaşdırılmasına səbəb olmuşdur. Belə ki, Azərbaycanda iqtisadiyyatın diversifikasiyası, sənayenin modernləşdirilməsi müasir çağırışlar və yeni təşəbbüslər nəzərə alınmaqla həyata keçirilir. Ölkənin sənaye sektorlarından başqa, təzə prioritet emal sektorlarının ərəşəyə gətirilməsi, bölgələrdə sənaye imkanının qüvvətləndirilməsi istiqamətində ardıcıl işlər görülür. Qeyri-neft sənayesinin əsasında dayanan maşınqayırma və avadanlıq istehsalında

mühüm nailiyyətlər əldə edilmişdir. Naxçıvanda avtomobil zavodunun yaradılması və Gəncə traktor istehsalında nəqliyyat vasitələrinə olan tələbatın artması üçün mühüm rol oynayacaqdır. Həmçinin Şamaxıda, Hacıqabulda həssas mühəndislik və İKT məhsulları, Gəncə və Mingəçevirdə elektron avadanlıq fabrikləri yaradılmışdır. Bundan əlavə, Qaradağda dəmirdən konstruksiyalar, Mingəçevirdə sement stendləri və ölkənin müxtəlif bölgələrində geniş çeşiddə məhsul istehsal edən yeni zavodlar istifadəyə verilmişdir. Ölkədə sənayeləşmə prosesini sürətləndirmək və fəaliyyətlərini genişləndirmək üçün müvafiq qurumların yaradılması müasir dövrdə mühüm rol oynayır. Belə qurumlardan biri də ölkə iqtisadiyyatının inkişafına mühüm töhfə verən sənaye və texnologiyalar parklarıdır. Məlum olduğu kimi, hər bir yeni qurumun yaradılması üçün ilk növbədə onun hüquqi və institusional bazasının yaradılması vacib şərtlərdəndir. Sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması prosesi də bu baxımdan istisna deyil.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiqlənən “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”, “Azərbaycan Respublikasında innovativ inkişaf sahəsində koordinasiyanın təmin edilməsi haqqında” 2019-cu il 10 yanvar tarixli Sərəncamı məhz bu strateji hədəflər üçün ciddi dövlət sənədi kimi yüksək əhəmiyyətə malikdir. Bütün bunlara əsaslanaraq qeyd etmək yerinə düşər ki, Naxçıvan Dövlət Universitetində Texnologiyalar Parkının yaradılması bu baxımdan ali təhsil müəssisəsinin imkanlarını daha da genişləndirməklə yanaşı, beynəlxalq rəqabətqabiliyyətliliyin təmin olunması, innovativ layihələrin dəstəklənməsi və keyfiyyətli kadr hazırlığına son dərəcə böyük təsir imkanları yaradacaqdır.

İnanırıq ki, Naxçıvan Dövlət Universitetində yaradılmış Texnologiyalar Parkının imkanları nəticəsində nəinki Naxçıvan, həmçinin ölkəmiz üçün bütün innovativ sahələr üzrə ixtisaslı kadrlar hazırlanaraq ölkə iqtisadiyyatına mühüm töhfələr verəcək, elm-təhsil-innovasiya – “üçlü strategiya”-sını uğurla həyata keçirəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Texnologiyalar parkı haqqında Nümunəvi Əsasnamə. Bakı: 15 may 2014-cü il
2. R.O.Şahverdiyeva, C.Ə.Bədəlov. Texnoparkların xüsusiyyətləri və formalaşması problemləri. Bakı: AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu
3. Süleyman Bayramov. Beynəlxalq təcrübədə texnoparkların yaranması və inkişafını şərtləndirən amillər. Bakı Biznes Universiteti, 2020
4. Management Models Of A Science And Technology Parks - Stanisław Łobejko, Alicja Sosnowska, Optimum. Studia Ekonomiczne 2015

SUMMARY

Asif Abdullayev

TYPES AND STRUCTURE MODELS OF TECHNOPARKS

In modern times, the process of formation and development of the economy of the world's advanced countries on the basis of knowledge, technologies and innovations continues. In accordance with these development trends, the need to develop the economy in Azerbaijan based on information, knowledge, ICT, and innovation has been determined by a number of official documents, and certain works have been started in this direction. Modernizing the scientific and technical infrastructure, ensuring the integration of science, education and production, increasing the effectiveness of the innovation policy, and developing the infrastructure of innovation activities are among the main goals. Therefore, the characteristic features of technology parks in the emerging information economy in Azerbaijan and the problems of their formation are being analyzed in detail. If we want to explain the technopark, it can be briefly stated that the Technopark is a union of companies engaged in scientific and technical activities within the borders of a single infrastructure. That is, Technopark is a complex ecosystem formed under the influence of specific local conditions and market demand. Technopark, on the one hand, is an office where residents and customers meet and interact, and on

the other hand, it is a set of various services provided to residents. In fact, the technopark is an intermediary institution that accelerates the process of interaction and information exchange between research groups and companies requesting technological works. Technoparks can be an independent organization or a structure within a university or company created to connect technology carriers and buyers. The main motive for the creation of technoparks may be to provide communication between researchers and producers of various technological products, technology supply and use. On the other hand, technoparks can be created by local or state authorities. In this case, the goal of creating technological parks is to attract a new type of activity to the area.

Key words: *technopark, science park, innovation, diversification, ICT, corporate park, network park*

РЕЗЮМЕ

Асиф Абдуллаев

ТИПЫ И МОДЕЛИ СТРУКТУРЫ ТЕХНОПАРКОВ

В современное время продолжается процесс формирования и развития экономики передовых стран мира на основе знаний, технологий и инноваций. В соответствии с этими тенденциями развития, рядом официальных документов определена необходимость развития экономики Азербайджана на основе информации, знаний, ИКТ и инноваций, и в этом направлении начаты определенные работы. Модернизация научно-технической инфраструктуры, обеспечение интеграции науки, образования и производства, повышение эффективности инновационной политики, развитие инфраструктуры инновационной деятельности являются одними из основных целей. Поэтому подробно анализируются характерные черты технопарков в формирующейся в Азербайджане информационной экономике и проблемы их формирования. Если мы хотим пояснить технопарк, то можно кратко сказать, что технопарк — это объединение компаний, занимающихся научно-технической деятельностью в границах единой инфраструктуры. То есть Технопарк представляет собой сложную экосистему, формирующуюся под влиянием конкретных местных условий и спроса рынка. Технопарк, с одной стороны, — это офис, где встречаются и взаимодействуют резиденты и заказчики, а с другой — это комплекс различных услуг, оказываемых резидентам. По сути, технопарк является институтом-посредником, ускоряющим процесс взаимодействия и обмена информацией между исследовательскими группами и компаниями-заказчиками технологических работ. Технопарки могут быть как самостоятельной организацией, так и структурой в рамках вуза или компании, созданной для связи носителей технологий и покупателей. Основным мотивом создания технопарков может быть обеспечение связи между исследователями и производителями различной технологической продукции, поставка и использование технологий. С другой стороны, технопарки могут быть созданы местными или государственными органами. В этом случае целью создания технопарков является привлечение на территорию нового вида деятельности.

Ключевые слова: *технопарк, инновации, диверсификация, ИКТ, корпоративный парк, сетевой парк.*

HƏBİB ZEYNALOV

Naxçıvan Dövlət Universiteti
habib.zeynalov085@gmail.com

TEXNOPARKLARIN İNKİŞAF İSTİQAMƏTLƏRİ: XÜSUSİYYƏTLƏRİ, HƏDƏFLƏRİ VƏ FORMALAŞMASI MƏRHƏLƏLƏRİ

Məqalədə texnoparkın dünya təcrübəsinə əsaslanaraq elm və texnologiyanın nailiyyətlərinin istehsalını və ticarət inkişafını, universitet, sənaye, araşdırma mərkəzləri, sahibkarlar və bazarlar arasındakı əməkdaşlığı artırmaq, bilik və texnologiya transferini asanlaşdırmaq məqsədilə yüksək əlavə dəyərli tədqiqat və inkişafa söykənən yeni innovativ infrastrukturun əsas elementi kimi texnoparkların və innovasiya zonalarının yaradılmasına uyğun olaraq beynəlxalq təcrübədən müqayisəli şəkildə elmi-istehsal kompleksinin əlaqələndirilməsidir. Texnoparkların yaradılması və fəaliyyətinin təşkili üzrə mövcud prinsip və məqsədlərinə, inkişaf istiqamətlərinin səbəblərinə, uğur hədəflərinə və formalaşması mərhələlərində konseptual yanaşmalar üzrə qeyd olunmuşdur.

Açar sözlər: texnopark, beynəlxalq təcrübə, innovasiya infrastruktur, innovativ proseslər, fəaliyyət prinsipləri.

Müxtəlif ölkələrdə fərqli texnopark strukturu mövcuddur. Buna görə də texnopark anlayışını Beynəlxalq Elm Parkları Birliyinin təqdimatına əsasən "Texnoparklar universitet, sənaye, araşdırma mərkəzləri, sahibkarlar və bazarlar arasındakı əməkdaşlığı artırmaq, bilik və texnologiya transferini asanlaşdırmaq məqsədilə yüksək əlavə dəyərli tədqiqat və inkişafa söykənən qabaqcıl texnologiyalı məhsul və xidmətlərin istehsalına uyğun infrastruktur, üstqurum və xidmətlər ilə təsir edən təşkilatlardır. Texnopark - vahid infrastruktur daxilində elm və texniki fəaliyyətlə məşğul olan şirkətlər qrupu kimi qeyd olunur.

Texnoparkların fəaliyyət prinsipləri- müasir iqtisadiyyatın vacib elementlərindən sayılan texnoparkların müxtəlif aspektlərini qeyd etmək olar:

- Texnopark iqtisadi elmtutumlu məhsul istehsal edən ərazinin xüsusi növü kimi;
- Texnopark elmə əsaslanan kiçik sahibkarlığın dəstəklənmə forması kimi;
- Elm texnoparkda maliyyə və digər dəstəklər alır.

Texnoparkın fəaliyyəti - ərazi səviyyəsində kiçik elmtutumlu biznesin dəstəklənməsi formaları haqqında aşağıdakı vacib istiqamətlər üzrə qərar qəbul edilir:

- Torpaq, bina, tikinti, avadanlığın kirayəyə verilməsi;
- Maliyyə kredit siyasəti;
- Mülkiyyət və özəlləşdirmə münasibətləri;
- Vergi siyasəti;
- Texnopark yaratma layihəsinə regionun sosial-iqtisadi inkişafının prioriteti statusu vermək.

Texnoparkların yaradılması və inkişafı prosesləri ölkəmizdən yan keçmir. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2014-cü il 15 may tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Texnologiyalar parkı haqqında nümunəvi əsasnaməyə görə "texnologiyalar parkı (bundan sonra-texnopark)-innovasiya məhsulunun və yüksək texnologiyaların hazırlanması, işlənilməsi və ya təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə elmi tədqiqatların və təcrübə-konstruktor işlərinin aparılması, onların nəticələrinin sənaye, xidmət və digər sahələrdə tətbiqi (kommersiyalaşdırılması) üçün zəruri infrastruktur, maddi-texniki bazası və idarəetmə qurumları olan ərazi"dir.

Texnoparkların daha çox qeyd olunmuş müəyyən iş istiqamətini qeyd etmək olar:

- Öz innovasiya lahiyələrini realizə etmək istəyən sərbəst tədqiqat və lahiyə qruplarına kömək (yardım);
- Ali məktəb və elmi-tədqiqat qruplarında toplanan elmi biliklərin kommersiyalaşdırılmasına kömək;
- İnnovasiyanın sərbəst bazarından texnoloji qərarların importu yolu ilə istehsalçıların texnoloji

məsələlərinin həlli. Hər dəfə texnologiyaların alıcıları müxtəlif şirkətlər ola bilər.

Texnoparkların inkişaf istiqamətləri - Texnoparkların yaradılması təcrübəsinin təhlilinə əsasən “Texnopark” prosesləri 3 əsas mərhələdə özünü göstərir:

I mərhələ (XIX əsrin 50-70- ci illər üzrə) - Universitet texnoparkı, Elmi şəhərciklər, Texnopolis;

II mərhələ (XIX əsrin 70-90-ci illər üzrə) - Regional texnoparkları, Sahə texnoparkları, Texnoloji-biznesinkubatorları, Meqatexnoparklar;

III mərhələ (XIX əsrin 90-2000-ci illər üzrə)-Texnoparkların kommunikasiya meydançası, Texnoparklar assosiasiyası, Virtual şəbəkələr;

Mərhələlərdən görüldüyü kimi, hər 15-20 ildən bir texnoparkların yeni formatlarının yüksəliş dövrü baş verir. Bu da bazar və iqtisadiyyatın dəyişkən inkişaf tendensiyası və ümumilikdə cəmiyyətin transformasiyası ilə izah edilir.

Texnoparkların inkişaf təsnifatına uyğun olaraq mövcud mərhələlərdə-“Texnoparkların növləri, iştirakı vacib olan əsas proseslər və vacib məqamda çıxış edən bölmələri, əməkdaşlıq edən maraqlı tərəflərin rolu, təqdim edilən məhsulların çıxışını və burada göstərilən əsas xidmətlərə görə özünü qabaqcıl ölkələrə nəzərən inkişafını təyin edir.

Texnoparkların inkişafına təsir edən əsas amil göstəriciləri:

– Fiziki infrastrukturun qiymətinin (dəyərinin) artması (həm tikinti qiymətlərinin, həm də istismar xərcləri);

– İnformasiya texnologiyalarının və informasiya hüduqlarının inkişafı (məsafədə yerləşən subyektlər arasında informasiya mübadiləsinə imkanı);

– İnnovasiya şirkətlərinin maliyyə imkanlarının azalması (tələbin sıxılması və innovasiya məhsulunun maya dəyərinin azalması).

Texnopark yaradılmasında əsas faktor göstəricilərinin məqsədləri bunlardır:

– Texnoparka daxil olan şirkətlərin də elmi, texniki və texnoloji idarəetmə yolu ilə elmtutumlu texnologiyaların dinamik inkişafına şərait yaratmaq;

– Tədqiqat və işləmələrin perspektiv istiqamətlərini inkişaf etdirmək;

– Yüksək və elmtutumlu texnologiya sahəsində məsələlərin həlli üçün paylaşmış şirkətlərin inteqrasiyası;

– İdeya, işləmə, kəşf və lazımi modellərin, texnologiyaların marketinqi;

– “Beyin axınının” qarşısını almağa şərait yaratmaq;

– Ölkənin informasiya infrastrukturunun inkişafı.

Texnoparkın əsas vəzifəsi yeni texnologiya yaratmaqla məşğul olan sahibkarlıq kollektivinin dəstəklənməsidir. Texnoparkın digər vəzifələrini qeyd etdikdə:

– Yeni elmtutumlu texnologiyaların işlənməsi və tətbiqi;

– Yeni texnologiyaların işlənməsi və qlobal bazara çıxarılması;

– Layihələrin inteqrasiyası nano üzrə ixtisaslaşdırılmış kadrların hazırlanması;

– İntestisiyanın cəlb edilməsi;

– Elmtutumlu və informasiya texnologiyalarının inkişafının dünya tendensiyasının monitorinqi;

– İşləmələrin prioritet istiqamətlərinin təyin edilməsi;

– Kompleks marketinq tədqiqatlarının aparılması;

– Potensial, partner, və sifarişçilərin axtarılması;

– Texnopark şirkətlərinin informasiya dəstəyi.

Texnoparkda təklif edilən xidmətlər:

– Ofis üçün yerlərin təqdim edilməsi (tam infrastruktur);

– Şirkətlərdə olmayan xidmətlərin göstərilməsi (hüquq, mühasibat, tərcümə və s.);

– Danışqların aparılması üçün konfrans zalı və ərazilər;

– Xarici nümayəndələrin dəvət olunması;

- Tədbirlərin keçirilməsi və investorların axtarılması.

Texnopark üçün lazım olan ehtiyatları:

- Ofis üçün otaqlar, danışıqlar aparmaq üçün otaqlar və konfrans zalı;
- Kompüter və kommunikasiya avadanlığı;
- İnsan resursları;
- Nəqliyyat və informasiya.

Texnopark ehtiyatlarından daha səmərəli istifadəsi üçün şirkətlərin seçim amilləri.

- Fəaliyyət növünə görə;
- Təşkilati səviyyəyə görə;
- İqtisadi göstəricilərinə görə (dövriyyəsi və maliyyə vəziyyəti).

Texnoparkın idarə edilməsi-Şirkətin texnoparka daxil olması ikitərəfli müqavilə əsasında olmalıdır. Müqavilədə tərəflərin vəzifələri və şirkətin texnopark strukturuna daxil olması, çıxması şərtləri nəzərə alınmalıdır və müqavilə şərtləri pozulduqda görülən tədbirlər nəzərə alınmalıdır.

Texnopark kiçik elmtutumlu şirkətin idarə edilməsi – risk, qeyri-müəyyənlik, çox istiqamətli kollektivin idarə edilməsi, innovasiya prosesi iştirakçılarının, maliyyə, investisiya təşkilatları, elmi müəssisə və sənaye müəssisələrinin qarşılıqlı münasibətinin təşkili və əlaqələndirmə bacarığıdır. Texnoparkı administrativ üsulla idarə etmək mümkün deyil, bu halda orqanik idarəetmə prinsipləri münasibdir.

Texnoparkın maliyyələşməsi- Maliyyələşmə texnopark fəaliyyətinin əsas və vacib elementlərindən biri sayılır. Vəsait cəlb edilməsi üçün müəyyən ehtiyatlar cəlb edilməlidir, bunları qeyd edək:

- Qrantlar və kommersiya fəaliyyəti;
- Konfrans, sərgi, seminar keçirilməsi;
- Texnologiyaların və marketinq tədqiqatlarının satışı;
- Dövlət maliyyələşməsi və investisiyanın cəlb edilməsi.

Texnoparkların obyektlərindən bəhs etdikdə burada tərkibinə daxil olan digər obyektləri qeyd etmək olar:

- Ofis ərazisi (sahəsi);
- Biznes-inkubatorları;
- Kollektiv istifadə mərkəzləri;
- Laboratoriya sahəsi və anbar kompleksi;
- Sosial infrastruktur (yaşayış və əyləncə infrastrukturunu) (yaşayış evləri, mehmanxana, məktəb və uşaq baxçası, tibb ocaqları, əyləncə, ticarət mərkəzləri və s.).

Beynəlxalq Elm Parkları və İnnovasiya Sahələri İttifaqına görə elm və texnologiya parkları, dinamik və innovativ siyasət qarışıqları, proqramlar, yüksək əlavə dəyərli xidmətlərlə qeyd olunan məqsədlərə xidmət edirlər:

- Universitetlər ilə firmalar arasındakı informasiya və texnologiya axınıni hərəkətə gətirmək və idarə etmək;

- Firmalar, sahibkarlar və mühəndislərarası ünsiyyəti asanlaşdırmaq;
- İnnovasiya və keyfiyyətə bağlı dəyərlərin inkişafına kömək edəcək mühit yaratmaq;
- Firmalar və tədqiqat institutları qədər insanlara da (sahibkarlar və "informasiya işçiləri") diqqət yetirmək;

- İnkubator və "spin-off" mexanizmləri ilə yeni müəssisələrin qurulmasını asanlaşdırmaq və kiçik və orta müəssisələrin böyümələrini sürətləndirmək;

- Dünyada minlərlə innovasiya firmalarını və Araşdırma İnstitutunu bir araya gətirən qlobal bir şəbəkə içində fəaliyyət göstərərək oturaq firmaların beynəlxalq səviyyəyə çatmasını asanlaşdırmaq.

Qeyd etmək olar ki, texnoparkların təşkili və fəaliyyəti üzrə beynəlxalq təcrübə bunu göstərir ki, şirkətlərin müəyyən amilləri məqsədlərə görə birləşə bilər:

- Milli elmi-texniki təcrübənin və potensialın toplanması;
- Ölkə iqtisadiyyatında sənayeni inkişaf etdirməsi;

- İncəsənətçilərin cəlb edilməsi.

Texnoparkların uğur hədəfləri - Dünyadakı uğurlu texnoparkların təməl hədəflərinə baxıldığında ortaqlar olduğu görüləcək. Texnoparkların olduğu regionun və ölkənin texnoloji və iqtisadi inkişafına əhəmiyyətli töhfələr verdiyini söyləyə bilərik. Texnoparklar quruluş mərhələsindən sonra müəyyən illər sonra istənilən nəticələrini verməyə başlayırlar. Texnoparkların uğurlarının ölçülməsi üçün əvvəlcə müəyyən bir zaman kəsiyinin keçməsi, qiymətləndirmənin daha sonra edilməsinə əsasən aparılır.

Texnoparkların uğurlu fəaliyyəti nəticəsində əldə edilən nailiyyətlər iki faktor əsasında araşdırıla bilər.

İnfrastrukturundan tutmuş xidmət dəstəyinə qədər bir çox peşəkar şəbəkələr texnoparkların uğur qazanmasında əsas rol oynayır. Daha çox texnoparkları quran, investisiya qoyan və işlədən təşkilatların imkanları və resursları ilə əlaqəli olan texnoparkların uğurlarının ölçülməsində istifadə olunan meyarlar maddələr əsasında qeyd olunmuşdur:

- Texnopark nəzdindəki tədqiqat-inkışaf etdirmə heyətinin toplam personal sayı nisbəti;
- Texnoparkda qoyulmuş olan investisiyanın geri dönüş sürəti;
- Fəaliyyətlərin davamlılığı və gəlirliliyi;
- Texnoparkda cəlb edilən xarici investisiya miqdarı;
- Milli və beynəlxalq universitetlər, texnoparklar və əlaqədar digər təşkilatlarla qurulan formal və informal əməkdaşlıq mexanizmləri;

- Təqdim edilən iş və həyat səviyyəsinin keyfiyyəti;
- Texnoparkda çalışan toplam personal sayı;
- Regionda təqdim edilən xidmətlər, ümumi sahələr və digər imkanlardan istifadə nisbəti;
- Regionun milli və beynəlxalq sahədə tanınması və prestiji;
- Təqdim edilən infrastruktur və xidmətlərin keyfiyyəti ilə bağlı tutarlı qiymətlər;
- Firmaların texnoparkın təqdim etdiyi xidmətlər və təmin etdiyi imkanlarla əlaqədar məmnuniyyəti;

- Texnoparkların doluluq nisbəti;
- Texnopark tərkibinə daxil edilən yerli və xarici şirkətlər;
- Texnoparkın yaradılması üçün lazımi maliyyə mənbələrinə giriş (təmin edilən uyğun şərti qrant və maliyyə ehtiyatları);

- Təsisçi universitet ilə təşkilatlar yüksək keyfiyyətli dəstək xidmətləri və maliyyə mənbələri (fond və qrant mənbələrinə giriş, risk kapitalı, əqli mülkiyyət hüquqları, maliyyə, hüquqi mövzularda dəstək, inkubator xidmətləri, ixracatın inkişaf etdirilməsi, iş dünyası ilə inteqrasiyanın təmin edilməsi, iş planı hazırlanması, investorun tapılması və s.);

- Texnoparkların diqqət mərkəzində saxladığı texnologiya sahələrinin tərkibinə çəkməsi üçün regionda həyata keçirilən fəaliyyətlərin bölgə hədəflərinə olan uyğunluğu;

- Yaradılan üst qurum (ofis sahəsi, sənaye sahəsində, anbar sahəsi) və keyfiyyəti;
- Yaradılan infrastruktur və keyfiyyəti (yüksək sürətli internet kimi);
- Yaradılan yüksək keyfiyyətli ortaqlar məkanları (yığıncaq, konfrans salonları, ümumi iş və tədqiqat sahələri, təhsil sinifləri, restoran, ictimai sahələr və s.)

Texnopark rəhbərliyinin uğuruna söykənən faktorların yanında, texnoparkların nəzdindəki firmaların etmiş olduqları fəaliyyətlər nəticəsində əldə etdikləri uğurların ölçülməsi bu cür vurğulanmışdır:

- Regionda həyata keçirilən texnologiya transferləri;
- Regionda istehsal olunan yeni məhsul və istehsal texnologiyaları;
- Araşdırma-inkışaf etdirmə və proqram təminatı sahəsində çalışan yeni firmaların qurulması;
- Regionda aparılan Araşdırma - inkişaf etdirmə və proqrama söykənən ixracat;
- Araşdırma-inkışaf etdirmə xərclərinin ümumi satışlara nisbəti;
- Araşdırma-inkışaf etdirmə xərclərinin geri dönüş sürəti;
- Start-up (yeni qurulmuş şirkətlər) firma sayı;

- Spin-off (universitet və ya təşkilatı araşdırma qrupunun fəaliyyətlərini ticariləşdirmək üçün qurduqları şirkət) firma sayı;
- Bölgədəki texnologiya fəaliyyətlərinin çeşidlənməsi, yeni sahədə işlərin artması;
- Yeni qurulan şirkətlər yolu ilə yaradılan əlavə məşğulluq;
- Firmaların fəaliyyətlərindəki artım, böyümə səbəbi ilə əlavə iş gücünə ehtiyac yaranması nəticəsində yaradılan əlavə məşğulluq;
- Regionda çıxarılan prototiplər;
- İstehsala keçilən və kommersiyalaşdırılan məhsullar;
- Bölgədəki fəaliyyətlər nəticəsində çıxarılan araşdırma nəşrləri;
- Regionda çalışan alim və tətqiqatçı sayı;
- Regionda çalışan (staj və yarı zamanlı) tələbə sayı;
- Yerli və beynəlxalq bazarda satılan yeni məhsul və ya istehsal texnologiyaları;
- Regionda yaradılan əlavə dəyər (satışdan əldə edilən gəlir/ümumi xərc);
- Regionda istehsal edilən məhsul və xidmətlər nəticəsində əldə edilən idxal iqaməsi;
- Xarici firmalarla qurulan ortaqlıq sayı;
- Universitet ilə araşdırma təşkilatları, texnopark firmalarının icra etdiyi ümumi layihə sayı;
- Bölgədəki fəaliyyətlər nəticəsində ticari tətbiqə keçirilən elmi iş sayı;
- Texnopark firmaları arasında inkişaf etdirilən ümumi layihə və əməkdaşlıq sayı;
- Texnoparkdakı şirkətlər ilə texnologiya bölgəsi xaricindəki Araşdırma-İnkişaf mərkəzləri və digər texnologiya bölgələrində olan şirkətlər arasındakı əlaqə;
- Universitet mənbələrinin istifadəsindəki artım (kitabxana, laboratoriya, araşdırma mərkəzləri, ictimai obyektlər və s.);
- Texnoparkda çalışan yerli, xarici işçilərin sayı.

Texnoparkın formalaşması mərhələləri - Texnoparkların yaradılmasına nəzərən 3 mərhələdə qeyd etmək olar:

1. *İlkin mərhələ*-Texnopark yaradılmasında maraqlı olan təşkilatın işçilərindən inisiativ qrup formalaşır. Bura dövlət nümayəndələri, universitet, təşkilat, elmi-tədqiqat institutları, şirkət və s. nümayəndələri daxil olur və burada qrupun vəzifələrinə aiddir:

- Texnopark yaradılacaq region, şəhər, ərazinin innovasiya potensialının öyrənilməsi;
- Kiçik və orta sahibkarlıq vasitəsi ilə ərazi problemlərinin, sosial-iqtisadi və texnoloji inkişafın üstünlüklərinin öyrənilməsi;
- Ərazidə onun inkişaf üstünlüyünə uyğun olaraq sahibkarlıq aktivliyinin inkişafının dinamikasının öyrənilməsi;
- Ərazinin mümkün sahibkarlıq potensialının, onun sosial və demoqrafik strukturunun müəyyən edilməsi;
- Sahibkarlığın elmi və elmi-xidməti sahəsində. Elmtutumlu biznesin amillərinin müəyyən edilməsi;
- Elm tutumlu biznesin tələb və təkliflərinin müəyyən edilməsi;
- Ərazidən asılı, olaraq texnoparkın əsas istiqamətlərinin müəyyən edilməsi;
- Elmtutumlu bizneslə başlayan sahibkarların xidmətlərinin, texnoparkın kollektiv istifadə mənbələrinin müəyyən edilməsi;
- Texnoparkın, orada yerləşən kiçik elmtutumlu firma və başlayan sahibkarların maliyyələşmə mənbələrinin müəyyən edilməsi;
- Texnoparkın təşkili və inkişafı yerinin minimum maliyyə istifadə etmək şərti ilə seçilməsi.

Regionda vəziyyətin öyrənilməsi əsasında texnoparkın konsepsiyası işlənir. Bu konsepsiyada elmtutumlu biznesin formalaşması üçün şəraitin yaradılması, əraziyə yerli və xarici elmtutumlu şirkətlərin cəlb edilməsi, təhsil, elm, istehsalat və hakimiyyətin ərazi inteqrasiyasının səmərəli mexanizmi, kiçik elmtutumlu sahibkarlığın inkişafı ilə sosial-iqtisadi problemlərin həlli öz əksini tapmalıdır. Hazırlanan konsepsiya əsasında texnoparkın yaradılması təklifi hazırlanır. İşçi qrupu beş

sxem əsasında təyin olunur:

1. Texnoparkın fəaliyyətini təmin edən sənədlərin işlənməsi;
2. Sahələrin fondunun formalaşması;
3. Texnoparkın gələcək inkişafını təmin edən torpaq fondunun formalaşması;
4. Texnoparkın infrastrukturunun formalaşması;
5. Texnopark üçün sahibkarların və arendatorların axtarışı, onların məhsullarının marketinqi.

Texnoparkın ilkin mərhələsində onun potensial müştərilərinin seçimi və onların məhsullarının istifadəçilərinin axtarışı həyata keçirilir.

2. Təşkilatı mərhələ-Texnoparkların təşkilatı mərhələsində digər mühim işlər icra edilir:

- Əsasnamə və normativ sənədlərin işlənməsi bitir;
- Texniki-iqtisadi əsasnamə təsdiq edilir;
- İşin əməli və perspektiv planı təsdiqlənir;
- Texnoparkın işinin maliyyə planı təsdiqlənir;
- Texnoparkın idarə heyəti, rəhbəri, ekspert şurası, məsləhət şurası və s. seçilir;
- Texnopark hüquqi şəxs kimi qeydiyyatdan keçirilir;
- Kollektiv istifadə xidmətləri yaradılır;
- Texnoparkın göstərəcəyi xidmətlər təsdiqlənir, texnoparkın menecer komandası formalaşır.

3. Qurulma mərhələsi-Bu mərhələ 5 ildən 10 ilə kimi uzana bilər, onun inkubatorunun doldurulması prosesi gedir; ərazilər kirayəyə verilir; yeni binalar layihələnir və tikilir; kollektiv istifadə xidmətləri inkişaf edir; insan resursları hazırlanır; investisiya problemləri həll edilir. Bu mərhələdə texnoparkın yaradıcı müəssisəsinin imkanlarından maksimal istifadə edilir.

İlk növbədə texnoparkın vəzifəsi: dəstəkləmə mühitinin yaradılması üzrə məqsədli iş aparmaq, texnoparkın ilk sadələşmiş quruluşunu müəyyən etmək, 2-3 həftədən sonra ilk xidmətlər kataloqunu nəşr etmək. Texnoparkda yerləşən kiçik şirkətlərin məhsulları kataloqu isə texnoparkın vizit kartı olmalıdır.

Texnoparkın formalaşmasının ilk mərhələsində perspektiv müştərilərin seçimi üçün innovasiya layihələrinin, elmi tədqiqatların nəticəsinin “inventarizasiya mexanizmi” işlənməlidir.

Texnoparka razılaşma yolu ilə müxtəlif yerlərdə, hətta xaricdə fəaliyyət göstərən şirkətlər dəvət oluna bilər. Ona görə də texnopark yerləşdiyi ərazinin iqtisadi, elmi-texniki və əqli potensialını, yüksək texnologiyalar sahəsində imkanlarını açıqlamalıdır.

Beləliklə, texnopark yaratmağın daha qəbul olunan yolu: taktiki məsələlərin seçimi, təsisçilərin texnoparkın təşkili üzrə aktiv praktiki fəaliyyəti və eyni zamanda strateji məqsəddə çatmağına nail olmaqdır. Bu dövrdə əsas məsələ qısa zamanda təşkilatı işləri bitirmək və texnoparkın fəaliyyətini təşkil etməkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2020, Gələcəyə Baxış” İnkişaf Konsepsiyası
2. Texnoparkların yaradılması üzrə beynəlxalq təcrübə. Bakı: “Çap ART” Nəşriyyatı, 2017, 68 s.
3. Abbasov S.H. Texnologiyalar və yeniliklərin idarə edilməsi. 2013
4. Abdullayev İ. S., Nağıyev Ə. H. İstehsalın təşkili. Bakı: 2011
5. İbrahimov İ.H., Kərimov K.S. Sənayedə investisiya və innovasiya fəaliyyəti. Bakı: 2017
6. Etzkowitz H., Networks of innovation: Science, technology, and development in the triple helix era. International Journal of Technology Management And Sustainable Development. 2002
7. Felsenstein D., University Related Science Parks-‘seedbeds’ or Enclaves of Innovation? Technovation, 1994
8. Ə.Q.Əliyev, R.O.Şahverdiyeva. İKT-texnoparkların fəaliyyətinin səmərəliliyinin kompleks qiymətləndirilməsi məsələləri. İnformasiya Cəmiyyəti Problemləri. 2011-ci il, №2
9. Etzkowitz H. The triple helix of university-industry-government implications for policy and

evaluation. Working paper 2002-11. Stockholm, 2002

10. <https://az.wikipedia.org/wiki/Texnopark>

11. <https://www.azerbaijan-news.az/view-173615/senayenin-inkisafinda-texnoparklar-boyuk-rol-oyunayir>

SUMMARY

Habib Zeynalov

DEVELOPMENT DIRECTIONS OF TECHNOPARKS: CHARACTERISTICS, GOALS AND STAGES OF FORMATION

In the article, based on the world experience of the technopark, in order to increase the production and commercial development of the achievements of science and technology, to increase the cooperation between universities, industry, research centers, entrepreneurs and markets, and to facilitate the transfer of knowledge and technology, technoparks and innovation as the main element of the new innovative infrastructure based on high added value research and development. in accordance with the creation of zones, it is the coordination of the scientific-production complex in a comparative manner from international experience. The existing principles and goals for the creation and organization of the activity of technoparks, the reasons for the development directions, the goals of success and the conceptual approaches in the stages of their formation have been mentioned.

Key words: *technopark, international experience, innovation infrastructure, innovative processes, operating principles.*

РЕЗЮМЕ

Хабиб Зейналов

НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ТЕХНОПАРКОВ: ХАРАКТЕРИСТИКА, ЦЕЛИ И ЭТАПЫ ФОРМИРОВАНИЯ

В статье на основе мирового опыта технопарка в целях увеличения производства и коммерческого освоения достижений науки и техники, повышения кооперации между университетами, промышленностью, исследовательскими центрами, предпринимателями и рынками, а также содействия трансфер знаний и технологий, технопарки и инновации как основной элемент новой инновационной инфраструктуры, основанной на исследованиях и разработках с высокой добавленной стоимостью. в соответствии с созданием зон, это координация научно-производственного комплекса в сравнительном порядке с международным опытом. Упомянуты существующие принципы и цели создания и организации деятельности технопарков, причины направлений развития, цели успеха и концептуальные подходы на этапах их формирования.

Ключевые слова: *технопарк, международный опыт, инновационная инфраструктура, инновационные процессы, принципы работы.*

MƏHSƏTİ ƏSGƏROVA
Naxçıvan Dövlət Universiteti
mehseti_74@mail.ru

TEXNOPARKLAR İNNOVASIYA İNFRASTRUKTURUNUN TƏRKİB HİSSƏSİ KİMİ

Məqalədə innovasiyayönümlü iqtisadi inkişafda əsas rol oynayan prioritetlər araşdırılmışdır. Belə ki, rəqabətliyin artırılması, innovasiya məhsullarının xüsusi çəkisinin artırılması, elmi-tədqiqat işlərinin tətbiqi, səmərəli yeniliklərin iqtisadiyyata tətbiqi innovasiya infrastrukturunun inkişafına stimül yaradır.

Bildiyimiz kimi, Texnoparklar innovasiya infrastrukturunun tərkib hissəsi olmaqla, universitet, araşdırma mərkəzləri, sahibkar və bazar arasındakı əməkdaşlığı artırmaq, qabaqcıl texnologiyalı məhsul və xidmət istehsalına uyğun infrastruktur və xidmətlər ilə təsir edən təşkilatlardır.

Məqalədə Naxçıvan Dövlət Universitetində tikintisi davam etdirilən Texnologiyalar Parkı haqqında danışılır. Müasir iqtisadiyyatın ən əsas elementlərindən biri - texnoparklardır. Texnoparklar - innovasiya məhsulunun və yüksək texnologiyaların təkmilləşdirilməsi ilə elmi tədqiqatların nəticələrinin sənaye sahələrində tətbiqi üçün infrastrukturun idarəetmə strukturu olan bir sahədir. Milli elm və elmtutumlu istehsalata texnoparkların inkişafı kömək edir.

***Açar sözlər:** Texnologiyalar Parkı, innovasiya, infrastruktur, Sənaye Məhəlləsi, elmtutumlu texnologiyalar, elmi-tədqiqat institutu, sosial-iqtisadi inkişaf*

Ölkəmizin dövlət siyasətinin əsas prioritetlərindən biri iqtisadiyyatın innovasiyayönümlü iqtisadiyyata keçməsidir. Belə ki, rəqabətliyin artırılması, innovasiya məhsullarının xüsusi çəkisinin artırılması, elmi-tədqiqat işlərinin tətbiqi, səmərəli yeniliklərin iqtisadiyyata tətbiqi innovasiya infrastrukturunun inkişafına stimül yaradır.

Strateji Yol Xəritəsinin “Azərbaycan 2020 - gələcəyə baxış” inkişaf Konsepsiyasında innovasiyaların əsas istiqaməti dövlətin iqtisadi siyasətinin əsas prioritetlərindən olan kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı göstərilmişdir.

Dünya təcrübəsinə nəzər salsaq görərik ki, innovasiyayönümlü iqtisadiyyatın inkişafının rəqabətqabiliyyətli olması, elm və istehsal arasında əlaqənin sıx olması, texnoloji sahələrin artırılması, sənayenin inkişafı, xarici ticarət siyasətinin uyğunlaşması şəraitində baş verir.

Bu gün ölkəmizin innovasiya yönümlü iqtisadi inkişafı elmtutumlu texnologiya məhsullarının inkişafına təkan verdi və elm-təhsil-istehsal əlaqələrini genişləndirdi. Nəticədə elmlə istehsalat arasında əlaqələr dəyişdi: biliyə əsaslanan elmtutumlu texnologiyalar inkişaf etməyə başladı.

İnnovasiyayönümlü iqtisadiyyatda, bildiyimiz kimi, elmi işlərin istehsalata tətbiqinin müxtəlif formalarından istifadə olunur. İnnovasiya infrastrukturunun tərkib hissəsi kimi, texnoparklar, texnoloji mərkəzlər, biznes inkubatorları, startaplar, azad iqtisadi zonalar, sənaye məhəllələri və s. göstərmək olar. Ölkə iqtisadiyyatının inkişafına və müasirləşməsinə, sahibkarlığın inkişafına, ixracyönümlü istehsalın genişlənməsinə, məşğulluğun artırılmasına, sənaye istehsalının artırılmasına, investisiya cəlbəediciliyinin artırılmasına Sənaye məhəllələrinin yaradılması əhəmiyyətli təsir edir. Belə ki, Prezident İlham Əliyev 2019-cu il 13 sentyabr tarixində Şərur Sənaye Məhəlləsinin yaradılması haqqında fərman imzalamışdır. Şərur Sənaye Məhəlləsinin yaradılması muxtar respublikada sənayeləşmə siyasətinin əsas istiqamətlərindəndir.

Şərur Sənaye Məhəlləsinin yaradılmasında əsas məqsəd burada sahibkarlıq fəaliyyətinin dəstəklənməsi, qeyri-neft sektorunun inkişafı, kiçik və orta sahibkarlığa şəraitin yaradılması, əhalinin məşğulluğunun artırılması yeni növ texnologiyaların və investisiya cəlbəediciliyinin artırılmasından ibarətdir.

Aparılan iqtisadi siyasətin nəticəsi olaraq, respublikamızda müasir infrastruktur yaradılmış, iqtisadiyyatın bir çox sahələrində layihələr yerinə yetirilmiş, investisiya mühiti yaxşılaşdırılmış, kiçik

və orta sahibkarlığın inkişafında mühüm uğurlar qazanılmışdır. Ölkəmizdə bir çox sənaye müəssisələri yaradılmışdır ki, bu da öz növbəsində iş yerlərinin açılması deməkdir. Bunun da nəticəsidir ki, 2014-cü il “Sənaye ili “ elan edilmişdir.

Müasir dövrdə dövlətin iqtisadi siyasətinin əsasını elm və texnikanın inkişafı, elmi-tədqiqat işlərinin istehsalat tətbiqi, əqli və sənaye mülkiyyətinin inkişaf etdirilməsi, qeyri-neft sektorunun daha çox inkişaf etdirilməsi, elm sahələrinin inkişafı və elmtutumlu texnologiyaların inkişafı təşkil edir.

Müasir iqtisadiyyatın ən əsas elementlərindən biri texnoparklardır. Texnoparklara müxtəlif baxışdan nəzər salmaq.

1. Elmtutumlu məhsul istehsal edən sahənin xüsusi növü kimi;
2. Elmə əsaslanan kiçik və orta sahibkarlığa dəstək kimi;
3. Elmin dəstək forması kimi.

İlk texnopark 1950-ci ildə ABŞ-da yaradılmışdır. 1952-ci ildə Stanford Universiteti tərəfindən ilk qurulan “Silikon Vadisi” dünyanın ilk texnoparkıdır. Bu texnopark günümüzdə kompüter, elektron informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının inkişafında mühüm rol oynayır.

Texnopark vahid infrastruktur sərhədlərində elm və texniki fəaliyyətlə məşğul olan şirkətlər birliyi.

Texnopark - spesifik yerli şərait və bazarın tələbatının təsiri altında formalaşan mürəkkəb ekosistemdir. Texnopark bir tərəfdən rezident müştərilərin görüşdüyü və təmasda olduqları ofis, digər tərəfdən rezidentlərə göstərilən müxtəlif xidmətlər dəstəlidir. Əslində texnopark tədqiqatçı qruplar və texnoloji işləmələrə sorğu verən şirkətlər arasında qarşılıqlı fəaliyyət və informasiya mübadiləsi prosesini sürətləndirən vasitəçi bir qurumdur (1, s.14).

"Texnoparklar universitet, sənaye, araşdırma mərkəzləri, sahibkarlar və bazarlar arasındakı əməkdaşlığı artırmaq, bilik və texnologiya transferini asanlaşdırmaq məqsədilə yüksək əlavə dəyərli tədqiqat və inkişafa söykənən qabaqcıl texnologiyalı məhsul və xidmətlərin istehsalına uyğun infrastruktur, üstqurum və xidmətlər ilə təsir edən təşkilatlardır.

Texnoparklar- innovasiya məhsulunun və yüksək texnologiyaların təkmilləşdirilməsi ilə elmi tədqiqatların nəticələrinin sənaye sahələrində tətbiqi üçün infrastrukturun idarəetmə strukturu olan bir sahədir. Milli elm və elmtutumlu istehsalata texnoparkların inkişafı kömək edir.

Texnoparklar həm ayrıca, həm universitet, elmi-tədqiqat institutu, müəssisələrin nəzdində, həm də xüsusi iqtisadi zonaların tərkibində yaradıla bilər. Başqa sözlə desək, texnoparklar insan kapitalının sürətli inkişaf etdirilən quruluşları olub, yüksək texnologiyaları istehsal edən modeldir. Bu da universitet tərkibində daha aktiv olar. Texnoparkın universitet və elmi-tədqiqat institutlarında yaradılmasının əsas məqsədi yeni texnologiyaların yaradılmasını həyata keçirmək, gənc mütəxəssislər üçün yeni iş yerləri yaratmaq və yerləşdiyi zonanın sosial-iqtisadi inkişafında əsas rol oynamaqdır.

Bildiyimiz kimi, texnoparklar innovasiya infrastrukturunun tərkib hissəsi olmaqla, universitet, araşdırma mərkəzləri, sahibkar və bazar arasındakı əməkdaşlığı artırmaq, qabaqcıl texnologiyalı məhsul və xidmət istehsalına uyğun infrastruktur və xidmətlər ilə təsir edən təşkilatlardır.

Texnopark modellərini 5 qrupa bölmək olar:

1. Dövlət əsaslı;
2. Universitet əsaslı;
3. Özəl sektor əsasında;
4. Yerli rəhbərliyə dayalı;
5. Qarışıq model.

Texnoparkların vəzifələrinə nəzər salmaq:

- Yeni elmtutumlu texnologiyaların işlənməsi və tətbiqi;
- Yeni texnologiyaların işlənməsi və qlobal bazara çıxarılması;
- Layihələrin inteqrasiyası nanoüzrə ixtisaslaşdırılmış kadrların hazırlanması;
- İnvestisiyanın cəlb edilməsi;
- Elmtutumlu və informasiya texnologiyalarının inkişafının dünya tendensiyasının monitorinqi;
- İşləmələrin prioritet istiqamətlərinin təyin edilməsi;
- Kompleks marketinq tədqiqatlarının aparılması;

- Potensial, partner, və sifarişçilərin axtarılması;
- Texnopark şirkətlərinin informasiya dəstəyi (1, s.28).

Texnoparkların iş sxemi.

Texnoparkların daha çox yayılmış 3 iş sxemini qeyd etmək olar:

1. Öz innovasiya layihələrini realizə etmək istəyən sərbəst tədqiqat və layihə qruplarına kömək (yardım);
2. Ali məktəb və elmi-tədqiqat qruplarında toplanan elmi biliklərin kommersiyaşdırılmasına kömək;
3. İnnovasiyanın sərbəst bazarından texnoloji qərarların importu yolu ilə istehsalçıların texnoloji məsələlərinin həlli.

Texnoparkların bu zəncir üzrə hərəkəti hər iki istiqamətə təmin edir. Hər dəfə texnologiyaların alıcıları müxtəlif şirkətlər ola bilər.

Texnoparklar: ona daxil olan firmalara üstünlük verməklə yanaşı, sahibkarlara, universitetlərə, bölgəyə və ölkəyə fayda verməkdədir. Bu fəaliyyətlər aşağıda göstərilmişdir:

Sahibkarlara olan faydaları

- Texnoparklar firma və akademik təşkilat arasında sinerji meydana gətirir;
- İnformasiyanın, məlumatların və hətta texnologiyanın partnyorlar arasında qarşılıqlı mübadiləsinin olması xəbərdar edilir və inkişaf edir;
- Firmalar, universitet və sənaye arasındakı əlaqələri çox yaxşı dərk edir;
- Universitetlər elmi, bilik və təcrübəni firmalara çatdırırlar;
- Texnoparklar firmalara önəmli bir resurs şəbəkəsi təmin edir;
- Firma və universitetlər arasındakı yaxınlıq, formal (lisenziya və əməkdaşlıq ortaqlıqları) və informal (elm adamı hərəkətliyi, yığıncaq və müzakirələr) şəbəkələrdən təbii bir dəyişmə imkanı yaradır;
- Firmaları vergi imtiyaz ilə təmin edilir;
- Firmalar qarşılıqlı əlaqəyə təşviq edilir;
- Texnopark firmalara imic və etibarlılıq verir;
- Firmalar texnopark və universitet tərəfindən məsləhət xidməti alır;
- Texnoparklar, işə götürənlərə ünsiyyət, fotokopiya və digər katiblik xidmətləri təqdim edərək əsl hədəflərinə daha çox zaman ayırmalarını təmin edir;
- Texnoparklar firmaların yaşama və böyümə məqsədlərinə xidmət etmək üçün aşağı icarə xidməti, uyğun fiziki mühit, inkubator və yerli iqtisadiyyatdakı firmalarla əlaqə imkanlarını təqdim edir;
- Firmalar ayrıca texnoparklardan maliyyə, marketinq və idarəetmə sahələrində kömək alırlar;
- İstehlakçı araşdırma xərclərini azaldır;
- Firmalar müştəri yönümlü və əlavə dəyəri daha çox olan yeni məhsul istehsal edir.

Universitetə olan faydaları

- Universitetlər dövlətdən əlavə maliyyə vəsait alırlar;
- Firmaların elm və texnologiya ilə əlaqədar tələblərilə bağlı sahələrdə universitetlərin araşdırma gündəliyini inkişaf etdirməsi və yenilənməsi müsbət amildir;
- Texnoparklar universitetin elm və texnologiya sahəsindəki kəşflərini cəmiyyətə çatdırırlar;
- Texnoparkların universitet ilə olan qarşılıqlı əlaqəsi innovasiya qabiliyyəti və həcmində müsbət istiqamətdə təsiri təmin edir, beləcə, rəqabət performansını da inkişaf etmiş olur;
- Texnoparklardan əldə edilən texnoloji ixtiralar, araşdırmanın istehsala çatdırıldığı katalitik inkubator mühiti meydana gətirir;
- Texnoparklar akademik mühitə araşdırmanın kommersiyalaşması üçün bir iş başlatma imkanı verir. Texnoparklar olmadan bir çox akademik mənşəli firmaların qurulması qeyri-mümkün olardı;
- Texnoparkla universitet arasındakı məsafə ilə akademik tədris planının tətbiqlə araşdırmaya əsaslanması arasında tərs mütənəsblik vardır.

Regiona aid olan faydaları

-Texnoparklar iqtisadi inkişaf ilə regional fərqlilikləri aradan qaldırmaq və bununla da ixtisaslaşmaların üstünlüyündən faydalanmaq üçün istifadə edə bilər. Bir texnopark regional iqtisadiyyata yenidən adaptasiya olmaq, ya da yenidən tarazlıq yaratmaq üçün katalizator kimi də iş görə bilər;

-Sənaye və texnoloji inkişaf ilə maraqlanan dövlət və digər təşkilatlar, məhrum olan bölgələrdəki iqtisadi inkişafı dəstəkləmək, uyğun bir fiziki məkan yaratmaq üçün regional məqsədli tədbirlər görülür, texnopark da bunlardan biridir;

- Texnoparklar qurulduqları bölgədə məşğulluq imkanlarını artırır;
- Texnoparklar ətrafında yaşayan insanların gəlir səviyyəsinə müsbət təsir edə bilər;
- Texnoparkların qurulduğu bölgələrdə yenidən sənayeləşmə meydana gəlir;
- Texnoparkların olduğu yerlərdə regional inkişaf baş verir;
- Regionun təhsil səviyyəsi arta bilər.

Ölkəyə olan faydaları:

- Universitet və sənayelərin yaxın əlaqəsi yalnız qarşılıqlı fayda verməz, eyni zamanda da ölkənin sənaye rəqabətinə kömək edir;

- Yüksək təşkilat əlaqələrinin inkişafı, ölkənin innovasiya və istehsal gücünün artmasına imkan yaradır;

- Ölkənin işsizlik nisbətini azaldır;
- Ölkənin dünyadakı imicini və hörmətini artırır;
- Ölkənin elm və texnologiya səviyyəsi yüksəlir;
- İxtisaslaşmış əmək inkişaf edir.

Qeyd edək ki, texnopark birbaşa texnologiyaların satışı məsələlərində iştirak etmir, ancaq innovasiyaların mübadiləsi proseslərinə vasitəçilik edir, başqa sözlə, mübadilə üçün əlverişli şərait yaradır. Elə hallar da ola bilər ki, texnopark həmtəsisçi ola bilər. Şəraitindən asılı olaraq, texnoparklar idarəetmə strukturu və inkişaf modelləri ilə fərqlənilir.

Texnoparklar texnologiya daşıyıcıları ilə alıcıları arasında əlaqə yaratmaq üçün yaranan sərbəst qurum və ya universitet və şirkət daxilində bir struktur ola bilər. Texnoparkların əsas rolu tədqiqatçılar cəmiyyəti daxilində və ya müxtəlif texnoloji məhsul istehsalçıları arasında kommunikasiyanı təmin etməsində ola bilər. Texnoparkların yaradılmasında əsas motiv texnologiyaların təhizatçısında və ya istifadəsində də ola bilər. Digər tərəfdən texnoparklar yerli və ya dövlət orqanları tərəfindən yaradıla bilər. Bu halda texnoparkların yaradılmasında məqsəd əraziyə yeni fəaliyyət növünün cəlb edilməsidir.

Bildiyimiz kimi, dünyada texnoparkları olan universitetlərin sayı azdır. Bu baxımdan, Naxçıvan Dövlət Universitetində tikintisi davam etdirilən Texnoparkın əhəmiyyəti çox böyükdür.

Texnologiyalar Parkının yaradılmasında əsas məqsəd elmlə istehsal arasında əlaqənin qırılmaz şəkildə qurulması, istehsalı yeni elmi layihələr əsasında inkişaf etdirmək, elmi-tədqiqat işlərinin səmərəliliyini yüksəltməkdən ibarətdir. Bundan başqa, kadr potensialı ilə yanaşı, istedadlı gənclərin üzə çıxarılması, ideyaların həyata keçirilməsi və startap layihələrinin dəstəklənməsi sahəsində çox əhəmiyyətli olacaq. Naxçıvan Dövlət Universitetində tikintisi davam etdirilən Texnologiyalar Parkının təsisi üçün Türkiyənin universitetlərinin bu sahədəki təcrübəsi və modeli əsas götürülmüşdür. Bu məqsədlə Naxçıvan Dövlət Universitetinin əməkdaşları qrup halında Türkiyəyə səfər etmiş, həmin səfərlər zamanı Orta Doğu Teknik Universiteti və Yıldız Teknik Universiteti kimi güclü universitetlərin texnoparklarında geniş müşahidələr aparmışlar. Bu Texnoparkın yaradılması universitetin beynəlxalq nüfuzunu da artıracaq.

İnkişaf etmiş ölkələrdə fəaliyyət göstərən innovativ texnoparkların uğurlu fəaliyyətinin nəticələrini və müvafiq texnopark modellərini fəaliyyət göstərəcək texnoparklara tətbiq etməklə ölkəmizdə innovativ texnoparkların səmərəli və uğurlu nəticələrinə nail olmaq olar.

ƏDƏBİYYAT

1. Texnoparkların yaradılması üzrə Beynəlxalq təcrübə. Az.Res.İqt.Naz.İqtisadi İslahatlar Elmi-Tədqiqat İnstitutu. Bakı: 2017
2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış” İnkişaf Konsepsiyası
3. Инновационный парк «Синергия». Доступно на: <http://www.yarinvestportal.ru/area/sinergia/>
4. Abbasov S.H. Texnologiyalar və yeniliklərin idarə edilməsi. 2013
5. Abdullayev İ. S., Nağıyev Ə. H. İstehsalın təşkili. Bakı: 2011

6. Azərbaycan sənayesi: statistik göstəriciləri DSK. Bakı: 2017, 344 s.
7. Ələskərov A., Əhmədova A. Müstəqil Azərbaycan Respublikası bazar iqtisadiyyatına keçid yollarında. Azərbaycan EA-nın Xəbərləri. İqtisadiyyat seriyası, № 4, Bakı: 2016
8. Əlirzayev Ə. Azərbaycanda sahibkarlığın inkişafı problemləri və həlli yolları. Nəzəriyyə və təcrübə. Bakı: Elm, 2009
9. Əliyev T.N. Biznesin idarə edilməsinin əsasları. Bakı: Elm, 2012

SUMMARY

Mehseti Asgerova

TECHNOPARKS AS A COMPONENT OF INNOVATION INFRASTRUCTURE

In my article, priorities that play a key role in innovation-oriented economic development have been examined. Thus, increasing competitiveness, increasing the specific weight of innovative products, increasing the specific weight of innovative products, applying scientific research works, applying efficient innovations to the economy creates an incentive for the development of innovation infrastructure.

As we know, Technoparks are organizations that, being part of the innovation infrastructure, increase cooperation between universities, research centers, entrepreneurs and the market, and influence the production of advanced technology products and services with appropriate infrastructure and services.

My article talks about the Technology Park under construction at Nakhchivan State University. Technoparks are one of the most important elements of the modern economy. Technoparks are an area with an infrastructure management structure for the application of innovation products and the results of scientific research in industrial areas with the improvement of high technologies. The development of technological parks helps national science and science-intensive production.

Key words: Technology Park, innovation, infrastructure, Industrial District, science-intensive technologies, scientific-research institute, socio-economic development.

РЕЗЮМЕ

Махсати Асгарова

ТЕХНОПАРКИ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИННОВАЦИОННОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ

В моей статье рассмотрены приоритеты, играющие ключевую роль в инновационно ориентированном развитии экономики. Таким образом, повышение конкурентоспособности, увеличение удельного веса инновационной продукции, увеличение удельного веса инновационной продукции, применение научно-исследовательских работ, внедрение эффективных инноваций в экономику создает стимул для развития инновационной инфраструктуры.

Как известно, технопарки – это организации, которые, являясь частью инновационной инфраструктуры, усиливают сотрудничество между университетами, исследовательскими центрами, предпринимателями и рынком, а также влияют на производство высокотехнологичных продуктов и услуг с соответствующей инфраструктурой и услугами.

В моей статье рассказывается о строящемся Технологическом парке в Нахчыванском государственном университете. Технопарки являются одним из важнейших элементов современной экономики. Технопарки – это территории с инфраструктурной структурой управления для применения инновационных продуктов и результатов научных исследований в промышленных сферах с совершенствованием высоких технологий. Развитие технопарков помогает отечественной науке и наукоемкому производству.

Ключевые слова: технопарк, инновации, инфраструктура, промышленный район, наукоемкие технологии, научно-исследовательский институт, социально-экономическое развитие.

MEHPARƏ MƏMMƏDOVA

Naxçıvan Dövlət Universiteti

aliyevamehpara@mail.ru

TEXNOPARKLAR- İNNOVASIYA ƏSASLI VƏ ELMTUTUMLU İQTİSADİYYATIN LOKOMOTİVİ KİMİ

Məqalədə innovasiyaların iqtisadi inkişafa təsiri və tətbiqinin əhəmiyyəti, elmtutumlu sahələrin inkişafı ilə bağlı geniş məlumat verilmiş, texnoparkların mahiyyəti, yaradılması, elmi əsasları, növləri ətraflı izah edilmişdir. Xüsusilə məqalədə elm və təhsilin istehsalata tətbiqi, bu sahələrin vəhdət şəklində inkişafı, müasir texnologiyaların istehsalatda tətbiqi olmadan innovativ əsaslı iqtisadiyyatın inkişafına nail olmanın mümkünsüzlüyü vurğulanmışdır.

Qeyd olunmuşdur ki, inkişaf artdıqca mənfəətin, gəlirin əsas mənbəyini maddi resurslar deyil, elm, bilik, informasiya resursları (elmi-texniki nailiyyətlər, innovasiyalar, yeni texnologiyalar, nou-hau və s.) təşkil edir.

Açar sözlər: Elmi-texniki tərəqqi, texnoparklar, innovativ əsaslı iqtisadi inkişaf, informasiya resursları, insan kapitalı.

Giriş

Bütün dünyada 1990-cı illərdən başlayaraq cəmiyyətin həyatına ciddi dəyişikliklər baş verməyə başladı. Bu dövrdə elektronika, radiofizika, lazer texnikası, kimya, aviasiya, kosmonavtika və s. sahələrdə bir sıra texnoloji və fundamental kəşflər olundu, informasiya texnologiyaları, mikro və nanoelektronika sahələri yüksək sürətlə inkişaf etdi. Bu da öz növbəsində iqtisadi inkişafa nail olan elmtutumlu və innovativ texnologiyalı yeni məhsulların istehsalının inkişafına təkan verdi, elmi biliklərlə istehsalatın vəhdəti yaranmağa başladı. Başqa sözlə, istehsalat yeni elmi ideyalar əsasında inkişaf etməyə başladı. Nəticədə elmlə istehsalat arasında qarşılıqlı əlaqə dəyişildi: əvvəllər texnika və istehsalat təcrübə yolu ilə inkişaf edirdi, indi isə biliyə əsaslanaraq elmtutumlu texnologiyalar şəklində inkişaf edir. Son illərdə daim dəyişən və yenilənən dünyada elm və elmtutumlu istehsalatın daha qabaqcıl formaları axtarılır.

Elmtutumlu sahələr üçün elmi-texniki inkişafın yüksək tempi xarakterikdir. Bu gün elm və texnologiyanın sürətli inkişafı texnika və texnologiyaların az müddətdə mənəvi köhnəlməsinə rəqabətliyin aşağı düşməsinə səbəb olur. Ona görə də istehsalçıların elmi biliklərə, elm ilə təmasa maraqları artır. Digər tərəfdən elmtutumlu texnologiyalar bir-biriləri ilə bağlıdırlar. Onların kompleks istifadəsi, yeni proses, ideya və prinsiplərin tətbiqi üçün yeni sahələrin yaradılması zərurəti meydana çıxır.

İnkişaf etmiş dövlətlərin təcrübəsi göstərir ki, əsasən, innovasiyayönümlü iqtisadiyyata keçid innovasiya siyasətinin elmi-texniki, maliyyələşmə, sənaye və xarici ticarət siyasətinin uyğunlaşması (razılaşması) şəraitində mümkündür.

İnnovasiyaların iqtisadi inkişafa təsiri və əhəmiyyəti

İnnovasiya sisteminin infrastrukturunun formalaşdırılması texnologiyaların transfer olunması mərkəzlərinin yaradılması və inkişaf etdirilməsini, texnoloji innovasiya mərkəzlərinin, texnoparkların, biznes inkubatorlarının, innovasiya fəaliyyəti üçün kadrların hazırlanması mərkəzlərinin, qlobal innovasiya şəbəkələri sisteminin (elmi-texniki və işgüzar informasiya bazarlarına qoşulan), innovasiya proseslərinin gedişatına və nəticələrinin monitorinqi sisteminin və sairənin yaradılmasını nəzərdə tutur. İqtisadiyyatın innovasiyalar əsasında inkişaf etdirilməsinin təşkilati bazasını sahə ETi və KB, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının strukturuna daxil olan institutlar, təhsil ocaqları, özəl tədqiqat müəssisələri təşkil edir. Ölkə iqtisadiyyatı ilk növbədə həmin təşkilatların elmi-texniki nəticələrinin intellektual məhsula çevrilməsi və istehsalatda tətbiq olunması nəticəsində inkişaf edə bilər. Bu onunla izah edilir ki, həmin tədqiqat mərkəzləri uzun müddətdir ki, ölkəmizin aparıcı sənaye sahələri ilə əməkdaşlıq edir və bu istiqamətdə ixtisaslaşmış kadr potensialına və fundamental tədqiqat materiallarına malikdirlər. Bu potensialdan ölkə iqtisadiyyatı

məqsədyönlü şəkildə bəhrələyə bilər.

Elmtutumlu sahələrin inkişafı

Elmtutumlu texnologiyalar – hər hansı sahənin ETTKI-nın köməyi ilə innovasiyanı həyata keçirən əsas sahəsidir. Beləliklə, elmtutumlu texnologiya elmə investisiya nəzərdə tutur. Elmə investisiya qoyulması isə gələcəyin investisiya olunmasıdır. Elmtutumlu istehsalat 1990-cı illərin sonu 2000-ci illərin əvvəlində inkişafa başlamışdır. Onlara yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, telekommunikasiya, aerokosmik tədqiqat, avtomatlaşdırılmış sistemlər, nanotexnologiyalar, biotexnologiyalar, tibbi avadanlıqlar və texnologiyalar və s. aiddir. Savadlı insan informasiya cəmiyyətinin ən dəyərli kapitalıdır. Biliyin cəmiyyət həyatında oynadığı xüsusi rol XX əsrin sonlarından etibarən daha da artmağa başlamışdır. İnformasiya cəmiyyətinin əsas kapitalı bilik, informasiya və bu informasiyanın daşıyıcısı olan şəxsdir (insan kapitalı).

İnkişaf artdıqca mənfəətin, gəlirin əsas mənbəyini maddi resurslar deyil, elm, bilik, informasiya resursları (elmi-texniki nailiyyətlər, innovasiyalar, yeni texnologiyalar, nou-hau və s.) təşkil edir. İqtisadiyyatda biliyin, informasiyanın əsas amil olması, ictimai həyatın strukturunda təhsilin rolunu gücləndirir. İnformasiya cəmiyyəti insanlardan peşəkarlıq səviyyəsinin fasiləsiz yüksəldilməsini tələb edir, iqtisadiyyatla təhsil bir-birindən asılı olub, biri digərinin inkişafına təkan verir. İnformasiya, nəzəri biliklər, təhsil səviyyəsi ölkənin strateji resursu olub, onun suverenliyi və milli təhlükəsizliyini, nəticə etibarlı ilə ölkənin gələcək inkişafını təmin edir. İnformasiya cəmiyyətinin inkişafı yeni, aktual elmi bilik yaratmaq, zəruri məlumatları operativ əldə etmək, onları yerli xüsusiyyətlərə uyğunlaşdırmaq, bu biliklərdən səmərəli istifadə etmək kimi innovativ məsələləri gündəmə gətirir. Dünyada tədricən belə bir fikir formalaşır: bəşəriyyətin qlobal problemlərinin həlli innovasiya texnologiyalarına əsaslanan transmilli təhsil və elmin inkişafından keçir (bu sənədlərdə distant təhsilin qlobal səviyyədə daha da inkişaf etdirilməsi, onun transsərhəd xarakter alması zərurəti xüsusi qeyd edilmişdir).

İnformasiya cəmiyyətinin inkişafı ilə əlaqədar nəzərə çarpan mühüm amillərdən biri innovasiya anlayışının ümumən yeni məna kəsb etməsidir. İnnovasiya əmtəə, mal, xidmət, texnologiya formasında reallaşan yenilik, ideya, yeni informasiyadır. Biliyə əsaslanan iqtisadiyyatda innovasiya prosesləri (yeni biliyin istehsalı, əldə edilməsi, yayılması, praktik tətbiqi) sosial-iqtisadi inkişafın əsas hərəkətverici qüvvəsidir. İnnovasiya amili informasiya cəmiyyətinə keçidin maraqlı bir xüsusiyyətini aşkar edir: bu gün daha çox elmi informasiya istehsal edən ölkələr yox, bu informasiyadan səmərəli istifadə edən, onları praktikada operativ tətbiq edən ölkələr intensiv inkişaf edir. Sənaye üçün innovativ biliklərin, informasiyaların hansı regionda yaranmasının əhəmiyyəti azdır (elmin vətəni olmaz), əsas bu ideyalardan operativ, səmərəli istifadə etmək bacarığıdır.

Texnopark anlayışı, onun təşkili formaları və bu sahədə dünya təcrübəsi

Müasir dünya iqtisadiyyatında texnoparklar elmi-texniki tərəqqinin lokomotivi hesab olunurlar. Texnoparklar dedikdə, elmi-istehsal ərazi kompleksi başa düşülür ki, bunun da başlıca vəzifəsi kiçik və orta elmtutumlu innovasiya müştəri formalarının inkişafı üçün maksimum əlverişli mühitin formalaşmasından ibarətdir. Başqa sözlə, texnopark - əsas məqsədi şirkətləri və insanları motivasiya edərək innovasiya texnologiyalarının yaradılması olan və bu və digərlərinə bu innovasiyaları uğurlu məhsullarda reallaşdırmağa kömək edən kompleks infrastruktur obyektləridir. Texnoparkların yarım əsrdən çox mövcud olmasına baxmayaraq, hal-hazırda onların ümumi qəbul edilmiş tərifləri və ya dayanıqlı təsnifatı verilməmişdir. 2002-ci ilin əvvəllərində Beynəlxalq Texnoloji Parklar Assosiasiyası (IASP International Board, 6 February 2002) aşağıdakı tərifləri təklif etmişdir: “Texnoloji park – məqsədi innovasiya mədəniyyətinin və eləcə də innovasiya biznesinin və elmi təşkilatların iştirakının inkişaf etdirilməsi vasitəsilə yerli birliklərin rifahının yüksəldilməsi olmaqla mütəxəssislər tərəfindən idarə olunan təşkilatdır. Bu məqsədlərə nail olmaq üçün texnopark universitetlər, elmi-texniki institut, şirkət və bazarlar arasında elm və texnologiya axınlarını stimullaşdırır və idarə edir. O, inkubasiya proseslərinin və mövcud şirkətlərdən (spin-off processes) yeni şirkətlərin ayrılması vasitəsilə innovasiya şirkətlərinin artımını və təşkilini sadələşdirir. Texnopark yüksək keyfiyyətli sahələrlə yanaşı, digər xidmətləri təmin edir.” Texnoparkın bu formada geniş tərifində məqsəd

dünyada mövcud olan bütün modelləri əhatə etməkdir. Beləliklə, tədqiqatçı üçün “texnoloji park”ın bu tərifini standart olmaqla tələblərin minimal məcmusunu verir. Beynəlxalq Texnoloji Parklar assosiasiyası “texnoloji park”, “texnopol”, “texnoloji areal”, “tədqiqat parkı” və 8 “elmi park” kimi anlayışların ekvivalentliyini qeyd edir. İngiltərədə “elmi park”, ABŞ-da “tədqiqat parkı”, Rusiyada və Azərbaycanda “texnopark” terminləri işlədilir Texnopark – hər zaman gələcəyə əmanətdir. O, sabah sahibinə gəlir gətirəcək, büdcəyə vergi ödəyəcək hər hansı firmaların varlığını nəzərdə tutmur. Bu, yalnız zamanla əldə edilə biləcək vaxtı uzadılmış vasitə qoyuluşudur [1]. Texnoparkın əsas komponentləri - innovasiya yaradan şirkətlər və komandalar, ali məktəblərin texniki kadrları və idarəedici kadrlardır (beynəlxalq bazara innovasiya texnologiyasını və ya məhsul çıxara bilən peşəkar menecerlərdir).

Texnoparkların əsas rolu tədqiqatçılar cəmiyyəti daxilində və ya müxtəlif texnoloji məhsul istehsalçıları arasında kommunikasiyanı təmin etməsində ola bilər. Texnoparkların yaradılmasında əsas motiv texnologiyaların təchizatçısında və ya istifadəsində də ola bilər. Digər tərəfdən texnoparklar yerli və ya dövlət orqanları tərəfindən yaradıla bilər. Bu halda texnoparkların yaradılmasında məqsəd əraziyə yeni fəaliyyət növünün cəlb edilməsidir. Yaradılması nöqtəyindən nəzərdən texnoparkları aşağıdakı qruplara bölmək olar:

1. Universitet texnoparkları - Belə texnoparklar ali məktəblərin əsasında yaradılırlar. Bəzən isə universitet ilə sənaye müəssisəsinin strateji əməkdaşlığının nəticəsində yaradılırlar. Universitet texnoparklarının yaradılmasının 3 əsas məqsədi olur: toplanmış elmi biliklərin kommersiyalaşdırılması, ali məktəbdə elmi işlərin cəlb edilməsini artırmağın təmin edilməsi, praktiki məsələlərin nəticəsi olan yeni biliklərin axınının təmin edilməsi. Universitet texnoparklarının inkişafına mane olan qanunvericilikdə olan məhdudiyətlərdir

2. Regional sahə texnoparkları - Belə texnoparklar regional iqtisadiyyatın hər hansı bir sektorunda innovasiya prosesinin aktivləşdirilməsi məqsədi ilə yaradılır. Regional sahə texnoparkları çoxlu xidmətlər göstərə bilərlər: layihənin hüquqi müşayiət etmək, biznes məsləhət, sertifikatlaşma, tədqiqat təşkilatlarına laboratoriyalar təqdim etmək, seminarların təşkili və. s. Adətən, bu növ texnoparklar texnologiyaların regional sənaye müəssisələrinə importunu təmin etmək və ya ayrıca götürülmüş şirkətin texnoloji məsələlərini həll etmək üçün yaradılır. Bu halda texnopark istehsal şirkətləri ilə sıx əlaqə yaradır, bununla da rezident və ya ortağın texnoloji məsələlərini həll edəcək kiçik innovasiya şirkətlərinin yerləşməsinə şərait yaradır. Başqa sözlə, texnopark istehsal şirkətlərinə elmtutumlu və bahalı prosesləri kənarında sərbəst kiçik innovasiya müəssisələrinə ötürməyə (outsorsinq etməyə) kömək edir (outsorsinq - 2 təşkilat arasında müqavilə əsasında birinin digərinə bəzi funksiyalarının, biznes proseslərin və tədbirlərin ötürülməsidir). Regional sahə texnoparklarının əsas gəlir mənbəyi ərazinin icarəyə verilməsi və istehsal şirkətləri üçün texnoloji həllərin axtarışı üzrə xidmətlərin göstərilməsidir.

3. Sənaye texnoparkları - Belə texnoparklar mahiyyət etibarını ilə texnoloji park deyil. Bu növ texnopark, əsasən, yeni istehsalın təşkili üçün fiziki infrastruktur obyektlərinin kompleksidir. Burada daha çox ərazilər müxtəlif fəaliyyət növləri üçün icarəyə verilir. İndustrial texnoparkların yaradılması innovasiya mühitinin inkişaf və sıxlıq səviyyəsindən asılı deyil, əsasən, onlar texnologiya mübadiləsi üçün nəzərdə tutulmayıblar, daha çox yeni iqtisadi fəaliyyətin növlərinin təşkili üçün müasir infrastrukturun yaradılmasına istiqamətlənirlər.

4. Texnoloji inkubatorlar və ya innovasiya biznesi inkubatorları - Belə texnoparklar kiçik innovasiya şirkətlərinə formalaşmalarının ilkin mərhələsində kömək etmək üçün nəzərdə tutulurlar (start-up, seed). Bu növ texnoparklar innovasiya şirkətlərinin inkişafı üçün bütün lazımi ehtiyat və xidmətləri təmin edirlər. Inkubatorlar öz mahiyyətinə görə gəlir əldə etmək üçün nəzərdə tutulmayıblar, biznesin inkişaf etdirilməsi üçün imtiyazların təmin edilməsinə istiqamətlənirlər. Ona görə də inkubatorların yaradılmasına sərbəst biznes kimi baxmaq olmaz, onların yaradılmasına daha çox sosial istiqamət kimi baxıla bilər. Onun müvəffəqiyyəti daha çox kiçik müəssisələrin axını və müəyyən həcmdə icarəyə verilən sahələrdən asılıdır.

5. Şəbəkə texnoparkları - şəbəkə strukturları texnoparklar tərəfindən öz imkanlarını genişləndirmək üçün yaradılır. Şəbəkə texnoparklarının tikintisi, əsasən, yerli hakimiyyətin təşəbbüsü

olur. Onlar bu obyektin köməyi ilə yaradılan texnoparkdan əldə olunan iqtisadi və sosial xeyri paylaşdırmaq istəyirlər. Şəbəkə texnoparklarının yaradılması üçün iqtisadi zəmin olmalıdır: müxtəlif şəhərlərdə yaşayan və işləyən tədqiqatçıların cəlb olunmasının təmin edilməsi, texnoparkların saxlanması xərclərinə qənaət (texnoparkın tərkibinə əvvəl yaradılan tədqiqat mərkəzlərinin salınması) və s.

6. Kovorkinq - Belə mərkəzlər bir növ tədqiqat cəmiyyətlərinin ənənəvi texnoparkların xidmət haqqının artmasına, işgüzar infrastrukturun çatışmazlığına və informasiya texnologiyalarının inkişafına olan cavabdır. Bu ofis mərkəzləridir, burada sərbəst insanlar bir ərəzidə işləyirlər. Belə model daha çox əqli əməklə məşğul olanlara yararır. Kovorkinq mərkəzlərinin müvəffəqiyyəti onların tədqiqatçıları cəmiyyətinə daxil olmaqları, bilik axınlarını və informasiya mübadiləsini formalaşdırmaqları, başlayanlara şərait yaratmaqlarıdır. Bu mərkəzlərin başlıca funksiyaları tədqiqatçılara innovasiyanın qlobal bazarına “giriş”-in təmin edilməsi və yerli tədqiqatçıları cəmiyyətlərinə dəstəkdir.

Nəticə

Nəticə etibarlı ilə deyə bilərik ki, texnoparkların yaranması müasir qloballaşan dünyada, iqtisadiyyatın inkişafının hazırkı mərhələsində elm və biznesin qarşılıqlı fəaliyyətinin obyektiv qanunauyğunluğudur. Biznes inkubatorların, texnoparkların, texnopolislərin və s. daxil olduğu texnopark strukturları elmi işlərin, biznes planların sürətlə və birbaşa tətbiq edilməsi məqsədilə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə yenidən məşğul olanlara, alimlərə, mühəndislərə və s. xidmət göstərmək vəzifəsini yerinə yetirir. Məhz bu səbəbdəndir ki, innovativ və elmtutumlu iqtisadi inkişafa nail olunması insan kapitalının məqsədyönlü formalaşdırılması, informasiya cəmiyyətinin möhkəmləndirilməsi, elm və istehsalatın vəhdətindən birbaşa asılıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Texnologiyalar parkı haqqında nümunəvi əsasnamə: <http://www.president.az/articles/11748>
2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış” İnkişaf Konsepsiyası
3. Qasımov F.H., Nəcəfov Z.M. İnnovasiyalar: yaranması, yayılması və inkişaf perspektivləri. Bakı: Elm, 2009
4. Nəcəfov Z.M. İnnovasiyanın əsas anlayışları. Elmi-praktiki seminarın materialları. Bakı: Elm, 2006, s. 129-139,
5. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi İqtisadi İslahatlar Elmi-Tədqiqat İnstitutu, Texnoparkların yaradılması üzrə beynəlxalq təcrübə, Bakı: Çap ART, s. 16-20
6. A. H. Tağıyev, Z. Səmədzadə. İnnovasiya: 4 saylı broşura. Bakı: Təknur, 2017
7. Abbasov S.H. Texnologiyalar və yeniliklərin idarə edilməsi. 2013
8. Abdullayev İ. S., Nağıyev Ə. H. İstehsalın təşkili. Bakı: 2011

SUMMARY

Mehpare Mammadova

TECHNOPARKS - INNOVATION BASED AND SCIENTIFIC AS THE LOCOMOTIVE OF THE ECONOMY

In the article, the importance of the impact and application of innovations on economic development, the development of science-intensive fields, the essence, creation, scientific bases and types of technoparks are explained in detail. In particular, the article emphasizes the impossibility of achieving the development of an innovative economy without the application of science and education to production, the development of these areas as a unity, and the application of modern technologies in production.

It was noted that as development increases, the main source of profit and income is not material resources, but science, knowledge, information resources (scientific and technical achievements, innovations, new technologies, know-how, etc.).

Key words: *Scientific and technical progress, technological parks, innovative economic development, information resources, human capital*

РЕЗЮМЕ

Мехпаре Маммедова

**ТЕХНОПАРКИ - ИННОВАЦИОННАЯ И НАУЧНАЯ
КАК ЛОКОМОТИВ ЭКОНОМИКИ**

В статье подробно разъясняется значение воздействия и применения инноваций на развитие экономики, развитие наукоемких отраслей, сущность, создание, научные основы и виды технопарков. В частности, в статье подчеркивается невозможность достижения развития инновационной экономики без применения науки и образования к производству, развития этих направлений как единства, применения современных технологий в производстве.

Отмечено, что по мере роста развития основным источником прибыли и дохода становятся не материальные ресурсы, а наука, знания, информационные ресурсы (научно-технические достижения, инновации, новые технологии, ноу-хау и т.д.).

Ключевые слова: *Научно-технический прогресс, технопарки, инновационное развитие экономики, информационные ресурсы, человеческий капитал.*

TÜRKAN ƏLİBƏYLİ
“Naxçıvan” Universiteti
elibeyliturkan@gmail.com

TEXNOPARKLARIN YARADILMASI VƏ İNKİŞAFINDA DÜNYA TƏCRÜBƏSİ

Texnoparklar ali təhsil müəssisələrinin yaxınlığında rahat bir məkan təmin edib müvafiq dəstək göstərərək innovativ fikirlər əsasında yeni texnologiyaların yaradılması və inkişafı üçün ideal bir mühitdir. Belə mühitlər startup layihələrini və yeni ideyalar mübadiləsini dəstəkləyir. Texnoparkları Elm və Texnologiyalar Parkı da adlandırmaq olar. “Elm Parkları” peşəkarlar tərəfindən idarə olunur və məqsəd bilik əsaslı təşkilatlar arasında rəqabət qabiliyyətini inkişaf etdirib biznesə çevirərək ölkənin iqtisadiyyatına öz müsbət təsirini göstərməkdir. Bu təşkilatlar qarşıya qoyduqları məqsədlərinə çatmaq üçün universitetlər, Ar-Ge şirkətləri, müəssisə və bazarlar arasında bilik və texnologiya axınına nəzarət edir və innovasiyaya əsaslanan müəssisələrin böyüməsinə köməklik göstərir. Elm və Texnologiyalar Parkı fərqli tərəflərin gözləntilərinə uyğun olaraq öz məqsədlərində dəyişiklik edə bilər. Bir çox şirkəti birləşdirdiyi üçün hamısının istəklərinə uyğunlaşmaq çətin məsələdir. Məsələn, akademik institutlar üçün əsas tədqiqat və texnologiya inkişafı olduğu halda, investorlar üçün maliyyə gəlirləri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Texnoparkların məqsədlərini izah etmək üçün “üçlü zəncir” konsepsiyasından istifadə edilir. Bu konsepsiya hökumət, universitetlər (tədqiqat institutları) və biznes arasında qarşılıqlı əlaqəni əhatə edir. Daha sonra bu konsepsiyaya dördüncü zəncir kimi cəmiyyət də əlavə edildi. Çünki, “üçlü zəncir” konsepsiyasının istənilən nəticəsi cəmiyyət üçün yaradılır. Hökumət texnoparklara regional və milli iqtisadiyyatın yaxşılaşdırılmasının bir yolu kimi baxır. Dünya ölkələrinin təcrübəsinə nəzər salsaq görərik ki, iqtisadiyyatda roluna görə texnoparkların inkişafına yüklü maliyyə ayırımı ediblər.

Açar sözlər: texnopark, universitet, bilik, layihə, texnologiya, innovasiya, iqtisadiyyat

Müasir dövrdə informasiya texnologiyasının sürətli inkişafı nəticəsində yaranan texnologiyalar az zaman daxilində köhnələrək rəqabətliyin aşağı səviyyəyə enməsinə səbəb olur. Bu səbəbdən istehsalçıların elmə olan marağı günü-gündən artır. Yaranan texnologiyalar elm ilə sıx əlaqəli olduğundan onların kompleks istifadəsi daha yüksək nəticələr əldə etməyə imkan verir. Rəqabət mühitinin yüksək səviyyədə olması üçün əsas şərt elmi-tədqiqat nəticələrinin istehsal prosesində səmərəli şəkildə istifadə edilməsidir. Bütün dövlətlərin bugünkü siyasətinin əsas hissəsini iqtisadiyyatdan innovasiya iqtisadiyyatına keçid təşkil edir. Yəni elmə əsaslanan sahələrin inkişafı və elmtutumlu texnologiyaların inkişaf etdirilməsi əsas məqsəd olaraq görülür. Azərbaycanda innovasiya sistemi inkişaf mərhələsində olduğu üçün innovasiya potensialının formalaşması və idarə edilməsi prosesini vahid bir sistemdə birləşdirmək daha yüksək nəticələr əldə etməyə kömək edəcəkdir (1, s. 7-8).

İnnovasiya mərkəzlərinin tarixinə nəzər salsaq görərik ki, əhalinin təhsil səviyyəsi, dövlət siyasəti və s. kimi amillərə görə dəyişiklik göstərir. Beynəlxalq təcrübəyə əsasən belə mərkəzlər məqsəduyğun şəkildə yaradılmalıdır. İnnovasiya mərkəzlərinin ən geniş yayılan növü texnoparklardır. Texnoparklar fərqli strukturlara malik olduqlarından standart bir tərifləri mövcud deyil. IASP–ın (Beynəlxalq Elm Parkları Birliyi) tərifinə görə "Texnoparklar elm akademiyaları, araşdırma mərkəzləri, investorlar və bazar arasında olan əlaqələri idarə edib, elm və texnologiyanın qarşılıqlı əlaqəsi ilə qabaqcıl texnologiyalı məhsul istehsalına uyğun infrastruktur hazırlayan bir təşkilatdır (2, s.28).”

Yaxşı inkişaf etmiş universitet və tədqiqat mərkəzlərinin olması texnoparkların uğurlu fəaliyyət göstərməsinin şərtlərindən biridir. Texnoparkların yaradılması və inkişaf etdirilməsində dünya təcrübəsinə fikir versək görərik ki, inkişafda olan ölkələr müəyyən səbəblərə görə texnoparklara vəsait ayırmağa çəkinirlər. Lakin uğurlu fəaliyyət göstərən texnoparklar iqtisadiyyata mütləq şəkildə

öz təsirini zamanla göstərir. İlk texnopark 1950-ci illərdə “Silikon Vadisi” adı ilə ABŞ-da yaradılıb. Orada yaranan ilk elektron şirkəti isə HP olaraq bilinir. Zamanla günümüzdə ən çox tanınan müəssisələr bu texnopark daxilində yaranıb inkişaf etdirilib: Google, Yahoo, Cisco Systems və s. Yaponiyada isə ilk texnopark öz fəaliyyətinə 1974-cü ildə başlayıb. Burada universitet və texnoparklara ayrılan vəsait hesabına olan inkişafa görə qısa zaman ərzində ölkə texnodövlət xüsusiyyətini qazanmışdır. Çin texnoparkların sürətlə inkişaf etdiyi və iqtisadi baxımdan ən güclü olmağa namizəd ölkələr siyahısındadır. Bu ölkədə 1980-ci illərdə Zhongguancun bölgəsində qurulan texnopark bu gün ayrılıqda 7 texnoparkı olan bir şəhər olaraq fəaliyyət göstərir.

Digər ölkələrlə müqayisə edildiyində Türkiyədə texnopark yaradılması düşüncəsi bir az gec yaranmışdır. 2000-ci illərdən başlayaraq texnoparklar yaradılmağa başlandı. Burada ODTÜ xüsusi əhəmiyyəti olmuşdur. ODTÜ texnoparkı 114 hektarlıq bir ərazini əhatə edir və 1992-ci ildə ODTÜ TEKMER və KOSGEB işbirliyi nəticəsində yaradılıb. Məqsədləri universitetdə inkişaf etdirilən texnologiyaları istehsal vermək, Ar-Ge və innovativ fikirləri ticariləşdirmək və sahibkarlığın dəstəklənməsi olmuşdur. Hal-hazırda 450-dən artıq texnologiya şirkəti burada fəaliyyət göstərir ki, onların 70%-dən çoxu ODTÜ texnoparkına yaradılıb. 3 kampusu və 10000-dən artıq işçisi mövcuddur. İlk texnopark olmaqla bərabər Sənaye və Texnologiya Nazirliyi Texnologiya İnkişaf Zonaları Performans İndeksi İşlərində 7 il ardıcıl olaraq birincilik əldə etmişdirlər. Hər il 70-dən artıq yeni şirkət fəaliyyətə başlayır və 150-dən artıq startap layihələri işlənilib hazırlanır. Animasiya texnologiyaları vasitəsi ilə oyun inkişafı da xüsusi maraqla qarşılır və 700-də artıq layihə artıq həyata keçirilib. ODTÜ texnoparkında yaradılan CoZone (birgə iş sahəsi) 2008-ci ildə yaradılıb və texnopark dəstəklili birgə iş sahəsidir. Yaradılan texnologiyalara nümunə olaraq, ağıllı televizorlar, yerli insansız təyyarə (Karayel), yerli peyk və s. göstərilə bilər.

“Azərbaycanda Universitet–Sənaye əməkdaşlığı çərçivəsində texnosahibkarlığın potensialının artırılması yolu ilə inkişaf etdirilərək iqtisadi inkişafa dəstək verilməsi” üçün Türkiyə, eyni zamanda sahib olduğu qabaqcıl texnologiyaların inkişafında Türkiyə və Orta Şərqi ölkələrinin ən əhəmiyyətli və dünyanın ən etibarlı 100 universiteti arasına daxil olmağı bacaran (ODTÜ) texnoparkı olan ODTÜ Teknopark modeli əsas götürülərək Azərbaycanda qurulacaq texnoparklar üçün əhəmiyyətli nümunələrdəndir (1, s.51).

ƏDƏBİYYAT

1. İqtisadi İslahatlar Elmi Tədqiqat İnstitutu. 2017. Texnoparkların Yaradılması Üzrə Beynəlxalq Təcrübə. Bakı: 69 s.
2. Jeroen Ringlever. 2022. Assessment of Technology Parks: a University case. 78 s.
3. Rick Petree, Radoslav Petkov and Eugene Spiro Institute for EastWest Studies. 2000. Technology Parks – Concept and Organization. 22 s.

SUMMARY

Turkan Alibayli

WORLD EXPERIENCE IN THE CREATION AND DEVELOPMENT OF TECHNOLOGICAL PARKS

Technoparks are an ideal environment for the creation and development of new technologies based on innovative ideas, providing a comfortable space near higher education institutions and providing appropriate support. Such environments support start-up projects and the exchange of new ideas. Technoparks can also be called Science and Technology Parks. "Science Parks" are managed by professionals, and the goal is to develop competitiveness among knowledge-based organizations and turn them into businesses, to have a positive impact on the country's economy. These organizations control the flow of knowledge and technology between universities, R&D companies, enterprises and markets to achieve their goals and help the growth of innovation-based enterprises. The Science and Technology Park can change its goals according to the expectations of different

parties. Since it combines many companies, it is difficult to adapt to the wishes of all of them. For example, while research and technology development are key for academic institutions, financial returns are of particular importance to investors.

The concept of "triple chain" is used to explain the goals of technoparks. This concept involves interaction between government, universities (research institutes) and business. Later, society was added to this concept as a fourth chain. Because any result of the "triple chain" concept is created for society. The government sees technology parks as a way to improve the regional and national economy. If we look at the experience of the countries of the world, we will see that due to their role in the economy, they have allocated heavy funds to the development of technological parks.

Key words: *technopark, university, knowledge, project, technology, innovation, economy*

РЕЗЮМЕ

Тюркан Алибейли

МИРОВОЙ ОПЫТ СОЗДАНИЯ И РАЗВИТИЯ ТЕХНОПАРКОВ

Технопарки являются идеальной средой для создания и развития новых технологий, основанных на инновационных идеях, обеспечивая комфортное пространство рядом с высшими учебными заведениями и оказывая соответствующую поддержку. Такие среды поддерживают стартовые проекты и обмен новыми идеями. Технопарки также могут называться научно-технологическими парками. «Научными парками» управляют профессионалы, и цель состоит в том, чтобы развить конкурентоспособность среди организаций, основанных на знаниях, и превратить их в бизнес, чтобы оказать положительное влияние на экономику страны. Эти организации контролируют поток знаний и технологий между университетами, научно-исследовательскими компаниями, предприятиями и рынками для достижения своих целей и содействия росту инновационных предприятий. Научно-технологический парк может менять свои цели в зависимости от ожиданий разных сторон. Так как он объединяет множество компаний, трудно приспособиться к пожеланиям всех из них. Например, в то время как исследования и разработка технологий являются ключевыми для академических учреждений, финансовая отдача имеет особое значение для инвесторов.

Понятие «тройная цепь» используется для объяснения целей технопарков. Эта концепция предполагает взаимодействие государства, университетов (научно-исследовательских институтов) и бизнеса. Позднее к этому понятию в качестве четвертой цепи добавилось общество. Потому что любой результат концепции «тройной цепи» создается для общества. Правительство рассматривает технопарки как способ оздоровления региональной и национальной экономики. Если мы посмотрим на опыт стран мира, то увидим, что из-за их роли в экономике они выделяют большие средства на развитие технопарков.

Ключевые слова: *технопарк, университет, знания, проект, технология, инновация, экономика.*

AYTƏN KƏRİMOVA
AMEA Naxçıvan Bölməsi
aytenkerimova567@gmail.com

TEXNOPARKLARIN İSTİFADƏSİ ÜZRƏ TÜRKİYƏ TƏCRÜBƏSİ

Məqalədə texnoparkların fəaliyyətləri, əhəmiyyəti, növləri, Türkiyə Cümhuriyyətində texnoparklara dəstək verən qurumlar, ölkədə mövcud olan 85 texnoparkdan 4-ü haqqında məlumat verilmişdir. Texnologiyanın elm və təhsillə vəhdətinin ən yüksək səviyyədə olduğu təşkilatlar texnoparklardır. Texnoparkların bir çox növləri vardır ki, universitet texnoparkları və texnoloji inkubatorlar ən geniş yayılanlardır. Dünyada Türkiyə, Amerika, Sinqapur, Çin, Yaponiya kimi ölkələrdə yüksək keyfiyyətə və əhəmiyyətə malik texnologiya parkları yer alır. Türkiyədə ilk Texnologiya Mərkəzləri 1990-cı illərdə yaranmışdır. Orta Şərq Texniki Universiteti Texnoparkında 450-dən çox şirkət fəaliyyət göstərir. Bu texnopark Məsləhət Şurası tərəfindən idarə olunur. Bu şirkətlər proqramlaşdırma, elektronika, maşınqayırma, dizayn, tibbi texnologiyalar, enerji, ekologiya, məhsul, qida, təsərrüfat, aerokosmik və digər sahələr üzrə fəaliyyət göstərir. OSTİM Ekopark Texnologiya İnkişafı Mərkəzi 21 noyabr 2014-cü ildə yaranmışdır. OSTİM texnoparkının sənaye istiqamətləri çox genişdir. BÜDOTEK 19 fevral 2018-ci il tarixli 2018/11421 nömrəli Nazirlər Şurası qərarı ilə yaradılmışdır. Texnoparkın idarəedici şirkəti BÜDOTEK-dir. Bu texnologiya parkı universitet və sənaye əməkdaşlığını əks etdirən, sahibkarlara və tədqiqatçılara müxtəlif imkanlar təqdim edən İnkubasiya Mərkəzi və sosial obyektləri ilə yaxşı bir nümunədir. Mərmərə Universiteti texnoparkı 2014-cü ildə Mərmərə Universiteti tərəfindən yaradılmışdır. Texnologiya parkının tərkibində proqramlaşdırma, müdafiə sənayesi, əczaçılıq, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları, maşın və avadanlıq istehsalı, telekommunikasiya, elektronika, kimya, aviasiya, qida, sağlamlıq texnologiyaları, biotexnologiya kimi bir çox sahədə fəaliyyət göstərən şirkətlər yerləşir.

Açar sözlər: texnopark, Türkiyə Cümhuriyyəti, fəaliyyət, enerji.

Hazırda texnologiyaların istifadəsinin ən yüksək səviyyədə olduğu sahələrdən biri texnoparklardır. Araşdırma mərkəzləri, sənaye, universitet, sahibkarlar və bazarlar arasındakı əməkdaşlığı inkişaf etdirmək, texnologiya və bilik mübadiləsini asanlaşdırmaq məqsədi ilə yüksək əlavə dəyərli inkişaf və tədqiqata söykənən qabaqcıl texnologiyalı məhsul və xidmətlərin istehsalına uyğun yaradılmış infrastruktur, üstqurum və xidmətlər ilə təsir edən təşkilatlara texnoparklar deyilir. Texnoparkların universitet texnoparkları, sənaye texnoparkları, regional sahə texnoparkları, texnoloji inkubatorlar və ya innovasiya biznesi inkubatorları, kovorkinq, şəbəkə texnoparkları kimi növləri var (Keleş, 2007, 131-141 s.).

Dünya sənaye tarixinə nəzər saldıqda görürük ki, ən böyük texnoparklar Yaponiya, Türkiyə, Çin, Sinqapur, Hindistan, Cənubi Koreya, İsrail, Amerika kimi bir çox inkişaf etmiş və inkişafda olan ölkələrdə fəaliyyət göstərir.

Türkiyədə texnopark yaradılması fikri 1980-ci ilin əvvəllərində meydana çıxmış və yaradılması üçün işlərə start verilmişdir. 1990-cı illərdə KOSGEB və universitetlərin birgə təşkilatçılığı ilə texnoloji inkişafın ilk addımı olaraq TEKMERLER yəni Texnologiya Mərkəzləri yaradılmışdır. Texnologiya təkmilləşdirmə sahələri 2001-ci ildə qəbul edilən 4691 sayılı Texnologiya İnkişaf Sahələri Qanunu ilə qanuniləşdirilmişdir. Türkiyə Cümhuriyyəti Sənaye və Texnologiya Nazirliyinin son məlumatına görə, ölkədə texnoparkların sayı 85-ə çatmışdır (Hüseynova, 2017, 51-58 s.).

Orta Şərq Texniki Universiteti Texnoparkı – ODTÜ Teknokenti

Türkiyənin ilk texnoparkı olan ODTÜ texnoparkında 450-dən çox şirkət fəaliyyət göstərir ki, bu şirkətlərin 70%-i texnoparkın özü tərəfindən yaradılmışdır. ODTÜ texnoparkında fəaliyyət göstərən şirkətlərin 50%-i proqramlaşdırma, 20%-i elektronika, 15%-i maşınqayırma və dizayn, 6%-i tibbi texnologiyalar, 6%-i enerji və ekologiya, 3%-i məhsul, qida, təsərrüfat, aerokosmik və digər sahələr üzrə fəaliyyət göstərir. Texnoparkı 12 nəfərdən ibarət Ali Məsləhət Şurası idarə edir. Bu

şuranın üzvlərinin 50%-ini universitetin öz nümayəndələri, 50%-ini isə digər dövlət universitetləri, KOSGEB, TUBİAK və Ankara sənaye palatası və təşkilatlar təşkil edir. Nəzəndə olan hər şirkət 3 aydan bir, hər bir işçi isə ayda bir dəfə yerinə yetirilən tədqiqatlar üzrə hesabat verir.

OSTİM sənaye parkı - OSTİM Ekopark Texnoloji Geliştirme Bölgesi

OSTİM Ekopark Texnologiya İnkişafı Mərkəzi 4 aprel 2014-cü il tarixli və 2014/5939 sayılı Rəsmi Qəzətdə elan edilərək yaradılmış, OSTİM Texnopark İnkişafı Bölgesi Mərkəzi 21 noyabr 2014-cü ildə fəaliyyətə başlamışdır. Bu texnopark müvafiq strateji plan hazırlayaraq dünyaya ekoloji cəhətdən təmiz texnologiya ixrac etməyi hədəfləyir. Enerji və ekoloji davamlılığı, həmçinin, təmiz texnologiya sahəsində səmərəliliyi əhatə edən yerli və yüksək texnologiyalı məhsulların istehsalına və kommersionlaşdırılmasına töhfə verməklə yanaşı, beynəlxalq bazar payının artırılmasında mühüm rol oynayır. OSTİM texnoparkının sənaye istiqamətləri çox genişdir. O bugünkü gündə universitetləri cəlb edir (Selvi, 2007, 120-125 s.).

BÜDOTEK texnoparkı - Dudullu OSB Boğaziçi Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi

BÜDOTEK 19 fevral 2018-ci il tarixli 2018/11421 nömrəli Nazirlər Şurası qərarı ilə yaradılmışdır. Bölgənin idarəedici şirkəti olan BÜDOTEK 2 oktyabr 2018-ci ildə Boğaziçi Universiteti, Boğaziçi Universiteti Vəqfi, Dudullu Mütəşəkkil Sənaye Bölgəsinin ortaqlığı ilə qurulmuşdur. Texnopark universitet-sənaye əməkdaşlığını əks etdirən, sahibkarlara və tədqiqatçılara imkanlar təqdim edən İnkubasiya Mərkəzi və sosial obyektləri ilə əhəmiyyətli bir nümunədir. BÜDOTEK, sahibkarların araşdırma, innovasiya və əməkdaşlıq bacarıqlarını təkmilləşdirməklə yaratdığı əlavə dəyəri artırmaq üçün Boğaziçi Universitetinin akademik heyətini tədqiqat infrastrukturunu və Dudullu Mütəşəkkil Sənaye Bölgəsindəki istehsal müəssisələri ilə birləşdirərək yüksək keyfiyyətli araşdırma-təkmilləşdirmə işləri aparmağı hədəfləyir.

Mərmərə Universiteti texnoparkı - Marmara Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi

Mərmərə Universiteti ölkənin texnoloji fəaliyyətinə töhfə verən 21-ci əsrin sahibkarlıq modelinə uyğun texnologiya inkişaf zonası açmaq üçün fəaliyyətə başlamış və 2014-cü ildə Mərmərə Universiteti Texnoparkını qurmuşdur. Bu texnopark yeni ideyaların dəyər yaradan nəticələrə çevrilməsi prosesinin bütün mərhələlərində iştirak edən beynəlxalq əməkdaşlıq mərkəzi olmaq üçün söylərini davam etdirir. Texnoparkın tərkibində proqramlaşdırma, enerji, müdafiə sənayesi, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları, əczaçılıq, maşın və avadanlıq istehsalı, telekommunikasiya, elektronika, kimya, aviasiya, qida, sağlamlıq texnologiyaları, biotexnologiya kimi bir çox sektorda fəaliyyət göstərən şirkətlər yerləşir (Şahverdiyeva, 2021, 45-48).

Türkiyə malik olduğu iqtisadi informasiya və təcrübələri, dövlət və özəl təşəbbüs olaraq Azərbaycan ilə paylaşmağa davam edir. Türkiyə-Azərbaycan əlaqələri iqtisadiyyat, ticarət, telekommunikasiya, səhiyyə, elm, təhsil, nəqliyyat, mədəniyyət və turizm kimi bir çox əhəmiyyətli sahədə inkişaf etməkdədir.

ƏDƏBİYYAT

1. Murat Kemal Keleş. Türkiyə'de teknokentler: bir ampirik inceleme. Isparta: 2007, 131-141 s.
2. Hüseynova Arzu. Texnoparkların yaradılması üzrə beynəlxalq təcrübə. Bakı: Çap ART, 2017, 51-58 s.
3. Yakup Selvi. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, Türkiyə'deki Gelişimi, Sağladığı Vergisel Avantajlar ve Bir Anket Uygulaması. İstanbul: 2007, 120-125 s.
4. Şahverdiyeva Roza. Texnoparkların fəaliyyətinin səmərəli təşkili və idarə olunması üçün model və metodların işlənməsi. Sumqayıt: 2021, 45-48 s.

SUMMARY

Aytan Karimova

TURKEY'S EXPERIENCE ON THE USE OF TECHNOPARKS

The article provides information on the activities, importance, types of technoparks, institutions that support technoparks in the Republic of Turkey, and 4 out of 85 technoparks in the country. Organizations with the highest level of integration of technology with science and education are technoparks. There are many types of technology parks, of which university technology parks and technology incubators are the most widespread. There are technology parks of high quality and importance in countries such as Turkey, America, Singapore, China, and Japan. The first Technology Centers in Turkey were established in the 1990s. More than 450 companies operate in the Middle East Technical University Technopark. This technology park is managed by an Advisory Board. These companies operate in programming, electronics, engineering, design, medical technologies, energy, ecology, products, food, agriculture, aerospace and other fields. OSTIM Ecopark Technology Development Center was established on November 21, 2014. The industrial directions of OSTIM technopark are very wide. BÜDOTEK was established by the decision of the Council of Ministers No. 2018/11421 dated February 19, 2018. The managing company of Technopark is BÜDOTEK. This technology park is a good example of university-industry collaboration, with its Incubation Center and social facilities providing various opportunities for entrepreneurs and researchers. Marmara University technopark was established by Marmara University in 2014. The technology park includes companies operating in many fields such as programming, defense industry, pharmaceuticals, information and communication technologies, machinery and equipment manufacturing, telecommunications, electronics, chemistry, aviation, food, health technologies, and biotechnology.

Key words: technopark, Republic of Turkey, activity, energy

РЕЗЮМЕ

Айтен Каримова

ОПЫТ ТУРЦИИ ПО ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ТЕХНОПАРКОВ

В статье представлена информация о деятельности, значении, типах технопарков, учреждениях, поддерживающих технопарки в Турецкой Республике, и 4 из 85 технопарков в стране. Организациями с наивысшим уровнем интеграции технологий с наукой и образованием являются технопарки. Существует множество типов технопарков, из которых наибольшее распространение получили университетские технопарки и технологические инкубаторы. В таких странах, как Турция, Америка, Сингапур, Китай и Япония, есть технологические парки высокого качества и важности. Первые технологические центры в Турции были созданы в 1990-х годах. В Технопарке Ближневосточного технического университета работает более 450 компаний. Этим технопарком управляет Консультативный совет. Эти компании работают в программировании, электронике, машиностроении, дизайне, медицинских технологиях, энергетике, экологии, продуктах, продуктах питания, сельском хозяйстве, аэрокосмической и других областях. Центр развития технологий «Остим Экопарк» создан 21 ноября 2014 года. Промышленные направления технопарка OSTIM очень широки. BÜDOTEK была создана постановлением Совета Министров № 2018/11421 от 19 февраля 2018 года. Управляющей компанией Технопарка является BÜDOTEK. Этот технопарк является хорошим примером сотрудничества между университетами и промышленностью: его инкубационный центр и социальные объекты предоставляют различные возможности для предпринимателей и исследователей. Технопарк Marmara University был создан Университетом Мармара в 2014 году. В состав технопарка входят компании, работающие во многих областях, таких как программирование, оборонная промышленность, фармацевтика, информационные и коммуникационные технологии, производство машин и оборудования, телекоммуникации, электроника, химия, авиация, пищевые технологии, медицинские технологии и биотехнологии.

Ключевые слова: технопарк, Турецкая Республика, деятельность, энергетика.

II BÖLMƏ. TEXNOPARK VƏ TƏHSİL

CEYHUN MAHMUDOV
Naxçıvan Dövlət Universiteti
ceyhun.ilhamoglu@gmail.com

TEXNOPARKLAR ÇƏRÇİVƏSİNDƏ UNİVERSİTET – İŞ DÜNYASI ƏMƏKDAŞLIĞI

Müasir dövrdə universitetlərin iş dünyası ilə əməkdaşlığı araşdırılmasına ehtiyac duyulan ən aktual məsələlərdən biridir. Belə ki, biznes strukturları rəqabətqabiliyyətli məhsul istehsal etmək, başqa sözlə desək, məhsulun keyfiyyətini və standartını yüksəltmək, yeni istehsal üsullarını mənimsəmək, istehsal prosesinə mütərəqqi texnologiyalar tətbiq etmək, yeni və qabaqcıl texnologiyalar hesabına istehsal xərclərini azaltmaq və səmərəliliyi artırmaq və s. məqsədlə öz fəaliyyətini elmi biliklərin istehsalı və tətbiqi araşdırmalar üzərində quran universitetlərlə əməkdaşlıq edirlər. Bu əməkdaşlığın başlıca səbəbi yüksəkixtisaslı kadrların ali təhsil qurumlarında cəmlənməsinin iqtisadi təcrübədə istifadə oluna biləcək xeyli sayda innovativ texnologiyaların yaradılması və inkişafında aparıcı qüvvə kimi universitetlərə etibar edilməsidir. Bu əməkdaşlıq və ya iş birliyi hesabına universitetlərdə aparılan elmi araşdırmaların nəticələri biznes strukturlarında tətbiq olunur və tətbiqi elmi araşdırmaların məhsulu olan texnologiya və texnoloji biliklər əsasında istehsal həyata keçirilir.

Müasir inkişaf mərhələsində universitet-iş dünyası əməkdaşlığında mühüm təşəbbüslərin yaşandığı yeni bir məkan formalaşmağa və yeni bir trend meydana gəlməyə başlamışdır. Bu trend – ölkə iqtisadiyyatını beynəlxalq rəqabətqabiliyyətli səviyyəyə və ixrac yönümlü struktura gətirmək məqsədilə universitet-iş dünyası əməkdaşlığını təmin edən texnoparklardır. Qeyd edək ki, universitetdə aparılan elmi işlərin biznes mühitində tətbiq tapması üçün lazımı mühiti yaradan bu texnoparklarda tədqiqat işləri ön plandadır. Hətta son dövr dünya təcrübəsinə nəzər yetirdikdə, görürük ki, universitetlər tərəfindən qurulan texnoparkların fəaliyyəti biznes strukturlarına texniki və maliyyə məsləhətləri verməklə, beynəlxalq rəqabətə çatmaq istəyində olan kiçik və orta biznes subyektlərinə texniki dəstək göstərməklə yanaşı, eyni zamanda, regional iqtisadi inkişafın təmin edilməsinə istiqamətlənmişdir.

Məhz bu baxımdan texnoparklar çərçivəsində həyata keçirilən “universitet – iş dünyası” əməkdaşlığının öyrənilməsi mühüm elmi əhəmiyyətə malikdir.

Məqalə xarici təcrübənin öyrənilməsi əsasında universitetlər və iş dünyası arasındakı əməkdaşlığın perspektivli istiqamətlərinin təhlilinə həsr olunmuşdur. Məqalədə universitetlər və iş dünyası arasındakı əməkdaşlığın şərhinə yanaşmanın aktuallığı əsaslandırılır, universitetlər və iş dünyası arasında əməkdaşlığın məhdud qarşılıqlı fəaliyyət istiqamətləri daxilində təcrid olunmuş əməliyyatlar məcmusu kimi deyil, dövlət və ictimai təşkilatlar da daxil olmaqla geniş spektrli mümkün əməkdaşlıq növlərinin uzunmüddətli qarşılıqlı faydalı əlaqələr sistemi kimi nəzərdən keçirilməsi təklif olunur. Məqalədə dörd blok - təhsil, tədqiqat, bilik və texnologiyaların kommersiyalaşdırılması (qiymətləndirmə) və idarəetmə çərçivəsində universitetlər və iş dünyası arasında birgə fəaliyyətin 14 növü təhlil edilir. Məqalədə aparılan bu təhlil universitetlər və iş dünyası arasındakı əməkdaşlığın səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi yönündə göstəricilər sisteminin işlənilib hazırlanması üçün əsas ola bilər. Elmi məqalədə bu qənaətə gəlinir ki, Azərbaycanda bu əməkdaşlıq sahələrinin inkişafındakı qeyri-mütənəsibliyi azaltmaq üçün elm və təhsil sahəsində dövlət siyasətinə düzəlişlər etmək lazımdır.

Açar sözlər: universitet – iş dünyası əməkdaşlığı, ali təhsil sistemi, texnoparklar, texnologiya transferi, bilik və texnologiyaların kommersiyalaşdırılması, dövlət idarəçiliyi.

Giriş

Son zamanlar dünya dövlətlərinin bir çoxunda müəssisədaxili elmi-tədqiqat və araşdırma fəaliyyətlərinin təşkilində yeni bir meyl müşahidə olunmaqdadır. Belə ki, dünya sənaye sektorunu

təmsil edən müəssisələr öz elmi-tədqiqat və araşdırma bölmələrini yaradaraq fəaliyyət göstərmək əvəzinə belə araşdırmaları eyni işi elmi şəkildə görən universitetlərdən “universitet-iş dünyası” əməkdaşlığı çərçivəsində tələb edirlər (Bekir Çinar, 2013: 225).

Müasir inkişaf mərhələsində yuxarıda bir cümlə ilə toxunduğumuz “universitet-iş dünyası” əməkdaşlığının daha çox geniş yayılmış əsas təzahür formalarından biri universitetlər daxilində qurulan texnoparklardır. Yeni bir inkişaf trendi kimi özünü təcəssüm etdirən texnoparklar universitetlərdə aparılan elmi işlərin biznes sektorunda öz tətbiqini tapması üçün gərəkli şəraiti yaradır. Universitetlər tərəfindən qurulan texnoparkların fəaliyyəti biznes strukturlarına texniki və maliyyə məsləhətləri verməklə, beynəlxalq rəqabətə davam gətirmək arzusunda olan kiçik və orta biznesə texniki dəstək göstərməklə yanaşı, regional iqtisadi inkişafın təmin edilməsinə istiqamətlənmişdir. Bu kontekstdən yanaşaraq qeyd edək ki, milli ali təhsil müəssisələrinin sənaye və iqtisadi fəaliyyət sahələrini əhatə edən müəssisələrlə əməkdaşlıq məsələləri, bu işbirliyinin inkişaf perspektivləri tədqiqat obyektini kimi mühüm elmi aktualıq kəsb edir.

Qeyd edək ki, “universitet-iş dünyası” əməkdaşlığının mühüm elmi tədqiqat obyektini kimi araşdırılmasına, bu əməkdaşlığın inkişafı və genişləndirilməsinə diqqətin artırılması həm Azərbaycan iqtisadiyyatının dünya iqtisadi məkanına cəlb olunması və Boloniya Bəyannaməsinin əsas prinsiplərinin qəbulu, həm də əmək resurslarının davamlı olaraq təkmilləşdirilməsinə və istehsal və qeyri-istehsal fəaliyyət sahələrində müəssisələrin yaratdığı tələbata uyğun olaraq onların daxili strukturlaşdırılmasına tələblərin artması ilə şərtlənir.

Universitetlər və iş dünyası arasında səmərəli əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulması tək-cə ayrı-ayrı şirkətlər və universitetlər səviyyəsində deyil, həm də sahə və bütövlükdə dövlət səviyyəsində müxtəlif üstünlüklər əldə etməyə imkan verir. Təhsil fəaliyyətində universitetlər və iş dünyası arasındakı əməkdaşlıq məzunların hazırlanması keyfiyyətini artırır. Belə ki, təhsil sahəsində universitetlər və iş dünyası arasındakı əməkdaşlıq tələblərinin bilik, bacarıq və qabiliyyətlərini əmək bazarının tələbləri ilə daha möhkəm əlaqələndirməyə imkan verir, həm də məzunların aldığı ixtisas çərçivəsində işlə təmin olunmasına öz töhfəsini verir. Bununla yanaşı, universitetlər və iş dünyası arasında əməkdaşlıq şirkət əməkdaşları üçün tələb olunan qabaqcıl təlim proqramları yaratmağa imkan verir və bununla da ömürboyu təhsil prinsipinin həyata keçirilməsinə töhfə verir.

Elmi-tədqiqat və təcrübi-konstruktor (layihə) işləri sferasında universitetlər innovasiyaların yaradılması prosesində tərəfdaş kimi çıxış edirlər. Onlar tək-cə uzunmüddətli perspektivdə innovasiyaların artmasına və biznesin rəqabət qabiliyyətliliyinə töhfə vermirlər, həmçinin şirkətlərə konkret qısamüddətli problemlərə effektiv həll yolları tapmağa kömək edir. İş dünyası ilə əməkdaşlıq universitetlərə öz tədqiqatlarının aktuallığını yüksəltməklə yanaşı, elmi nəşrlərin sayı və keyfiyyətini artırmağa imkan verir. Öz növbəsində iş dünyası universitetləri yüksək keyfiyyətli tədqiqatların aparılması üçün zəruri olan resurslarla (maliyyə, insan, öz infrastrukturuna çıxış və s.) və universitetdə hazırlanmış ideyaların praktiki həyata keçirilməsi imkanları ilə təmin edir. Universitetlərlə iş dünyası arasında idarəetmə sahəsindəki əməkdaşlıq resursların (avadanlıq, infrastruktur və s.) paylaşılmasının səmərəliliyini artırmağa imkan verir.

Innovasiyaların kommersiyalaşdırılması sahəsində universitetlər regionun innovasiya sisteminin bir hissəsinə çevrilərək, sahənin dəyər zəncirinə daxil olan yeni nəsil innovasiyaların, spin-off şirkətlərin və startapların, eləcə də istedadlı sahibkarların mənbəyi kimi çıxış edirlər (Davey, Meerman, Galan Muros, Orazbayeva, Baaken, 2018). Beləliklə, universitetlər və iş dünyası arasında əməkdaşlıq iqtisadiyyatın innovativ sahələrində yeni iş yerlərinin yaradılmasına təşviq edir, iqtisadi artımı stimullaşdırır və ümumilikdə həyat səviyyəsini yüksəldir.

Qeyd edək ki, təcrübədə nadir universitetlər, şirkətlər və regionların qarşılıqlı fəaliyyətindən bu qədər müsbət effektlər əldə edilə bilər. Məhz bu baxımdan universitetlər və iş dünyası arasında əməkdaşlığın perspektivli istiqamətlərinin təhlili, eləcə də səmərəli qarşılıqlı fəaliyyətin qurulması üçün mövcud maneələrin və stimulların müəyyən edilməsi xüsusilə aktual görünür.

Ədəbiyyatların icmalı

Universitetlər, dövlət və iş dünyası arasındakı qarşılıqlı əlaqəni təsvir edən ən məşhur modellər Q.İçkoviç (Ицковиц, 2010) tərəfindən hazırlanmış “Üçlü spiral” və B.Klark (Кларк, 2011)

tərəfindən formalaşdırılmış “Sahibkarlıq universiteti” modelləridir. Bir sıra konseptual fərqlərinə baxmayaraq, bu yanaşmaları universitetin iş dünyası və dövlətlə qarşılıqlı əlaqədə yeni biliklər, texnologiyalar və sahibkarlıq formaları yaradan əsas aktyor kimi başa düşülməsi birləşdirirdi.

Azərbaycanlı və xarici tədqiqatçılar öz əsərlərində regional innovasiya sistemlərinin inkişafında universitetlərin fəaliyyətinin əhəmiyyətini xüsusilə vurğulayırlar. Bu tədqiqatçılar universitetləri regional konsorsiumların intellektual nüvəsi hesab edirdilər (Mahmudov, Əsgərov, 2022; Kim, Kim, Yang, 2012; Гребенкин, Иванова, 2012). Bundan əlavə, iqtisadi ədəbiyyatda konkret tədqiqat universitetlərinin formalaşması xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinə və onların müəssisələrlə əlaqələrinin inkişafına (Крот, 2017), universitetlərdə sahibkarlığın regional və sektoral xüsusiyyətlərinin təhlilinə, sahibkarlığın inkişafı qanunauyğunluqlarının nəzərə alınmasına (Гешко, 2018; Ляпина, 2017; Александрова, Павлова, 2017) və bütövlükdə ali təhsil sisteminin müasirləşdirilməsinə böyük diqqət yetirilir (Карнаух, 2019; Положихина, 2018; Крохмаль, 2018).

Eyni zamanda universitetlərlə iş dünyası arasında əməkdaşlıq məsələləri, həmçinin empirik materialın müəyyən fraqmentasiyası üzrə nəzəri bazanın yetərsizliyini qeyd etmək lazımdır. Tədqiqatçılar əsasən texnologiya transferi məsələlərinə diqqət yetirir, universitetlər və iş dünyası arasındakı qarşılıqlı əlaqənin digər sahələrinə lazımi diqqət yetirmirlər (Pugh, Lamine, Jack, Hamilton, 2018). Bundan əlavə, elmi nəşrlərdə əsas diqqət bu inkişafın mümkün təkanverici amillərinə deyil, universitetlərlə iş dünyası arasındakı əməkdaşlığa mane olan amillərə (maliyyə çatışmazlığı, bürokratikləşmə və s.) diqqət ayrılır (Galan-Muros, Davey, 2017). Parantez açaraq bir faktı qeyd edək ki, universitetlərlə iş dünyası arasında əməkdaşlıq probleminə həsr olunmuş əksər tədqiqatlarda bu qarşılıqlı əlaqənin yalnız bir tərəfi ətraflı nəzərdən keçirilir, lakin universitetlər və bütövlükdə iş dünyası arasındakı münasibətlər sisteminin təhlili aparılmır.

Metodlar və yanaşmalar

Universitetlərlə iş dünyası arasında hərtərəfli əməkdaşlıq modelinin yaradılması istiqamətində ən ciddi cəhdlər sırasında (Q.İçkoviç və B.Klarkın klassik modellərinə əlavə olaraq) V.Qalan-Myuros və T.Deyvemın rəhbərlik etdiyi bir qrup tədqiqatçı tərəfindən hazırlanmış universitetlər və iş dünyası arasında əməkdaşlıq ekosistemi konsepsiyasını xüsusi qeyd etmək lazımdır. V.Qalan-Myuros və T.Deyvemın başçılıq etdiyi və bu sahədə bu günə qədər ən böyük beynəlxalq tədqiqatın aparılması üçün əsas kimi seçilmiş tədqiqatçılar qrupu Avropada universitetlər və iş dünyası arasında qarşılıqlı əlaqələrin vəziyyətinin təhlili layihəsini 2016-2017-ci illərdə Avropa Komissiyasının himayəsi altında həyata keçirmişlər (Davey, Meerman, Galan Muros, Orazbayeva, Baaken, 2018).

Onlar öz əsərlərində universitetlərlə iş dünyası arasındakı əməkdaşlığı geniş şəkildə şərh edir, bunu universitetlər və kommertiya təşkilatları arasında birbaşa və dolaylı yolla qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın bütün növləri kimi başa düşürlər (Galan-Muros, Davey, 2017). Bu yanaşma dövlət və beynəlxalq qurumlar tərəfindən stimullaşdırılan universitetlərlə iş dünyası arasındakı qarşılıqlı əlaqənin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi istiqamətində ümumi tendensiya ilə əlaqələndirilir. Bu onunla bağlıdır ki, bu gün Avropada universitetlər və iş dünyası arasındakı əlaqələrin güclənməsinə baxmayaraq, akademik ictimaiyyətin və kommertiya şirkətlərinin əksəriyyəti bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə deyil, universitetlərlə əməkdaşlıq edən təşkilatların əməkdaşlığının əhatə dairəsi isə yalnız “araşdırma-geliştirmə” sferası və təhsil sahəsi ilə məhdudlaşır.

Universitetlər və iş dünyası arasındakı əməkdaşlığa kompleks yanaşma, əksinə, universitetlər və iş dünyası arasındakı qarşılıqlı əlaqə sahələrini dörd blok - təhsil, tədqiqat, bilik və texnologiyaların kommertiyalasdırılması (qiymətləndirmə) və idarəetmə daxilində 14 fəaliyyət növü üzrə maksimum dərəcədə artırır. Bu yanaşma Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin 2030-cu ilə qədər olan dövr üçün fəaliyyət planının həyata keçirilməsi kontekstində Azərbaycan üçün xüsusilə aktual görünür və burada universitetlərlə iş dünyası arasındakı əlaqələrin inkişafı xüsusi yer tutur.

Bundan əlavə, ümumilikdə elm, texnologiya və innovasiya sahəsində idarəetmə sisteminin müasirləşdirilməsinin elmi-istehsalat əməkdaşlığının inkişafına müsbət təsir edəcəyi güman edilir. Beləliklə, universitetlərin və iş dünyasının mümkün birgə fəaliyyət növlərinin hərtərəfli öyrənilməsi

xüsusi aktuallıq kəsb edir.

Universitet – İş dünyası əməkdaşlığı

Dörd blok üzrə - təhsil, tədqiqat, bilik və texnologiyaların kommersionlaşdırılması (qiymətləndirmə) və idarəetmə çərçivəsində universitetlərlə iş dünyası arasındakı birgə fəaliyyət növlərini nəzərdən keçirək.

Birinci blok - təhsil fəaliyyətində əməkdaşlıq - tələbələrin və şirkət işçilərinin təhsili ilə bağlı universitetlər və müəssisələr arasındakı qarşılıqlı əlaqənin bütün növlərini birləşdirir və aşağıdakı fəaliyyətləri əhatə edir:

1. Tədris planlarının birgə hazırlanması (firmalar tədris planlarının, modulların, fənlərin yaradılmasında və dəyişdirilməsində iştirak edir, təhsil standartlarının hüdudları daxilində kursların konkret dəstinə və məzmununa təsir göstərir);

2. Müəssisələrin birgə oxunması və yekun ixtisas işlərinin (buraxılış işlərinin, magistr dissertasiyalarının) yazılmasına nəzarət etmək. Universitetlər və kommersioniya şirkətləri arasındakı birgə fəaliyyətin bu növü dünyada geniş yayılmışdır. Lakin universitetin bürokratik çətinlikləri səbəbindən çox vaxt hüquqi qeydiyyatı yoxdur;

3. Tələbə mobilliyi (istehsal təcrübəsi və ya iş dünyası və universitetin birgə layihələri çərçivəsində). Tələbələr müəssisə tərəfindən əvəzli (təcrübəli mütəxəssislərin də iştirak etdiyi ciddi layihələr həyata keçirildikdə) və ya əvəzsiz (tələbələr qiymətli təcrübə əldə edirlər və müəssisələr pulsuz məsləhət alırlar) əsaslarla konsaltinq layihələrinə cəlb edirlər;

4. İkili təlim proqramlarının hazırlanması. Universitet divarları daxilində nəzəri hazırlığı və müəssisələrdə praktiki hazırlığı birləşdirən ikili təlim proqramlarının həyata keçirilməsinin daha çox peşəkar təhsil təşkilatları üçün xarakterik olmasına baxmayaraq, tədris prosesinin təşkilində belə təcrübə universitetlər üçün də faydalı ola bilər. Almaniya bu nöqtəyi-nəzərdən lider ölkələrdən biridir. Belə ki, 2014-cü ildə 100 minə yaxın alman tələbəsi ikili təhsil proqramlarına daxil olmuşdur (Davey, Orazbayeva, 2018).

5. Konkret firmaların tələbatını nəzərə almaqla əlavə təlim, ixtisasartırma və ya yenidən hazırlıq kurslarının həyata keçirilməsi, kommersioniya şirkətlərinin işçiləri üçün qısamüddətli təlim proqramlarının hazırlanması. Kifayət qədər geniş yayılmış təcrübələrdən biri də şirkət işçilərinə və ya dövlət məmurlarına təlim verilməsi üçün qısamüddətli layihələrin həyata keçirilməsidir. Parantez açaraq bir faktı qeyd edək ki, universitetlər və iş dünyası arasında təhsil sahəsində uzunmüddətli əməkdaşlıq əlaqələrinin bağlanması praktikası daha az yayılmışdır.

Universitetlər və iş dünyası arasında qarşılıqlı əlaqənin ikinci istiqaməti - tədqiqat fəaliyyətində əməkdaşlıq - universitetlərin və kommersioniya şirkətlərinin birgə fəaliyyətinin aşağıdakı kimi növlərini birləşdirir:

1. Maliyyə mənbəyindən asılı olmayaraq birgə elmi-tədqiqat fəaliyyətinin həyata keçirilməsi məqsədilə universitetlər və iş dünyası arasındakı əməkdaşlığa dair bütün müqavilələr daxil olmaqla birgə elmi-tədqiqat işlərinin aparılması;

2. Kommersioniya şirkətlərinin qısa və orta müddətli problemlərinin həllində universitetlərin cəlb olunduğu konsaltinq fəaliyyətləri;

3. Müxtəlif layihələrin həyata keçirilməsi üçün universitetlər və müəssisələr arasında işçi qüvvəsinin müvəqqəti hərəkəti kimi başa düşülən kadr mobilliyi. Mobillik proqramı çərçivəsində biznes mütəxəssisləri universitetlərdə elmi-tədqiqat fəaliyyətlərinə cəlb olunur və universitet əməkdaşları seçilmiş peşəkar trayektoriyaya sadıq qalaraq bir neçə il real sektorda işləmək imkanı əldə edirlər. Məsələn, Fransada alimlər mobillik proqramı çərçivəsində iki il öz ölkələrində və ya xaricdə başqa elmi təşkilatda, dövlət orqanında və ya kommersioniya şirkətində əsas iş yerini itirmədən işləmək hüququna malikdirlər (Davey, Meeran, Galan Muros, Orazbayeva, Baaken, 2018). Lakin Avropada kadr mobilliyi praktikada universitetlərlə iş dünyası arasında əməkdaşlığın ən az inkişaf etmiş formasıdır.

Universitetlər və iş dünyası arasındakı əməkdaşlığın üçüncü istiqaməti – valorizasiya (qiymətləndirmə) - universitetdə əldə edilən bilik və texnologiyaların kommersionlaşdırılması üzrə fəaliyyətləri əhatə edir. Bu blok daxilində əsas fəaliyyətlərə aşağıdakılar daxildir:

1. Əqli mülkiyyət aktivlərinin alqı-satqısı yolu ilə elmi-tədqiqat və araşdırma işlərinin nəticələrinin bazara çıxarılması prosesi kimi başa düşülən elmi-tədqiqat və araşdırma işlərinin nəticələrinin kommersiyalaşdırılması: ixtiraların açıqlanması, patentləşdirmə, lisenziyalaşdırma, satış. Qeyd etmək lazımdır ki, dünyada çox az sayda universitet öz bilik və texnologiyalarını kommersiyalaşdırır və bir qayda olaraq universitetlərlə iş dünyası arasındakı əməkdaşlığın yalnız kiçik bir hissəsi elmi-tədqiqat işlərinin nəticələrinin kommersiyalaşdırılmasından kommersiya faydası əldə etmək gözləntiləri ilə qurulur;

2. Akademik və tələbə sahibkarlığı – universitet müəllimləri və ya tələbələrini tərəfindən spin-off şirkətlərin yaradılması. Bu zaman professor-müəllim heyətinin öz bizneslərini yaratmaq imkanlarını məhdudlaşdıran qanunvericiliyin xüsusiyyətlərini nəzərə almaq lazımdır. Məhz bu baxımdan universitet əməkdaşları adətən yalnız elmi-tədqiqat və lisenziyalaşdırma proseslərində iştirak edirlər. Bir faktı qeyd etmək lazımdır ki, bu məhdudiyətlərlə əlaqədar olaraq tələbə startapları daha çox yayılmışdır.

Universitetlər və müəssisələr arasında birgə fəaliyyətin dördüncü istiqaməti - idarəetmə sahəsində qarşılıqlı fəaliyyət universitetlər və iş dünyası arasındakı əməkdaşlığın strateji xarakterini əks etdirir. Ən əhəmiyyətli əməkdaşlıq növlərinə aşağıdakılar daxildir:

1. İdarəetmə fəaliyyətində iştirak (universitet nümayəndələrinin müəssisələrin direktorlar şuralarına üzvlüyü və əksinə - biznes nümayəndələrinin universitetlərin qəyyumlar şuralarına üzvlüyü);

2. Resursların (infrastruktur, kadr) müştərək istifadəsi;

3. Müəssisələr tərəfindən göstərilən maliyyə dəstəyi (ianələr, sponsorluq, müəllimlər və tələbələr üçün təqaüd proqramları).

Parantez açaraq bir faktı qeyd edək ki, Azərbaycanda birgə fəaliyyətin bu istiqaməti ən az dərəcədə inkişaf etmişdir. Çünki bu proses universitetlər və müəssisələr arasında uzunmüddətli əməkdaşlığı, habelə onların yüksək dərəcədə şəffaflığını tələb edir.

Nəticə

Aparılan tədqiqatlar universitetlər və iş dünyası arasındakı əməkdaşlığın şərhinə geniş yanaşmanın yüksək əhəmiyyətini təsdiqləyir. Belə ki, universitetlər və iş dünyası arasındakı əməkdaşlığı məhdud qarşılıqlı fəaliyyət istiqamətləri çərçivəsində təcrid olunmuş əməliyyatlar toplusu kimi deyil, dövlət və ictimai təşkilatları da əhatə edə biləcək geniş spektrli mümkün əməkdaşlıq növləri ilə uzunmüddətli qarşılıqlı faydalı münasibətlər sistemi kimi nəzərdən keçirmək vacibdir. Parantez açaraq bir faktı qeyd edək ki, məqalədə müzakirə olunan birgə fəaliyyətin formal növləri ilə yanaşı, universitet əməkdaşları ilə kommersiya firmaları arasındakı qeyri-rəsmi əlaqələrin geniş spektrini də nəzərə almaq lazımdır. Konfrans və əmək yarmarkalarında iştirak, ad-hoc məsləhətləşmələrin keçirilməsi, müəssisələrdə işçi qruplarının iclaslarında iştirak, şəxsi təmaslar və s. kəmiyyətə ifadə etmək çətin olsa da, bütün bunlar universitetlərlə iş dünyası arasında əlaqələrin möhkəmlənməsinə kömək edir.

Aparılmış tədqiqatın nəticələri göstərdi ki, universitetlər və iş dünyası arasında əməkdaşlığın şərhinə geniş yanaşma çox aktuallaşır. Bu yanaşma tərəfdaşlar arasında etimadı gücləndirməyə, qarşılıqlı fəaliyyətin təşkilatı tərəfini sadələşdirməyə imkan verir, həmçinin universitetlər və müəssisələr arasında əməkdaşlığın səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi üçün göstəricilər sisteminin işlənilib hazırlanmasında əsas rolunu oynayır.

Aparılan araşdırmalara dayanaraq qeyd edək ki, Naxçıvan Dövlət Universitetində qurulmaqda olan texnoparkda “universitet-iş dünyası” əməkdaşlığı zəncirini qurmaq üçün, fikrimizcə, gərəklidir:

1. Tələb və təklifin öyrənilməsi;

2. Ümumi sosial infrastrukturun qurulması;

3. Sənaye ilə elm arasında çeviklik;

4. Kommunal infrastrukturun olması;

5. Ümumi laboratoriyaların olması;

6. Rəqabətqabiliyyətliliyinin artımı.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan – 2030: Minilliyin inkişaf məqsədlərindən dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə doğru. Könüllü Milli Hesabat, Bakı, 2017, 80 s.
2. Bekir Çınar. Universitetlərin yerel və bölgəsel kalkınma sərəclərinə katılımı: İngiltərə örneği. Küreselleşme – Yerelleşme dikotomisində yerel və bölgəsel kalkınma: kamu yönetimi perspektifi, Ankara, “Orion” kitabevi, 2013, yaprak 225-250.
3. Mahmudov C.İ., Əsgərov A.N. Naxçıvan Muxtar Respublikasında ali təhsil qurumlarının və sənaye müəssisələrinin səmərəli işbirliyinin texnoparklar çərçivəsində formalaşdırılması perspektivləri. 2nd International Siirt conference on scientific research, March 21-23, 2022 / Siirt University, page. 800-810.
4. Александрова Л.А., Павлова Е.Н. Интеграция вузов и сельскохозяйственных предприятий в рамках инновационной квадроспирали. Аграрный научный журнал, № 4, 2017, стр. 75-80.
5. Гешко О.А. Предпринимательская активность вузов Омского региона. Креативная экономика, Т.12, 2018, стр. 2035-2042.
6. Гребенкин А.В., Иванова А.В. Бизнес-инкубирование в университете как ключевое условие формирования малого инновационного предпринимательства в регионе // Экономика региона, №3, 2012, стр. 47-56.
7. Ицковиц Г. Тройная спираль. Университеты – предприятия – государство. Инновации в действии. Пер. с англ. под ред. А.Ф.Уварова. Томск: Изд-во ТУСУР, 2010.
8. Карнаух И.В. Становление экономики знаний в России: проблемы и пути их решения. Вестник Волгоградского государственного университета, Серия 3: Экономика. Экология, Т.21, № 1, 2019, стр. 66-74.
9. Кларк Б.Р. Создание предпринимательских университетов: организационные направления трансформации. М., Издательский дом ВШЭ, 2011.
10. Крот Я.С. Проблемы создания малых инновационных предприятий в университетской среде. Инновационное развитие экономики, № 3 (39), 2017, стр. 22-28.
11. Крохмаль Л.А. Трансформация моделей государственной поддержки высшего образования в контексте концепции экономической социодинамики. Экономика и менеджмент систем управления, Т.30, № 4 (1), 2018, стр.133-137.
12. Ляпина С.Ю. Проблемы сотрудничества железных дорог и научных организаций. Мир транспорта, Т.15, № 1, 2017, стр. 242-247.
13. Положихина М.А. Система образования в России с точки зрения формирования человеческого капитала. Экономические и социальные проблемы России, № 2(38), 2018, стр. 8-36.
14. Davey T., Meerman A., Galan Muros V., Orazbayeva B., Baaken T. The State of University-Business Cooperation in Europe. Final Report. Luxembourg: Publication Office of the European Union. 2018. URL: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1b03ee59-67a4-11e8-ab9c-01aa75ed71a1/language-en>.
15. Davey T., Orazbayeva B. Dual Study Programmes: An effective symbiosis of theory and practice. 2018. URL: https://www.ub-cooperation.eu/pdf/cases/W_Case_Study_Duales_Studium.pdf.
16. Galan-Muros V., Davey T. The UBC Ecosystem: Putting Together a comprehensive Framework for University-Business Cooperation. Journal of Technology Transfer. 2017. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10961-017-9562-3>.
17. Kim Y., Kim W., Yang T. The effect of the triple helix system and habitat on regional entrepreneurship: Empirical evidence from the U.S. Research Policy, №41, 2012, page. 154-166.
18. Pugh R., Lamine W., Jack S., Hamilton E. The entrepreneurial university and the region: what role for entrepreneurship departments? European Planning Studies. 2018, page 1835-1855. <https://doi.org/10.1080/09654313.2018.1447551>

SUMMARY

Ceyhun Mahmudov

**“BUSINESS – UNIVERSITY” COOPERATION WITHIN THE
FRAMEWORK OF TECHNOPARKS**

One of the most pressing issues in modern times is the need to study the cooperation of universities with the business. Thus, industrial enterprises cooperate with universities, which build their activity on the production and application of scientific knowledge in order to produce competitive products, improve product quality and standard, master new production methods, apply advanced technologies to the production process, reduce production costs due to new and advanced technologies and increase efficiency. The main reason for this cooperation is the fact that the concentration of highly qualified personnel in higher education institutions is entrusted to universities as a leading force in the creation and development of a large number of innovative technologies that can be used in economic practice. Due to this cooperation or collaboration, the results of scientific research conducted at universities are applied in industrial enterprises, and production is carried out on the basis of technology and technological knowledge, which is the product of applied scientific research.

In the modern stage of development, a new space with significant initiatives in university-industry cooperation has begun to form and a new trend has emerged. This trend is technoparks that provide university-industry cooperation in order to bring the country's industry to an internationally competitive level and export-oriented structure. It should be noted that research and development work is in the forefront in these technoparks, which create the necessary environment for the scientific work carried out at the university to be applied in the industrial environment. Even if we look at the recent world experience, we see that the activities of technology parks established by universities are aimed at providing regional economic development, as well as providing technical and financial advice to industrial enterprises and technical support to small and medium enterprises seeking to achieve international competition.

It is from this point of view that the study of “university-business” cooperation carried out within the framework of technoparks has an important scientific importance.

The article is devoted to the analysis of promising areas of university-business cooperation based on the study of modern foreign experience. It justifies the relevance of the broad approach to the interpretation of university-business cooperation within which it is proposed to consider cooperation between universities and business not as a set of isolated transactions within a limited range of areas of interaction, but as a system of long-term mutually beneficial relations with a wide range of possible types of cooperation that can also include the state and community organizations. The article analyzes 14 types of joint activities of universities and business within four main blocks – education, research, knowledge and technology commercialization (valorization) and management, which can serve as a basis for developing a system of indicators for assessing the effectiveness of university-business cooperation. The conclusion is made about the need to adjust the state policy in the field of science and education in order to reduce the imbalance in the development of these areas of cooperation in the Azerbaijan.

Key words: *university-business cooperation, higher education system, technology parks, technology transfer, commercialization of knowledge and technologies, public administration*

РЕЗЮМЕ

Джейхун Махмудов

**СОТРУДНИЧЕСТВО ДЕЛОВОГО МИРА С УНИВЕРСИТЕТОМ
В РАМКАХ ТЕХНОПАРКОВ**

Сотрудничество между университетами и деловым миром является одним из наиболее

актуальных вопросов, которые необходимо исследовать в наше время. Таким образом, бизнес-структуры, призванные производить конкурентоспособную продукцию, иными словами, повышать качество и стандарт продукции, внедрять новые методы производства, применять в производственном процессе передовые технологии, снижать себестоимость продукции и повышать эффективность за счет новых и передовые технологии и т.д. сотрудничают с университетами, которые основывают свою деятельность на производстве научных знаний и прикладных исследованиях. Основной причиной такого сотрудничества является концентрация высококвалифицированных кадров в высших учебных заведениях, доверие университетам, как ведущей силе в создании и развитии большого количества инновационных технологий, которые можно использовать в экономической практике. Благодаря этому сотрудничеству или единению, результаты научных исследований, проводимых в университетах, применяются в бизнес-структурах, а производство осуществляется на основе технологии и технологических знаний, являющихся продуктом прикладных научных исследований.

На современном этапе развития начали формироваться новое пространство и новая тенденция, где проявляются важные инициативы в сотрудничестве университетов и бизнеса в мире. Этот тренд – технопарки, обеспечивающие взаимодействие университетов и бизнеса с целью вывода экономики страны на конкурентоспособный на международном уровне уровень и экспортоориентированную структуру. Следует отметить, что на первом плане в этих технопарках находятся научно-исследовательские работы, которые создают необходимую среду для того, чтобы научные работы, проводимые в университете, нашли применение в бизнес-среде. Даже если мы посмотрим на недавний мировой опыт, то увидим, что деятельность созданных университетами технопарков направлена на предоставление технических и финансовых консультаций бизнес-структурам, оказание технической поддержки субъектам малого и среднего бизнеса, желающим добиться успехов в международной конкуренции, и в то же время на обеспечение регионального экономического развития.

Именно с этой точки зрения исследование взаимодействия «университет - деловой мир», осуществляемое в рамках технопарков, имеет важное научное значение.

Статья посвящена анализу перспективных направлений сотрудничества университетов и делового мира на основе изучения зарубежного опыта. В статье обосновывается актуальность подхода к трактовке сотрудничества университетов и делового мира, рассматривающего сотрудничество университетов и делового мира не как совокупность разрозненных операций в рамках ограниченных направлений взаимодействия, а как систему долгосрочных взаимовыгодных отношений, предлагаются взаимовыгодные отношения широкого спектра возможных видов сотрудничества, в том числе с государственными и общественными организациями. В статье анализируются 14 видов совместной деятельности университетов и делового мира в рамках четырех блоков - образование, исследования, коммерциализация (оценка) знаний и технологий, менеджмент. Данный анализ, проведенный в статье, может стать основой для разработки системы показателей оценки эффективности сотрудничества университетов и делового мира. В научной статье делается вывод о том, что для снижения диспропорции в развитии этих направлений сотрудничества в Азербайджане необходимо внести изменения в государственную политику в сфере науки и образования.

Ключевые слова: *сотрудничество университета и делового мира, система высшего образования, технопарки, технологический трансфер, коммерциализация знаний и технологий, государственное управление.*

ADNAN VEYSEL ERTEMEL
Istanbul Technical University
ertemelav@itu.edu.tr

TECHNOPARKS, INNOVATION, BUSINESS ENVIRONMENT AND ENTREPRENEURSHIP

Technoparks typically provide a range of services, such as incubation, networking, and mentoring, to support the development of new businesses and technologies. A growing body of research has demonstrated the positive impact of technoparks on innovation and entrepreneurship. Hassan and Hasanzadeh (2013) found that technoparks in Iran had a significant impact on the number of patent applications and the rate of technology transfer. Another study by Zhang and Li (2012) found that technoparks were associated with increased rates of innovation and economic growth. In addition to promoting innovation and entrepreneurship, technoparks can also improve the business environment in their local communities. Yildirim and Kumcu (2007) found that technoparks in Turkey had a positive impact on the local economy, including increased employment and foreign investment. The development of technoparks is often supported by government policies and initiatives. For example, the Turkish government has implemented a number of measures to support the growth of technoparks, such as providing funding and technical assistance (Yildirim and Kumcu, 2007). In China, the government has invested heavily in the development of technoparks, with the goal of promoting innovation and economic development (Zhang and Li, 2012). Technoparks can play a vital role in fostering innovation, entrepreneurship, and economic development. By providing an environment that supports collaboration and the exchange of ideas, technoparks can help businesses to grow and prosper, and can also attract new businesses. Through their support for entrepreneurs and the development of high-tech industries, technoparks can also help to drive economic growth and development.

REFERENCES

1. Hassan, Z., & Hasanzadeh, M. (2013). Impact of technoparks on innovation and entrepreneurship development in Iran. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 2(1), 1-12.
2. Yildirim, E., & Kumcu, E. (2007). The role of technoparks in new job creation in Turkey. *Journal of Technology Management & Innovation*, 2(4), 25-34.
3. Zhang, D., & Li, Y. (2012). Technoparks and innovation in China: An empirical study. *Technological Forecasting and Social Change*, 79(1), 178-189.

ÖZET

Adnan Veyssel Ertemel

TEKNOPARKLAR, İNOVASYON, İŞ ORTAMI VE GİRİŞİMCİLİK

Teknoparklar tipik olarak yeni işlerin ve teknolojilerin gelişimini desteklemek için kuluçka, ağ oluşturma ve mentorluk gibi bir dizi hizmet sunar. Artan sayıda araştırma, teknoparkların inovasyon ve girişimcilik üzerindeki olumlu etkisini göstermiştir. Hassan ve Hasanzadeh (2013), İran'daki teknoparkların patent başvurularının sayısı ve teknoloji transfer oranı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır. Zhang ve Li (2012) tarafından yapılan başka bir araştırma, teknoparkların artan yenilik ve ekonomik büyüme oranlarıyla ilişkili olduğunu buldu. Yenilikçiliği ve girişimciliği teşvik etmenin yanı sıra, teknoparklar kendi yerel topluluklarındaki iş ortamını da iyileştirebilir.

Yıldırım ve Kumcu (2007), Türkiyə'deki teknoparkların artan istihdam ve yabancı yatırım da dahil olmak üzere yerel ekonomi üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu bulmuşlardır. Teknoparkların gelişimi genellikle hükümet politikaları ve girişimleri tarafından desteklenir. Örneğin, Türk hükümeti teknoparkların büyümesini desteklemek için fon sağlamak ve teknik yardım sağlamak gibi bir dizi tedbir uygulamıştır (Yıldırım ve Kumcu, 2007). Çin'de hükümet, inovasyonu ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmek amacıyla teknoparkların geliştirilmesine büyük yatırım yaptı (Zhang ve Li, 2012). Teknoparklar inovasyonu, girişimciliği ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmede hayati bir rol oynayabilir. Teknoparklar, işbirliğini ve fikir alışverişini destekleyen bir ortam sağlayarak işletmelerin büyümesine ve gelişmesine yardımcı olabilir ve ayrıca yeni işletmeleri çekebilir. Teknoparklar, girişimcilere verdikleri destek ve yüksek teknoloji endüstrilerin gelişimi sayesinde ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasına da yardımcı olabilir.

XÜLASƏ

Adnan Veysel Ertemel

TEXNOPARKLAR, İNNOVASIYALAR, BİZNES MÜHİTİ VƏ SAHİBKARLIQ

Texnoparklar adətən yeni biznes və texnologiyaların inkişafını dəstəkləmək üçün inkubasiya, şəbəkələşmə və mentorluq kimi bir sıra xidmətlər təqdim edirlər. Getdikcə artan tədqiqatlar toplusu teknoparkların innovasiya və sahibkarlığa müsbət təsirini nümayiş etdirib. Hassan and Hasanzadeh (2013) aşkar ediblər ki, İranda texnoparklar patent müraciətlərinin sayına və texnologiyanın ötürülmə sürətinə əhəmiyyətli təsir göstərir. Zhang və Li (2012) tərəfindən edilən başqa bir araşdırma, teknoparkların artan innovasiya və iqtisadi artım templəri ilə əlaqəli olduğunu göstərdi. Texnoparklar innovasiya və sahibkarlığı təşviq etməklə yanaşı, öz yerli icmalarında biznes mühitini də yaxşılaşdırabilir. Yıldırım və Kumcu (2007) Türkiyədəki teknoparkların yerli iqtisadiyyata, o cümlədən məşğulluğun artmasına və xarici investisiyalara müsbət təsir göstərdiyini müəyyən ediblər. Texnoparkların inkişafı çox vaxt hökumətin siyasəti və təşəbbüsləri ilə dəstəklənir. Məsələn, Türkiyə hökuməti teknoparkların böyüməsini dəstəkləmək üçün maliyyələşdirmə və texniki yardım kimi bir sıra tədbirlər həyata keçirmişdir (Yıldırım və Kumcu, 2007). Çində hökumət innovasiyaları və iqtisadi inkişafı təşviq etmək məqsədi ilə teknoparkların inkişafına böyük sərmayə qoyub (Zhang və Li, 2012). Texnoparklar innovasiyaların, sahibkarlığın və iqtisadi inkişafın təşviqində mühüm rol oynaya bilər. Texnoparklar əməkdaşlığı və fikir mübadiləsini dəstəkləyən mühit təmin etməklə bizneslərin böyüməsinə və çiçəklənməsinə kömək edə bilər, həmçinin yeni biznesləri cəlb edə bilər. Sahibkarlara göstərdikləri dəstək və yüksək texnologiyalı sənayenin inkişafı vasitəsilə teknoparklar həm də iqtisadi artıma və inkişafa kömək edə bilər.

ZEYNEP ERDEN BAYAZIT
Istanbul Technical University
erdenz@itu.edu.tr

**CAPTURING THE ROOTS OF SCIENCE PARK IN TURKEY:
THE FOUNDING OF THE METU SCIENCE PARK**

Science and technology parks (STPs) have been considered as a mechanism that supports economic prosperity by being seedbeds (Felsenstein, 1994) for technology-based firms, which contribute to innovation, employment growth and economic development (Lecluyse et al., 2019). The earliest examples are the US STPs namely, Stanford Research Park (established in 1951), Cornell Technology and Business Park (established in 1952) and Research Park of North Carolina (established in 1956). However, it was not until 1980s that there was a real interest in STPs when the number of STPs increased only in the US to 14 (Link and Scott, 2003). Nowadays, there are about 800 STPs around the world (Laspia et. al., 2021).

This paper looks at the founding of the first STP in Turkey, namely Middle Eastern Technical University Science Park. The study employs a qualitative, case study design (Yin, 1994). As STP is a fairly recent phenomenon in the Turkish context, it was possible to contact the key informants who led the founding period. For this aim, in depth interviews have been conducted with the members of the university management teams who worked during the founding of these two STPs. The interviews took place in their offices, face to face, each lasting for one to two hours and enquired about the individual’s take on how the science and technology Park s/he involved in came to life. All interviews were recorded and transcribed.

The Initial Idea:

The State was an important actor and has played an important role in the founding. As the STPs were increasing in number in 1980s, Turkey, also, got interested in STPs at the state level. Tınaz Titiz, who acted as the Minister of Employment, Science and Technology between 1985-1987, examined STPs and brought the idea to the Rector of Middle Technical University (METU), Ankara, telling him that this idea should be pursued by METU. In his words, *“I told him that an STP is something that fits METU”*. This is 1987, parallel to the surge in the US.

For the Rector, STP was an unknown concept, still he got interested and appointed an academic to study the concept. Also, he travelled to Texas STP, Research Triangle in North Carolina and to Ottawa, Canada. In his words, he was mostly impressed by the Research Triangle:

“There were three pillars. One, incubation center; second, a business center and what had struck me was the concept of science park, where 2000 scientists were working”.

The Pause:

Yet, being an unknown concept METU academics were not very excited about it.

The Rector of METU explains:

“...Academics did not understand the concept, maybe it was not explained to them properly, but who could, nobody knew what it was exactly...”

“In 1966, the Turkish universities had 6 scientific papers. There was no basic research back then. Internationalization and the need for international publications became an issue only after the founding of Higher Education Council in 1980. The effect of HEC policies started to be seen after 1990s. So, when science park was discussed in 1987, there was no university-industry relations; no applied research and no basic research”.

“Our community did not show ownership”.

This led to a pause in the process. In the meantime, the rector had changed.

The Revival:

The state continued to work on implementing mechanisms for economic development. In 1990, the Law No. 3624 on the “Small and Medium Scale Enterprises (SME) Development Organization

Foundation” (KOSGEB) was published (Bengisu, 2004). As part of its mission, KOSGEB founded Technology Centers, (TEKMER), which laid the basis for STPs in Turkey. METU was one of the first universities where a TEKMER was founded with the highest number of projects that got funded by KOSGEB.

As is told by one of the key informants, seeing the positive results of TEKMER helped revive the STP idea:

“It was 1990s. This was a time when there was so much money in Turkey, years when no one cared about technology, or knowledge. We could have built a shopping center to bring income to the university, but we wanted to pursue activities that reflected the university, METU. We, also, wanted the rent as an income. We, also, opened a way for our graduates to have access to industry”.

The university was ready to accept and implement science park.

The Actualization:

In 1998 they started working on establishing the STP, and their first challenge was how to finance the construction of the building. METU rectorate decided to use university assets. In two years, the construction of the first STP building was completed. At the same time using the advantage of being in Ankara, and being close to the State, METU management got involved in the making of the Technology Development Zone law together with an undersecretary, which was published in 2001. METU, already had its first building ready. The law brought exemptions from corporate and value added tax on income generated by tenants’ R&D activities, as well as exemptions from income tax for R&D personnel working within the boundaries of STPs. Further the undersecretary who worked on the law with METU funded the second building of METU STP.

REFERENCES

1. Bengisu, Y. D. D. M. (2004). Özeti, B. Türkiye’de Teknoloji Geliştirme Merkezleri Ve Teknoparkların Teknolojik Yeniliğe Katkısı Ve Başarı Etkenleri. Yöneylem Araştırması/Endüstri Mühendisliği - XXIV Ulusal Kongresi, 15-18 Haziran 2004, Gaziantep – Adana, Türkiye.
2. Felsenstein, D. (1994). University-related science parks—‘seedbeds’ or ‘enclaves’ of innovation?. *Technovation*, 14(2), 93-110.
3. Laspia, A., Sansone, G., Landoni, P., Racanelli, D., & Bartezzaghi, E. (2021). The organization of innovation services in science and technology parks: Evidence from a multi-case study analysis in Europe. *Technological Forecasting and Social Change*, 173, 121095.
4. Lecluyse, L., Knockaert, M., & Spithoven, A. (2019). The contribution of science parks: A literature review and future research agenda. *The Journal of Technology Transfer*, 44(2), 559-595.
5. Link, A. N., & Scott, J. T. (2017). US science parks: the diffusion of an innovation and its effects on the academic missions of universities. In *Universities and the Entrepreneurial Ecosystem* (pp. 3-36). Edward Elgar Publishing.
6. Yin, R. K. (1994). Discovering the future of the case study. Method in evaluation research. *Evaluation practice*, 15(3), 283-290.

SUMMARY

Zeynep Erden Bayazit

This study looks at how science and technology parks (STPs) was introduced to Turkey by local actors. The STPs in Turkey have been founded under the law (no. 2691), which was put into effect in 2001, with the aim of producing technological knowledge and commercialising this knowledge towards internationalising the national industry towards an export led structure. Providing exemptions from corporate and value-added tax on income STPs have been regarded as a propeller for economic development, therefore it is important to understand the roots of it, which will then inform the policy makers as well as university managers. The State was an important actor and has played an important

role in the founding of this new organizational field. The State reflects itself as an actor through the Turkish Science and Technology Ministry, the State Planning Organization and Ministry of Finance. In these roles, the State brought the idea of science and technology park as a new organizational model, and also, built the legal framework. This paper looks at the founding of the first Turkish science park, namely METU Science Park. The study employs a qualitative, case study design (Yin, 1994). Being fairly a recent phenomenon in the Turkish context, it was possible to contact the key informants who led the founding period. For this aim, in depth interviews have been conducted with the members of the university management teams who worked during the founding of METU STP.

Key words: *Science parks, technology management, history, Turkey, METU Science Park*

ÖZET

Zeynep Erden Bayazit

Bu çalışma, Türkçe'de daha çok teknokent olarak kullanılan, teknopark veya bilim parklarının Türkiye'de ilk kuruluşunu incelemektedir. Teknokentler, teknolojik bilgiyi ve ticarileşmeyi geliştirmek ve bu yolla sanayiye uluslararasılaştırma ve yapısını ihracata dönüştürme amacıyla, 2001'e yürürlüğe giren 2691 numaralı Teknoloji Bölgesi Geliştirme Yasası ile kurulmuşlardır. Kurum vergisi ve Ar-Ge personeli vergi imkanları ile avantajlar sunan teknokentlerin ekonomik gelişmeye katkı sunması beklenmektedir. Köklerin anlaşılması politika üreticilerine ve üniversite yönetimine bu konuda ışık tutması açısından değerlidir. Teknokentlerin ortaya çıkışına baktığımızda önemli bir devlet desteği görmekteyiz. Devlet Türkiye Bilim ve Teknoloji Kuruluşu, Devlet Planlama Teşkilatı ve bakanlıklar olarak tezahür etmektedir. Bu rollerde, devlet hem fikri getirmiş hem de fikrin gerçekleşmesi için alt yapıyı hazırlamıştır. Bu bildiride esas olarak ilk örnek olan ODTÜ Teknokent'in kuruluşu incelenmektedir. Yöntem olarak vaka çalışması kullanılmış (Yin, 1994), ve görece olarak yakın tarih olması nedeniyle kuruluş aşamasında çalışmış kilit kişilerle derinlemesine mülakat yapma yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar sözcükler: *Teknokentler, teknoloji yönetimi, tarih, Türkiye, ODTÜ Teknokent*

İNNOVASIYA FƏALİYYƏTİ GÖSTƏRƏN İXTİSASLAŞDIRILMIŞ SUBYEKTLƏRİN FORMALAŞDIRILMASI VƏ İNKİŞAFI

Müasir dövrdə innovasiya istənilən məqsədyönlü fəaliyyət sahəsində uğur qazanmağın başlıca amilinə çevrilmişdir. İnnovasiyalı fəaliyyətin səmərəliliyi isə, həlledici dərəcədə bu istiqamətdə ixtisaslaşdırılmış subyektlərin inkişafı və şəbəkə əmələ gətirməsi səviyyəsindən asılıdır. Məqalədə həmin asılılığın xarakteri araşdırılmışdır. Rəqəmsal platformaların innovasiyalı fəaliyyət üzrə ixtisaslaşdırılmış subyektlərlə əlaqələr baxımından yaratdığı imkanlar səciyyələndirilmişdir. İnnovasiyalı fəaliyyət üzrə ixtisaslaşdırılmış subyektlərin qarşılıqlı faydalı əlaqələrinin səmərəliliyinin artırılması istiqamətlərinə münasibət bildirilmişdir.

Açar sözlər: innovasiya, ixtisaslaşdırılmış subyektlər, rəqəmsal platforma, səmərəlilik, elm, təhsil.

Müasir dövrdə yüksək texnoloji mühitin biznes-modeli kimi rəqəmsal platformalar qarşılıqlı asılı olan bazar iştirakçıları arasında mübadilələri asanlaşdırmaqla intellektual kapitalın reallaşdırılması imkanlarını genişləndirir. Həmin platformalar intellektual kapitalının təşkilədiciləri olan insan və bazar aktivlərindən, intellektual mülkiyyətdən və infrastruktur aktivlərindən istifadə üçün daha əlverişli texnoloji və təşkilati mühit formalaşdırır. Həmin mühitin imkanlarının reallaşdırılması innovasiya fəaliyyəti üzrə ixtisaslaşdırılmış subyektlərin formalaşması və inkişafı səviyyəsindən bilavasitə asılıdır.

İnnovasiya fəaliyyəti subyektlərinə-innovasiya yaradan (müvafiq prosesləri reallaşdıran) hüquqi və fiziki şəxslər; bilavasitə innovasiyalı fəaliyyət göstərən ixtisaslaşdırılmış subyektlər (texnologiya parkları, aqroparklar, inkubatorlar və i.a.); innovasiyalı inkişafı (fəaliyyəti) tənzimləyən dövlət strukturları və əlbəttə, bazarın müvafiq segmentinin iştirakçılarının mənafeyini qoruyan müxtəlif qurumlar (ictimai birliklər və s.) aid edilir.

İnnovasiyalı inkişafın başlıca məqsədi cəmiyyətin rifahına və dayanıqlı inkişafa xidmət etməkdir. Bu məqsədə nail olunmasında infrastruktur amilinin rolu, ensiklopedik mənbələrdə belə qeyd olunur. “Fiziki infrastrukturunu və proqram təminatını yaradan hərəkətləri əhatə etməklə rəqəmsal iqtisadiyyat, informasiyanın elektron qaydada işlənməsi, saxlanması və ötürülməsi əsasında iqtisadi fəaliyyəti nəzərdə tutur” (1, s. 478).

İntellektual kapitalın təşəkkülü və ondan istifadə baxımından innovasiya fəaliyyəti üzrə ixtisaslaşdırılmış subyektlərin səmərəli fəaliyyəti prioritet istiqamətlərdən biridir. Təsədüfi deyildir ki, müvafiq mənbələrdə infrastruktur insan kapitalının əsas tərkib hissələrindən biri kimi təqdim olunur. “İntellektual kapital aşağıdakılardan ibarətdir: insan və bazar aktivləri (brend, nüfuz, daimi müştərilərlə münasibətlər), intellektual mülkiyyət (nou-hau, ticarət sirləri, patentlər, müəllif hüquqları) və infrastruktur aktivləri (şirkətin mövcudluğunu şərtləndirən texnologiyalar, struktur və üsullar” (2, s.30-31).

Yüksək texnologiyalarla təmin olunmuş biznes-model kimi rəqəmsal platforma qarşılıqlı surətdə bir-birindən asılı olan bazar iştirakçıları arasında mübadilələri asanlaşdırmaqla intellektual kapitalın reallaşdırılması imkanlarını genişləndirir. Belə ki, rəqəmsal platformalar intellektual kapitalının təşkilədiciləri olan insan və bazar aktivlərindən, intellektual mülkiyyətdən və infrastruktur aktivlərindən istifadə üçün daha əlverişli texnoloji və təşkilati mühit formalaşdırır. Rəqəmsallaşma şəraitində iqtisadi subyektlərinin fəaliyyətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi, o cümlədən məsrəflərin azaldılması vəziyyəti qiymətləndirilərkən, bir qayda olaraq, ilkin yanaşmada transaksion xərclərin dinamikası təhlil olunur.

Araşdırmalar göstərir ki, transaksion xərclərin azaldılması üçün innovasiya infrastrukturunun,

o cümlədən bank-maliyyə sisteminin texnoloji təminatının təkmilləşdirilməsinin informasiya bazası formalaşdırılmalı, resurs, məhsul və texnologiya bazarında sonuncunun üstün inkişafı üçün çoxsənərilili məqsədli proqramların hazırlanması və reallaşdırılmasının cari informasiya problemləri həll edilməlidir (3, s.5-14).

Azərbaycanda innovasiya fəaliyyəti subyektlərinə innovasiya mərkəzləri, elmi-tədqiqat müəssisələri, ali məktəblər, habelə innovasiya infrastrukturunun mühit yaradan elementləri aid edilir. Hələ ki, digər postsovet məkanı ölkələrində olduğu kimi ayrı-ayrı fərdlərin innovasiyalı fəaliyyətinin investisiyalaşdırılması üzrə təcrübəni ümumiləşdirmək çətindir. Bununla belə, innovasiyalı fəaliyyətlərə investisiya qoyan nisbətən iri şirkətlərin kiçik ölçülü innovasiya qurumları ilə əməkdaşlığı hallarının artması müşahidə olunur. Mütəxəssislərin fikrincə, bu meyil həmin şirkətlərin ilkin mərhələdə ideyaların kommersionlaşması üzrə öz istehsal-iqtisadi fəaliyyətlərini risklərdən qorumaq cəhdləri ilə əlaqədardır. Təbii ki, həmin cəhdlərin uğurlu olması, həlledici dərəcədə innovasiya infrastrukturunun inkişaf səviyyəsi və ixtisaslaşdırılmış innovasiya subyektləri ilə münasibətlərin xarakterindən asılıdır. Xidmət sahələri, o cümlədən təhsil xidmətləri sahəsi də bu baxımdan istisna deyildir.

İntellektual kapitalın inkişafı, məlum olduğu kimi təhsilin və elmin inkişafı ilə, müasir dövrdə isə daha çox onun rəqəmsallaşma səviyyəsi və ixtisaslaşdırılmış innovasiya subyektlərinin fəaliyyət dairəsi ilə əlaqədardır. Odur ki, innovasiyalı inkişafda intellektual kapitaldan istifadənin mühüm istiqamət olduğu indiki şəraitdə rəqəmsal platformaların inkişafı prioritetlərinin qiymətləndirilməsi məsələsi, ilkin yanaşmada rəqəmsal qarşılıqlı fəaliyyətin ixtisaslaşan sistemində istifadə edilən texnologiyalar qrupunun qarşılıqlı inkişafı perspektivlərinin proqnozlaşdırılması məsələsinə gətirilə bilər.

Qloballaşma rəqəmsal mühitin imkanlarından yararlanmaqla bütün sahələrə daha sürətlə nüfuz edir. Bu meyil rəqəmsal platformaların tətbiqi imkanlarına diqqəti artırır. Belə ki, “iştirakçıların qarşılıqlı fəaliyyətləri üçün şərait yaradan rəqəmsal platformalar özlüyündə çoxsəviyyəli rəqəmsal çərçivələri ifadə edir... Eyni zamanda rəqəmsal platformalar cəmiyyətdə iqtisadi agentlərin qarşılıqlı münasibətlərini strukturlaşdırır və yüngülləşdirir” (4, s. 26).

İntellektual kapitalın formalaşmasına milli kontekstdən baxmaq zərurətini qəbul etdikdə, rəqəmsal platformaların ən geniş arealda tətbiqi məsələlərinə ehtiyatlı yanaşma tələb olunur. Dördüncü sənaye inqilabı innovasiyalı fəaliyyət üzrə ixtisaslaşdırılmış subyektlərin təhsil proseslərinə nəzarətsiz müdaxiləsi üçün potensial imkanlar açır. Eyni zamanda, unutmamaq olmasın ki, “rəqəmsal platformaların iqtisadi tənzimlənməyə texnoloji dəstək imkanları özünü daha çox elmtutumlu fəaliyyət sahələrində büruzə verir. Məsələ ondadır ki, məhz həmin sahələr rəqəmsal mühitin təşəkkülündə aparıcı rol oynamaq iddiasındadır” (5, s. 42).

Təhsildə və elmdə rəqəmsal platformaların tətbiqi proseslərini tənzimləyərkən qeyd olunan məqamlar nəzərə alınmalıdır. Bu baxımdan aşağıdakı mənbədə qeyd olunan mövqe ilə zənnimizcə razılaşmaq olar. “Sənaye inqilabı fabrik ətrafında təşkil edilmişdisə, bugünkü dəyişikliklər dəqiq müəyyən edilmiş rəqəmsal platformalar ətrafında təşkil edilmişdir. Həqiqətən də, biz platforma sahiblərinin, sənaye inqilabının başlanğıcında fabrik sahiblərindən daha təhlükəli ola biləcək hakimiyyətlərini inkişaf etdirdikləri iqtisadiyyatımızın yenidən təşkili prosesindəyik” (6).

Innovasiya fəaliyyəti göstərən ixtisaslaşdırılmış subyektlərin formalaşdırılması və inkişafı insan fəaliyyətinin müxtəlif sahələrində biliklərlə işin texnoloji təminatının və kommersionlaşma potensialının gücləndirilməsinə xidmət etməlidir. Odur ki, biliklərlə iş və onların maddiləşməsi üsulları rəqəmsal və ənənəvi iqtisadiyyatı fərqləndirən mühüm amil hesab olunur. Aşağıdakı mövqe, bu baxımdan, zənnimizcə diqqətə layiqdir. “Rəqəmsal iqtisadiyyat inkişafın əvvəlki fazalarından aşağıdakı əlamətlərinə görə fərqlənir: birincisi, məhsulun, işin və xidmətin dəyərinin böyük hissəsi intellektual resurslardan istifadə edilməklə yaradılır, intellektual mal və xidmətlər bazarı inkişaf edir; ikincisi əvvəllər yeni bilik və bacarıq tələb etməyən peşələrin intellektuallaşması baş verir; üçüncüsü bu bilikləri təhsil sistemi və ya alternativ üsullarla ötürmək lazımdır” (7, s.167-168). Təbii ki, bu halda biliklərin ötürülməsi və həmin prosesdə gözlənilən multiplikasiya effekti təhsil sistemində

kreativliyə həssaslıq dərəcəsi ilə bilavasitə əlaqədardır. Görmək çətin deyildir ki, innovasiyalı fəaliyyət üzrə ixtisaslaşdırılmış subyektlərin qarşılıqlı faydalı əlaqələrinin səmərəliliyi rəqəmsal mühitin imkanlarının gerçəkləşdirilməsinin aparıcı amilinə çevriləcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. The Internet Encyclopediya, 2003, 2 Volume Set, 854 pages
2. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал / пер. с англ. СПб.: Питер, 2001. 288 с.
3. Balayev R.Ə. Rəqəmsal mühitdə transaksiya xərcləri və rəqabət//UNEC Elmi Xəbərləri, İl 6, Cild 6, oktyabr - dekabr, 2018, s. 5 – 14
4. Рихтер К.К., Пахомова Н.В. Цифровая экономика как инновация XXI века: вызовы и шансы для устойчивого развития//Проблемы современной экономики. 2018, № 2(66), с.22-31
5. Balayev R.Ə. Rəqəmsal iqtisadiyyata dövlətin tənzimləyici təsirləri və texnoloji dəstək imkanları haqqında// UNEC Elmi Xəbərləri, İl 7, Cild 7, aprel - iyun, 2019, s. 35-44
6. Kenney, Martin, and John Zysman. “The Rise of the Platform Economy”. *Issues in Science and Technology* 32, no. 3 (Spring 2016).
7. Федосова Т.В. Воспроизводство интеллектуальных ресурсов как базис цифровой экономики. Вестник Алтайской Академии Экономики и Права.№ 7, 2018, с.163-168

SUMMARY

Resul Balayev

FORMATION AND DEVELOPMENT OF SPECIALIZED SUBJECTS OF INNOVATION ACTIVITY

In modern times, innovation has become the main success factor in any purposeful field of activity. The effectiveness of innovation activity depends to a decisive extent on the level of development and network formation of specialized subjects in this direction. The article explores the nature of this dependence. The opportunities created by digital platforms in terms of relationships with specialized subjects of innovative activity are characterized. Directions for increasing the effectiveness of mutually beneficial relations between specialized subjects of innovation activity are expressed.

Key words: innovations, specialized subjects, digital platform, efficiency, science, education

РЕЗЮМЕ

Расул Балаев

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ СУБЪЕКТОВ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В современное время инновации стали главным фактором успеха в любой целенаправленной сфере деятельности. Эффективность инновационной деятельности в решающей степени зависит от уровня развития и сетевой сформированности специализированных субъектов в этом направлении. В статье исследуется характер этой зависимости. Охарактеризованы возможности, создаваемые цифровыми платформами в части взаимоотношений со специализированными субъектами инновационной деятельности. Высказаны установки на повышение эффективности взаимовыгодных отношений профильных субъектов инновационной деятельности.

Ключевые слова: инновации, специализированные субъекты, цифровая платформа, эффективность, наука, образование

ВИЛАЯТ ИСМАЙЛОВ

*Азербайджанская Академия Труда и Социальных Отношений
ismaylov1953@mail.ru*

ВЗАИМОСВЯЗЬ ТУРИЗМА С ОБЕСПЕЧЕНИЕМ ЗАНЯТОСТИ НАСЕЛЕНИЯ

Развитие туризма прямо взаимосвязано финансовыми возможностями, развитием личных потребностей и с проявлением свободной времени людей. Так как, большей степени населения выбирают путешествовать в мировых странах и все это связывается с ихними информационными возможностями. Также, в статье отмечается, что в последнее время в Азербайджане проводится широкомасштабная работа по развитию туризма, Карабах до 10 ноября 2020 года находился под оккупацией армян. В связи с этими проблемами Карабах был исключен из этих процессов. Армения в оккупированных территориях вокруг Карабаха, нанесла серьезный ущерб всему экономическому страны, в т.ч. и туристическому сектору.

В сфере мирового туризма сформировались крупные гостиничные сети, среди туристских компаний регулярно выделяются операторы, организующие контроль над туристскими рынками, расширяется рынок авиатранспорта. Автор отмечает, что наличие в различных странах объектов гостиничных компаний, играющих ключевую роль в развитии индустрии туризма, ускоряет их всемирное признание. Одновременно перечислены факторы, которые прямо или косвенно влияют на развитие туризма, играют решающую роль в определении государственных разработок туристского бизнеса страны.

Также, отмечено что, рынки труда и занятости мировых стран, их структура действует на определение уровень развития туризма или наоборот. Автор отмечает, что в мире насчитывается около 325 миллионов человек, занятых на постоянной или временной работе в сфере туризма и смежных с ним отраслях. В результате исследования выявили, что занятость населения в разных странах с мультипликативным эффектом туризма намного выше, чем при прямой занятости. Даже в странах с мультипликативной эффективностью туристической сферы уровень занятости выше примерно 12%, чем при прямой занятости. Высший уровень занятости напрямую влияет на создание новых рабочих мест в туристическом секторе и смежных с ним отраслях. А этот показатель обуславливается, вкладом сферы туризма в ВВП страны, количеством туристских прибытий и ростом доходов сферы туризма.

Ключевые слова: *международный туризм, развитие, туристический поток, факторы, занятость*

Отличие от других экономических отраслей страны туристическая сфера растет с возрастающим темпом. Следует отметить, что рост темпа туристической сферы максимально действует к возрастанию экономики и с каждого года больше влияет на социально-экономическую ситуацию стран мира, конкретно Азербайджана. Люди проживающие в нашей стране, имея финансовых возможностей, развитие личных потребностей и при проявлении свободной времени выбирают путешествовать в разных странах мира и все это связывается с информационными возможностями.

Следует подчеркнуть, что сложная социальная, экономическая и геополитическая ситуация в странах мира остается основным фактором, препятствующим восстановлению до состоянию перед заурядными положениями в целом экономике, и в частности международном туризме [9, с 47-58]. Рост уровня инфляции в мире, обострение войны между Россией и Украиной, снижение поставок зерна и зерновых продуктов в нуждающиеся страны, а также резкий рост цен на нефть привели к увеличению расходов населения (на транспорт и проживание). А это, в прямую, влияет на снижение покупательной способности мировых

населений.

Несмотря на то, что в последнее время в Азербайджане проводится широкомасштабная работа по развитию туризма, Карабах до 10 ноября 2020 года находился под оккупацией армян, из-за этого он был исключен из этих процессов. Армения, занимающая 20% азербайджанских земель, как и во всех сферах экономики, нанесла серьезный ущерб туристическому сектору. Одним из важных условий является создание туристической инфраструктуры на освобожденных от оккупации территориях. Туристический потенциал этих районов также очень богат. В полной мере использовать туристические возможности Карабаха можно будет только при учете три основных факторов: -обеспечение безопасности на территории; -возвращение населения; -создание всех необходимых инфраструктур [Абдуллаева, 2021: 40-45].

Азербайджанская Республика принимает только 0,002-0,003% мирового международного туристского потока. Однако, приведенные расчеты и прогнозы показывают, что страна имеет возможность принимать приблизительно 10 миллионов туристов в год. Отметим, что чрезвычайная ситуация начавшая в конце 2019 года во всех странах мира оказала существенное негативное влияние на развитие туризма в Азербайджане, которая в 2020 году количество туристов прибывших в страну уменьшился в 3,2 раза, по сравнению с 2019 годом [Исмаилов, 2017: 562-569].

Занятость в разных странах зависит от принятого в стране законодательства и его соблюдения [9]. От других сфер экономики индустрия туризма отличалась рядом специфических особенностей. Среди этих специфических особенностей можно выделить то, что туристические услуги продаются в одном месте, а потребляются в другом месте или в другой стране. С другой стороны, доход от продажи турпродукта формируется только там, где приобретаются туристические услуги. Процесс потребления турпродукта регламентируется тем, что турист выбирает в соответствии с предоставляемой ему услугой, а также местом его временного пребывания. Важным фактором трудовой занятости в туризме считается фактор, формирующий общение между покупателями туристских услуг и работниками компании. Часто общение, возникающее между покупателями услуг и сотрудниками компании, создает источник риска для многих операций в сфере туризма.

Мировые рынки труда и занятости и их структура оказывают определенное влияние на развитие туризма или наоборот-развитие туризма оказывает определенное влияние на формирование структуры этих рынков. По оценкам, в мире насчитывается около 325 миллионов человек, занятых на постоянной или временной работе в сфере туризма и смежных с ним отраслях. Уровень занятости в сфере туризма и смежных с ним отраслях оказывает относительно большее влияние на рынок занятости, чем в таких секторах, как финансы, здравоохранение, банки, автомобилестроение, горнодобывающая промышленность. Рынок туризма позволяет людям работать на большем количестве рабочих мест, чем рынок здравоохранения, финансовый сектор, банковский сектор, горнодобывающая промышленность и сельское хозяйство. Расчеты показывают, что рынок туризма позволяет создавать новые и вакантные рабочие места в 5 раз больше, чем в горнодобывающей промышленности и почти в 2 раза больше, чем в финансовом секторе, а в 2021 году сектор туризма смог вместить 330 миллионов рабочих мест.

Отметим, что количество работников, занятых в сферах, характерных для туризма, в Азербайджане в 2016-2021 годах увеличилось с 43,5 тыс. до 53,7 тыс. человек. Так, в численности работников, занятых в данной сфере, по сравнению с 2016 годом в 2017 году 7,7% или 3,36 тыс. человек; в 2018 году-22,4% или 9,75 тыс. человек; в 2019 году-35,6% или 15,5 тыс. человек; в 2020 году-12,7% или 5,54 тыс. человек и в 2021 году -23,55% или рост на 10,24 тыс. человек. Как видно из анализа, несмотря на усиленный контроль в условиях пандемии в Азербайджанской Республике, в тот же период наблюдался рост числа работников, занятых в сферах, характерных только для туризма, за исключением 2018-2019 годов. На наш взгляд, этот рост можно связать с принятыми государством превентивными мерами, в том числе с

оказанием государственной поддержки выращиванию саженцев деревьев и цветков в частных хозяйствах [10].

Занятость населения в разных странах с мультипликативным эффектом туризма в несколько раз выше, чем при прямой занятости. Даже в странах с мультипликативной эффективностью этой сферы уровень занятости населения на 11,8% выше, чем при прямой занятости. Занятость в сферах, характерных для туризма в Австралии в 2,6 раза, в Франции-2,48 раза, в США-2,62 раза, в Германии-3,29 раза, в Росси-5 раза и в Азербайджане -4,46 раза выше, чем в прямой занятости. Результат исследования показывает, что занятость населения в разных странах с мультипликативным влиянием туризма несколько выше по сравнению с общей занятостью населения. А это напрямую влияет на создание большого количества рабочих мест в туристическом секторе и смежных с ним отраслях, что обусловлено, прежде всего, вкладом сферы туризма в ВВП страны, количеством туристских прибытий и ростом доходов сферы туризма.

Занятость населения в разных странах с мультипликативным влиянием туризма несколько выше по сравнению с общей занятостью населения, это напрямую влияет на создание большого количества рабочих мест в туристическом секторе и смежных с ним отраслях.

ЛИТЕРАТУРЫ

1. Абдуллаева Ш. Реорганизация туризма в Агдаме. Материалы I Международной научно-практической конференции. Баку, -2021, - с. 40-45
2. Ismayilov, V. I. The main directions of formation of tourism-recreation complex in Azerbaijan // -Moskou: Journal Business Economics, -2017. issue 2, -pp. 562-569
3. <https://top-ru/places/556-strany-dlya-turistov.html>
4. <https://www.tadviser.ru/index.php/> Туризм_(мировой_рынок)
5. <https://cyberleninka.ru/article/n/o-sovremennom-sostoyanii-rynka-mezhdunarodnogo-turizma>
6. <http://tourfaq.net/travel-business/glavnye>
7. <https://planetofhotels.com/guide/ru/blog/top-mirovykh-gostinichnykh-setey>
8. <https://buklib.net/books/30429/>
9. <https://www.statista.com/statistics/186743/international-tourist-arrivals-worldwide-by-region-since-2010/>
10. <https://www.unwto.org/fr/sustainable-development>
11. <https://profi.travel/news/54115/details>

ZEHRA ATIK
METE HAN YAĞMUR
İstanbul Technical University

**TECHNOPARKS, TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT,
AND ECONOMIC GROWTH**

Technological development is the main determinant of long-term economic growth, and technoparks play an integral role in developing new technologies and innovations. In this study, we conducted two fixed effect panel data analyses with 24 OECD countries for the period 1996-2020. The results indicate that number of researchers employed in the R&D sector and the overall R&D expenditures are important in determining growth in GDP and production of medium and high-technology products. Hence, to improve the welfare of its citizens and break into the category of high-income countries, developing countries should allocate more resources to the R&D sector and technology parks.

Key words: *Technoparks, Research and Development, Economic growth.*

Developed (or industrialized) countries' growth rates have been around 1,5 to 2 percentage points for almost two centuries. And the growth theory suggests that this stable growth rate stems from technological growth at about the same rate. Endogenous growth theory explains technological development either by spillover effects of production processes or by deliberate activities to develop new technologies.

While spillover effects are important in technological development, most technological progress is achieved due to deliberate activities. More specifically, development in basic science typically takes place at universities, and product developments and innovations are carried out in research and development (R&D) centers. Technoparks or science parks are designed to encourage technological development by providing a space where businesses and universities can collaborate and access specialized resources and services.

To examine the role of technoparks in economic growth, we conducted two fixed effect panel data analyses with 24 OECD countries for the period 1996-2020. In the first model, we utilize the logarithm of GDP (constant 2015 US\$) as the dependent variable, the logarithm of researchers in the R&D sector (per million people), and the logarithm of patent applications as independent variables. In the second model, we use the logarithm of medium and high-technology manufacturing value added (% manufacturing value added) as the dependent variable and logarithm of R&D expenditure (% of GDP), logarithm of researchers in R&D (per million people) and the logarithm of patent applications as independent variables.

All data are retrieved from the World Bank Development Indicators database. In the first analysis, the findings show that a one percent increase in researchers in R&D leads to a 0.44 percent change in GDP. However, patent applications are found insignificant. In the second analysis, a one percent increase in researchers in the R&D sector and R&D expenditure (% of GDP) cause 0.13 and 0.19 percent increase in medium and high-tech manufacturing, respectively.

Given the significance of the R&D sector in technological development and growth, developing countries should allocate more resources to the R&D sector to break into the category of high-income countries.

Table 1. *The results of the Fixed Effect model for GDP*

VARIABLES	(1) Fixed Effect Model
Researchers in RD	0.442*** (0.03)
Patent applications	0.008 (0.01)
Constant	23.22 (0.19)
Within r-squared	0.582
Observations	501
Number of groups	24

Standard errors in parentheses
*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Table 2. *The results of the Fixed Effect model for medium and high-tech manufacturing value added (% manufacturing value added)*

VARIABLES	(2) Fixed Effect Model
Resarchers in RD	0.132*** (0.0335)
RD expenditure (% of GDP)	0.188*** (0.0615)
Patent applications	-0.0486*** (0.0148)
Constant	2.911*** (0.218)
Within R-squared	0.34
Observations	501
Number of groups	24

Standard errors in parentheses
*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

ÖZET

Zehra Atik, Mete Han Yağmur

TEKNOPARKLAR, TEKNOLOJİK GELİŞME VE İKTİSADİ BÜYÜME

Uzun dönemli ekonomik büyümenin en önemli belirleyicisi teknolojik gelişme olarak öne çıkmaktadır ve teknoparklar teknolojik gelişme ve buluşların ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada, 24 OECD ülkesi için, 1996-2020 döneminde teknolojik gelişmenin GSYH'nin artmasında ve orta ve yüksek teknoloji ürün imalatındaki önemini ortaya koymak için iki farklı analiz yaptık. Analiz sonuçları AR-GE sektöründe çalışan araştırmacı sayısının ve toplam AR-GE harcamalarının GSYH'nin artmasında ve daha yüksek katma değerli ürün üretiminde önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Analiz sonuçları, özellikle gelişmekte olan ülkelerin bir üst gelir seviyesine çıkabilmeleri için AR-GE harcamalarına gerekli bütçeleri ayırması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: *Teknoparklar, Araştırma Geliştirme, İktisadi Büyüme*

UNİVERSİTET VƏ SƏNAYE ARASINDAKI ƏLAQƏLƏRDƏ TEXNOPARKLARIN ROLU

Elmi məqalədə innovasiyayönümlü iqtisadiyyatın dövlət siyasətinin əsas prioriteti və müasir iqtisadiyyatın vacib elementlərindən biri olduğu açıqlanıb, texnologiyada gözlənilən səmərəliliyi artırmaq üçün texnoparkların əhəmiyyəti vurğulanıb. Vergi güzəştləri, təşviqlər, texniki yardım və elmi-tədqiqat işləri ilə dəstəklənən texnoparkların əsas məqsədinin texnologiyanın ölkə daxilində yayılması, istehsal, investisiya riskini minimum səviyyədə saxlamaqla texnoloji səmərəliliyi maksimum səviyyəyə çatdırmaqdan ibarət olduğu bildirilib.

Elmi məqalədə texnoparkların ümumi xüsusiyyətləri, yaranmasının tarixi və növləri haqqında məlumat verilib, universitet-sənaye əməkdaşlığının yaradılmasının əhəmiyyəti və inkişafına təsir edən amillər təhlil edilib. Bildirilib ki, universitet-sənaye əməkdaşlığı elm və texnologiyanın tərəqqisi, texnoloji asılılığın azaldılması, texniki biliklərin istehsalata çevrilməsi, qoyulan investisiyalardan gözlənilən nəticələrin alınması, təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, işsizliyin azaldılması, rəqabət qabiliyyətinin artırılması və ümumilikdə, ölkənin texnoloji və sosial inkişafına müsbət təsir göstərəcək.

Açar sözlər: texnopark, universitet, elmi-tədqiqat, texnologiya

GİRİŞ

Dünyada baş verən iqtisadi inqilablar, aqrar cəmiyyətdən sənayeləşmiş cəmiyyətə keçid iqtisadi rəqabətin qaydalarını tamamilə dəyişdi. Sənaye inqilabı dalğasında beyin gücünə çevrilən elm mühüm amilə çevrildi. Yeni texnologiyaya əsaslanan sənayelər və elmi biliklərə yiyələnmiş işçi qüvvəsi vasitəsilə əlavə dəyər yaradan məhsullar istehsal edildi və beləcə, ölkələr arasında rəqabət getdikcə gücləndi. Yüksək texnologiyalı inkişaf etmiş ölkələr təhsil, tədqiqat və inkişafa dəstək verərək daha çox iqtisadi artıma nail oldular. Zəif inkişaf etmiş ölkələr texnologiyaları satın almaq məcburiyyətində qalaraq digər ölkələrdən asılı vəziyyətə düşdülər.

Texnoloji tərəqqinin sürətləndirilməsini qarşısına məqsəd qoyan ölkələr dövlət, universitet və sənaye əməkdaşlığına böyük önəm verir. İnkişaf etmiş ölkələrdə texnoloji yeniliklərin ən mühüm hissəsini universitetlər həyata keçirir.

Biliyə əsaslanan iqtisadiyyatın qurulması ölkələrin inkişaf planlarının əsas prioritetlərindəndir. Bunun üçün texnologiya təchizatı və sənayenin ehtiyacları, o cümlədən hökumət də daxil olmaqla müştərilərin tələbləri arasında əlaqə lazımdır. Bu əlaqələrin yaradılmasında texnologiya parkları mühüm rol oynayır.

Texnologi parklarının mahiyyəti və məqsədi

1970-ci illərdə neft böhranı nəticəsində işsizliyin artması ölkələri elmi-texnoloji tədqiqatlara, yeni axtarışlara sövq etməklə universitet-sənaye əməkdaşlığındakı inkişafı sürətləndirdi. İkinci Dünya müharibəsindən sonra ölkələr tədqiqat, elmi və texnoloji investisiyalara əhəmiyyətli paylar ayırmağa başladılar (5, 3). Dünyada baş verən proseslər ölkələrin elm və texnologiya siyasətlərini ön plana çıxartdı və Araşdırma-İnkişaf üçün istifadə edilən mövcud resursların əhəmiyyətini artırdı. İqtisadi və texnoloji irəliləyişlər texnologiya transferləri, inkişaf planları, universitet və sənaye arasında əməkdaşlıqdan asılı olduğu üçün bu əməkdaşlığı qura bilməyən ölkələr innovasiyayönümlü məhsullar istehsal edə bilmədiklərindən müəssisələrini bağlamaq və ya satmaq məcburiyyətində qalırlar. Belə dövlətlər davamlı olaraq texnoloji məhsullar və ya istehsal vasitələri alırlar. Bunun qarşısını almaq üçün universitet-sənaye əməkdaşlığı vasitəsilə universitetlərdə mövcud olan işçi qüvvəsi və sənayenin maliyyə gücü birləşdirilərək texnoparkları ən əhəmiyyətli vasitə kimi ortaya qoydu.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2014-cü il 15 may tarixli 168 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Texnologiyalar parkı haqqında Nümunəvi Əsasnamə” də “texnologiyalar parkı–

innovasiya məhsulunun və yüksək texnologiyaların hazırlanması, işlənilməsi və ya təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə elmi tədqiqatların və təcrübə-konstruktor işlərinin aparılması, onların nəticələrinin sənaye, xidmət və digər sahələrdə tətbiqi (kommersiyalaşdırılması) üçün zəruri infrastrukturunu, maddi-texniki bazası və idarəetmə qurumları olan ərazi” ifadə təsnif edilib (1).

IASP Beynəlxalq Şurasının fikrincə: “Elm Parkı ixtisaslaşmış mütəxəssislər tərəfindən idarə olunan təşkilatdır və onun əsas məqsədi innovasiya mədəniyyətini və onunla əlaqəli biznes və biliyə əsaslanan institutların rəqabət qabiliyyətini təşviq etməklə öz icmasının sərvətini artırmaqdır. Bu məqsədlərə nail olmaq üçün texnologiyalar parkı universitetlər, Araşdırma-İnkişaf (R&D) institutları, şirkətlər və bazarlar arasında bilik və texnologiya axınıni stimullaşdırır və idarə edir, inkubasiya prosesi vasitəsilə innovasiyaya əsaslanan şirkətlərin yaradılmasını və böyüməsini asanlaşdırır, yüksək keyfiyyətli məkan və obyektlərlə birlikdə əlavə dəyər yaradan digər xidmətləri təqdim edir” (6).

Birləşmiş Krallıq Elm Parkları Assosiasiyasına (UKSPA) görə: “Elm Parkı mahiyyətcə şirkətlərin böyüməsinə kömək etmək üçün dəstək və məsləhətlərin verildiyi biliyə əsaslanan biznes klasterləridir. Əksər hallarda Elm Parkları universitet və ya tədqiqat institutu kimi texnologiya mərkəzi ilə əlaqələndirilir” (7)

Universitet Araşdırma Parkları Assosiasiyasına (AURP) görə “ Elm Parkı tam və ya qismən universitetə və ya universitetlə əlaqəli quruma məxsus olan qeyri-kommersiya və ya kommersiya məqsədli təşkilat ola bilər və mülkiyyətə əsaslanan müəssisədir” (8).

Ümumilikdə götürsək, texnoparkların məqsədi universitetləri və sənayeni eyni ərazidə birləşdirərək investorlara və sahibkarlara lazımı dəstəyi verməkdən ibarətdir. Texnoparklar ölkələr üçün sənaye və texnologiyanın inkişafının ən mühüm mərkəzlərdir. Texnoparklar milli siyasətə uyğun siyasətlər inkişaf etdirməyi, durğunluq olan iqtisadiyyatları dirçəltməyi, yeni təşəbbüslər yaratmağı qarşısına məqsəd qoyan strukturlardır. Onun əsas məqsədi texnologiyanın ölkə daxilində yayılması, Araşdırma-İnkişaf, istehsal, investisiya riskini minimum səviyyədə saxlamaqla texnoloji səmərəliliyi maksimum səviyyəyə çatdırmaqdır. Texnoparklar vergi güzəştləri, texniki yardım, elmi-tədqiqat işləri ilə dəstəkləndiyindən şirkətlər beynəlxalq rəqabət sahələrini genişləndirmək üçün texnoparklara üstünlük verir. Texnoparklar sənaye sahələri ilə daha effektiv qarşılıqlı əlaqəni təmin edir, tədqiqat nəticələrinin daha səmərəli istifadəsi, universitet məzunlarının işlə təmin olunmasında mühüm rol oynayır.

Universitet-sənaye əməkdaşlığının əhəmiyyəti.

Hazırda texnologiyaya və elm gözlənilməz sürətlə inkişaf edir. Qabaqcıl texnologiyaya və davamlı tərəqqiyə sahib olan ölkələr, həm də iqtisadi tərəqqiyə malik olan ölkələrdir (5, 87). Sənaye baxımından texnoloji davamlılığın qorunması, yerli istehsala üstünlük verilməsi və dünya standartlarına uyğun texnologiyadan istifadə edilməsi mühüm şərt sayılır. Elmi, texnoloji və iqtisadi tərəqqiyə nail olmaq üçün universitetlərin mövcud imkanlarını sənayenin mövcud imkanları ilə birləşdirərək universitet-sənaye əməkdaşlığını gücləndirmək vacib şərt sayılır. Sənaye və dövlətlərin müstəqil və güclü olması üçün yeganə mümkün yol universitet, sənaye və dövlətin əməkdaşlığıdır. Bu əməkdaşlıq vasitəsilə universitetlərdə mövcud bilik potensialı ixtisaslı və təlim keçmiş beyin gücü ilə birləşir. Universitetlərdən alınan biliklərin sənayeyə ötürülməsində Araşdırma-İnkişaf və sənayeləşmənin payı çox mühümdür. Onları dəstəkləmək və texnoloji çatışmazlıqları aradan qaldırmaq üçün universitetlərin üzərinə mühüm vəzifələr düşür. Bu gün universitet-sənaye əməkdaşlığı ölkələrin inkişafı üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Tərəqqi universitetlər vasitəsilə elmi və texnoloji tədqiqatlarda, universitet-sənaye əməkdaşlığının mövcud olduğu texnoşəhərlərdə öz əksini tapır. Universitet-sənaye əməkdaşlığı elm və texnologiyanın dövlət və özəl sektor tərəfindən dəstəklənməsinə mühüm töhfə verir. Ölkələrin inkişafının davam etdirilməsinin effektiv gücünün elm və texnologiyaya siyasətindən asılı olması artıq danılmaz faktdır. ABŞ, Avropa və Yaponiyada aparılan tədqiqatlar göstərdi ki, istehsal amillərinin inkişafı işçi qüvvəsi, bazar, elmi-tədqiqat və bu işdə iştirak edən müəssisələr arasında qarşılıqlı əlaqədən qaynaqlanır. Yaponiya, İsrail, Çin və Cənubi Koreya kimi elmi faktorlarla istehsal amilləri arasında davamlı əməkdaşlıq quran ölkələr 21-ci əsrdə texnoloji üstünlük əldə etdilər.

Sənaye-universitet əməkdaşlığında yaranan texnoparklar innovasiyaya əsaslanan artımı ümumi

iqtisadiyyatdan daha sürətli tempə davam etdirir. Texnoparklar biliyə əsaslanan müəssisələrin rəqabətqabiliyyətini artırmaqla onların iqtisadi inkişafına təsir edir. Universitetlər sənaye və bazarla informasiya axını yaradır, yüksək əlavə dəyərli məhsulların istehsal olunmasını təmin edirlər. Texnoparklar sənaye sahələri ilə daha effektiv qarşılıqlı əlaqəni təmin edir, tədqiqatın nəticələrinin daha səmərəli istifadəsi, universitet məzunlarının işlə təmin olunması və ölkə vətəndaşlarının rifahının yüksəlməsində mühüm rol oynayır (2, 34). Belə parkların iqtisadiyyata ən mühüm təsiri məşqulluğun təmin edilməsi, sahibkarlığın inkişafı, Ümumi Daxili Məhsulun yüksəlməsidir.

Texnoparkların fəaliyyətinə təsir edən bəzi amillər.

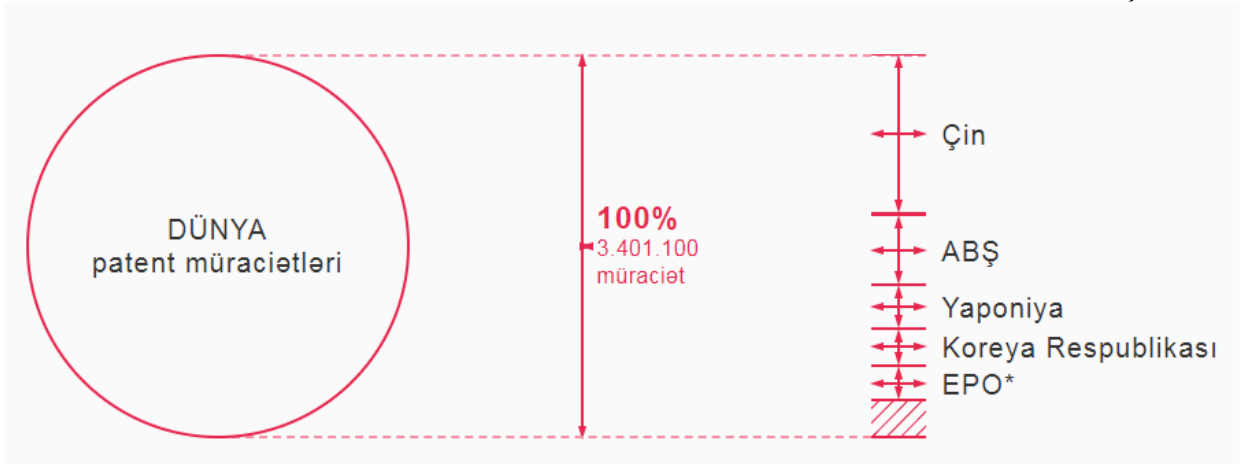
Texnoparkların fəaliyyətində məkan mühüm rol oynayır. Şotlandiyanın yüksək təhsil keyfiyyəti ilə yanaşı qabaqcıl texnoloji yeniliklərinin səbəbi təhsil müəssisələrinin texnoparkların yaxınlığında tikilməsidir. Bu əməkdaşlıq resurslardan istifadədə səmərəlilik yaradır və elmi gücün kommersiyalaşdırılmasına imkan verir (3,6). Müvəffəqiyyətli fəaliyyət zamanı tədqiqat parkları böyüyür, parkların daxilindəki fəaliyyət növləri şaxələndirilir və onların ətrafında daha geniş yerləşdirmə işləri görülür. Dünyadakı texnoşəhərlərin təşkilatı strukturları onların yerləşdiyi coğrafi quruluşdan asılıdır. Texnoparklar həm də startapların uğurla həyata keçirilməsi üçün bir məkandır.

Texnoparkların inkişafına təsir edən digər mühüm amil qarşılıqlı əməkdaşlıqların qurulmasıdır. Əməkdaşlıq sənayelərdə və universitetlərdə mədəniyyətə çevrildikdə davamlılıq qazanılır. Müasir dövrdə müxtəlif qurumlar arasında əməkdaşlıq və informasiya mübadiləsi böyük əhəmiyyət kəsb etmişdir. Yeni texnologiyaların yaradılması üçün Araşdırma-Tədqiqat laboratoriyaları, patent sənayeləri, elmi və texnoloji məlumat mərkəzləri, elm parkları, universitetlər, kitabxanalar, elmi və texnoloji siyasəti tənzimləyən dövlət qurumları arasında tam əməkdaşlığın qurulması vacib amil sayılır. Bu istiqamətdə bütün tərəflərin birgə hərəkət etməsi müsbət nəticələrin əldə olunmasına şərait yaradır. Dünyanın bütün dövlətləri 21-ci əsrdə universitet və sənaye arasında əməkdaşlığa qoşulmağa başlayıblar. Bu əməkdaşlıq sayəsində çox yüksək həddə çatan texnoloji xərclərə qənaət ediləcəyi proqnozlaşdırılır. Cəmiyyətin sosial-mədəni normaları, bilik səviyyəsi, mövcud hüquqi baza, dövlət idarəçiliyi, iqtisadi və sosial amillər bu əməkdaşlığın uğuruna təsir edən amillərdir.

Universitetlərlə sənaye arasında əməkdaşlıq layihələri, elmi biliklərin kommersiya fəaliyyətinə çevrilməsi, alınan patentlərin sayı texnoparkların uğurunun göstəriciləridir. Sürətlə inkişaf edən və dəyişən dünyada əqli mülkiyyət hüquqları inkişafın ən mühüm göstəricilərindən birinə çevrilib. Bunun səbəbi möhkəm təməli olan hər bir əqli mülkiyyətin özü ilə güclü maddi sərvət gətirməsidir. Ölkələrin iqtisadi inkişafı ilə sahib olduqları patentlərin sayı arasında birbaşa müsbət əlaqə var. 2021-ci ildə dünya üzrə patent müraciəti 3,6 %, əmtəə nişanı və sənaye dizaynının təqdim edilməsi fəaliyyəti müvafiq olaraq 5,5% və 9,2 % artıb. Dünya üzrə patent müraciətləri 3,4 milyonu ötüb, əmtəə nişanı ilə bağlı ərisələrin sayı 18,1 milyon, sənaye dizaynı üzrə müraciətlərin sayı 1,5 milyon təşkil edib (9).

Dünya patent müraciətləri

Şəkil 1

Mənbə: <https://www.wipo.int/en/ipfactsandfigures/patents>

Şəkil 1-dən görüldüyü kimi 2021-ci ildə Bütün patent müraciətlərinin 85%-dən çoxu Çin, ABŞ, Yaponiya, Koreya Respublikası və EPO (Avropa Patent İdarəsi) tərəfindən olunub. Çinin bu göstəricidə payı 46,6% olub və “Huawei Technologies” şirkəti öz birinciliyini qoruyub saxlayıb. Onu da qeyd edək ki, Türkiyə Respublikası 2029-cu ilə qədər 1 milyon patentə çatacağı ilə milli gəlirində ciddi artım olacağını planlayıb (10).

Bu baxımdan texnoparkların uğurlu fəaliyyəti üçün gənclərin patentlər haqqında daha çox məlumatlandırılması xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Universitet-sənaye əməkdaşlığının gözlənilən səviyyəyə çatması üçün ən mühüm amil fərdlərin təhsilinə lazımi əhəmiyyətin verilməsidir. Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi ölkənin bütün bölmələri üçün faydalıdır.

Texnologiya parklarının birbaşa iqtisadi fəaliyyətinin təsirini isə ən yaxşı şəkildə onların obyektlərində yerləşən iş yerlərinin sayı ilə ölçmək olar.

Nəticə.

Əvvəlki dövrlərdə ölkələrin inkişaf səviyyəsini müəyyən edən əsas amil kənd təsərrüfatı və sənaye olsa da, bu gün texnologiyalar ölkələrin inkişafı və maliyyələşdirilməsi üçün mühüm vasitədir. Texnologiya Parkları iqtisadiyyatı dirçəltməyi, yeni təşəbbüslər yaratmağı qarşısına məqsəd qoyan strukturlar olduğundan dövlət, universitetlər və sənaye arasında əməkdaşlığın təmin edilməsi bu istiqamətdə mühüm rol oynayır. Universitet və sənaye əməkdaşlığının uğurlu fəaliyyəti üçün həyata keçiriləcək uzunmüddətli hədəflərin müəyyən edilməsi vacib hesab edilir. Bu əməkdaşlıq zamanı universitetlərdən professor-müəllim heyətinin elmi ədəbiyyata töhfə verməsi və elmi tədqiqat layihələrinin təqdim edilməsi gözlənilir. Sənaye baxımından isə elmi araşdırmaların sənayeyə tətbiq edilməsi və qarşıya çıxan xərclərin minimuma endirilməsi əsas məqsəd sayılır. Professor-müəllim heyəti ilə texnosəhərdə yerləşən şirkətlərin işçiləri arasında fikir mübadiləsi sənayedən gözlənilən səmərəliliyin əldə edilməsində və texnologiyanın inkişafında ən mühüm addımdır. Sənaye öz təcrübəsindən və universitet tərəfindən təmin edilən savadlı işçi qüvvəsindən istifadə etməli, universitetlərlə sağlam ünsiyyət qurmalıdır.

Dövlətin sənayelərlə əməkdaşlığı və elmi-tədqiqat işlərinin maliyyələşdirilməsi üçün çevik və kifayət qədər uyğun bir infrastruktur qurması önəmlidir. Sənayenin dəyişən şərtlərinə və indiki bazara uyğun gələn ixtisaslı işçi qüvvəsinin hazırlanmasına xüsusi diqqət yetirilməlidir. Universitetlərdə sənayenin ehtiyac duyduğu tədris proqramı və laboratoriyalar olmalıdır. Tələbələr universitetdə aldıkları nəzəri biliklərlə yanaşı, istehsalatla da yaxından tanış olmalıdırlar. Sənaye daim texnologiyanın gətirdiyi yeniliklərə uyğun olaraq dəyişməlidir. Bütün bunlara nail olmaq üçün sənaye universitetlər, akademiklər, laboratoriyalar və bazar arasında sabit məlumat axınının olmasını təmin edilməlidir.

Bu gün inkişaf etmiş ölkələr dünya üzərindəki hökmranlıqlarını saxlamaq, inkişaf etməkdə olan ölkələr isə inkişaf etmiş ölkələrdən texnoloji asılılığını azaltmaq istəyirlər. Fikrimizcə, universitet-sənaye əməkdaşlığının təmin edilməsi sahibkarlar arasında rəqabət qabiliyyətinin artırılması ilə texnoloji yeniliklər üzərində daha səmərəli işlənilməsinə şərait yaradacaq, ölkəmizin texnoloji və sosial inkişafına müsbət təsir göstərəcək.

ƏDƏBİYYAT

1. “Texnologiyalar parkı haqqında Nümunəvi Əsasnamə. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 168 nömrəli Fərmanı, 2014-cü il 15 may
2. Texnoparkların yaradılması üzrə beynəlxalq təcrübə. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi İqtisadi İslahatlar və Elmi-Tədqiqat İnstitutu. Bakı: 2017
3. Samet Fındık. University – Industry – State R&D Cooperation and Tech-parks, 2015. <https://www.researchgate.net/publication/282525676>
4. Lobna Mostafa. University Science and Technology Park (STP) As Activators for the Development Mission of the Universities, 2015. https://www.researchgate.net/publication/333904318_University_Science_and_Technology_Park_STP
5. Yalçıntaş, M. (). Effects of University-Industry-Government Economic Cooperation: Technopark

Istanbul Example. Journal of Financial Research and Studies, 5, (10), 86-87, 2014.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3992>

6. [1] International Association of Science Parks and Area of Innovation - (IASP)-
<http://www.iasp.ws>.
7. [2] The United Kingdom Science Park Association (UKSPA) - <http://www.ukspa.org.uk>
8. The Association of University Research Parks (AURP) - <http://www.aurp.net/>
9. <https://www.wipo.int/en/ipfactsandfigures/patents>
10. <https://www.dha.com.tr/ekonomi/adres-patent-10-uncu-subesini-aciyor-1855302>

SUMMARY

Mehriban Imanova

THE ROLE OF TECHNOPARKS IN CONNECTION BETWEEN THE UNIVERSITY AND INDUSTRY

The scientific article states that the innovation-oriented economy is the main priority of the state policy and one of the important elements of the modern economy, the importance of technology parks increase the expected efficiency in technology. It is shown that the main goal of technology parks, supported by tax benefits, incentives, technical assistance and research works, is to spread technology throughout the country, to maximize technological efficiency while keeping the risk of production and investment to a minimum level.

The scientific article provides information on the general characteristics, history and types of technoparks, the importance of university-industry cooperation and analyzes the factors influencing its development. Article depicts that university-industry cooperation will affect positively on the progress of science and technology, reduction of technological dependence, transformation of technical knowledge into production, expected results through investments, improvement of the quality of education, decreasing of unemployment, increasing of competitiveness and, in general, the technological and social development of the country.

Key words: technopark, university, scientific research, technology

РЕЗЮМЕ

Мехрибан Иманова

РОЛЬ ТЕХНОПАРКОВ В СВЯЗЯХ МЕЖДУ УНИВЕРСИТЕТОМ И ПРОМЫШЛЕННОСТЬЮ

В научной статье констатировано, что инновационно-ориентированная экономика является главным приоритетом государственной политики и одним из важных элементов современной экономики, а также подчеркнута важность технопарков для повышения ожидаемой эффективности в технологиях. Было заявлено, что основной целью технопарков, поддерживаемых налоговыми льготами, стимулами, технической помощью и научно-исследовательскими работами, является распространение технологий по всей стране, максимальное повышение технологической эффективности при сохранении риска производства и инвестиций на минимальном уровне.

В научной статье представлена информация об общей характеристике, истории и видах технопарков, проанализирована важность университетско-промышленного сотрудничества и факторы, влияющие на его развитие. Констатировано, что университетско-промышленное сотрудничество положительно скажется на прогрессе науки и техники, снижении технологической зависимости, превращении технических знаний в производство, ожидаемых результатах от инвестиций, повышении качества образования, снижении безработицы, повышении конкурентоспособности и в целом технологического и социального развития страны.

Ключевые слова: технопарк, вуз, научные исследования, технологии.

ALI JABBAROV

*Nakhchivan State University
acabbarov@mail.ru*

THE ROLE OF TECHNOLOGY PARKS IN CREATING OF NEW INNOVATIVE E-TOURISM PROJECTS IN NAKHCHIVAN AUTONOMOUS REPUBLIC

The development of tourism depends on many factors. Along with economic and cultural development, technological innovations also have a positive effect on tourism and create an opportunity to introduce new types of tourism. In this regard, new types such as electronic tourism are spreading widely around the world. Technoparks also have a positive role in providing technological support for the application of electronic tourism and creating personnel potential. In this article, the role of technoparks in electronic tourism and its potential applications in the Nakhchivan Autonomous Republic are investigated.

Key words: *tourism; electronic tourism; technological parks, Nakhchivan Autonomous Republic*

The role of tourism in the modern world economy is increasing. Tourism has become an important source of currency income of countries and a means of solving social problems. For this reason, new methods applied to the development of tourism are always interesting. With the increase in the application possibilities of modern technologies and the importance of the transport-logistics factor, the interest in electronic tourism, a new type of tourism, is also increasing.

Tourism is an area open to innovation (2). The high technologies applied in tourism services open up a wide field for the automation of processes, computerization, as well as the application of artificial intelligence, along with the human labor factor. The formation of human resources to adapt to these innovations is one of the tasks facing both education and practical experience.

So, today they want to facilitate the travel of tourists by using high technologies and modern devices, collect and process more data. In many cases, this means the transformation of travel from traditional forms to a modern, digital form. As a result, people can travel virtually to destinations anywhere in the world without posing any threat during global restrictions such as the COVID-19 pandemic, along with solving the problems of distance and time.

The big data available on tourism servers is useful for tourists and tourism firms to have more advantage in the competitive environment and to avoid difficulties in their marketing and e-commerce issues (3). Big data accessible over the Internet allows it to be regenerated and evolved according to the user's profile and needs when it reaches the user through various websites and social media platforms.

Nakhchivan Autonomous Republic attracts the interest of world tourists with its tourism resources, its location and the level of development of the region (6). The development strategy implemented by the government of the Republic of Azerbaijan in the Nakhchivan creates an opportunity for the development of many types and forms of tourism here. Being a border region with capitalist countries, Nakhchivan, which has been closed for foreign tourists for many years. Now, during the state independence of our country, Nakhchivan attracted tourists from many countries of the world, from Australia to Argentina.

In the current period, when high technologies are widely used in the world and in our country, the preparation of electronic maps of tourism resources, the increase of electronic services and document circulation in the tourism industry, as well as the improvement of staffing can be mentioned as factors that enable the development of electronic tourism. Here, the role of innovation centers, including technology parks, is significant in the training of personnel and training of ICT specialists.

The contribution of technoparks to electronic tourism is possible by finding a common market thanks to the joint cooperation of the brainpower gathered here, young entrepreneurs and various resident companies. The experience of coworking in technoparks can create application opportunities in the field of electronic tourism in the future. In general, this may enable the investment of new

investments and the more effective use of intellectual labour capacity.

REFERENCES

1. Buhalis, D. eTourism: Information Technology for Strategic Tourism Management. Gosport: Prentice Hall. 2003
2. Collins, G., Cobanoglu, C. & Malik, T. Hospitality Information Technology: Learning How to Use it. Dubuque: Kendall. 2008
3. Law, R., Qi, S. & Buhalis, D. Progress in Tourism Management: A Review of Website Evaluation in Tourism Research. *Tourism Management* 31:297-313. 2010
4. Wang, D., Park, S. & Fesenmaier, D. The Role of Smartphones in Mediating the Touristic Experience. *Journal of Travel Research* 51:371-387. 2012
5. Briggs, S. Successful Web Marketing for the Tourism and Leisure Sectors, Kogan Page. (2001).
6. Nakhchivan Tourism Information Center <http://www.turizm.nakhchivan.az/en/>

XÜLASƏ

Əli Cabbarov

NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASINDA YENİ İNNOVATİV E-TURİZM LAYİHƏLƏRİNİN YARADILMASINDA TEKNOLOJİ PARKLARIN ROLU

Turizmin inkişafı bir çox amillərdən asılıdır. İqtisadi və mədəni inkişafı yanaşı, texnoloji innovasiyalar da turizmə müsbət təsir göstərir və yeni turizm növlərinin tətbiqinə imkan yaradır. Bu baxımdan elektron turizm kimi yeni növlər dünyada geniş yayılır. Elektron turizmin tətbiqi üçün texnoloji dəstəyin təmin olunması və kadr potensialının yaradılmasında texnoparkların da müsbət rolu vardır. Bu məqalədə texnoparkların elektron turizmdəki rolu və Naxçıvan Muxtar Respublikasında onun potensial tətbiq imkanları araşdırılmışdır.

Açar sözlər: turizm, elektron turizm, texnoparklar, Naxçıvan Muxtar Respublikası

РЕЗЮМЕ

Али Джаббаров

РОЛЬ ТЕХНОПАРКОВ В СОЗДАНИИ НОВЫХ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ ЭЛЕКТРОННОГО ТУРИЗМА В НАХЧЫВАНСКОЙ АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Развитие туризма зависит от многих факторов. Наряду с экономическим и культурным развитием, технологические инновации также положительно влияют на туризм и создают возможность для внедрения новых видов туризма. В связи с этим в мире широко распространяются такие новые виды, как электронный туризм. Технопарки также играют положительную роль в обеспечении технологической поддержки применения электронного туризма и создании кадрового потенциала. В данной статье изучается роль технопарков в электронном туризме и возможности его применения в Нахчыванской Автономной Республике. Азербайджана.

Ключевые слова: туризм, электронный туризм, технологические парки, Нахчыванская Автономная Республика

LOĞMAN ABDULLAYEV
loqman.2005@mail.ru
SAMİR ORUCOV
Sumqayıt Dövlət Universiteti
osamir@yandex.ru

ELMI TƏDQIQATLARIN NƏTİCƏLƏRİNİN KOMMERSİYALAŞDIRILMASINDA TEXNOPARKLARIN ROLU

Elmi tədqiqatların nəticələrinin kommersiyalaşdırılması hal-hazırda mühüm fəaliyyət istiqamətlərindən biri hesab olunur. Bu istiqamətdə ali təhsil müəssisələri tərəfindən yaradılan texnoparkların yaradılması innovativ yanaşma olaraq yeni inkişaf mərhələsini təzahür etdirir. Burada elmi tədqiqatlarla onların tətbiqini əks etdirəcək istehsal mühitinin birgə fəaliyyəti ali təhsil müəssisələrinin maliyyə imkanlarının artmasını təmin edir. Xüsusən kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin ali təhsil müəssisələrinin elmi tədqiqatlar sahəsində gələcək inkişafı üçün qarşılıqlı əməkdaşlığı, əldə ediləcək yeni uğurların əsası hesab edilə bilər.

***Açar sözlər:** texnopark, sahibkarlıq fəaliyyəti, investisiya, rezident, fiziki şəxs, maliyyə resursları.*

Dünyada iqtisadi mahiyyətin mühüm parametrlərinin formalaşması və inkişafı hər bir ölkənin maddi nemətlərdən səmərəli istifadə etmə imkanlarını əks etdirir. XX əsrin təlatümlərlə dolu ictimai siyasi görünüşündən aydın olur ki, baş vermiş dağıntılar və onların aradan qaldırılmasına yönəldilmiş sürətli fəaliyyət istiqamətləri çoxşaxəli qaydada ölkələrin inkişafına səbəb olmuşdur. Xüsusən ikinci dünya müharibəsindən sonra, müharibənin acı fəsadlarını görmüş ölkələrin qısa zamanda inkişaf etməsi yalnız əzmkar fiziki əməyin nəticəsi deyil, həm də yüksək elmi texniki tərəqqinin tətbiqi əsasında formalaşmışdır. Özünün elmi tədqiqatları ilə makroiqtisadi sahədə mühüm uğurlar əldə etmiş ABŞ-nın Massacusetts Texnologiya İnstitutunun professoru Robert Solou yeni reallıqlar kontekstində özünün iqtisadi artım modelini yaratmışdır. Robert Solou apardığı tədqiqatlar əsasında belə bir nəticəyə gəlir ki, iqtisadi artımın baş verməsinin əsas meyarı elmi texniki tərəqqinin sürətlə iqtisadi sahədə tətbiq edilməsidir. Sonrakı dövrlərdə yeni sənaye ölkələrinin yaranması, elmi-texniki əsaslara uyğun inkişaf yolunu müəyyən edən ölkələrin sürətli inkişafı rəqabət mühitini genişləndirir. Xüsusi mülkiyyətə əsaslanan kiçik və orta biznesin inkişafı elmi tutuma malik ideyaların istehsalda tətbiq edilməsi işini sürətləndirirdi. İlk olaraq innovativ ideyaların məhsulu hesab edilən yeni bir fəaliyyət mexanizmi formasında texnoparkların yaradılması və fəaliyyəti işi sürətlənməyə başladı. Texnoparklara təşkilat olaraq diqqət yetirdikdə burada universitet, sənaye, sahibkar mühiti və məhsulların reallaşacağı bazarlar arasında əlaqələndirici mexanizmin olması müəyyən edilir. Elmi tədqiqatlar aparılır, nəzəri biliklər təsdiq olunur, onların nümunələr əsasında tətbiqi nəticələri əsasında məhsulların istehsalı yerinə yetirilir və irimiqyaslı istehsal-satış prosesi tamamlanır. Texnoparkların müasir dövrdə üç mühüm fəaliyyət sxemi mövcuddur:

1. Fərdi innativ layihələri reallaşdırmaq istəyən tədqiqatçı qrupların fəaliyyəti;
2. Ali məktəblərdə elmi tədqiqatların nəticələrinin kommersiyalaşdırılması üzrə fəaliyyət;
3. İstehsalçı müəssisələrin texnoloji ardıcılığa istiqamətlənən fəaliyyəti.

Dünya təcrübəsindən məlum olur ki, texnoparklar elmi tutuma malik olan istehsal proseslərini ümumiləşdirir. Burada elmi tədqiqatlarla yanaşı, sahibkarlıq fəaliyyətinin də inkişafı təmin edilir. Xüsusən ali təhsil müəssisələrinin bu işdə məhsuldar fəaliyyəti onların maliyyə imkanlarının genişlənməsinə, tədqiqatların tətbiqi əhəmiyyətinin artırılmasına səbəb olur. Texnoparklar sənaye, şəbəkə, universitet, texnoloji inqibator, regional sahə kimi növlərə ayrılır. Hal hazırda sənaye və universitet texnoparklarının sürətlə artırılması fərqli iqtisadi inkişafa malik olan ölkələrdə müşahidə edilir. Sifarişçi və tədqiqat müəssisələrinin birgə fəaliyyəti olaraq ilk dəfə ABŞ-ın Kaliforniya Ştatında XX əsrin 50-ci illərində Müdafiə Sənayesi Nazirliyinin sifərişi əsasında Stenford

Universiteti tərəfindən texnopark yaradılmışdır. Sonralar bu işin davamı ardıcıl iri ali təhsil müəssisələri tərəfindən yerinə yetirilməyə başladı. Ölkəmizdə texnoparkların fəaliyyətinin istiqamətlənməsini təmin edəcək mühüm hüquqi əsas hesab olunan “Texnologiyalar parkı haqqında Nümunəvi Əsasnamə” Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev cənabları tərəfindən 15 may 2014-cü il tarixində təsdiq edilmişdir.

Ali məktəblər tərəfindən texnoparkların fəaliyyətində iki mühüm istiqamət üzrə işlər yerinə yetirilir. Birinci halda dövlətin maliyyə dəstəyi əsasında fəaliyyət göstərən universitet əsaslı texnoparklar və ikinci halda ali təhsil müəssisələri ilə geniş maliyyə imkanları olan firmalar arasında yaranan texnoparklar. Texnoparkların maliyyələşməsi ümumi fəaliyyətin əsas elementi hesab olunur. Bura qrantlar, elmi tədqiqatların nəticələrinin kommersiyalaşdırılmasından gəlirlər, aparılan marketing tədqiqatlarının nəticələrinin satışından gəlirlər, investisiyalar, dövlət maliyyələşməsi daxildir. Maliyyə mənbələrinin genişlənməsi ali məktəblərlə istehsal müəssisələri olan firmalar arasında texnoloji ardıcılığı və informasiya axınına sürətləndirir və səmərəli idarəetmə mexanizmini formalaşdırır.

Qeyd olunan məlumatlar əsasında mövcud vəziyyətə diqqət yetirdikdə məlum olur ki, hal hazırda Beynəlxalq Elm Parkları və İnnovasiya Sahələri İttifaqının (İASP) üzvü olan ölkələrin 130 000 ə yaxın şirkətləri fəaliyyət göstərir. Burada ali məktəblərlə firmalar arasında sıx əlaqənin qurulması təcrübəli kadrların hazırlanmasını təmin edir, maliyyə imkanlarını genişləndirir və istehlakçı tələblərinə uyğun elmi tədqiqatların və onların nəticələrinin istehsal olunmasına səbəb olur. Bütövlükdə iri fəaliyyət şəbəkəsi formalaşır. Ölkəmizdə aparılan islahatlar sənaye parklarının və texnoparkların yaradılması işini sürətləndirir. Xüsusən dövlət maraqlarına uyğun şəkildə ali məktəblərdə elmi tədqiqatların kommersiyalaşdırılması üzrə qanunverici bazanın təkmilləşdirilməsi maraq dairəsinin genişlənməsini təmin edir. İcra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təsdiq edilmiş hüquqi şəxs və ya hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti həyata keçirən fiziki şəxs olan rezidentlərə edilən vergi güzəştləri, alıcı bazarında stimullaşdırma tədbirlərinin olması kimi mühüm addımların atılması təqdirəlayiq hal hesab olunur. Ali təhsil müəssisələri tərəfindən elmi tədqiqatların nəticələrinin kommersiyalaşdırılması əsasında rezidentlərin gəliri yaranır. Qeyd olunan müddəaların uğurla tətbiqi nəticə olaraq ali təhsil müəssisələrində elmi tədqiqatların kommersiyalaşdırılması istiqamətində uğurlu inkişafı təmin edir.

ƏDƏBİYYAT

1. “Texnologiyalar parkı haqqında Nümunəvi Əsasnamə”nin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı, 15 may 2014-cü il, №168
2. “Azərbaycan-2020: Gələcəyə Baxış” İnkişaf Konsepsiyası, 29 dekabr 2012-ci il, <http://www.president.az>.
3. Əliyev Ə.Q., Şahverdiyeva R.O. Azərbaycanda İKT-texnoparkların funksional təşkilati-iqtisadi strukturunun işlənməsi // Azərbaycan Texniki Universiteti. Elmi Əsərlər, №1, 2010, s. 13-17
4. İnsan kapitalının inkişafı: nəzəri aspektləri və qiymətləndirmə metodologiyası. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi, İqtisadi İslahatlar Elmi-Tədqiqat İnstitutu. Bakı: 2017, 27 s.
5. Котельников Н.В., Нагаева А.В. Анализ и перспективы развития технопарка как объекта инновационной инфраструктуры // Известия ТПУ, 2014, №6, с. 126-130
6. Шульц Т. Инвестиции в человеческий капитал / Т. Шульц – М.: изд-во ВШЭ, 2012. с. 56- 67.

SUMMARY

Logman Abdullayev, Samir Orujov

**THE ROLE OF TECHNOLOGY PARKS IN THE COMMERCIALIZATION
OF RESEARCH RESULTS**

The commercialization of scientific research results is now considered one of the important activities. In this direction, the creation of technoparks created by higher educational institutions, as an innovative approach, shows a new stage of development. Here, the joint activity of the production environment, in which scientific research and its application will be reflected, provides an increase in the financial opportunities of higher education institutions. In particular, mutual cooperation between small and medium-sized businesses for the future development of higher education institutions in the field of scientific research can be considered the basis for achieving new successes.

Key words: technopark, entrepreneurial activity, investments, resident, individual, financial resources.

РЕЗЮМЕ

Логман Абдуллаев, Самир Оруджев

**РОЛЬ ТЕХНОПАРКОВ В КОММЕРЦИАЛИЗАЦИИ
РЕЗУЛЬТАТОВ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ**

Коммерциализация результатов научных исследований в настоящее время считается одним из важных направлений деятельности. В этом направлении создание технопарков, создаваемых высшими учебными заведениями, как инновационный подход проявляет новый этап развития. Здесь совместная деятельность производственной среды, в которой будут отражаться научные исследования и их применение, обеспечивает увеличение финансовых возможностей высших учебных заведений. В частности, основой для достижения новых успехов можно считать взаимное сотрудничество субъектов малого и среднего бизнеса для будущего развития высших учебных заведений в сфере научных исследований.

Ключевые слова: технопарк, предпринимательская деятельность, инвестиции, резидент, физическое лицо, финансовые ресурсы.

TECHNOLOGICAL PARKS AS INNOVATION INFRASTRUCTURE

According to the experience of developed countries, the transition to an innovation-oriented economy is possible in the conditions of mutual adaptation of scientific and technical innovation policy, industrial and foreign trade policy. Technoparks, technological centers, technopolises, start-ups, free economic zones develop innovation infrastructures. They serve one purpose: the transformation of knowledge and inventions into technologies, the transformation of that technology into a commercial product, the transfer of technologies to industry through the small business sector, the formation of scientific firms and their organization in the market, the support of enterprises in the field of science-intensive business, and the rapid application of scientific and technical achievements in the field of high technologies.

Key words: Industrial parks, technoparks, technological centers, transformation of knowledge and inventions into technologies, high technologies

According to the experience of developed countries, the transition to an innovation-oriented economy is possible in the conditions of adaptation of scientific and technical innovation policy, financing, industrial and foreign trade policy. In the transition to an innovation-oriented economy, a common interest should be achieved and should be strong relationships between organizations and society, state, business, science. At the same time, as a result of the measures implemented, modern infrastructure was provided, numerous projects were implemented in different areas of the economy, the business and investment environment was continuously improved, and important successes were achieved in the development of entrepreneurship. Also, the regional development strategy is being implemented. All this has formed a solid foundation for sustainable economic development. (Etzkowitz 2002, 13-16)

The experience of foreign countries shows that industrial parks have the ability to support entrepreneurship, ensure the sustainable development of the non-oil sector and increase the employment of the population in the field of production. Therefore, states want to develop various industries and are interested in the balanced development of the country's economy. They create industrial parks in their economic policies. Industrial parks also cause the rapid development of the non-oil sector. Experts also emphasize that the innovation infrastructure can create a favorable environment for the development of small and medium-sized enterprises and their entry into the market. All this once again reveals that innovation infrastructure is really important. Production began to be developed on the basis of new scientific ideas. As a result, the interaction between science and production has changed: earlier, technology and production were developed through experience, but now they are developing in the form of science-intensive technologies based on knowledge.

One of the important priorities of the state policy of the Republic of Azerbaijan in modern times is the transition to a new way of economic development - innovation economy. One of the priority directions of the state's innovation and economic policy is the development of the non-oil sector of Azerbaijan, and the development of science-intensive technologies. (2)

Technoparks, technological centers, technopolises, start-ups, free economic zones operate innovation infrastructure. They serve one purpose: the transformation of knowledge and inventions into technologies, turning that technology into a commercial product and transfer of technologies to industry through the small-scale entrepreneurial sector; the formation of scientific firms and their organization in the market; supporting enterprises in the field of science-intensive business, rapid application of scientific and technical achievements in the field of high technologies. Technoparks are organizations that influence the production of advanced technology products and services in order to increase cooperation between universities, industry, research centers, entrepreneurs and markets,

and to facilitate knowledge and technology transfer. Technopark is one of the important elements of modern economy. Technoparks can be considered from different aspects:

- 1) Technopark as a special type of area that produces economically efficient products;
- 2) Technopark as a form of support for science-based small entrepreneurship;
- 3) Technoparks as a form of support for national science.

In Azerbaijan the development of technoparks supports national science and science-intensive production. Technopark is an association of companies engaged in scientific and technical activities within the borders of a single infrastructure. Technopark is a complex ecosystem formed under the influence of specific local conditions and market demand. (3)

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış” İnkişaf Konsepsiyası
2. Etzkowitz H., Networks of innovation: Science, technology, and development in the triple helix era. International Journal of Technology Management and Sustainable Development. 2002, 1(1), 7-20.
3. <http://www.stat.gov.az>

XÜLASƏ

Könül Məmmədzadə

TEKNOLOJİ PARKLAR İNNOVASIYA İNFRASTRUKTURU KİMİ

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsinə əsasən innovasiyayönümlü iqtisadiyyata keçid elmi-texniki innovasiya siyasətinin, sənaye və xarici ticarət siyasətinin bir-birilərinə uyğunlaşması şəraitində mümkündür. Texnoparklar, texnoloji mərkəzlər, texnopolislər, startaplar, azad iqtisadi zonalar innovasiya infrastrukturalarını inkişaf etdirir. Onlar bir məqsədə-bilik və ixtiraların texnologiyalara çevrilməsi, həmin texnologiyanın kommersiya məhsuluna çevrilməsi, kiçik sahibkarlıq sektoru vasitəsilə texnologiyaların sənayeyə transferi, elmi firmaların formalaşması və onların bazarda təşkili, elm tutumlu biznes sahəsində müəssisələrin dəstəklənməsi, yüksək texnologiyalar sahəsində elmi-texniki nailiyyətlərin sürətlə tətbiqinə xidmət edir.

***Açar sözlər:** sənaye parkları, texnoparklar, texnoloji mərkəzlər, bilik və ixtiraların texnologiyaya çevrilməsi, yüksək texnologiyalar*

РЕЗЮМЕ

Könül Məmmədzadə

TECHNOLOGICAL PARKS AS INNOVATION INFRASTRUCTURE

Как показывает опыт развитых стран, переход к инновационно-ориентированной экономике возможен в условиях взаимной адаптации научно-технической инновационной политики, промышленной и внешнеторговой политики. Технопарки, технологические центры, технополисы, стартапы, свободные экономические зоны развивают инновационную инфраструктуру. Они служат одной цели: преобразование знаний и изобретений в технологии, превращение этой технологии в коммерческий продукт, передача технологий в промышленность через сектор малого бизнеса, формирование научных фирм и их организация на рынке, поддержка предприятий в сфере наукоемкого бизнеса и быстрого внедрения научно-технических достижений в области высоких технологий.

***Ключевые слова:** индустриальные парки, технопарки, технологические центры, трансформация знаний и изобретений в технологии, высокие технологии*

NURIYYƏ İBRAHİMOVA
Naxçıvan Dövlət Universiteti
nuriyyeibrahimova@mail.ru

TEXNOPARKLAR – YENİ TEXNİKANIN YARADILMASI VƏ İSTEHSALA TƏTBİQİNİN MƏKANLARINDAN BİRİ KİMİ

Məqalədə respublikamızda iqtisadiyyatın dayanıqlı və davamlı inkişaf etdirilməsi, rəqabət qabiliyyətli məhsulların istehsalının artırılması, yeni texnika, texnologiya və müasir elmi nəaliyyətlərə söykənən kommunikasiya sahələrinin gücləndirilməsi və elmi axtarışların tətbiq edilməsini təmin etmək məqsədilə müasir tipli komplekslər – Yüksək Texnologiyalar Parkının qurulmasının planlaşdırılması geniş şərh edilmişdir.

Elə bu baxımdan qeyd etmək lazımdır ki, innovasiyalı iqtisadiyyatda tətbiqi elm tutumlu və innovasiyalı məhsulun istehsalla birbaşa qarşılıqlı əlaqəsinin sürətləndirilməsi prioritet istiqamətdir.

Açar sözlər: *kommunikasiya, davamlı, texnologiya, rəqabət, məhsul, texnika, inkişaf.*

Azərbaycanda sənayeləşmənin yeni mərhələsi texnoparkların yaradılması ilə başlayıb. Hazırkı müasir dünya birinci növbədə yeni trendlərə uyğun olaraq səciyyəlidir. Belə ki, Fransa, ABŞ, Böyük Britaniya, Cənubi Koreya, Çin, Yaponiya və s. bu kimi dövlətlərin tətbiq etdiyi təcrübədən aydın olur ki, adı çəkilən ölkələrin texniki və texnoloji inkişafın yüksək səviyyəyə çatmasında ayrıca sənaye bölgələrinin, texnoparklarının qurulması çox əhəmiyyətli rol oynayır.

Özünün sürətli sosial-iqtisadi inkişafı ilə dünyanın öndə gedən ölkələri arasında önəmli yerlərdən birini tutmaq üçün istiqamət götürən Azərbaycan da demək olar ki, elə bu yolun başlanğıcıdır.

Elə bu baxımdan dövlətimizin başçısı İlham Əliyev Azərbaycan Respublikasının perspektiv sosial-iqtisadi inkişaf dinamikasının məhz sənaye sektoru ilə sıx əlaqəli olduğunu diqqətə çatdırıb. Və eyni zamanda respublikamızda ixracat üçün innovativ yönümlü, məhsul istehsalının elm tutumlu və stimulyerici olmasının və bu hədəfə nail olmaq üçün texnoparkların, ələlxüsus sənaye sahələrinin qurulmasının vacib olduğunu bəyan edib.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin daxili və xarici siyasətinin davamçısı olan hörmətli prezidentimiz demişdi: “Hesab edirəm ki, bu il ölkəmizin gələcək inkişaf dinamikasını müəyyən edən sənaye sahəsinə daha da böyük diqqət verilməlidir. Texnoparklar, yeni sənaye müəssisələri, ixracyönümlü sənaye məhsullarının istehsalı, emal müəssisələrinin, böyük sənaye komplekslərinin yaranması bütün bu işlər ölkəmizin gələcək inkişafını təmin edəcək, neft-qaz amilindən asılılığı daha da azaldacaq və ölkə iqtisadiyyatının dayanıqlı şəkildə inkişafını müəyyən edəcəkdir”.

Təcrübələrə əsaslanaraq demək olar ki, texnopark ideyası və onun başlıca prinsipini azsaylı personal və kiçik sahə tələb edən xırda istehsal sahələri təşkil etməkdir. Texnoparkın rentabelliği ondadır ki, kifayət qədər müasir texniki avadanlığa belə biznes inkubatorlar inkişafda olan biznesin gəlirlərində iştirak etməklə fəaliyyət göstərir və özü də gəlir əldə edir.

Elə buna görə də bu cür fəaliyyəti dəstəkləmək üçün texnoparkların yaradılması üzrə xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması tələb olunur.

Texnopark şəhər və dövlət üçün də faydalıdır. Belə ki o şəhər üçün yeni iş yerlərinin açılması, yeni texnika texnologiyaların yaradılması və istehsala tətbiqinin məkanlarından biridir, digər tərəfdən texnopark axtarış məkanıdır. Dövlət üçün isə innovasiyalı və rəqabətə davamlı iqtisadiyyatın yaradılması vasitəsidir. Elə buna görə də biznes mühitinin yaradılması üçün kommertiya təyinatlı qurumlarının təsisatçısı kimi dövlət, bələdiyyə, ali məktəb və digər biznes strukturları çıxış edirlər.

Dünya sənaye tarixinə nəzər saldıqda görürük ki, zaman keçdikcə onun müxtəlif inkişaf formaları meydana gəlir. Bunlardan biri də məhz texnopark adlanan yeni istehsal və xidmət sahələridir.

Bildiyimiz kimi, hazırkı şəraitdə yeni sənaye birlikləri olan texnoparklar ötən əsrin 50-70-ci illərində fəaliyyətə başlayıb və ikinci mərhələ isə 80-90-cı illəri əhatə edib, üçüncü mərhələ isə 2000-ci ildən başlayaraq bugünədək davam edir.

Məlumdur ki, Davosda Dünya İqtisadi Forumunun Dördüncü Sənaye İnqilabi Regional Mərkəzin Azərbaycanda yaradılması haqqında niyyət protokolu imzalanmışdır və Dünya İqtisadi Forumunun prezidenti tərəfindən Azərbaycan 4-cü Sənaye inqilabına ən yaxşı hazır olan ölkələrdən biri olacaq deyə müraciət etmişdir.

Hamıya məlumdur ki, ölkəmizdə sənayeləşmə prosesini sürətləndirmək məqsədilə “Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası qəbul olunmuşdur. Və bu məqsədlə sənayenin inkişaf perspektivləri müəyyən edilmiş, tədbirlər planına əsasən sənaye potensialının gücləndirilməsi, rəqabət qabiliyyətinin artırılması, kadr potensialı və elmi təminatın yaxşılaşdırılması, normativ hüquqi təkmilləşdirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Elə bu baxımdan da müasir şəraitdə sənayeləşmə prosesində ölkəmizdə yaradılan texnoparkların da çox böyük əhəmiyyəti vardır. Çünki yeni texnika və texnologiyanın istehsalata tətbiqi və yüksək və elmi tutumlu keyfiyyətli məhsul hazırlamaq qabiliyyətinə malikdir.

Elə bu səbəbdən də Bakıda, eləcə də bölgələrdə texnoparkların və sənaye məhəllələrinin yaradılması sürətlə və yüksək texniki baza əsasında yaradılır.

Qeyd etmək istəyirəm ki, “Naxçıvan Dövlət Universitetində Texnologiyalar Parkının yaradılması haqqında” imzalanan Sərəncam, 2020-ci il iyunun 16-da Naxçıvan Dövlət Universitetində Texnologiyalar Parkının təməlatmə mərasiminin keçirilməsi bu sahəyə diqqəti artırmışdır.

Hazırda Naxçıvan Dövlət Universitetinin bakalavr üzrə 42 ixtisası, magistr üzrə 80 ixtisasdan 43-ü Texnologiyalar Parkının fəaliyyət sahəsinə daxildir.

Məlumat verilmişdir ki, yeni qurulmuş texnoparkda energetika, gülkarlıq, tingcilik, kənd təsərrüfatı və aqronomluq, coğrafiya, üzümçülük, meliorasiya, arıçılıq sahələri, tədris otaqları, sərqi biopark, texnopark binaları, eləcə də Nəbatət bağı fəaliyyət göstərəcəkdir.

Texnologiyalar parkının yaradılması zamanın tələbidir. Çünki XX əsr texnika, XXI əsr isə texnologiyalar üzərində tədris olunmalı və gənclər müasir dövrün tələblərinə uyğun təhsil almalıdır.

Artıq ölkəmizdə ilk texnoparklarda məhsul istehsalına start verilib. Bu sevindirici bir haldır. Sumqayıtda 167.66 hektar ərazidə fəaliyyət göstərən Kimya Sənaye Parkının ölkəmizin kimya sənayesinin inkişafında və bu sektorda ixrac potensialının artırılmasında mühüm əhəmiyyəti vardır. Demək olar ki, burada fəaliyyət göstərən rezidentlər tərəfindən polietilen və polad boruların istehsalına başlanıb. Adı çəkilən məhsullar həm daxili tələbatın ödənilməsi həm də ixrac üçün nəzərdə tutulub.

Hörmətli prezidentimiz İlham Əliyev “Yüksək Texnologiyalar Parkının yaradılması” haqqında 05 noyabr 2012-ci il tarixində fərman imzalayıb. Bu fərmana müvafiq olaraq respublikamızda iqtisadiyyatın dayanıqlı və davamlı inkişaf etdirilməsini, rəqabətqabiliyyətli məhsulların istehsalının artırılmasını, yeni texnika, texnologiya və müasir elmi nəaliyyətlərə söykənən kommunikasiya şəhələrinin gücləndirilməsi və elmi axtarışların tətbiq edilməsini təmin etmək məqsədilə müasir tipli komplekslər – Yüksək Texnologiyalar Parkının qurulması planlaşdırılıb.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, innovasiyalı iqtisadiyyatda tətbiqi elmlə innovasiyalı məhsul və istehsalla birbaşa qarşılıqlı əlaqənin sürətləndirilməsi prioritet istiqamətdir.

Eyni zamanda texnoparklar demək olar ki, texnologiya daşıyıcıları ilə istehlakçılar arasında bağlılıq yaratmaq üçün müstəqil qurum, universitet və şirkət daxilində bir struktur ola bilər. Ümumiyyətlə, texnoparkların fəaliyyətində məqsəd regiona yeni fəaliyyət növünün cəlb edilməsidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Bağırov M. Müəssisə vəsaitləri mühasibat uçotunda. I hissə. Müəssisə əmlakı. Naxçıvan: Əcəmi, 2022.
2. Böyük İqtisadi Ensiklopediya. Bakı: Şərq-Qərb, 2012
3. Atakişiyev M., Abbasova H., Abbasova N. Bakı: 2010
4. Niftullayev V. Sahibkarlığın əsasları. Bakı: 2002
5. www.economy.gov.az
6. www.stat.gov.az

SUMMARY

Nuriyye İbrahimova

**TECHNOPARKS- AS ONE OF THE PLACES OF FOUNDATION NEW
TECHNOLOGIES AND THEIR APPLING IN INDUSTRY**

In the article are widely commented sustainable and stable development of the economy, increasing the production of competitive products, new technologies, strengthening of communication which based on modern scientific achievement and planning of the foundation of High Technologies Parks.

From this point of view it should be noted that in an innovative economy applied science, innovative products and speeding up direct interaction with production are priority directions.

Key words: communication, stable, technology, competition, product, technique, development.

РЕЗЮМЕ

Нурия Ибрагимова

**ТЕХНОПАРК – КАК ОДНО ИЗ ПРОСТРАНСТВ СОЗДАНИЯ И
ПРИМЕНЕНИЯ НА ПРОИЗВОДСТВЕ НОВОЙ ТЕХНИКИ**

В статье широко рассматривается планирование создания современного комплекса Парка Высших Технологий с целью устойчивого и продолжительного развития экономики в республике, роста производства высококонкурентной продукции, усиления коммуникационных отраслей, основанных на новой технике, технологиях, современных научных достижениях и исследованиях.

Именно с этой точки зрения нужно отметить, что при инновационной экономике такие направления считаются приоритетными, как прикладная наука, инвестиционная продукция и ускорение отношений непосредственно с производством.

Ключевые слова: коммуникация, продолжительное, технология, конкуренция, техника, развитие.

FLORA KƏRİMOVA
Naxçıvan Dövlət Universiteti
flora.kerimova.80@mail.ru

TEXNOPARKDA YARADILMIŞ ELMİ POTENSİALIN SOSIAL İNNOVASIYALARA TƏSİRİ

Məqalə texnoparkda yaradılmış elmi potensialın sosial innovasiyalara təsirinə həsr olunmuşdur. İnnovasiyaların işlənilməsində, innovativ məhsulların istehsalında və yüksək elmtutumlu xidmətlərin göstərilməsində xüsusi rola malik olan texnoparkların xüsusiyyətləri izah olunmuşdur. İnnovasiya fəaliyyətinin inkişafı və stimullaşdırılmasının əsas istiqamətlərindən biri innovasiya ekosisteminin formalaşdırılmasıdır. İnnovasiya infrastrukturunu daima inkişaf edir, onun yeni obyektləri meydana gəlir. Bu gün innovasiya sistemi infrastrukturuna texnologiya transferi mərkəzləri, innovasiya-texnologiya mərkəzləri, texnoparklar, biznes-inkubatorlar, innovasiya fəaliyyəti üçün kadr hazırlığı mərkəzləri, vençur fondları və s. aiddir.

***Açar sözlər:** sosial innovasiya, texnopark, innovativ iqtisadiyyat, innovasiya potensialı, innovasiya fəaliyyəti*

Giriş

XX əsrin sonları cəmiyyətin həyatına ciddi dəyişikliklərlə həkk olunub. Bu dövrdə elektronika, radiofizika, lazer texnikası, kimya, aviyaasiya, kosmonavtika və s. sahələrdə bir sıra texnoloji və fundamental kəşflər olundu. İnformasiya texnologiyaları, mikro və nanoelektronika sahələri görünməmiş sürətlə inkişaf etdi. Bu da iqtisadi inkişafa gətirən elmtutumlu texnologiyalı yeni məhsulların istehsalının inkişafına təkan verdi, elmi biliklə istehsalatın texniki mükəmməlliyi arasında rəqabət yaradı. Başqa sözlə, istehsalat yeni elmi ideyalar əsasında inkişaf etdirilməyə başladı. Nəticədə elmlə istehsalat arasında qarşılıqlı əlaqə dəyişildi: əvvəl texnika və istehsalat təcrübə yolu ilə inkişaf edirdi, indi isə biliyə əsaslanaraq elmtutumlu texnologiyalar şəklində inkişaf edir. Bu gün elm və elmtutumlu istehsalatın daha qabaqcıl formaları axtarılır. Elmtutumlu sahələr üçün elmi-texniki inkişafın yüksək tempi xarakterikdir [3].

Bu gün elm və texnologiyanın sürətli inkişafı texnika və texnologiyaların az müddətdə mənəvi köhnəlməsinə rəqabətliyin aşağı düşməsinə səbəb olur. Ona görə də istehsalçıların elmi biliklərə, elm ilə təmasa maraqları artmalıdır. Digər tərəfdən elmtutumlu texnologiyalar bir-birləri ilə bağlıdırlar. Onların kompleks istifadəsi, yeni proses, ideya və prinsiplərin tətbiqi üçün yeni sahələr açan fundamental işləmələr lazımdır.

Rəqabət qabiliyyətinin, müvəffəqiyyətin, iqtisadi artımın, həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi, digər milli üstünlüklərin həyata keçməsinin - təmin edilməsinin əsas şərti elmi-tədqiqat və işləmələrin nəticələrinin səmərəli istifadəsidir. Bu şəraitdə texniki, istehsal, təşkilati, marketinq, maliyyə əməliyyatlarının məcmusu olan və səmərəli yeniliklərin iqtisadiyyat və sosial sahələrə tətbiqini təmin edən innovasiya sisteminin inkişafı daha böyük məna kəsb edir. Elmə ayrılan vəsaitlərin azlığı, innovasiya məhsulunun xüsusi çəkisinin aşağı olması, elmi nailiyyətlərin istehsalata zəif tətbiqi və s. milli innovasiya sisteminin inkişafına mane olur.

Müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətinin vacib prioritetlərindən biri iqtisadiyyatın yeni inkişaf yoluna - innovasiya iqtisadiyyatına keçiddir. Dövlətin innovasiya və iqtisadi siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biri Azərbaycanın qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi, biliyə əsaslanan sahələrin inkişafı, elmtutumlu texnologiyaların inkişaf etdirilməsidir.

İnnovasiya potensialının təhlili sosial-iqtisadi siyasətin aparılması, idarəetmə orqanlarının fəaliyyəti və tədbirlərinin müəyyən edilməsi, innovasiya inkişafı və investisiya mühitinin formalaşması üçün vacibdir. Azərbaycanda innovasiya sistemi yeni formalaşır. İnnovasiya sisteminin inkişafı üçün innovasiya potensialının formalaşması və idarə edilməsi prosesinin maksimal səmərəliliyini təmin etmək üçün innovasiya fəaliyyətinin idarə edilməsinin mütərəqqi üsul və

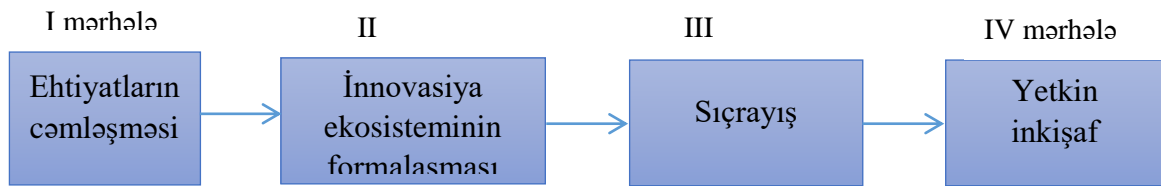
mexanizmlər sisteminin yaradılması vacibdir.

İnnovasiya iqtisadiyyatına keçid fundamental və tətbiqi elm arasında innovasiya məhsulu və istehsal arasında qarşılıqlı əlaqənin gücləndirilməsi zamanı mümkün ola bilər. İnnovasiya sisteminin inkişafının prioritet istiqaməti sivil əqli və sənaye mülkiyyəti bazarının inkişaf mexanizmlərinin yaradılmasıdır [5].

Bu müddət ərzində elmi işlərin istehsala tətbiqinin müxtəlif formalarından istifadə edilib: texnoparklar, texnoloji mərkəzlər, biznes inkubatorları, texnopolislər, startaplar, azad iqtisadi zonalər və s. Bütün bunlar innovasiya mərkəzlərinin tərkib hissəsi olaraq, bu və ya digər formada fəaliyyət göstərirlər. Onları neçə adlandırdığımızdan asılı olmayaraq bunlar bir məqsədə xidmət edirlər: biliklərin və ixtiraların texnologiyalara çevrilməsi; həmin texnologiyanın kommersiya məhsuluna çevrilməsi və bu səbəbdən, tədqiqatlara olan milli xərclərin səmərəliliyinin yüksəlməsi; kiçik elmtutumlu sahibkarlıq sektoru vasitəsilə texnologiyaların sənayeyə ötürülməsi; elmtutumlu firmaların formalaşması və onların bazarda təşəkkülü; elmtutumlu biznes sahəsində müəssisələrin dəstəklənməsi, sənayenin struktur yenidənqurulması, regional qeyri-mütənasib inkişaf səviyyəsinin azalması; məşğulluq probleminin qismən həlli, yüksək texnologiyalar sahəsində elmi-texniki nailiyyətlərin sürətli tətbiqi [1].

İnnovasiya mərkəzlərinin ümumiləşdirilmiş inkişaf sxemi

Beynəlxalq təcrübəni nəzərdən keçirdikdə, görünür ki, innovasiya mərkəzlərinin tarixçəsi fərqlidir. Onların inkişafına bir çox amillər təsir edir: tarixi xüsusiyyətlər, işgüzar mühit, əhalinin təhsil səviyyəsi, sənayenin vəziyyəti, dövlət siyasəti və s. Beynəlxalq təcrübəyə öyrəniləndə belə nəticəyə gələ bilərik ki, xüsusiyyətlərinə görə qoyulan məqsədə uyğun, dövlətin siyasətinə yaxın innovasiya mərkəzləri qurulmalıdır.

Şəkil 1. İnnovasiya mərkəzlərinin inkişaf sxemi

Ehtiyatların (resursların) cəmləşməsi. Bu mərhələ üçün elmi-tədqiqat potensialının güclənməsi, kiçik və başlayan sahibkarlıq mühitinin formalaşması xarakterikdir;

I. İnnovasiya ekosisteminin formalaşması. Bu mərhələ üçün texnoloji startap, kiçik müəssisələr, böyük yüksək texnoloji biznesin müştərək işləməsi; elmtutumlu şirkətlərin sabit klasterlərinin formalaşması; innovasiya infrastrukturunun və sahibkarlığın dəstəklənməsi siyasətinin aparılması; reklam və marketinq işlərinin aparılması (PR) xarakterikdir;

II. Sıçrayış. Bu mərhələ üçün böyük şirkətlərin dövryyəsinin çox sürətlə inkişafı; texnoloji startapların sayının xeyli artması; vençur investisiyalarının bazarının formalaşması xarakterikdir;

III. Yetkin inkişaf. Bu mərhələdə innovasiya müəssisələrinin yaradılan infrastrukturunu səmərəli işləyir. O daha texnoloji və həcmli olur, innovasiya mərkəzlərinin şəxsi brendi inkişaf edir, beynəlxalq kooperasiyalar əsasında texnoloji zəncirlər qurulur.

Bu ardıcılığın gözlənilməməsi, hər hansı mərhələnin üstündən keçilməsi, gözlənilən nəticəni almağa imkan vermir və ən yaxşı halda durğunluğa səbəb olur [4].

Sosial innovasiyanın mahiyyəti.

Sosial innovasiya konseptual, proses, məhsul və ya təşkilati dəyişikliyi nəzərdə tutan, nəticədə fərdlərin və icmaların rifahını yaxşılaşdırmaq məqsədi daşıyan yeni həllərin dizaynı və həyata keçirilməsinə aiddir. Sosial innovasiya müəyyən bir kontekstdə yenilikçi elementə, işin yeni üsuluna aiddir. O, təklif olunan adi həllərdən uzaqlaşmanı təmsil edir və bazar və ya dövlət tərəfindən həll edilə bilməyən sosial və iqtisadi problemlərə yaradıcı cavab verir. Beləliklə, fərdi və kollektiv rifahı

yaxşılaşdırır. Sosial innovasiya təşəbbüsləri sosial problemlərin həllində - problemin müəyyən edilməsində, səbəblərin və həll yollarının müəyyən edilməsində, eləcə də yeni ideyalar, yeni konsepsiyalar, yeni məhsul və xidmətlər, yeni təcrübələr daxil etməklə dəyişiklik proseslərini inkişaf etdirmə üsullarında yeniliklər yaradır. Sosial iqtisadiyyat və vətəndaş cəmiyyəti tərəfindən həyata keçirilən bir çox təşəbbüslər iqtisadi inkişafa töhfə verməklə yanaşı, sosial-iqtisadi və ekoloji problemlərin həllində innovativ olduğunu sübut etdi. Sosial innovasiyanın potensialından tam istifadə etmək üçün ictimai, qeyri-kommersiya və özəl aktyorların sosial innovativ həllərin birgə qurulması və həyata keçirilməsinə dəstək olmaq və bununla da sosial-iqtisadi problemlərin həllinə, daha güclü ərazi dayanıqlığının qurulmasına və daha yaxşı fəaliyyətə töhfə vermək üçün əlverişli siyasət çərçivəsi lazımdır [8].

Təhsil sahəsində innovasiyalar

Bu gün təhsil elmdən ayrı təsəvvür edilə bilməz. Sovet dönəmində elm əsasən, akademiya sistemində cəmləşirdi və universitetlər daha çox təhsil mərkəzi kimi qəbul edilirdi. Lakin hazırda inkişaf etmiş dünya dövlətlərində universitetlər ilk növbədə elm mərkəzləri kimi formalaşır və təhsil prosesi elmi innovasiyalar əsasında qurulur. Beləliklə universitetlər cəmiyyətin tələbat və ehtiyaclarını ödəmək üçün elm - təhsil mərkəzləri kimi formalaşır. Qloballaşan dünyaya inteqrasiya etmək üçün bizdə də bu gün universitetlər belə bir missiyanı yerinə yetirməlidir.

Elmi innovasiyaların təhsil mühitinə transferi son dərəcə zəruri amildir və bu proses, əsasən 3 istiqamət üzrə həyata keçirilir:

- 1) Tədris elmi innovasiyalara əsaslanan prioritet elmi istiqamətlər əsasında təşkili;
- 2) Təhsil alanların elmi nailiyyətlərə yiyələnməsi;
- 3) Təhsil sisteminin maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi [11].

Qloballaşan dünyada cəmiyyətin yüksəliş tendensiyaları, xüsusən də inkişaf etmiş ölkələrin iqtisadi sıçrayışlarının əsasları araşdırılarkən məlum olur ki, bu inkişafın səbəbləri sırasında elmi innovasiyaların tətbiqi ön sırada dayanır. Heç bir təbii resurs, ticarət dövryyəsi, kənd təsərrüfatı və s. elmi innovasiyaların gətirdiyi iqtisadi gəlirlərlə müqayisə edilə bilməz.

Hazırda cəmiyyətimizin bütün səviyyələrində innovasiya fəaliyyətinin genişləndirilməsi və tətbiqinin sürətləndirilməsi məqsədilə bütün istiqamətlərdə stimullaşdırıcı mexanizmlərin işlənilib-hazırlanmasına start verilmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi"ndə də qeyd edildiyi kimi, Azərbaycan iqtisadiyyatı, yaxın gələcəkdə səmərəlilik əsaslı modeldən innovasiya əsaslı modelə keçəcəkdir və 2025-ci ildən sonrakı dövrdə adambaşına düşən gəlir səviyyəsinə görə Azərbaycan Şərqi Avropa ölkələrinin səviyyələrinə yaxınlaşacaqdır. Şübhəsiz ki, bu məqsədlərə nail olmağın yeganə yolu iqtisadiyyatın innovasiya əsaslı inkişaf modelinə keçilməsi ilə bağlıdır. Bunun üçün qlobal miqyasda rəqabətə davamlı milli innovasiya sisteminin, həmçinin ictimai həyatın bütün sahələrində innovasiya fəaliyyətini dəstəkləyən infrastrukturun formalaşdırılması lazımdır ki, bu da iqtisadiyyatın innovasiya və texnoloji inkişafı hesabına təmin oluna bilər. Başqa sözlə innovasiyalı inkişaf elmi-texniki inqilabın yeni şəraitdə davamıdır. "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyasında da qeyd edilir ki, sənayenin innovasiyalar əsasında inkişafı elm və texnologiya potensialının gücləndirilməsi və təhsil imkanlarının genişləndirilməsi nəticəsində mümkün olacaqdır [14].

Göründüyü kimi, dövlətimiz tərəfindən həyata keçirilən innovasiya siyasəti yeni bilik və texnologiyaların istehsalı, yayılması və tətbiq edilməsi üçün lazım olan şəraitin yaradılmasını nəzərdə tutur. Bu siyasət, ölkənin sosial innovasiya potensialının bütün imkanlarının reallaşdırılmasına, eləcə də elm və təhsilin, elmtutumlu cəmiyyətin və mədəniyyətin davamlı inkişafının bərqərar edilməsinə yönəldilmişdir [17].

Beləliklə, bu gün elm və təhsil dövlətin davamlı sosial-iqtisadi və mədəni inkişafını təmin edən mühüm amillərdən biridir. Müasir dövrdə davamlı inkişafın əsasında təhsilin və elmi-texniki tərəqqinin rolunu və əhəmiyyətini ciddi bir faktor kimi qəbul edən, respublikada elm siyasətinin əsasını qoyan ulu öndər Heydər Əliyevin kursunu uğurla davam etdirən möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyev son illər ölkəmizdə elmin inkişafı, elmi-texniki potensialın və əqli mülkiyyətin

qorunub saxlanması və modernləşdirilməsi, elm və təhsil sahəsində yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması, onlara daim qayğı göstərilməsi, cəmiyyətdə alimlərin, elm və təhsil işçilərinin nüfuzunun artırılması və Azərbaycanda alınmış elmi nəticələrin xaricdə tanınması sahəsində bir sıra mühüm qərarlar qəbul etmişdir. Eləcə də Birinci vitse-prezidentimiz hörmətli Mehriban xanım Əliyeva, onun rəhbərlik etdiyi Heydər Əliyev Fondu tərəfindən elm və təhsilin inkişaf etdirilməsi, əldə edilən nailiyyətlərin beynəlxalq aləmdə təbliği və yayılması istiqamətində titanik işlər görülmüşdür. Elm və təhsilin inkişafına dövlət səviyyəsində göstərilən bu qayğı, əslində dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsi və xalqın milli-mədəni tərəqqisinə və rifah halının yüksəldilməsinə xidmət edən siyasətin tərkib hissəsi kimi qiymətləndirilməlidir. Təsədüfi deyil ki, XXI əsr YUNESKO tərəfindən elm və təhsil əsri adlandırılmışdır. Bu baxımdan hazırda elm və təhsilin əlaqələndirilməsi, bir-biri ilə inteqrasiya olunmuş şəkildə, müasir texnologiyaların və innovasiyaların tətbiq edilməsi yolu ilə inkişaf etdirilməsi ən aktual və prioritet məsələdir [20].

Nəticə

Əminliklə deyə bilərik ki, gələcəkdə texnoparkların müvəffəqiyyətliliyi və rəqabətqabiliyyətliliyi onların səmərəli peşəkar cəmiyyətlər formalaşdırmaq imkanlarını, yeni texnologiyalar bazarında onların mövqeyini (yeni bazarların inkişafına istiqamətlənmə; ekologiya, enerji qənaəti, biotexnologiya və.s) texnoparkların qlobal tədqiqat cəmiyyətləri ilə əlaqələrinin sıxlığı müəyyən edəcək.

Bu gün iqtisadi şərait və bazar imkanları dəyişilib. Bazarlarda məhsulun hərəkət şəraitinin dəyişməsi, innovasiyaları sərbəst yayılan məhsul olmasına gətirdi. İndi texnoloji nəticənin (qərarın) daşıyıcısı sahə ali məktəbləri və elmi-tədqiqat institutları deyil, ayrı-ayrı götürülmüş tədqiqatçılardır. Formatların dəyişməsi innovasiya məhsul və xidmətlər bazarının yenidən qurulması prosesini əks etdirir. Bu gün yalnız texnoparkların formatı dəyişmir, onların cəmiyyətin və iqtisadiyyatın inkişafında rolu da dəyişilir. Köhnə nəsil texnoparkların rəqabətqabiliyyətliliyi və gəliri sürətli şəkildə düşür.

Azərbaycan texnoparklarının problemi ənənəvi texnoparkların təcrübələrini həyata keçirməyə çalışırlar, yerli mühiti və tələbtə öyrənmirlər, ənənəvi səhvləri edirlər. İnnovasiya mərkəzlərinin ilkin inkişaf mərhələlərini keçmədən sonuncu mərhələyə can atırlar. Bu da onların səmərəliliyini azaldır və inkişaf etmədən durğunluğa gətirir. Dövlət tərəfindən innovasiya fəaliyyətinə verilən dəstək innovasiya xidmətlərinin və infrastrukturun lazım olan səviyyədə inkişaf etməməsinə görə çox vaxt öz səmərəsini vermir. İnnovasiya bazarının uzun müddətli təşəkkülü dövründə şirkətlər innovasiyaların axtarış, işlənməsi və tətbiqi proseslərini sərbəst idarəetməyi öyrəndilər.

Beləliklə, yeni nəsil texnoparklar bir sahəyə aid peşəkarları birləşdirən mərkəz simasından çıxırlar.

Yeni nəsil texnoparkların əhəmiyyəti birbaşa tədqiqat potensialının müxtəlifliyindən asılıdır. Müasir texnopark texnologiyaların sərbəst mübadilə bazarında işləyən texnologiya daşıyıcılarının və istifadəçilərinin “yaradıcı sinif” kommunikasiyaları və sərbəst ünsiyyət yerinə çevrilir.

ƏDƏBİYYAT

1. “Dövlət-biznes tərəfdaşlığı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı: 2001
2. Tağıyev A.H., Səmədzadə Z. İnnovasiya: 1 sayılı broşura. Bakı: Təknur, 2016, 47 s.
3. Tağıyev A.H., Səmədzadə Z. İnnovasiya: 4 sayılı broşura. Bakı: Təknur, 2017, 67 s.
4. Abbasov S.H. Texnologiyalar və yeniliklərin idarə edilməsi. 2013
5. Abdullayev İ. S., Nağıyev Ə. H. İstehsalın təşkili. Bakı: 2011
6. Azərbaycan sənayesi: statistik göstəriciləri DSK. B. 2017. 344 s.
7. Ələskərov A., Əhmədova A. Müstəqil Azərbaycan Respublikası bazar iqtisadiyyatına keçid yollarında. Azərbaycan EA-nın Xəbərləri. “İqtisadiyyat” seriyası, № 4, Bakı: 2016
8. Əlirzayev Ə. Azərbaycanda sahibkarlığın inkişafı problemləri və həlli yolları. Nəzəriyyə və təcrübə. Bakı: Elm, 2009
9. Əliyev T.N. Biznesin idarə edilməsinin əsasları. Bakı: Elm, 2012
10. Əliyev T.N., Əhmədli A.M., Məmmədov R.M. Müştərək müəssisə və sahibkarlıq. Bakı: 2011
11. Əliyev T.N., Məmmədova İ.İ., Azərbaycanda kiçik biznesin təşkili və idarə edilməsinin bəzi

- səmtləri. Az ETETİ, Bakı: 2013
12. Hüseynov T.Ə. Sənaye İqtisadiyyatı. Bakı: 2012.
 13. Hüseynov.Ə.A. İstehsal potensialından istifadənin səmərəliliyinin yüksəldilməsi məsələləri (maşınqayırma müəssisələrinin təmsalında) dis-nın avtoreferatı : 5312.01 /Ə. A. Hüseynov; Azərb. Resp. Təhsil Nazirliyi, Azərb. Dövlət İqtisad Un-ti., İqtisadi Araşdırmalar Elmi-Tədqiqat İn-tu. Bakı: 2014, 26 s.
 14. Hüseynov Ə.A. İstehsal potensialından istifadənin səmərəliliyinin yüksəldilməsi məsələləri (maşınqayırma müəssisələrinin təmsalında) dissertasiya. Bakı: 2013, 142 s.
 15. Xəlilov A.İ., Nəbiyev A.X. “Firma iqtisadiyyatı və sahibkarlıq” Dərslik. Bakı: “MBM”, 2014
 16. İbrahimov İ.H. “Sahibkarlıq fəaliyyətinin tənzimlənməsi məsələləri. Bakı; 2010
 17. İbrahimov İ.H., Kərimov K.S. Sənayedə investisiya və innovasiya fəaliyyəti. Bakı: 2017, 270 s.
 18. İsayev A.S. İstehsalın təşkili əsasları. Dərslik. B. 2009, 151 s.
 19. Ölkə iqtisadiyyatının inkişafında elmi innovasiyaların rolu- Beynəlxalq elmi – praktik konfransın materialları. Bakı; 2016
 20. Sənayedə investisiya və innovasiya fəaliyyəti. Bakı: 2017, s. 254
 21. V.M.Vəliyev. Azərbaycanda iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi xüsusiyyətləri və problemləri. İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyinin İqtisadi İslahatlar Elmi Tədqiqat İn-tu. Bakı: 2017, 269 s.

SUMMARY

Flora Karimova

IMPACT OF THE SCIENTIFIC POTENTIAL CREATED IN THE TECHNOPARK ON SOCIAL INNOVATIONS

The article is devoted to the impact of the scientific potential created in the technopark on social innovations. The characteristics of technoparks, which have a special role in the development of innovations, the production of innovative products and the provision of high-tech services, have been explained. One of the main directions of development and stimulation of innovation activity is the formation of innovation ecosystem. Innovation infrastructure is constantly developing, its new objects are created. Today, the infrastructure of the innovation system includes technology transfer centers, innovation-technology centers, technology parks, business incubators, personnel training centers for innovation activity, venture funds, etc. includes.

Keywords: *Social innovation, technopark, innovative economy, innovation potential, innovation activity*

РЕЗЮМЕ

Флора Каримова

ВЛИЯНИЕ НАУЧНОГО ПОТЕНЦИАЛА, СОЗДАННОГО В ТЕХНОПАРКЕ, НА СОЦИАЛЬНЫЕ ИННОВАЦИИ

Статья посвящена влиянию научного потенциала, созданного в технопарке, на социальные инновации. Объяснены характеристики технопарков, которым принадлежит особая роль в развитии инноваций, производстве инновационной продукции и предоставлении высокотехнологичных услуг. Одним из основных направлений развития и стимулирования инновационной деятельности является формирование инновационной экосистемы. Инновационная инфраструктура постоянно развивается, создаются ее новые объекты. Сегодня в инфраструктуру инновационной системы входят центры трансфера технологий, инновационно-технологические центры, технопарки, бизнес-инкубаторы, центры подготовки кадров для инновационной деятельности, венчурные фонды и др. принадлежит.

Ключевые слова: *социальные инновации, технопарк, инновационная экономика, инновационный потенциал, инновационная деятельность.*

MÜASİR DÖVRÜMÜZDƏ TEXNOPARKLARIN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Texnopark hər zaman gələcəyə zəmanət verən əmanətdir və yalnız zamanla əldə edilə biləcək vaxtı uzadılmış vasitə formasıdır. Ümumiyyətlə, texnoparklar texnologiya daşıyıcıları ilə alıcıları arasında əlaqə yaratmaq üçün yaranan sərbəst qurum, universitet və şirkət daxilində bir struktur ola bilər.

Açar sözlər: Texnopark, sənaye, innovasiya, texnologiya, şəbəkə, proqram, infrastruktur

Son zamanlar bir çox ölkələrdə müxtəlif texnopark strukturu mövcuddur. Texnoparklar məkan deyil, bir çox şirkətlərin, qurumların inkişafına kömək edən bir prosesdir. Texnoparkların əsas rolu cəmiyyət daxilində və ya müxtəlif texnoloji məhsul istehsalçıları arasında əlaqəni təmin etməkdir. Amerika Birləşmiş Ştatlarında ilk olaraq texnopark 1950-ci ildə yaradılmışdır. Stanford Universiteti tərəfindən yaradılan "Silikon Vadisi" dünyanın ilk texnoparkı ünvanını daşımaqdadır. 1939-cu ildə Stanford Universiteti professoru Frederick Termanın dəstəyi ilə Stanford Universiteti məzunları David Packard and William Hewlett Palo Altoda kiçik bir qarajda elektron şirkəti qurdular. O şirkət HP olaraq adlandırıldı. (Hewlett Packard). Bu qaraj əslində Silikon Vadisinin yarandığı yer olmuşdur. Bu şəkildə bir çox böyük müəssisə və innovasiya bu universitet bünyəsindən ortaya çıxmışdır: Google, Yahoo, Cisco Systems, Sun Mikrosistemlər Stanford Universiteti tələbələri tərəfindən inkişaf etdirilən müəssisələr arasındadır. Texnoparkların bir çox növləri vardır. 1) Universitet texnoparkları; 2) Regional sahə texnoparkları; 3) Sənaye texnoparkları; 4) Texnoloji inkubatorlar və ya innovasiya biznesi inkubatorları; 5) Şəbəkə texnoparkları; 6) Kovorkinq.

Universitet texnoparkları ali məktəblərin əsasında yaradılırlar. Bəzən isə universitet ilə sənaye müəssisəsinin strateji əməkdaşlığı və birliyi nəticəsində yaradılırlar. Universitet texnoparklarının yaradılmasının 3 əsas məqsədi olur: 1) Toplanmış elmi biliklərin kommersiyalaşdırılması; 2) Ali məktəbdə elmi işlərin cəlbədiciliyini artırmağın təmin edilməsi; 3) Praktiki məsələlərin nəticəsi olan yeni biliklərin axınının təmin edilməsi.

Regional texnoparklar regional iqtisadiyyatın hər hansı bir sektorunda innovasiya prosesinin aktivləşdirilməsi məqsədi ilə yaradılır və bir çox xidmətlər göstərir: layihənin hüquqi müşayət etmək, biznes məsləhət, sertifikatlaşma, tədqiqat təşkilatlarına laboratoriyalar təqdim etmək, seminarların təşkili və s.

Sənaye texnoparklar mahiyyət etibarilə texnoloji park deyil. Bu növ texnopark əsasən yeni istehsalın təşkili üçün yaradılan obyektlərinin kompleksidir. Burada daha çox ərazilər müxtəlif fəaliyyət növləri üçün icarəyə verilir.

Texnoloji inkubatorlar və ya innovasiya biznesi inkubatorları kiçik innovasiya şirkətlərinə formalaşmalarının ilkin mərhələsində kömək etmək üçün nəzərdə tutulurlar (start-up, seed). Bu növ texnoparklar innovasiya şirkətlərinin inkişafı üçün bütün lazımı ehtiyat və xidmətləri təmin edirlər.

Şəbəkə strukturları texnoparklar tərəfindən öz imkanlarını genişləndirmək üçün yaradılır. Şəbəkə texnoparklarının yaradılması üçün iqtisadi zəmin olmalıdır: müxtəlif şəhərlərdə yaşayan və işləyən tədqiqatçıların cəlb olunmasının təmin edilməsi, texnoparkların saxlanması xərclərinə qənaət və s. Şəbəkə texnoparkları regional, sahə və ya universitet texnoparklarının qollarındandır.

Kovorkinq mərkəzlər ofis mərkəzləridir, burda sərbəst insanlar bir ərazidə işləyirlər. Belə model daha çox əqli əməklə məşğul olanlara daha münasibdir. Bu mərkəzlərin başlıca funksiyaları tədqiqatçılara innovasiyanın global bazarına "giriş"-in təmin edilməsi və yerli tədqiqatçılar cəmiyyətlərinə dəstəkdir.

Texnoparkların yaradılması və inkişafı prosesləri Azərbaycandan yan keçmir. Texnoparkların inkişafı milli elm və elmtutumlu istehsalata dayaq olur. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2014-cü il 15 may tarixli fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Texnologiyalar parkı haqqında nümunəvi əsasnaməyə görə" "... texnologiyalar parkı (bundan sonra – texnopark) adlandırılır.

ƏDƏBİYYAT

1. Texnoparkların yaradılması üzrə beynəlxalq təcrübə - İİETİ. Bakı: 2017
2. Arif Nəsimov. Texnoparklar kiçik sahibkarlar üçün bələdçi. Bakı: 2015

SUMMARY

Aynur Alekberova

FEATURES OF TECHNOLOGICAL PARKS IN OUR MODERN ERA

Technopark is always a deposit that guarantees the future and is a form of extended term vehicle that can only be acquired over time. In general, technology parks can be a structure within a free agency, university, or company created to connect technology carriers and buyers.

Key words: *Technopark, industry, innovation, technology, network, software, infrastructure*

РЕЗЮМЕ

Айнур Алакбарова

ОСОБЕННОСТИ ТЕХНОПАРКОВ В НАШУ СОВРЕМЕННУЮ ЭПОХУ

Технопарк это всегда залог, гарантирующий будущее, и форма долгосрочного транспортного средства, которое можно приобрести только со временем. В целом технопарки могут быть структурой в рамках свободного агентства, университета или компании, созданной для соединения носителей технологий и покупателей.

Ключевые слова: *Технопарк, промышленность, инновации, технологии, сеть, программное обеспечение, инфраструктура*

ÇOCUK ÜNİVERSİTESİ DENEYİMLERİNDEN HAREKETLE ÇOCUK TEKNOPARKI İÇİN ÖNERİLER

Araştırmanın olmadığı ilk nesil üniversiteleri öğretim ve araştırma yapan üniversiteler izlemiş ancak bu üniversiteler de yeni çağın ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmıştır. Çağımızda disiplinler arası araştırmaların, bilgiyi yaratıp ticari etkinliğe dönüştürmenin, değer yaratmanın gereğini yerine getiren Üniversitelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu üniversiteler üçüncü kuşak olarak adlandırılır. Teknolojiyi pazara sokmaya çalışan üniversiteler bunu kendi personeli ve öğrencileriyle, teknolojiyi geliştirmeyi amaçlayan merkezleriyle ve toplum ve sanayiyile işbirlikleri aracılığıyla yapabilirler.

Bu bağlamda üniversitelerin toplumla buluşmasını, toplumu yeni üniversite fikrine çekmesini sağlayan uygulamalara ihtiyacı vardır. Düzce Üniversitesi “Değer üreten üniversite” sloganıyla yola çıkarken, bu misyonun bir parçası olarak “Çocuk Üniversitesi” deneyimini topluma yaşatmak önemli bir amaç olmuştur.

İlk kez 2012 yılında başlayan “Çocuk Üniversitesi” çalışmaları bir dizi proje kapsamında gerçekleşmiş, her çocuğun erişimini ve alışlagelmiş okullardan farklı olmayı, dönüşümcü rol oynamayı ilke edinmiştir. Bu çerçevede her proje döneminde çevrenin ve çağın ihtiyaçlarından yola çıkarak farklı bir tema ile gerçekleştirilen uygulamalara ilkokul ve ortaokul öğrencileri kabul edilmiştir. Yedi dönem gerçekleşen uygulamalarda öğrencilerin okullarda ihmal edilen bütüncül gelişimleri dikkate alınarak bilim-teknoloji, sanat, spor alanlarından farklı derslerden oluşan, önyargı ve alışkanlıklardan uzak bir eğitim süreci yapılandırılmıştır. Bölgede kodlama, arabulucu yetiştirme, yeni eğitim anlayışlarına uygun mekân ve öğretim programı tasarlama vb. gibi konularda “ilk” olma özelliğine sahip “Çocuk Üniversitesi” öğrenci ve veli memnuniyetini de sağlamıştır.

Bu deneyim, özellikle ele alınan yaratıcılık vb. temaların, ilkelerin ve karşılaşılan yüksek memnuniyetin de etkisiyle üniversitelerin teknoparklarının da çocuklarla girebileceği etkileşime model ve ilham olabilecek potansiyele sahiptir. Bu çalışmada, çocuk üniversitesi deneyiminin ilkeleri, sonuçları ve yeni deneyimler için öneriler yer almaktadır.

III BÖLMƏ. İQTİSADİ İNKİŞAFDA TEXNOPARKLAR

TEYMUR ABBASOV

*Naxçıvan Dövlət Universiteti
teymurabbasov56@mail.ru*

REGIONAL SOSIAL İQTİSADİ İNKİŞAF VƏ İNNOVASİYALAR

Elmi məqalədə iqtisadi və sosial inkişafda innovasiya amilinin rolundan, əhəmiyyətindən bəhs olunur. Burada qeyd olunur ki, iqtisadi və sosial inkişafda innovasiya amilinin nəzərə alınması son illərdə qəbul edilmiş mühüm dövlət proqramları və sənədlərində aydın şəkildə ifadə olunmuşdur.

Məqalədə innovasiya infrastrukturunun infrastruktur seqmentləri geniş təhlil edilir və qeyd edilir ki, innovasiya strukturunun əsas rolu kiçik innovasiya müəssisələrinə köməklik göstərməkdir.

Eyni zamanda məqalədə innovasiya infrastrukturunun əsas alt sistemləri haqqında da məlumat verilir.

***Açar sözlər:** innovasiya amili, iqtisadi inkişaf, yeni texnologiyalar, infrastruktur seqmentləri, ərzaq təhlükəsizliyi, iqtisadi potensial, elmi park, texnopark, innovasiya-texnoloji mərkəz*

İqtisadi inkişafın müasir mərhələsi yeni üsul və qaydaların tətbiqi ilə əlaqədar özünəməxsus cəhətləri əks etdirir. Bu yeniliklərdən biri də innovativ inkişaf üsuluna daha çox yer verilməsi və daha çox diqqət artırılması ilə əlaqədardır. Hal-hazırda ölkəmizin iqtisadiyyatının sürətli inkişaf etdirilməsi və eyni zamanda iqtisadi diversifikasiyanın genişlənməsi məqsədilə bir sıra prioritetlər müəyyən edilmişdir. Onlardan biri də innovativ inkişafın geniş surətdə tətbiq olunmasıdır. İqtisadi və sosial inkişafda innovasiya amilinin nəzərə alınması son illərdə qəbul edilmiş mühüm dövlət proqramları və sənədlərində aydın şəkildə ifadə olunur.

Muxtar respublikamızda iqtisadi və sosial sahələrdə innovasiyaların tətbiqinə hələ yeni əsrin əvvəllərindən başlanıb. İnnovasiyalar daha təkmil texnoloji proses yaradılması, bazara yeni məhsul çıxarılması, həmçinin sosial xidmətlərə yeni tərzdə yanaşma ilə ifadə olunur. Zaman keçdikcə bütün sahələrdə innovasiyaların artan sürətlə tətbiq olunması muxtar respublikanın sosial-iqtisadi inkişafının müasir mənzərəsini yaradıb. İqtisadiyyatımızın sahə strukturunda mütərəqqi dəyişikliklər, ənənəvi sahələrlə yanaşı, texnoloji və elm tutumlu yeni sahələrin meydana gəlməsi, yeni məhsulların istehsalı, mövcud məhsulların yeni növ və modifikasiyalarda bazara çıxarılması ilbəl daha geniş miqyas alıb. İstehsala uzunmüddətli innovativ yanaşmanın nəticəsidir ki, hazırda muxtar respublikada 383 növdə məhsul istehsal olunur, 350 növdə məhsula tələbat tamamilə yerli istehsal hesabına ödənilir. Sənayedə və kənd təsərrüfatında müasir texnologiyaların, yeni xammal növlərinin istehsala cəlb olunması texnoloji yönümlü innovasiyaların yayılmasını sürətləndirir.

İqtisadiyyatın əsas inkişaf göstəricisi sayılan ümumi daxili məhsul istehsalı 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə 2,4 faiz artaraq 3 milyard manatdan çox olmuşdur. Onun hər bir nəfərə düşən həcmi 6525 manat təşkil etmişdir ki, bu da 2020-ci ildəki göstəricidən 3,4 faiz çoxdur. Ümumi daxili məhsulun 59 faizdən çoxu istehsalın payına düşmüşdür.

Kənd təsərrüfatını inkişaf etdirmədən nə ərzaq təhlükəsizliyindən, nə də iqtisadi inkişafdan danışmaq mümkündür. Çünki aqrar sektor bir tərəfdən sənaye müəssisələrini xammalla təmin edir, digər tərəfdən isə özünüməşğulluğu təşviq edir, yerli istehsalın həcmi artır, daxili bazar qorunur. 2021-ci ilin məhsulu üçün muxtar respublikada 64 min hektardan artıq sahədə əkin aparılmışdır. Əkilmiş sahələrin 32 min 721 hektarını taxıl təşkil etmiş, zəmilərdən 103 min tondan artıq məhsul yığılmışdır.

İnnovasiya infrastrukturunun subyektləri-kommersiya və qeyri-kommersiya təşkilatları, firma və birliklərdir.

Biznes inkubatoru – fəaliyyətlərinin erkən mərhələsində kiçik sahibkarlıq subyektlərinə qeyri-yaşayış binalarının icarəyə verilməsi, məsləhət, mühasibat, hüquqi xidmətlərin və s. göstərilməsi yolu ilə köməklik məqsədilə yaranan infrastruktur obyektidir.

Innovasiya-texnoloji mərkəz – qeyri-kommersiya təşkilatı formasında yaranan hüquqi şəxsdir. O, innovasiya fəaliyyəti subyektlərinə innovasiya layihələrinin işlənməsi və reallaşdırılmasında, innovasiya fəaliyyətinin inkişafında, onların maraq və hüquqlarını hakimiyyət və idarəetmə orqanlarında, dövlət və digər fondları, onların nümayəndəliklərində qoruyur, intellektual mülkiyyətlərinin qorunmasına köməklik göstərir.

Elmi park – regional səviyyədə eli-tədqiqat fəaliyyətinin nəticələrinin hərəkətini təmin etmək üçün zəruri olan infrastruktur elementidir. Elmi parklar çoxmillətli korporasiyaları, yerli kompaniyalar və elmi institutları özlərinin sahibkarlıq mühitinin formalaşmasına və biznesə köməklik göstərmək üçün xidmətlərin mövcud olması ilə cəlb edirlər. Fənnlərarası və monofənlər üzrə elmi parklar vardır (məsələn, biotibbi).

Texnoparklar - elmi-texniki fəaliyyətin kommersiyalaşdırılmasına və yeniliklərin maddi istehsal sferasına hərəkətinin tezləşdirilməsinə əsaslanan kompakt yerləşən kompleksdir. Texnoparkın səciyyəvi xüsusiyyətləri: yeniliklərin yaradılmasının elmi-istehsalat tsikli üzrə “texnoloji parka” daxil olan sərbəst hüquqi firma və təşkilatların kompleksliyi (elmi təşkilatlar, ali məktəblər, sənaye müəssisələri, servis xidmətləri və s.); yerləşmənin kompaktlığı; sahənin məhdudluğu; keyfiyyətli infrastrukturun mövcudluğu; ekoloji təmiz, mənzərəli rayonlarda yerləşməsi; innovasiya fəaliyyəti səmərəliliyinin yüksəkliyi.

Texnopolis – tam innovasiya tsiklini əhatə edən, firma və idarələri daxil edən elmi ideyalar mərkəzinin yanında bir regionda xüsusi yaradılmış kompleksdir (inkişaf etmiş infrastrukturunu olan şəhər, yaxud rayon). Texnopolisin səciyyəvi xüsusiyyətləri: texnoparkdan fərqli olaraq texnopolis xüsusi olaraq yaradılır və öz ərazisinə mütləq innovasiya prosesinin bütün kompleksini daxil edir. Texnopolislərin digər növləri regional aqlomerasiyalardır ki, onlar kompleksliyi, böyük ərazisi, proseslərin idarə edilməməsi, vençur kapitalının aktivləşdirilməsi ilə seçilirlər.

Texnologiyaların transfer mərkəzi-kommersiya potensialına malik olan innovasiya layihələrinin seçilməsi və ekspertizasının təmin edilməsi; innovasiya işləmələrinin texnoloji və patentləşdirilməsi auditinin keçirilməsi; müxtəlif növ intellektual mülkiyyətin idarə olunması üzrə lisenziya sazişlərinin, kontrakt və müqavilələrin hazırlanması, məsləhət xidmətlərinin göstərilməsi və s.; birgə yaradılan müəssisələrin intellektual vəziyyətinin qiymətləndirilməsinin keçirilməsi; patent sahiblərinin hüquqlarının pozulması və insafsız rəqabət hallarında hüquqi yardımın göstərilməsi; elmi tədqiqatların və işlənmələrin nəticələrinin kommersiyalaşması prosesinin idarə edilməsi.

Əksər ölkələrdə milli innovasiya sisteminin əsas tərkib hissəsi innovasiya infrastrukturunu, institutlar və təşkilatlardır ki, onlar elmi nəticələri kommersiya cəhətdən diqqəti cəlb edən məhsullara çevrilməsinə köməklik göstərirlər, layihə konstruktor işlərinin nəticələrini kommersiyalaşdırırlar. Belə infrastrukturun mövcudluğu bütün inkişaf etmiş dünya ölkələrində innovasiya sitemlərinin qurulmasının ən vacib prinsipial mövqeyidir. İnnovasiya infrastrukturunu – innovasiya fəaliyyəti ilə məşğul olan iştirakçılara müxtəlif resurslara yolun açılmasını təmin edən, innovasiya məhsullarının yaradılması və reallaşdırılması üzrə xidmətlər göstərən bütün altsistemlərin məcmusudur. İnnovasiya strukturu əsas rolunu kiçik innovasiya müəssisələrinə köməklik göstərməkdir.

İnnovasiya infrastrukturunun əsas alt sistemləri aşağıdakılardır:

1. İstehsal-texnoloji infrastruktur:

- Texnoparklar (elmi parklar);
- İnnovasiya-texnoloji mərkəzlər (İTM);
- Biznes-inkubatorlar;
- Texnologiyaların transfer mərkəzləri (TTM);
- İnnovasiya-sənaye kompleksləri (İSK);
- İnnovasiya-sənaye klasterləri(İSK);
- Xüsusi iqtisadi zonalar (XİZ).

2. Maliyyə infrastrukturunu

- Müxtəlif tipli fondlar (büdcə, vençur, sığorta, investisiya);
- Xüsusi investorlar (biznes-mələklər);
- Fond bazarları.

3. Ekspert-konsaltinq infrastrukturu

- Ümumi və ixtisaslaşdırılmış təyinatlı konsaltinq mərkəzləri (maliyyə, investisiya, idarəetmə və s.);
- Xidmət göstərmə üzrə təşkilatlar (intellektual sahibkarlıq, standartlaşma sertifikatlaşma problemləri);
- İnformasiya-analitik mərkəzləri, internet resursları.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, innovasiya istehsalı sferasında ən böyük aktivliyi fəallığı iri korporasiyalarla yanaşı, kiçik innovasiya firmaları da həyata keçirirlər. Birincilərin buna kifayət qədər vəsaitləri vardır və onları buna beynəlxalq rəqabət təhrik edir. Kiçik firmalar isə, bir qayda olaraq, tədqiqat mərkəzləri və universitetlər ətrafında əmələ gəlirlər və yeni bilikləri kommersiya işləmələrində tətbiq ediləcəyi ümidi ilə istifadə edirlər.

ƏDƏBİYYAT

1. Qasımov E.N., Nəcəfov Z.M. İnnovasiyalar: yaranması, yayılması və inkişaf perspektivləri. Bakı: Elm, 2009, 416 s.
2. Nəcəfov Z.M. Azərbaycan Respublikasında milli innovasiya sisteminin formalaşması və inkişafı, i.e.d. alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı. Bakı: 2012, 40 s.
3. Tağıyev A. İnnovasiya və onun sürətləndirilməsinin elmi-texniki əsasları // İnnovasiya 1 sayılı broşura// Bakı: Təknur, 2011, 45 s.

SUMMARY

Teymur Abbasov

REGIONAL SOCIAL ECONOMIC DEVELOPMENT AND INNOVATIONS

The scientific article talks about the role and importance of the innovation factor in economic and social development. It is noted here that consideration of the innovation factor in economic and social development has been clearly expressed in important state programs and documents adopted in recent years. In the article, the segments of the innovation infrastructure are extensively analyzed and its noted that the main role of the innovation structure is to help small innovation enterprises.

At the same time, the article also provides information about the main subsystems of the innovation infrastructure.

Key words: *innovation factor, economic development, new technologies, infrastructure segments, food security, economic potential, scientific park, technological park, innovation-technological center.*

РЕЗЮМЕ

Теймур Аббасов

РЕГИОНАЛЬНОЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ И ИННОВАЦИИ

В научной статье говорится о роли и значении инновационного фактора в экономическом и социальном развитии. Здесь отмечается, что учет инновационного фактора в экономическом и социальном развитии получил четкое выражение в важных государственных программах и документах, принятых в последние годы. В статье широко анализируются инфраструктурные сегменты инновационной инфраструктуры и отмечается, что основная роль инновационной структуры заключается в оказании помощи малым инновационным предприятиям.

При этом в статье также представлена информация об основных подсистемах инновационной инфраструктуры.

Ключевые слова: *инновационный фактор, экономическое развитие, новые технологии, инфраструктурные сегменты, продовольственная безопасность, экономический потенциал, научный парк, технопарк, инновационно-технологический центр.*

MÜASİR DÖVRÜN TEXNOLOJİ TƏKAMÜLÜ VƏ TEXNOPARKLARIN FƏALİYYƏT İSTİQAMƏTLƏRİ

Tədqiqatın məqsədi – ölkəmizdə, onun ayrı-ayrı regionlarında yeni təsərrüftçilik və modernləşdirmə təyinatlı quruluşların yaradılması, onların tərkib komponentlərindən hesab edilən texnoparkların sistemli, öncədən planlaşdırılmış, yaradıcı fəaliyyətinin təşkili və həyata keçirilməsinə elmi yanaşmanın təmin olunması, bu sırada ölkədaxili və beynəlxalq təcrübədən məqsəduyğun şəkildə istifadə olunması.

Tədqiqatın metodologiyası – müşahidə, qruplaşdırma, çoxamilli müqayisə, iqtisadi təhlil metodlarından istifadə olunması.

Tədqiqatın nəticələri – araşdırmalarda texnoparklarla bağlı sistemli informasiyanın toplanması ilə yanaşı konkret halda ali təhsil müəssisəsində yaradılan həmin quruluşun fəaliyyəti haqqında əhatəli təsəvvürün yaradılması və sistemli düşüncələrin ifadə edilməsi.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti – yaradılması və fəaliyyətinin təmin edilməsi nəzərdə tutulan texnoparkın ölkəyə, onun regionlara verə biləcəyi səmərənin aşkarlanması, onun təcrübi müstəvidə istər işçi səviyyələrinə təsiri, istərsə də əldə olunacaq yeniliklərin iqtisadi sistemə qazandıracağı faydanın xarakter və xassələrin dəqiqləşdirilməsi.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – ölkə səviyyəsində öncüllərdən hesab olunan Naxçıvan Dövlət Universiteti nəzdində yaradılan texnoparkın kompleks və məqsədyönlü fəaliyyətinin təşkili, bu sırada ilk növbədə yerli tələbata, istehsal ehtiyaclarına və sərəhəyanı mübadiləyə təkmilləşdirmə gətirə biləcək işlərin icrasının təmin edilməsi.

Açar sözlər: texnopark, yeni təşkilati quruluşlar, texnoloji inkişaf, fəaliyyətin sistemləşdirilməsi, regional fəaliyyətin təşkili.

Giriş

Cəmiyyətin istər iqtisadi, istərsə də sosial inkişafı özünün mürəkkəbliyi və sistemliliyi ilə fərqlənməkdədir. Bu sırada istehsalın mütərəqqi “reسلərinin” aktiv dövrüyyəyə cəlb olunması, yeni quruluş və formativ elementlərin iqtisadi alət və mexanzmlərinin real fəaliyyət çərçivələrinə transformasiya olunması və ya tamamilə yenilənməsi (ilk növbədə məhsul yaradan sahə və xidmətlər sferası üzrə), mütərəqqi texniki vasitələrin və texnoloji imkanların ölkə daxilinə təkamül xarakterli və yerli imkanlara uyğunlaşan “transplantasiyası” nümunə olaraq göstərilə bilər.

Sadalanan yeniliklər sırasında sənaye məhəllə və parklarının yaradılması, sənaye klasterlərinin fəaliyyətinin proqnozlaşdırılması və digər istiqamətlərlə yanaşı texnoparkların, aqroparkların, ekoloji (yaşıl) mütərəqqi aqrotəsərrüfatların bərqərar olması özünəməxsusluğu ilə fərqlənməkdədir.

Mütərəqqi təşkilatlanma və fəaliyyət formaları baxımından müasir dövrün fərqlənməsi, istər istehsal, istər xidmət, istərsə də əhalinin artımı fonunda spesifik artımlara və fərqli çalarlarla fərqlənən təkmilləşdirmələrə yol açmaqdadır.

İstənilən müstəqil fəaliyyət quruluşlarının yaradılması və sonrakı fəaliyyətinin bərqərar edilməsinin əsas məqsədləri sırasında sosial və iqtisadi istiqamətlər üzrə ümumiləşdirmələrin aparılmasına şərait yaratmaqdadır. Mütəmadi şəkildə dəyişən ehtiyaclar və onları qarşılamaq öhdəliklərini formalaşdıran təkliflər ümumölkə və regional müstəvilərdə məhsulların istehsalı, işlərin görülməsi, xidmətlərin göstərilməsi, əmtəə və digər istiqamətlərdə həyata keçirilməli olan fəaliyyətlərin təkmilləşdirilməsi yönündə icraatların mümkünlüyünə diqqəti çəkmiş olur.

Bununla belə, sadalanan fəaliyyət istiqamətlərinin makromiqyasda taleyüklülüyünün qiymətləndirilməsi istehsalın və onu tamamlayan xidmətlərin mütərəqqiləşmənin, davamlı təkmilləşdirmə və yenilənmə işlərinin həyata keçirilməsinin əhəmiyyətini də nəzərdən qaçırmamaq lazımdır.

Vahid sistem halında yeniləşən təşkil olunma sistemlərinə müraciət olunması öz növbəsində yerli xammal bazasından istifadənin sistemləşdirilməsi və optimallaşdırılmasını, səmərəlilik kəmiyyətlərinin daima mümkün yüksək (məqbul) səviyyələrdə bərqərar edilməsinin, fəaliyyət istiqamətləri üzrə klassik və yeni mənimsənilən sahələrin (məhsulların və onların növlərinin) istehsalı və emalı üzrə əmək, bilik və vərdislərin sistemli və kompleks şəkildə tətbiqi də öz əhəmiyyətini qorumaqdadır.

“Texnopark” nədir və hansı cəhətlərlə fərqlənməkdədir?

Giriş hissəsində də qeyd olunduğu kimi, müasir dövr tələbatların ödənilməsi səviyyələrinin daha tam, yüksək səviyyələrdə ödənilməsi məqsədləri ilə müşayət olunmaqdadır. Bu sırada yeni, daha mütərəqqi, özünün sistemli və kompleks şəkildə təşkilatçılıq funksiyaları ilə fərqlənən, daha yüksək səviyyədə mexanikləşdirmə və avtomatlaşdırma pillələri ilə təcəssüm olunan fəaliyyət vahidləri müxtəlif miqyaslı (beynəlxalq, ölkədaxili, regiondaxili və s.) əmək mübadiləsi məkanlarına ehtiyac duyulur ki, onlardan biri də texnoparklardır.

Bu quruluşların araşdırılmasında bir çox məsələ (problem) ortaya çıxmış olur ki, bu da özünəməxsus cəhətlərə aydınlıq gətirməklə yanaşı, həmin quruluşların klassik müstəvilərdə bərqərar olmuş tanınma elementləri ilə bərabər, yerli xüsusiyyətlərin nəzərə alınmasından irəli gələn komponentləri də sərgiləməkdədir.

Böyük İqtisadi Ensiklopediyanın V cildində qeyd olunur ki, *texnoparklar* – ingilis “*industrial park*” kəliməsindən yaranmışdır, məzmunca elmi-texniki araşdırmalar, təcrübə-konstruktor və sınaq quraşdırma işləri nəticələrinin praktik müstəviyə geniş miqyaslı tətbiqi məqsədilə elm, təhsil və istehsalın ərazi formasını integrativ şəkildə ifadə etməkdir [5; 57].

Məzmununda vəhdətin ifadə olunma ideyası duran bu quruluşlar “nəzəriyyədən təcrübəyə” olan marşrut haqqında müfəssəl informasiyanı bildirməkdədir. Belə ki, yeni texnoloji fikir və ideyaların ilk növbədə yarandığı məkanlardan biri olan texnoparklar elmin, konstruktor fəaliyyətinin (icadlar bölməsinin) və istehsal quruluşlarının vahid müstəvidə toplanaraq müxtəlif sferalarda irəliyə atılan addımların məcmusu kimi də qiymətləndirilə bilər.

Texnoparkların təsnifləşdirilməsinin çoxsaylı amil və xüsusiyyətləri əhatə etməsi onun çoxşaxəli qruplaşdırmalarından xəbər verməkdədir. Bu isə ilk növbədə beynəlxalq aləmdə yer almış yeniliklərin ölkəmizin texnoloji mühitinə qazandırılması ilə yanaşı ölkə daxilində edilmiş yeniliklər əsasında istehsalın, sosial-mədəni həyatın komponentlərinin daha da asanlaşması, sadələşdirilməsi və modernləşdirilməsi addımlarını özündə birləşdirməkdədir.

Texnoparklar yüksək texnologiyaların təmərküzləşdiyi məkan olmaqla bərabər özündə yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin fəaliyyətinə imkan yaradan məkanlar olmaqla fərqlənməkdədir. Həmin mütəxəssislər “iqtisadi sahə - ixtisas” tandemində birgə çıxış etməklə öz fəaliyyətini yerinə yetirməkdədir. Cəmiyyətin tələblərinin müşahidə altına alınması, onların sığulma əsasında dəqiqləşdirilməsi texnoparkların birbaşa vəzifələri əsasında sərgilənməkdədir.

Digər tərəfdən, bir çox ölkələrdə (məsələn, ABŞ-də) irimiqyaslı yenilikçi subyektlərlə yanaşı (məsələn, “Silikon Vadisi”) texnoparklar nisbətən kiçik miqyaslı ölçüləri ilə fərqlənməkdədir və dar çərçivədə ixtisaslaşdırılmış, kompakt quruluşa malik konstruktor büroları şəklində təmsil olunmaqdadır. Həmin konstruktor bürolarının fəaliyyətinin obyekt kimi əsas və köməkçi istehsalatın obyektləri ilə (əmtəələr, işlər, xidmətlər və s.) yanaşı təchizat, tədarük, mübadilə və digər proseslərin obyektləri, müvafiq fəaliyyətlərin fazaları çıxış edə bilər.

İnkışaf etmiş ölkələrdə texnoparklar adətən elmin və təcrübənin çulğalaşdığı, toplandığı məkanlarda yerləşdirilir. Hər-hansı elementin *markəz* kimi seçilməsi icra olunacaq işlərin ardıcılığını, onun planlaşdırılmasını və perspektiv dövrlər üçün proqnozlaşdırılmasını müəyyən etməkdədir.

Dördüncü sənaye inqilabının addım-addım bərqərar olduğu zaman kəsiyində texnoparklar fəaliyyət meydanında mühüm oyunçuya çevrilməkdədir. Çevik quruluşa malik belə təsərrüftçilik formaları eyni zamanda iqtisadi sistemlərin zəif həlqələrinə texniki-texnoloji yardım göstərmək məqsədini güdməkdədir.

Texnoparklarda yeni texnika və texnologiyanın esperimental nümunələrinin hazırlanmasında tərkib büroların fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi əsasında *klaster tipli qarşılıqlı tamamlama* təşkilatlanmasına müraciət oluna bilər. Belə olduqda hər hansı ümumiləşdirilmiş obyektin tərkib elementləri üzrə formalaşdırma və təkmilləşdirmə işləri bürolar arasında bölüşdürülür, onların ahəngdar fəaliyyətinə aydınlıq gətirilir.

Adətən sənaye sahəsinin bazasında, elektron informasiya fəaliyyəti və digər istiqamətlərdə formalaşan texnoparklar digər iqtisadi sahələrdə də öz sözünü demək iqtidarındadırlar. Belə ki, hər nə qədər sənaye istənilən inkişaf etmiş və etməkdə olan ölkənin lokomotivi kimi qəbul edilirsə də, aqrar sfera onun ərzaq təhlükəsizliyinin qarantı kimi çıxış etməkdədir, tikinti – öz sahəsi üzrə fəaliyyəti əldə rəhbər tutaraq yaşayış və qeyri-yaşayış sahələrinə olan təlabatı qarşılamaqdadır, ticarət, iaşə, rabitə, nəqliyyat kimi sahələr ölkə və onun regionları miqyasında xidmət sferasının irəliləməsinə şərait yaratmaqdadır.

Deyilənlərlə yanaşı, sosial-mədəni sahə və istiqamətlər üzrə texnoloji irəliləmə yönündə atılan addımlar da kənar qalmamalıdır. Belə ki, “hər şey insan üçün, onun xoşbəxtliyi, həyatının rahatlığı və firavanlığı üçün” prinsipini əldə rəhbər tutaraq texnoparkların icraat proseslərinin məzmun-kəmiyyət aspektində müvafiq planlaşdırma işlərinin həyata keçirilməsi kimi məsələlər daima öz əhəmiyyətini qorumaqdadır.

Texnoparklar üzrə fəaliyyətin təşkilində mühüm komponentlərdən birini tənziqləmə normaları və onları tamamlayan addımlar təşkil etməkdədir. deyilənlərlə bağlı qeyd etmək yerinə düşər ki, ölkəmizdə yaradılan və bu qəbildən olan hər bir yeni quruluş üçün onun fəaliyyətinə aydınlıq gətirən, konturlarını müəyyən edən hüquqi-normativ aktlar işlənilməli və təsdiqlənərək icraata təqdim edilməlidir. Yuxarıda göstəriləni kimi, özündə istehsal fəaliyyətindən istifadə edilməsi prinsipləri baxımından iki istiqamət fərqləndirilməkdədir. Onlardan bir qrupu ABŞ kimi ölkələrin müvafiq qaydalarını əsas götürməklə təcrübə-konstruktor manqaları ilə yanaşı istehsal manqalarını da özündə yaratmaqdadır. Digər qrup (Böyük Britaniyanı nümunə götürməklə) yeniliklərlə bağlı fəaliyyətini nümayiş etdirsə də, onu öz istehsal bölmələrinin məhsulu kimi təqdim edə bilmir. Bu işlər təcrübə-konstruktor və sınaq işlərinin yekunlarına əsasən texnoparklardan kənar, başqa subyektlərdə sifarişlər əsasında həyata keçirilməkdədir. Onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, bəzi ölkələrin təcrübəsində aşağıdakı faktlarla da rastlaşılmaqdadır. Məsələn, Honduras, Seneqal, Nepal kimi ölkələrdə texnoparklar eyni zamanda sərbəst iqtisadi fəaliyyət zonaları kimi də qiymətləndirilməkdədir.

Sərbəst iqtisadi zonaların qəbul edilən formalarından biri kimi *texnopolislər* hesab olunmaqdadır. Onların xidmət etdiyi əsas məqsədlər sırasında aşağıdakıları sadalamaq mümkündür:

- ✓ yeni texnika və texnologiyaların təməllərinin formalaşdırılması;
- ✓ innovativ proseslərin sürətləndirilməsi;
- ✓ səmərəli və optimal fəaliyyətin təşkili və s.

Ölkəmizdə bu sahədə görülən işlərin təməli Sumqayıt Texnologiyalar Parkı ilə 2009-cu ildə qoyulmuşdur. Əsasən texniki təyinatlı məhsul və xidmətlərin yaradılması və təkmilləşdirilməsi üzərinə təşkil olunan texnoparklar öz növbəsində informasiya təyinatlı işlərin icrasını da aktualaşdırmaqdadır ki, bu da müasir dövrün tələbləri ilə üst-üstə düşməkdədir.

Regional miqyasda texnoparklar: mahiyyəti və əhəmiyyəti

Texnoparkların fəaliyyətinin qiymətləndirilməsində müxtəlif konfigurasiya və quruluşların seçilməsi və ya təyini mümkündür ki, bu da reallıqlarla əlaqələndirilməli və tamamlanmalıdır. Xüsusi vurğu ona edilməlidir ki, ölkənin ancaq *mərkəzinin* (və ya mərkəzlərinin) istehsal-innovasiya təyinatlı fəaliyyətlə təmərkləşməsi qeyri-normal hal olaraq nəzərdən keçirilməlidir. Digər tərəfdən, işçi qüvvəsinin məcburi mərkəzəqaçma hərəkəti də araşdırılan məsələdə özünün mənfi izlərini buraxmaqdadır. Məhz həmin amillər bəhs olunan yöndə təxirəsalınmaz işlərin icrasını aktualaşdırır.

Bu sırada ilk addımlardan biri kimi texnoparklar üzrə formalaşdırma proseslərinin aktivləşdirilməsi və onların mərkəzdən kənar ərazilərdə bərqərar olmasıdır. Bu məqsədlə regionlarda texnoparkların və texnopolislərin yaradılması məqsədəuyğun hesab edilməlidir.

Belə ərazi ünvanlarından biri kimi Naxçıvan Muxtar Respublikası hesab olunmalıdır. Təqdirəlayiq hal ondan ibarətdir ki, qısa dövr öncə Şərur rayonunda Sənaye Məhəlləsinin yaradılması

**TEXNOPARKLARIN TƏHSİLDƏ VƏ İQTİSADİ İNKİŞAFDA ROLU” MÖVZUSUNDA
BEYNƏLXALQ SİMPOZİUMUN MATERIALLARI**

ilə əlaqəli hüquqi-normativ akt imzalandıqdan sonra Naxçıvan şəhərində daha bir mütərəqqi quruluşun yaradılmasına icazə verilmişdir.

Ölkədə icra olunan yenidənqurmaların biri də elm və təhsilin vahid mərkəzdə birləşməsidir. Muxtar respublikada maarifin ən böyük məkanı hesab edilən Naxçıvan Dövlət Universitetində Texnoparkın yaradılması ideyası ilk növbədə aşağıdakı məsələlərə aydınlıq gətirməklə mükəlləfdir:

1. ali məktəblər miqyasında tərkibində ilk texnoparkın mövcudluğu;
2. “nəzəriyyə - eksperiment” tandeminin vahid məkanda birləşdirilməsi;
3. alınan nəticələrin sistemi şəkildə öyrənilməsi və təcrübədə tətbiqinin əsaslandırılması və s.

Haliyədə tikintisi başa çatmamış, Naxçıvan Dövlət Universitetində fəaliyyəti nəzərdə tutulan texnoparkın bir sıra diqqətəlayiq xüsusiyyətlərinin seçilməsi və ifadə olunması məqsədəuyğun olardı. Onlara daha aydın baxışı əmin etmək üçün aşağıdakı sxemə müraciət edək.

Sxem 1.

Nümunəvi şəkildə təsnifləşdirilən və texnoparklara aidiyyəti ilə fərqlənən yuxarıdakı nümunəvi təsnifat özündə birinci dərəcəli tələbləri əks etdirir və daha ayrıntılı tərkib elementləri üzrə araşdırıla bilər.

Nəticə

Yazıda çoxsaylı məqamlara aydınlığın gətirilməsi mühüm məqsəd olaraq qarşıya qoyulmuşdur. Tədqiqat obyektini kimi texnoparkların seçilməsi, onların təcrübədə oynadığı rol, tutduğu yer, ifadə etdikləri (edəcəkləri) məqsəd və məram istər ümumölkə, istərsə də onun regionları miqyasında elmin və təcrübənin vəhdətini ifadə etməkdədir.

Texnoparklar elmin, onun əsasında icra olunan təcrübə-konstruktor və sınaq-yoxlama işlərinin məcmusu kimi təzahür etməklə yanaşı cəmiyyətə istehsal-təşkilatı, xidmət, sosial və digər yeniliklərin tapılmasına və tətbiqinə şərait yaratmaqdadır. Bununla yanaşı ölkəmizin ərazisində yeni texnoparkların yaradılması, onların fəaliyyətinin tənzimlənməsi yönündə görülən işlər özünü müsbət yöndə təsdiqləməkdədir.

Hər bir yeni məhsulun mənimsənilməsinin, yeni xidmət növünün həyata keçirilməsinin, yaxud işlərin görülməsinin bir çox amillərin vahid müstəvidə cəmlənməsi əsasında həyata keçirilməsinin əhəmiyyəti əvəzolunmazdır. Deyilənlər ilk növbədə kadr potensialının ixtisaslaşma və peşəkarlıq (ustalıq) səviyyəsinə təsir göstərməkdədir. Həmin obyekt (məhsul, iş xidməti) üzrə xarakterik cəhətlərin araşdırmaya məruz qalması onların tərənnüm mənzərəsində tədqiqatçı tərəfindən aktivliyi artıracaqdır.

Ölkənin ehtiyacları, onların daha məhsuldar, qənaətçi məhsul və xidmətlərə yiyələnməsi istiqamətlərində fəaliyyətinin paylanması, texnoloji proseslərin avtomatlaşdırma və mexanikləşdirmə səviyyələrinin yüksəldilməsi kimi addımlar istənilən insan toplusunun məzmununa təsir etməklə bərabər, həmin məcmunun iqtisadi və sosial mahiyyətinə yeni abu-hava gətirməkdədir.

Texnoparkların iqtisadi sistemin sahələri və görüləcək işlərin təyinatı üzrə ixtisaslaşması daha darçərçivə işlərin icrasına yönəlməyi tələb edir. Bununla yanaşı, bəzi fikirlərə müvafiq olaraq yanamış həmin vəziyyət istər texnika və texnologiyaların səviyyəsinin daha yüksək səviyyəyə keçidi təmin etməyə, işçilərin sənət-peşə tərkibinin çərçivələrini daraltmağa, amma ustalıq səviyyəsi tələbləri kəskin yüksəltməyə imkan verməlidir.

Texnoparklar digər mütərəqqi istehsal-iqtisadi təşkilatlanmalarla (sənaye parklarla, texnoparklarla, sənaye məhəllələrilə, sənaye klasterlərilə, ekoloji parklarla və s.) birgə fəaliyyətinin vahid məqsədə xidmət etməklə həyata keçirilməsi, onların üzvi sintez şəklində biri-birinin işlərini tamamlamaqla iqtisadi mühitə sistemli və kompleks şəkildə təsiri, bu sırada ahəngdarlıq, optimallıq və səmərəlilik kimi yönərin tələblərinin gözlənilməsi daha yaxşı nəticələrinə əldə olunmasına, daha mütəşəkkil işgüzar səviyyəsinə nail olunmasına şərait yaradacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Allahverdiyev H. İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi. Bakı: Nasir, 2002, 446 s.
2. Bağirov M., Mahmudov C., Qurbanova G. Azərbaycan sənayesində xarici investisiyaların yeri və rolu. Naxçıvan: Əcəmi, 2022, 112 s.
3. Bağirov M. Müəssisə vəsaitləri mühasibat uçotunda. I hissə. Müəssisə əmlakı. Naxçıvan: Əcəmi, 2022. 349 s.
4. Bağirov M. Statistikanın təməl bilikləri. Naxçıvan: Əcəmi, 2020, 525 s.
5. Bağirov M. Pul vəsaitləri: mahiyyəti və mühasibat uçotunun təşkili. Naxçıvan: İdeya, 2012, 146 s.
6. Böyük İqtisadi Ensiklopediya (akademik Z.Ə.Səmədzadənin ideya müəllifliyi və baş redaktorluğu ilə), V cild, Bakı: Şərq-Qərb, 2012, 632 s.
7. Quliyev T. Menecmentin (idarəetmənin) əsasları. Bakı: Qərənfil. 2006, 591 s.
8. Hüseynov T. Azərbaycanın milli iqtisadi inkişaf modeli: nəzəriyyə və praktika. Bakı: Elm, 2015, 466 s.
9. Mahmudov C., Bağırsoylu H. Sosial-iqtisadi inkişafın proqnozlaşdırılması. Dərs vəsaiti. Naxçıvan: Əcəmi, 2019, 264 s.
10. Hacızadə E. Sosiallaşan iqtisadiyyat. Bakı: Elm, 2006, 509 s.
11. Atakişiyev M., Abbasov H., Abbasova N. Mikro və makroiqtisadiyyat. Bakı: Azərənşər, 2010, 508 s.
12. Niftullayev V. Sahibkarlığın əsasları. Bakı: Zaman, 2002, 620 s.
13. www.economy.gov.az.
14. www.stat.gov.az

SUMMARY

Mekhti Bagirov

TECHNOLOGICAL EVOLUTION OF THE MODERN ERA AND ACTIVITY DIRECTIONS OF TECHNOPARKS

The purpose of the research - is to create new economic and modernization structures in our country and its separate regions, to provide a scientific approach to the organization and implementation of systematic, pre-planned, creative activities of technoparks, which are considered to be their constituent components, and at the same time to make appropriate use of domestic and international experience. .

Methodology of the research - observation, grouping, multi-factor comparison, use of economic analysis methods.

The results of the research - in addition to the collection of systematic information about techno-parks in research, creating a comprehensive idea about the activity of that structure created in a higher education institution in a specific case and expressing systematic thoughts.

The practical significance of the research- is the discovery of the benefit that the technological park, which is intended to be created and ensure its operation, can give to the country and its regions, its effect on the levels of workers on the practical level, and the nature and properties of the benefits that the innovations to be achieved will bring to the economic system specification.

The originality and scientific innovation of the research - the organization of the complex and purposeful activity of the technopark created at the Nakhchivan State University, which is considered one of the pioneers at the regional level, while ensuring the implementation of works that can bring improvements to local demand, production needs and cross-border exchange.

Key words: *technopark, new organizational structures, technological development, activity systematization, regional activity organization.*

РЕЗЮМЕ

Мехти Багиров

ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ ЭПОХИ И НАПРАВЛЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТЕХНОПАРКОВ

Цель исследования – создание в стране в целом, а также в его регионах организованных новохозяйственного и модернизационного профиля, обеспечение научного подхода к системной, заранее запланированной, творческой организации и претворению в жизнь деятельности технопарков, как одного из их составных компонентов, а также целесообразное использование при этом достижений внутренней и зарубежной практики.

Методология исследования – использование методов наблюдения, группирования, многофакторного сопоставления, экономического анализа.

Результаты исследования - наряду со сбором системной информации, связанной с технопарками, в конкретном случае создание многозначущих познаний о создании этих организаций в составе высших учебных и научных заведений и выражение системных задумок о них.

Практическое значение исследования – выяснение степени эффективной отдачи со стороны вновь создаваемых и назначаемых для претворения в жизнь деятельности технопарков как стране, так и ее регионам, уточнение характера и свойств полезности, присвоенной экономической системой от полезности новшеств, влияющих в практической плоскости как к уровню рабочих, так и к самой системе.

Оригинальность и практическая новизна исследования – организация комплексной и целесообразной деятельности созданного при считающемся передовым учебным предприятием в региональном масштабе Нахчыванском Государственном Университет технопарка, обеспечение при этом выполнение работ по усовершенствованию в сфере внутреннего спроса, производственных потребностей и приграничного товарооборота.

Ключевые слова: *технопарк, новые организационные образования, технологическое развитие, систематизация деятельности, организация региональной деятельности.*

TEXNOPARKLARIN İNNOVASIYA ƏSASLI İQTİSADI İNKİŞAFA TƏSİRLƏRİ

Dünyada və Azərbaycanda texnologiyayı inkişaf etdirmək və iqtisadi struktura adaptasiya olmaq üçün həyata keçirilən ən əhəmiyyətli fəaliyyətlərdən biri də texnoparkların yaradılmasıdır. Dünyada ilk texnopark iqtisadi, sosial və ərazi şərtlərinin harmoniyasından yaranan sinergetik effektin reallaşdırılmasının nəticəsi sayıla bilər. Texnoparklar müasir iqtisadiyyatın ən vacib elementlərindən biridir. Texnoparklar vahid infrastruktur formalaşmasında elm və texniki fəaliyyətlə məşğul olan şirkətlər birliyidir. Texnoparklar spesifik yerli şərait və bazarın ehtiyaclarının təsiri altında formalaşmış mürəkkəb ekosistemdir. Texnoparkların, ölkə iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətinin artırılması üçün iqtisadi fəaliyyətin təhlili və innovasiya əsaslı iqtisadi inkişafa keçidin təmin edilməsində rolunun araşdırılması strateji hədəflərdən biridir. Bu hədəfə uyğun olaraq bu məqalədə texnoparkların ölkə iqtisadiyyatının inkişafındakı rolu, firmalara, universitetlərə texnoparkların faydaları, müəssisələrə verdiyi iqtisadi üstünlüklər, ümumilikdə ölkə iqtisadiyyatına verdiyi üstünlüklərdən bəhs edilir.

Açar sözlər: texnopark, texnologiyalar parkı, iqtisadi inkişaf, iqtisadiyyat, innovasiya.

Giriş

Global rəqabətin sürətlə artdığı, bəşəriyyətin istək və tələblərinin çox sürətlə dəyişdiyi müasir dünyada ölkələrin elm və texnologiyaya malik olması, yeniliklər etməsi qaçılmaz zərurətə çevrilmişdir. Bunun fərqiində olan inkişaf etmiş ölkələr universitet-sənaye əməkdaşlığını inkişaf etdirərək, texnologiyaya istehsal edərək, innovasiyalar edərək, yüksək əlavə dəyərə malik məhsullar istehsal etməklə bilik və texnologiyayı sosial və iqtisadi inkişafa çevirir və bunun təmin edilməsində texnoparklardan mühüm vasitə kimi istifadə edirlər.

Dünyadakı texnopark modelləri oxşar formalı xüsusiyyətlərə malik olsa da, müəyyən fərqliliklər göstərilir. Texnoparkın adlandırılması ölkədən ölkəyə fərqlənir və ən çox yayılmışları: “Elm Parkı”, “Tədqiqat Parkı”, “Texnologiyalar Parkı”, “Texnologiyalar Şəhəri”, “Texnopolis”, “Təsisçi Mərkəzi”, “Müəssisə Mərkəzi”, “İnnovasiya Mərkəzi”, “Sənaye Parkı” və “Birinci Mərhələ Mərkəzi” və s. adlardır (DDKR, 2009; Akçonak, 2003; Eroğlu, 2002). Avropada “Elm Parkı”, Azərbaycanda isə “Texnologiyalar parkı” və ya “Texnopark” adından daha geniş istifadə olunur.

Texnopark Beynəlxalq Elm Parkları Assosiasiyası (IASP) tərəfindən aşağıdakı kimi tərif verilmişdir: “Texnopark, ixtisaslaşmış peşəkar mütəxəssislər tərəfindən idarə olunan, əsas məqsədi müvafiq şəxslərə keyfiyyət və innovasiya mədəniyyətini aşılamaq olan, yeni innovasiyaya əsaslanan şirkətlərin yaradılmasıdır. Bundan əlavə, texnoparklar biznes xətti və biliyə əsaslanan institutlar və mənbələrdən şirkətlərə bilik və texnologiya axınıni təşkil etməklə öz bölgələrində və ya təsir dairələrində inkubasiya və innovasiya prosesləri ilə onları dəstəkləyərək rəqabətə səbəb olan bölgələrdir” (Keleş, 2007). Bu məqsədlərə nail olmaq üçün texnoparklar, universitetlər, R&D (araşdırma-inkişaf) təşkilatları, firmalar və bazar arasında informasiya və texnologiya əlaqəsini idarə edir, inkubasiya mərkəzlərinin köməyi ilə innovativ şirkətlərin yaradılmasını və böyüməsini asanlaşdırmaqla onlara yüksək keyfiyyətli imkan təqdim edir, həmçinin əlavə dəyərli digər xidmətlər təklif edirlər (Özgüven, 2012).

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2014-cü il 15 may tarixli 168 nömrəli fərmanı ilə təsdiqlənmiş Texnologiyalar parkı haqqında nümunəvi əsasnamədə isə göstərilir ki: “Texnologiyalar parkı (bundan sonra – texnopark) – innovasiya məhsulunun və yüksək texnologiyaların hazırlanması, işlənilməsi və ya təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə elmi tədqiqatların və təcrübə-konstruktor işlərinin aparılması, onların nəticələrinin sənaye, xidmət və digər sahələrdə tətbiqi (kommersiyalaşdırılması) üçün zəruri infrastrukturunu, maddi-texniki bazası və idarəetmə qurumları olan ərazidir.”

1. Texnoparkların önəmi və faydaları

Texnoparkların öz strukturlarında olan şirkətlərə, əməkdaşlıq etdikləri universitetlərə, akademik heyətinə və yerləşdikləri bölgələrə əhəmiyyətli faydaları vardır. Texnoparkın bir hissəsi olmaq şirkətlər üçün kifayət qədər faydalıdır və bunun şirkətlərə böyük töhfələri vardır. Texnoparklar öz strukturlarına daxil olan şirkətlərə fayda verə bilmirlərsə, bu texnoparklar öz funksiyalarını yerinə yetirə bilməyən uğursuz texnoparklardır. Qeyd etmək lazımdır ki, qabaqcıl texnologiya istehsal gücünə malik şirkətlərin az olduğu ölkələrdə bu formasiyalara başlamaq və onların sürətli böyüməsini təmin etmək üçün ilkin mərhələdə dövlət dəstəyi göstərilməlidir.

Texnoparkların şirkətlərə faydaları:

- Bəzi ölkələrdə texnoparkların ictimai dəstəyi ilə əlaqədar şirkətlərə vergi güzəştlərinin verilməsi (mənfəət və korporativ vergidən azadolma, əmək haqqına tətbiq olunan gəlir vergisindən azadolma, ƏDV-dən azadolma);

- R&D (araşdırma-inkişaf) işləri üçün uyğun mühitin təmin edilməsi;

- Daha asan və rahat şəraitdə məsləhət xidmətlərinin göstərilməsi;

- Universitetlərlə daha effektiv R&D əməkdaşlığının qurulması;

- Universitetin elmi-tədqiqat infrastrukturundan müvafiq şərtlər daxilində faydalana bilmək;

- R&D şirkətləri ilə birlikdə olmaqla təmin ediləcək innovasiya;

- Texnoparkın bir hissəsi olmaqla şirkətə verilən prestij və rəqabət üstünlüyü və s.

Texnoparkların universitetlərə faydaları:

- Sənaye ilə getdikcə daha səmərəli əməkdaşlıq imkanlarının təmin edilməsi;

- Şirkətlərlə qarşılıqlı əlaqə nəticəsində yaranan yeni məsələlər üzrə əsas və tətbiqi formada tədqiqat imkanlarının yaradılması;

- Universitetlərin elmi-tədqiqat infrastrukturuna ayrılan resurslardan daha səmərəli istifadə edilməsi;

- Universitetdə tədqiqat nəticələrinin iqtisadi faydaya çevrilməsi;

- Texnoparklardan tədqiqatlara vəsait köçürməklə universitetlərdə yeni resursların yaradılması;

- Daha çox araşdırma və daha yaxşı təhsil mühitinin yaradılması;

- Universitet məzunları və tələbələri üçün yeni iş imkanlarının təmin edilməsi.

Texnoparklarda innovasiya araşdırmaları aparacaq sahibkarlar və şirkətlər üçün müvafiq infrastruktur və mühit yaradılır, zərurət yarandıqda universitetlərin mütəxəssis heyətinin təcrübələrindən birbaşa yararlanmaq imkanı yaradılır. Bundan əlavə, inkubasiya mərkəzləri vasitəsilə sahibkarlara maliyyələşmə, xarici tərəfdaşlıq, marketinq və ideyaların inkişafı üçün münasib şərait yaradılır. Bundan əlavə, texnoparklar yerləşdikləri ərazinin sosial-mədəni inkişafına töhfə verir, texnoloji və iqtisadi tərəqqi əldə edilir, məhsul istehsalı ilə regionun və ümumilikdə ölkənin inkişafına bilavasitə fayda vermiş olur.

Beynəlxalq rəqabətdə iştirak etmək üçün innovasiya, tədqiqat, inkişaf fəaliyyətlərinə verilən önəm texnoparklar vasitəsilə təmin edilir və ölkələrin bu istiqamətdə fəaliyyət göstərən şirkətlərə dəstək verməsi vacibdir. Nəticə etibarlı ilə texnoparklar, müxtəlif sahələrdə təcrübə mübadiləsinə imkan yaradan strukturların, başqa sözlə, texnoparkların akademiya və sənaye əməkdaşlığına əsaslanaraq fəaliyyətinin davam etdirilməsi, həm iqtisadi, həm də ölkələrin iqtisadiyyatlarının elm və texnologiya inkişafına fayda vermək baxımından bir çox üstünlüklərə malikdir.

2. Texnoparkların iqtisadi inkişafa təsirləri

İnkişaf etməkdə olan qlobal rəqabətli bazarlarda ölkələrin araşdırma-inkişaf və innovasiya yönümlü fəaliyyətə önəm verərək irəlilədikləri görülür. İxrac əsaslı böyümə modeli çərçivəsində ölkələrin yaradacaqları texnoloji məhsul və xidmətlərin rəqiblərindən üstün olması iqtisadi konyunkturada üstünlük təşkil edir. Bu kontekstdə Texnoloji İnkişafı Zonalarının iqtisadi fəaliyyətlərini araşdırmaq və müşahidə etmək sahibkarlıq və qabaqcıl texnologiya istehsalını anlamağa kömək edəcəkdir.

Texnoparklar ölkənin iqtisadi inkişafı üçün mühüm amil olan məşğulluğuna da töhfə verməklə və sənaye sahəsində texnoloji fəaliyyətləri aktivləşdirməklə beynəlxalq platformalarda yüksək əlavə dəyərli məhsulların istehsalı üçün araşdırmalar aparır. İnformasiyanı kommersionlaşdırmaqla, texnologiyadan istifadə edən sahibkarlara bazarlarda rəqabət üstünlüyü əldə etməyə kömək edir. Eyni zamanda, texnoparklar qabaqcıl texnologiyadan istifadə etməklə ixtisaslaşmış insanlara iş imkanı yaratmaqla beyin axınının qarşısını alır. Texnoparkların ən mühüm komponentlərinin başında

universitet-sənaye əməkdaşlığının inteqrasiyasını təmin edir və texnologiya transferi və AR-GE(araşdırma-inkışaf) işlərinin iqtisadiyyata dəstəyinə təsir göstərir (Kayalıdere, 2014: 90).

Texnoparklar milli və qlobal iqtisadiyyat üçün müxtəlif iqtisadi üstünlüklərə malikdir. Bu üstünlüklərin qarşılıqlı təsirini üç başlıq altında qruplaşdırmaq olar:

a) Müəssisələrə verdiyi iqtisadi üstünlüklər

Texnoparkların sahibkarlara verdiyi iqtisadi üstünlüklər aşağıdakılardır:

- Müvafiq mühitdə geniş çeşiddə iş mühiti təklif etmək və hər cür ehtiyacları qarşılamaq;
- Bölgədə fəaliyyət göstərən şirkətlərə qanunun tələb etdiyi kimi müxtəlif Ar-Ge dəstəklərindən və təşviqlərindən faydalanmaq imkanının təmin edilməsi;
- Regionda fəaliyyət göstərən firmalar iqtisadi innovasiya dəstəyi ala bilmələri;
- Şirkətlərə texniki, maliyyə və sosial məsləhət xidmətlərinin göstərilməsi (Durmaz, 2010: 47).

b) Universitetlərə verdiyi iqtisadi üstünlüklər

Texnoparkların universitetlərə verdiyi iqtisadi üstünlüklər aşağıdakılardır:

- Müxtəlif ölkələrdəki universitetlər xarici kapital qanunu və müvafiq qanunvericiliyin müddəaları çərçivəsində xarici menecerləri və ixtisaslı Ar-Ge personalını işə götürə bilər;
- Universitetdə təhsil alan tələbələr üçün təcrübə, magistrantlar, dissertantlar üçün işə məşğulluq imkanları yaratmaq;
- Universitet işçiləri lazımı icazələrin alınması şərti ilə bölgədə yarım-ştat və ya tam ştatlı tədqiqatçı kimi işləyə bilərlər;
- Müəllimlər Universitet İdarə Heyətinin icazəsi ilə daxildə və ya xaricdə regional institutlarda təhsil ala bilərlər;
- Fakültə üzvləri Universitet Şurasının icazəsi ilə akademik təhsillərini kommersiyalaşdırmaq üçün regionda şirkət yarada, istənilən şirkətdə tərəfdaş ola və ya onun fəaliyyətində iştirak edə bilərlər;
- Tələbələr nəzəri biliklərini kommersiya fəaliyyətinə çevirə və iqtisadi fayda verəcək bir sistem inkişaf etdirə bilərlər (Durmaz, 2010: 49).

c) Ölkəyə verdiyi iqtisadi üstünlüklər

Ölkə iqtisadiyyatını nəzərə alsaq, texnoparklar ilk növbədə yaradıldıqları regionlara iqtisadi baxımdan böyük əlavə dəyər verir. Bu təşkilatlar həm də yerli iqtisadiyyatda müxtəlif iqtisadi üstünlüklər təmin edir. Texnoparkların yaradılması məqsədləri istiqamətində apardıqları strateji araşdırmalar nəticəsində yüksək əlavə dəyərli məhsullar istehsal etmək və xarici bazarlarda rəqabət mühitində çıxarmaq mümkün olur və böyük iqtisadi qazanclar əldə etməyə kömək edir. Bu böyük addımlar ölkə iqtisadiyyatında xarici asılılığı azaltmaqla yanaşı, digər tərəfdən ixracın irəliləməsinə kömək edir (Yusufoğlu, 2014:13).

İstehsal effekti

Ölkəmizin inkişaf etməkdə olan ölkələr arasında yerini qoruyub saxlaya bilməsi və rəqabət apara bilməsi üçün yüksək qabaqcıl texnologiyasını inkişaf etdirərək yüksək əlavə dəyərli iqtisadi məhsullara malik olmalıdır. Universitetlərdə akademik biliklərin kommersiya ekosistemi daxilində texnopark vasitəsilə iqtisadi dəyərə çevrilməsinin ən əsas məqamı istehsal fəaliyyətinin inkişafıdır. İqtisadiyyat həm də istehsalın inkişafından və innovasiya ilə artan gəlirlərin dinamikasından asılıdır. Buna görə də, biliklərin təşviqi, tətbiqi, ötürülməsi və yaradılması üçün stimulları təmin edən, dəstəkləyən bütün amillərə və siyasətlərə diqqət yetirilməlidir (Çelik, 2019: 1123).

- İstehsal gücü baxımından bir çox interfeyslərin öz maliyyə dəstəyini qarşılamaqda böyük problemləri var. Bunun ən böyük səbəblərindən biri də özünü təkmilləşdirmə etmək üçün resurslarının olmamasıdır. Maliyyə cəhətdən zəif siyasət özü ilə müxtəlif zərərlər gətirir. Bu səbəbdən innovativ texnologiyanın istehsalına və inkişafına təkan verəcək interfeyslər yaratmaq lazımdır.

- Texnoparklar həm ixtisaslı kadr, həm də lazımi infrastruktur resursları baxımından bir addım öndə olmalıdır. Xüsusi funksional tədqiqatlarda iştirak etmək və prosesləri idarə etmək üçün ixtisaslı kadrlar tələb olunur. Universitet-sənaye əməkdaşlığı ilə bölgəyə cəlb olunan şirkətlərin işlərini istehsal strategiyası ilə həyata keçirmələri son dərəcə əhəmiyyətlidir.

Əmək tutumlu iqtisadiyyatdan informasiya və texnologiya tutumlu iqtisadiyyata keçidin ən mühüm konsepsiyalarından biri olan Texnologiyaların İnkişafı Zonaları və Azərbaycanda daha çox tanınan texnoparkları tədqiqat-konstruktor, texnologiya və patent istehsalı baxımından böyük əhəmiyyətə malik olduğunu demək olar. Texnopark strukturlarının özü ilə gətirdiyi ixrac, məşğulluq,

infrastruktur və ictimai işlərə investisiyalar kimi üstünlüklər sahibkarlara, universitetlərə, qurulduqları bölgəyə və ölkə iqtisadiyyatına müsbət xarici təsir və fayda verir.

Texnoparkın uğurlu olub-olmadığını müəyyən etmək, texnoparkın innovasiya və əqli mülkiyyət yaratmaq qabiliyyəti, maliyyə cəlb etmək qabiliyyəti, daşınmaz əmlakın inkişafı ilə dəyər yaratmaq qabiliyyəti, mövcud cəmiyyət və ölkə üçün məşğulluğu təmin etmək qabiliyyəti, texnoparkda ötürülən texnologiya kimi amillər əsasında müəyyən edilməlidir (Henriques & Kimura, 2018: 148).

İnformasiya və texnologiya bugünkü rəqabət anlayışının əsasında dayanır. Bilik və texnologiyaya sahib olmaq dünyada iqtisadi baxımdan ön sıralarda olmaq deməkdir. Digərlərindən daha yaxşı nəticə əldə etməyi şərtləndirən ən mühüm amil texnologiya ilə bağlı elm və Ar-Ge(araşdırma-inkişaf) qabiliyyətidir. Eyni işi görən insanlardan üstün olmaq üçün innovasiya və texnologiya ilə bağlı transformasiyaları həyata keçirmək lazımdır. Əldə edilən texnologiyaların istehsal prosesində istifadəsi üstünlük əldə etmək üçün ən mühüm amildir. Texnologiyaları inkişaf etdirərək daha yaxşı nəticələr əldə etməyin yolu texnopark nəticəsində formalaşır. Texnoparkların fəaliyyətləri texnologiyanın inkişafını artırdıqca, texnologiyanın inkişafının texnoparkların fəaliyyətlərini də artırdığı şübhəsizdir. Nəticə etibarlı ilə biliyin dəyərini və biliyin yaratdığı dəyərləri dərk edən dövlətlər elm və texnologiyanın tərəqqi yolu olan texnoparkların fəaliyyətinə önəm verir və bu fəaliyyətlər ölkə tərəfindən dəstəklənir. Hələlik məlumdur ki, təkə xammal və ya kapitaldan deyil, insan gücü ilə yanaşı elmdən də səmərəli istifadə nəticəsində iqtisadi gəlir artır. Biliklərin təkrar istehsalı sahəsində tədqiqat və təkmilləşdirmə fəaliyyəti ilə məşğul olan qurum və təşkilatlarla yanaşı, universitetlərin innovasiya mərkəzləri zaman keçdikcə böyük əhəmiyyət qazanır. Nəticə etibarlı ilə istehsal və biliyin bir-biri ilə ayrılmaz şəkildə sıx əlaqədə olması texnoparkların innovasiya əsaslı iqtisadi inkişafa səbəb olmasına gətirib çıxarır. Texnoparklar istehsal və informasiyanı bir araya gətirmək və nəticədə istehsalın keyfiyyətini artırmaq üçün yaradılan bölgələrdir (Hocaoğlu, 2018:73).

Nəticə

Nəticə olaraq texnoparklar, adətən, inkişafını başa vurmuş, güclü və səmərəli kompüter şəbəkəsinə malik universitetin ərazisində və ya yaxınlığında yerləşir. Texnoparklar məşğulluq səviyyəsini yüksəltməklə iqtisadi inkişafı sürətləndirir. Texnoparklar iş imkanlarının artırılmasını dəstəkləyir, lakin sahibkarların kifayət qədər texniki və inzibati potensiala malik olmasına diqqət yetirilir.

Hər bir texnoparkın müəyyən risk növləri və formaları vardır. Texnoparklar riskləri idarə etməklə universitet ilə sənaye arasında elmi və texnoloji potensial gələcək yönümlü davamlı əlaqədə saxlanılmalıdır. Texnoparklar coğrafi baxımdan sənaye zonalarına yaxın olmalı, güclü nəqliyyat və kommunikasiya imkanlarına malik olmalıdır.

Texnoparkların yaradılması və fəaliyyətində kapitalın 2 növü var. Birincisi başlanğıc kapitalı, ikincisi isə vençur kapitalıdır. Texnoparkın gəliri sahibkarların ödədiyi icarə haqlarından, patent hüquqlarının satışından və parkı tərk edən sahibkarın şirkəti ortaq olduğu halda bu ortaqlıq payından ibarətdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Akçomak, İ. S., (2003). Technology Development Centers in Turkey.ODTÜ İktisat Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara
2. Keleş, M. K., (2007).Türkiye’de Teknokentler: Bir Ampirik inceleme. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.
3. Özgüven, H. N., (2012). Teknoparkların Üniversitelere Katkıları ve Mühendislik Eğitime Etkileri.<http://www.me.metu.edu.tr/people/ozguven/Teknoparklar%C4%B1n%20E%C4%9Fitim%20Etkileri.pdf>, 18.12.2022
4. Kayalidere, G., (2014). Türkiye’nin Teknoloji Politikalarında Teknoparkların Önemi ve Teknoparklara Yönelik Vergi Avantajları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 87-89, Ankara.
5. Durmaz, Ö. (2010). Teknoparkların Bir Kentin Ekonomik ve Sosyal Dönüşümü Üzerindeki Olası Etkileri: Mersin Örneği. Mersin Üniversitesi.

6. Yusufoğlu, A. (2014). Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kapsamında Teşvik Uygulamaları ve Ekonomiye Katkısının Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
7. Çelik, F. (2019). erel Kalkınmada Teknopark Modeli: Emilia-Romagna (İtalya) ve Shannon (İrlanda) Bölgeleri Örnekleri. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1112-1129.
8. Henriques, C., Sobreiro, V., & Kimura, H. (2018). Science and technology park: Future challenges. *Technology in Society*, 53(9), 144-160
9. Hocaoğlu, A., & Altuğ, S. (2018). Teknoparkların İnovasyon Ekosistemindeki yeri ve İnovasyon başarısına katkısı: Teknopark İzmir Özelinde Bilişim Sektöründe Bir Şirket Örneği. *Izmir Democracy University Social Sciences Journal*, 1(1), 70-76

SUMMARY

Tahmasib Guluzada

EFFECTS OF TECHNOPARKS ON INNOVATION-BASED ECONOMIC DEVELOPMENT

One of the most important activities in the world and in Azerbaijan to develop technology and adapt to the economic structure is the creation of technological parks. The first technopark in the world can be considered the result of realizing the synergetic effect resulting from the harmony of economic, social and territorial conditions. Technoparks are one of the most important elements of the modern economy. Technoparks are associations of companies engaged in scientific and technical activities in the formation of a single infrastructure. Technoparks are a complex ecosystem formed under the influence of specific local conditions and market needs. One of the strategic goals is to examine the role of technoparks in the analysis of economic activity and the transition to innovation-based economic development in order to increase the competitiveness of the country's economy. In accordance with this goal, this article discusses the role of technoparks in the development of the country's economy, the benefits of technoparks to companies and universities, the economic advantages they give to enterprises, and the advantages they give to the country's economy in general.

Key words: *technopark, technology park, economic development, economy, innovation*

РЕЗЮМЕ

Тахмасиб Гулузаде

ВЛИЯНИЕ ТЕХНОПАРКОВ НА ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ

Одним из важнейших мероприятий в мире и в Азербайджане по развитию технологий и адаптации к экономической структуре является создание технопарков. Первый в мире технопарк можно считать результатом реализации синергетического эффекта, возникающего в результате гармонии экономических, социальных и территориальных условий. Технопарки являются одним из важнейших элементов современной экономики. Технопарки представляют собой объединения компаний, осуществляющих научно-техническую деятельность при формировании единой инфраструктуры. Технопарки представляют собой сложную экосистему, формирующуюся под влиянием конкретных местных условий и потребностей рынка. Одной из стратегических целей является изучение роли технопарков в анализе экономической деятельности и переходе к инновационному развитию экономики с целью повышения конкурентоспособности экономики страны. В соответствии с этой целью в данной статье рассматривается роль технопарков в развитии экономики страны, преимущества технопарков для компаний и университетов, экономические преимущества, которые они дают предприятиям, и преимущества, которые они дают экономике страны в целом.

Ключевые слова: *технопарк, технопарк, экономическое развитие, экономика, инновации.*

NƏSRİN ƏLİYEVƏ
Naxçıvan Dövlət Universiteti
nesrin.lyv06@gmail.com

İQTİSADİ İNKİŞAFDA TEXNOLOJİ YENİLİKLƏR VƏ RƏQABƏT

Texnoparklar universitet, sənaye, araşdırma mərkəzləri, sahibkarlar və bazarlar arasındakı əməkdaşlığı artırmaq, bilik və texnologiya transferini asanlaşdırmaq məqsədilə yüksək əlavə dəyərli tədqiqat və inkişafa söykənən qabaqcıl texnologiyalı məhsul və xidmətlərin istehsalına uyğun infrastruktur, üstqurum və xidmətlər ilə təsir edən təşkilatlardır. Texnopark strukturları mövcud olduğu 60 il ərzində iqtisadiyyat və elmi-texniki tərəqqidə baş vermiş dəyişikliklərin təsiri altında dəfələrlə transformasiya olunmasına baxmayaraq, sistem səciyyəli bəzi təməl prinsiplərini hansı ki yüksək xarakteristikalara malik olması, rəqabət qabiliyyətli məhsullara və əqli mülkiyyətə söykənən yüksək texnologiyaların kommersiallaşdırılması kimi xüsusiyyətlərini qoruyub saxlaya bilmişdir.

Məqalədə iqtisadi inkişafda texnoloji yeniliklər, rəqabət mühiti, texnoparklar, texnoloji mərkəzlər, biznes inkubatorları, texnopolislər, startaplar, azad iqtisadi zonalər haqqında geniş şəkildə bəhs olunmuş və onların iqtisadi inkişafın təmin olunmasında əhəmiyyəti və rolu ön plana çəkilmişdir.

***Açar sözlər:** texnopark, innovasiya, elmi tədqiqat, texnologiya, inkişaf*

Müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətinin vacib prioritetlərindən biri iqtisadiyyatın yeni inkişaf yoluna - innovasiya iqtisadiyyatına keçididir. Dövlətin innovasiya və iqtisadi siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biri Azərbaycanın qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi, biliyə əsaslanan sahələrin inkişafı, elmtutumlu texnologiyaların inkişaf etdirilməsidir.

Innovasiya potensialının təhlili sosial-iqtisadi siyasətin aparılması, idarəetmə orqanlarının fəaliyyəti və tədbirlərinin müəyyən edilməsi, innovasiya inkişafı və investisiya mühitinin formalaşması üçün vacibdir. Innovasiya sisteminin inkişafı üçün innovasiya potensialının formalaşması və idarə edilməsi prosesinin maksimal səmərəliliyini təmin etmək üçün innovasiya fəaliyyətinin idarə edilməsinin mütərəqqi üsul və mexanizmlər sisteminin yaradılması vacibdir. Innovasiya iqtisadiyyatına keçid fundamental və tətbiqi elm arasında innovasiya məhsulu və istehsal arasında qarşılıqlı əlaqənin gücləndirilməsi zamanı mümkün ola bilər. Innovasiya sisteminin inkişafının prioritet istiqaməti sivil əqli və sənaye mülkiyyəti bazarının inkişaf mexanizmlərinin yaradılmasıdır.

Bu müddət ərzində elmi işlərin istehsalat tətbiqinin müxtəlif formalarından istifadə edilib: texnoparklar, texnoloji mərkəzlər, biznes inkubatorları, texnopolislər, startaplar, azad iqtisadi zonalər və s. Bütün bunlar innovasiya infrastrukturunun tərkib hissəsi olan texnoparkların yaradılması üzrə beynəlxalq təcrübə olaraq, bu və ya digər formada fəaliyyət göstərirlər. Onları necə adlandırdığımızdan asılı olmayaraq bunlar bir məqsədə xidmət edirlər: biliklərin və ixtiraların texnologiyalara çevrilməsi; həmin texnologiyaların kommersiya məhsuluna çevrilməsi və bu səbəbdən, tədqiqatlara olan milli xərclərin səmərəliliyinin yüksəlməsi; kiçik elmtutumlu sahibkarlıq sektoru vasitəsilə texnologiyaların sənayeyə ötürülməsi; elmtutumlu firmaların formalaşması və onların bazarda təşəkkülü; elmtutumlu biznes sahəsində müəssisələrin dəstəklənməsi, sənayenin struktur yenidənqurulması, regional qeyri-mütənasib inkişaf səviyyəsinin azalması; məşğulluq probleminin qismən həlli, yüksək texnologiyalar sahəsində elmi-texniki nailiyyətlərin sürətli tətbiqi.

"Texnoparklar universitet, sənaye, araşdırma mərkəzləri, sahibkarlar və bazarlar arasındakı əməkdaşlığı artırmaq, bilik və texnologiya transferini asanlaşdırmaq məqsədilə yüksək əlavə dəyərli tədqiqat və inkişafa söykənən qabaqcıl texnologiyalı məhsul və xidmətlərin istehsalına uyğun infrastruktur, üstqurum və xidmətlər ilə təsir edən təşkilatlardır.

Texnopark müasir iqtisadiyyatın vacib elementlərindəndir. Texnoparkları müxtəlif aspektlərdən nəzərdən keçirmək olar:

- 1) Texnopark iqtisadi elmtutumlu məhsul istehsal edən ərazinin xüsusi növü kimi;
- 2) Texnopark elmə əsaslanan kiçik sahibkarlığın dəstəklənmə forması kimi.

Texnoparkların yaradılması və inkişafı prosesləri Azərbaycandan yan keçmir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2014-cü il 15 may tarixli fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Texnologiyalar parkı haqqında nümunəvi əsasnaməyə görə” texnologiyalar parkı – innovasiya məhsulunun və yüksək texnologiyaların hazırlanması, işlənməsi və ya təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə elmi tədqiqatların və təcrübə-konstruktor işlərinin aparılması, onların nəticələrinin sənaye, xidmət və digər sahələrdə tətbiqi üçün zəruri infrastrukturunu, maddi-texniki bazası və idarəetmə qurumları olan ərazi”dir. Texnoparkların daha çox yayılmış 3 iş sxemini qeyd etmək olar:

1. Öz innovasiya lahiyələrini realizə etmək istəyən sərbəst tədqiqat və lahiyə qruplarına kömək (yardım);
2. Ali məktəb və elmi-tədqiqat qruplarında toplanan elmi biliklərin kommersiyalaşdırılmasına kömək;
3. İnnovasiyanın sərbəst bazarından texnoloji qərarların importu yolu ilə istehsalçıların texnoloji məsələlərinin həlli.

Texnoparkların bu zəncir üzrə hərəkəti hər iki istiqaməti təmin edir. Hər dəfə texnologiyaların alıcıları müxtəlif şirkətlər ola bilər. Qeyd edək ki, texnopark birbaşa texnologiyaların satışı məsələlərində iştirak etmir, ancaq innovasiyaların mübadiləsi prosesinə vasitəçilik edir, başqa sözlə mübadilə üçün əlverişli şərait yaradır. Elə hallar da ola bilər ki, texnopark həmtəsisçi ola bilər.

Texnoparklar texnologiya daşıyıcıları ilə alıcıları arasında əlaqə yaratmaq üçün yaranan sərbəst qurum və ya universitet, şirkət daxilində bir struktur ola bilər. Texnoparkların əsas rolu tədqiqatçılar cəmiyyəti daxilində və ya müxtəlif texnoloji məhsul istehsalçıları arasında kommunikasiyanı təmin etməsində ola bilər. Texnoparklar yerli və ya dövlət orqanları tərəfindən yaradıla bilər. Bu halda texnoparkların yaradılmasında məqsəd əraziyə yeni fəaliyyət növünün cəlb edilməsidir.

Texnoparkların aşağıdakı növləri vardır:

Universitet texnoparkları. Belə texnoparklar ali məktəblərin əsasında yaradılırlar. Bəzən isə universitet ilə sənaye müəssisəsinin strateji əməkdaşlığının nəticəsində yaradılırlar. Universitet texnoparklarının yaradılmasının 3 əsas məqsədi olur: toplanmış elmi biliklərin kommersiyalaşdırılması, ali məktəbdə elmi işlərin cəlb ediciliyini artırmağın təmin edilməsi, praktiki məsələlərin nəticəsi olan yeni biliklərin axınının təmin edilməsi.

Regional sahə texnoparkları. Belə texnoparklar regional iqtisadiyyatın hər hansı bir sektorunda innovasiya prosesinin aktivləşdirilməsi məqsədi ilə yaradılır. Adətən bu növ texnoparklar texnologiyaların regional sənaye müəssisələrinə importunu təmin etmək və ya ayrıca götürülmüş şirkətin texnoloji məsələlərini həll etmək üçün yaradılır. Bu halda texnopark istehsal şirkətləti ilə sıx əlaqə yaradır, bununla da rezident və ya ortağın texnoloji məsələlərini həll edəcək kiçik innovasiya şirkətlərinin yerləşməsinə şərait yaradır. Başqa sözlə, texnopark istehsal şirkətlərinə elmtutumlu və bahalı prosesləri kənarında sərbəst kiçik innovasiya müəssisələrinə ötürməyə (outsorsinq etməyə) kömək edir. Regional sahə texnoparklarının əsas gəlir mənbəyi ərazinin icarəyə verilməsi və istehsal şirkətləri üçün texnoloji həllərin axtarışı üzrə xidmətlərin göstərilməsidir.

Sənaye texnoparkları. Belə texnoparklar mahiyyət etibarilə texnoloji park deyil. Bu növ texnopark əsasən yeni istehsalın təşkili üçün fiziki infrastruktur obyektlərinin kompleksidir. Burada daha çox ərazilər müxtəlif fəaliyyət növləri üçün icarəyə verilir. İndustrial texnoparkların yaradılması innovasiya mühitinin inkişaf və sıxlıq səviyyəsindən asılı deyil, əsasən onlar texnologiyaya mübadiləsi üçün nəzərdə tutulmayıblar, daha çox yeni iqtisadi fəaliyyətin növlərinin təşkili üçün müasir infrastrukturun yaradılmasına istiqamətlənirlər. İstehsalat texnoparkının yerləşdirilməsi şərtləri və onun obyektlərinə tələbat əsas rezidentlərin istəyi əsasında və ya sahə sənayesinə uyğun istehsal komplekslərinin yerləşdirilməsi təcrübəsinin təhlili nəticəsində müəyyən edilir. Çox vaxt əlavə nəqliyyat və logistika, mənzil tikintisində ixtisaslaşma tələb edir.

Texnoloji inkubatorlar və ya innovasiya biznesi inkubatorları. Belə texnoparklar kiçik innovasiya şirkətlərinə formalaşmalarının ilkin mərhələsində kömək etmək üçün nəzərdə tutulurlar (start-up, seed). Bu növ texnoparklar innovasiya şirkətlərinin inkişafı üçün bütün lazımı ehtiyat və

xidmətləri təmin edirlər. İnkubatorlar öz mahiyyətinə görə gəlir əldə etmək üçün nəzərdə tutulmayıblar, biznesin inkişaf etdirilməsi üçün imtiyazların təmin edilməsinə istiqamətlənirlər. Ona görə də inkubatorların yaradılmasına sərbəst biznes kimi baxmaq olmaz, onların yaradılmasına daha çox sosial istiqamət kimi baxıla bilər. Onun müvəffəqiyyəti daha çox kiçik müəssisələrin axını və müəyyən həcmdə icarəyə verilən sahələrdən asılıdır.

Şəbəkə texnoparkları. Şəbəkə strukturları texnoparklar tərəfindən öz imkanlarını genişləndirmək üçün yaradılır. Şəbəkə texnoparklarının tikintisi əsasən yerli hakimiyyətin təşəbbüsü olur. Onlar bu obyektin köməyi ilə yaradılan texnoparkdan əldə olunan iqtisadi və sosial xeyri paylaşdırmaq istəyirlər. Şəbəkə texnoparklarının yaradılması üçün iqtisadi zəmin olmalıdır: müxtəlif şəhərlərdə yaşayan və işləyən tədqiqatçıların cəlb olunmasının təmin edilməsi, texnoparkların saxlanması xərclərinə qənaət və s. Şəbəkə strukturu texnoparkların imkanlarını artırır, onların xidmətlərinin sayını çoxaldır, səmərəlilik göstəricilərinin yaxşılaşmasına imkan yaradır, texnopark üçün əhəmiyyətli olan şəhər və digər ərazilərdə fiziki iştirakları təmin edilir. Şəbəkə texnoparkları regional, sahə və ya universitet texnoparklarının qollarındandır.

Kovorkinq. Belə mərkəzlər bir növ tədqiqat cəmiyyətlərinin ənənəvi texnoparkların xidmət haqqının artmasına, işgüzar infrastrukturun çatışmazlığına və informasiya texnologiyalarının inkişafına olan cavabdır. Bu ofis mərkəzləridir, burda sərbəst insanlar bir ərazidə işləyirlər. Belə model daha çox əqli əməklə məşğul olanlara yararır. Kovorkinq mərkəzlərinin müvəffəqiyyəti onların tədqiqatçıları cəmiyyətinə daxil olmaları, bilik axınlarını və informasiya mübadiləsini formalaşdırmaqları, başlayanlara şərait yaratmaqlarıdır. Bu mərkəzlərin başlıca funksiyaları tədqiqatçılara innovasiyanın qlobal bazarına girişin təmin edilməsi və yerli tədqiqatçıları cəmiyyətlərinə dəstəkdir. Klassik texnopark fəaliyyətindən fərqli olaraq, kovorkinq mərkəzlərini fəaliyyəti fiziki infrastruktur ilə işləməkdən kommunikasiya yaratmaq və peşəkar cəmiyyətlərlə işlərə (fərdi məsləhət, səmərəli layihə qruplarının formalaşması və s.) yönəldilir. Bu halda az müddət ərzində aşağı qiymətə yeni iş yerləri yaratmağa və ərazidə işgüzar mühitin yaradılmasına gətirir.

Texnoparkların vəzifələri

Texnoparkın əsas vəzifəsi yeni texnologiya yaratmaqla məşğul olan sahibkarlıq kollektivinin dəstəklənməsidir. Texnoparkın digər vəzifələri:

- Yeni elmtutumlu texnologiyaların işlənməsi və tətbiqi;
- Yeni texnologiyaların işlənməsi və qlobal bazara çıxarılması;
- İnvestisiyanın cəlb edilməsi;
- Elmtutumlu və informasiya texnologiyalarının inkişafının dünya tendensiyasının monitorinqi;
- İşləmələrin prioritet istiqamətlərinin təyin edilməsi;
- Kompleks marketinq tədqiqatlarının aparılması;
- Texnopark şirkətlərinin informasiya dəstəyi.

Texnoparklar: ona daxil olan firmalara üstünlük verməklə yanaşı, sahibkarlara, universitetlərə, bölgəyə və ölkəyə fayda verməkdədir. Bu fəaliyyətlər aşağıda göstərilmişdir

Sahibkarlara olan faydaları

- Texnoparklar firma və akademik təşkilat arasında sinerji meydana gətirir;
- İnformasiyanın, məlumatların və hətta texnologiyanın partnyorlar arasında qarşılıqlı mübadiləsinin olması xəbərdar edilir və inkişaf edir;

- Firmalar, universitet və sənaye arasındakı əlaqələrin çox yaxşı dərk edir;

- Universitetlər elm, bilik və təcrübəni firmalara çatdırırlar;

- Texnoparklar firmalara önəmli bir resurs şəbəkəsi təmin edir;

Universitetə olan faydaları

- Universitetlər dövlətdən əlavə maliyyə vəsaiti alırlar;

- Firmaların elm və texnologiya ilə əlaqədar tələbləriylə bağlı sahələrdə universitetlərin araşdırma gündəliyini inkişaf etdirməsi və yenilənməsi müsbət amildir;

- Texnoparklar universitetin elm və texnologiya sahəsindəki kəşflərini cəmiyyətə çatdırırlar;

- Texnoparkların universitet ilə olan qarşılıqlı əlaqəsi innovasiya qabiliyyəti və həcminə müsbət istiqamətdə təsiri təmin edir, beləcə rəqabət performansını da inkişaf etmiş olur;

- Texnoparklar akademik mühitə araşdırmanın kommersiyalaşması üçün bir iş başlatma imkanı verir.

Regiona aid olan faydaları:

- Texnoparklar iqtisadi inkişaf ilə regional fərqlilikləri aradan qaldırmaq və bununla da ixtisaslaşmaların üstünlüyündən faydalanmaq üçün istifadə edə bilər. Bir texnopark regional iqtisadiyyata yenidən adaptasiya olmaq, ya da yenidən tarazlıq yaratmaq üçün katalizator kimi də iş görə bilər;

- Sənaye və texnoloji inkişaf ilə maraqlanan dövlət və digər təşkilatlar, məhrum olan bölgələrdəki iqtisadi inkişafı dəstəkləmək, uyğun bir fiziki məkan yaratmaq üçün regional məqsədli tədbirlər görülür, texnopark da bunlardan biridir;

- Texnoparklar qurulduqları bölgədə məşğulluq imkanlarını artırır;

- Texnoparklar ətrafında yaşayan insanların gəlir səviyyəsinə müsbət təsir edə bilər;

- Texnoparkların qurulduğu bölgələrdə yenidən sənayeləşmə meydana gəlir;

- Texnoparkların olduğu yerlərdə regional inkişaf baş verir;

- Regionun təhsil səviyyəsi arta bilər.

Ölkəyə olan faydaları:

- Universitet və sənayelərin yaxın əlaqəsi yalnız qarşılıqlı fayda verməz, eyni zamanda da ölkənin sənaye rəqabətinə kömək edir;

- Yüksək təşkilat əlaqələrinin inkişafı, ölkənin innovasiya və istehsal gücünün artmasına imkan yaradır;

- Ölkənin işsizlik nisbətini azaldır;

- Ölkənin dünyadakı imicini və hörmətini artırır;

- Ölkənin elm və texnologiya səviyyəsi yüksəlir;

- İxtisaslaşmış əmək inkişaf edir;

- Ölkə beynəlxalq bazara açılır.

ƏDƏBİYYAT

1. Texnoparkların yaradılması üzrə beynəlxalq təcrübə. Bakı: Çap ART, 2017, 68 s.
2. Texnoparklar: kiçik sahibkarlar üçün bələdçi. Bakı: 2015, 48 s.
3. Yusubov N.D. Texnoloji proseslərin renovasiyası əsasları. Bakı: AzTU, 2014 – 241 s.

SUMMARY

Nasrin Aliyeva

TECHNOLOGICAL INNOVATION AND COMPETITION IN ECONOMIC DEVELOPMENT

Technoparks are organizations that influence the production of advanced technology products and services based on high value-added research and development with appropriate infrastructure, superstructure and services in order to increase cooperation between universities, industry, research centers, entrepreneurs and markets, and to facilitate knowledge and technology transfer. Despite the fact that the structures of the technopark have been transformed many times under the influence of changes in the economy and scientific and technical progress during the 60 years of their existence, they have been able to preserve some of the basic principles characteristic of the system, such as having high characteristics, commercialization of high technologies based on competitive products and intellectual property.

In the article, technological innovations in economic development, competitive environment, technoparks, technological centers, business incubators, technopolises, start-ups, free economic zones were widely discussed and their importance and role in ensuring economic development was highlighted.

Key words: technopark, innovation, scientific research, technology, development

РЕЗЮМЕ

Насрин Алиева

ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ИННОВАЦИИ И КОНКУРЕНЦИЯ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ

Технопарки-это организации, которые влияют на производство передовых технологических продуктов и услуг, основанных на исследованиях и разработках с высокой добавленной стоимостью, с соответствующей инфраструктурой, надстройкой и услугами для расширения сотрудничества между университетами, промышленностью, исследовательскими центрами, предпринимателями и рынками, а также для облегчения знаний. и передача технологий. Несмотря на то, что структуры технопарка многократно трансформировались под влиянием изменений в экономике и научно-техническом прогрессе за 60 лет своего существования, они смогли сохранить некоторые основные принципы, характерные для системы. , такие как наличие высоких характеристик, коммерциализация высоких технологий на основе конкурентоспособной продукции и интеллектуальной собственности.

В статье широко обсуждались технологические инновации в экономическом развитии, конкурентная среда, технопарки, технологические центры, бизнес-инкубаторы, технополисы, стартапы, свободные экономические зоны и подчеркивалась их важность и роль в обеспечении экономического развития.

Ключевые слова: технопарк, инновации, научные исследования, технологии, разработки

TEXNOLOGİYA PARKLARI İQTİSADİ İNKİŞAF VASİTƏLƏRİNDƏN BİRİ KİMİ

Müxtəlif ölkələrin iqtisadiyyatlarının intensiv inkişafı onların rəqabət üstünlüyünü yüksək səviyyədə saxlamağı zəruri edir ki, bu da innovasiyalardan istifadə etmədən kifayət qədər çətindir. Bir çox ölkələrdə iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində innovativ həllərin səmərəli yaradılması üçün maraqlı tərəflərə (start-up, kiçik biznes, özəl sahibkarlar) lazımı şəraiti təmin edən xüsusi sahələr (texnoloji parklar - TP, elmi parklar və s.) mövcuddur. Bu yazıda texnoparkların iqtisadi həyata təsirləri araşdırılmışdır.

Açar sözlər: Texnopark, texnologiya parkları, iqtisadiyyat, texnologiya, inkişaf, Texnologiya Transfer Ofisləri (TTO)

Müasir “texnologiyalar parkı” termininin ən azı 16 sinonimi olduğunu iddia etmək olar ki, bunlardan ən çox yayılanı “tədqiqat parkı”, “elm parkı”, “texnopolis”, “innovasiya mərkəzi” və “innovasiya parkı”dır. “Tədqiqat parkı” termini daha çox ABŞ və Kanadada, “Elm Parkı” Avropa və İngiltərədə, “Texnologiya Parkı” Asiya və Rusiyada geniş yayılmışdır. Beləliklə, texnoparkın heç bir tək xarakteristikası yoxdur, çünki bu terminlərin mənalı ümumiyyətlə eynidir. Belə parklar universitet tədqiqatlarından faydalanmaq və innovasiyaları kommersiyalaşdırmaq üçün adətən universitetlərlə əlaqəli biznes qrupları kimi müəyyən edilə bilər. Texnoparklar universitet bilik və tədqiqatlarının nəticələrini yeni məhsullara, texnologiyalara və xidmətlərə çevirə bilən ən effektiv təşkilat olduqları üçün ölkənin innovasiya potensialında və iqtisadi artımında əsas rol oynayır. Bu halda bizim üçün belə bir sual ortaya çıxır: Niyə dünya texnoloji parklara bu qədər həvəlidir? Texnologiya parkları iş yerlərinin yaradılması üçün katalizatorudur və bundan əlavə, innovativ potensialı artırmaqla iqtisadi artıma təkan verir. Həqiqətən də, texnoparkların əsas funksiyası yüksək texnologiyaları təşviq etmək və innovativ potensialı artırmaqdır. Texnoparklardakı əməkdaşlıq və katalitik mühit sahibkarlara tədqiqatdan doğan ideyaları bazar üçün məhsullara çevirməyə kömək edir. 1970-ci illərdə həddindən artıq istehlak ilə dünya bazarında davamlı olmaq üçün innovativ və sürətli istehsalın tələb olunduğu ortaya çıxdı. Texnoparklar ilk dəfə 1951-ci ildə ABŞ-da “Silikon Vadisi” ilə birlikdə yaradılmışdır. Onların məqsədi universiteti sənaye ilə əlaqələndirməkdir. Daha çox inkişaf etməkdə olan ölkələrə təsir edən iqtisadi böhranların ən böyük problemlərindən biri onların tələb olunan texnologiyaları istehsal edə bilməməsi və onu inkişaf etmiş ölkələrdən almaq məcburiyyətində qalmasıdır. Beləliklə, bu ölkələr arasındakı uçurum hər ticarətlə çox artır. Əvvəlcə inkişaf etmiş ölkələr, daha sonra isə inkişaf etməkdə olan ölkələr müxtəlif qurumlarda yeni texnologiyalara, tədqiqat və inkişaf şöbələrinə sərmayə qoymağa başladılar. Məsələn, universitetlər, araşdırma mərkəzləri, məktəblər və s.

Texnoparkların inkişafı. Qloballaşan dünya ilə birlikdə bir çox ölkələr geosiyasi, kapital, texnoloji və ya siyasi üstünlükləri hesabına iqtisadi artım və inkişafını sürətlə təkmilləşdirmiş, daha sonra bəzi digər ölkələrdən daha üstün olmuşdur. Bəzi ölkələrin əhəmiyyətli inkişafı demək olar ki, bir çox böyümə və inkişaf nəzəriyyəçilərini yeni nəzəriyyələr hazırlamağa məcbur etdi. İlk texnoparklar 1950-ci illərdə ABŞ-da elmi parklar kimi yaradılsa da, 1970-ci illərə qədər populyarlıq qazana bilməyib. Beynəlxalq durğunluqla böhranla mübarizə aparan ABŞ və Yaponiya kimi inkişaf etmiş sənaye ölkələri böhranları aradan qaldırmaq üçün texnologiya sərmayəsinə meyl edirlər. Universitet-sənaye əməkdaşlığını təmin etməyə müvəffəq olan ölkələr daha keyfiyyətli, daha ucuz və praktiki məhsullar istehsal etmiş və buna görə də böyük bir irəliləyiş əldə ediblər. ABŞ indi 1980-ci illərdən əvvəlkindən daha çox patent buraxa bilər. ABŞ-ın bu uğurundan sonra Almaniya, Fransa, Kanada, Böyük Britaniya, Koreya və Çin də öz elmi parklarını qurdular.

İsrail bu innovativ obyektlərdən istifadənin və onların həyat keyfiyyətinin artırılmasının ən

yaxşı nümunələrindən biridir. 1950-ci illərdə İsrail XIX əsr Amerika standartlarında yaşayan bir ölkə idi. Lakin Millenium ilə onlar çox yüksək inkişaf etmiş bir ölkə statusu əldə etdilər. Beləliklə, 50 il kimi çox qısa müddətdə dünyanın ən güclü və bacarıqlı ölkələrindən birinə çevrildilər. Hazırda ABŞ-da fəaliyyət göstərən “Silikon” vadisi, qardaş Türkiyənin “Arı Texno” kəndi, Rusiyanın “Skolkova” mərkəzi, İnformasiya Kommunikasiya Texnologiyaları sektoru üzrə xüsusi iqtisadi zona olan Dubay internet şəhəri texnoparklar üzrə bir növ dünya brendinə çevrilib. Eyni zamanda həmin ölkələrinin iqtisadiyyatına olduqca əhəmiyyətli töhfələr verir.

Sənayenin üstün inkişafını təmin etməyi hədəfləyən Azərbaycanda son 8 ildir bu sahənin inkişafı daha yüksək səviyyədə təşviq olunur, eyni zamanda ölkədə müasir dünya trendlərinə uyğun olaraq texnoparkların yaradılmasına güclü dövlət dəstəyi verilir. Dövlət başçısı Nazirlər Kabinetinin 2014-cü ilin birinci yarısının sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunmuş iclasında bununla bağlı fikirlərini ifadə edərək deyib: “Biz investisiyaları xüsusilə sənaye istehsalının artırılmasına yönəldirik, yönəldəcəyik və bu məqsədlə yeni struktur islahatları göz qabağındadır. Texnoparklar yaradılır, dövlət burada da öz üzərinə böyük məsuliyyət götürür, böyük maliyyə töhfəsini verir. Çünki texnoparkların yaradılması, orada təmizlik işlərinin aparılması, infrastrukturun qurulması, yollar, xətlər və sair - bütün bunlar dövlət hesabına olan məsələlərdir”.

Texnoparkların Strukturları. Bu məqalənin əsas mövzusu iqtisadi inkişaf vasitələrinin-texnoparkların təsir edən biləcəyi həyat səviyyəsi və iqtisadi artım amilləridir. Bir sıra alimlər texnoparkların səmərəliliyini aşağıdakı göstəricilərə görə müəyyənləşdirirlər:

– Yeni texnologiyalar hesabına istehsal tempinin artması, yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin hazırlanması;

– Sosial infrastrukturun formalaşdırılması, iş yerlərinin yaradılması hesabına vətəndaşların həyat keyfiyyətinin və rifahının yüksəldilməsi, deməli, ölkənin istehlak potensialını yaradan yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin və texnologiyaların meydana çıxması nəticəsində əməkhaqqının artırılması.

YUNESKO-nun məlumatına görə, dünyada qəbul edilmiş 534 texno- və elm parkı var. Avropada 230, Asiyada 155, Şimali Amerikada 85, Yaxın Şərqdə 37, Afrikada 11 və Okeaniyada 10 (2018 Unesco mənbələrinə əsasən). İndiki texnoparklar və elmi parklar universiteti sənaye ilə birləşdirən bir neçə şöbə və mərkəzdən ibarətdir. Bunlar: İnkubasiya mərkəzi, Pre-inkubator, Texnologiya Transfer Ofisi, Texnologiya Mərkəzidir.

Universitetlərdə tədris edilən biliklər müvafiq qaydada texnoloji innovasiya şəklində universitetin yerləşdiyi şəhərə qaytarıla bilsə, universitetlər şəhərin regional inkişafına və innovasiya qabiliyyətinə əhəmiyyətli dərəcədə töhfə verə bilər. Texnoloji parklar şəhər daxilində biliklərin yaradılması və innovasiyalar üçün məkan yaradır.

Texnologiya parklarına sahib olan Avropa universitetlərində Texnologiya Transfer Ofisi (technology transfer office (TTO)) adlanan birliklər vardır. Həmin TTO sənayenin ehtiyaclarını qəbul edir və akademik həllər tapır. Akademik bilikləri sənayeyə ötürür. TTO Mərkəz inkubatorudur, yeni yaradılan kiçik texnoparkdır. Texnopark fiziki olaraq daha böyükdür və tez-tez icarəçi kimi daha çox qurulmuş müəssisələrə malikdir və startaplara sektorda daha təcrübəli oyunçulara çıxış təklif edir. Texnologiya parkları və inkubatorlar sənayeləri növbəti səviyyəyə keçirmək üçün enerji və çevikliyə malik yeni biznesləri dəstəkləməklə, mövcud bilik və bazarları mənimsəmək və onları genişləndirmək arasında mühüm körpüdür. Pre-Inkubator Mərkəzində iş tələbələr Texnologiya Transfer Ofisinin köməyi ilə öz layihələrini inkişaf etdirə bilərlər. Onlar layihənin planlaşdırılmasını başa vurduqdan sonra öz müəssisələrini qurmaq üçün İnkubasiya Mərkəzinə keçə bilərlər. İnkubasiya Mərkəzi startaplara investorlarla görüş, mentorluq, məlumat ofisləri, akademik dəstək və s. xidmətləri göstərəcək. Texnoparklardan təkcə tələbələr və ya startaplar deyil, həm də sənaye faydalana bilər. Texnologiya Transfer ofisləri yeni yaranan müəssisələrdə Tədqiqat və İnkişaf Departamentinin qurulmasında da məsləhətçi xidməti göstərə bilər.

Texnoparkda Biznesə Başlamağın 10 Səbəbi. Bu gün firmaların rəqabət qabiliyyətinin ən mühüm təyinedicilərindən biri innovasiya etmək bacarığıdır. İnnovasiya qabiliyyəti üzərində təsirli olan ünsürlərdən biri də şirkətin araşdırma və təkmilləşdirmə fəaliyyətini həyata keçirən akademik

qurumlarla eyni coğrafiyada rəqib, əvəzedici və ya tamamlayıcı mallar istehsal etməsidir.

Bu, texnologiya istehsal edən müəssisə və qurumların qruplaşmasını təşviq edən dövlət siyasətinin axtarışına səbəb oldu. Bu axtarışlar nəticəsində hazırlanmış ən mühüm siyasət alətlərindən biri də texnoparklardır. Aşağıdakı 10 əsas səbəb texnoparkların əhəmiyyətini ortaya qoyur.

• Fərdi startaplardan daha aşağı qiymətə keyfiyyətli infrastruktura çıxış, müəssisələrə ofislər, iclas otaqları, yüksək sürətli genişzolaqlı əlaqə, idarəetmə dəstəyi, avtomobil dayanacağı, yemək və içki satış yerləri daxildir;

- Artan biznesləri yerləşdirmək üçün genişlənəcək obyektlər;
- Biznes mentorluğu və kouçinq vasitəsilə park rəhbərliyi tərəfindən dəstək;
- Digər park icarəçilərindən dəstək və onlarla potensial əməkdaşlıq;
- Digər bizneslər, təhsil əlaqələri və hökumət müqavilələri vasitəsilə şəbəkələrə giriş;
- “texnologiyalar parkı” ünvanından yaranmış reputasiya;
- Park rəhbərliyinin təşəbbüsü ilə həyata keçirilən təhsil və təlim proqramlarına çıxış;
- Maliyyələşdirmə ilə bağlı yardım, məsələn, vençur kapitalistləri ilə tanışlıq;
- Daha səmərəli, daha xoşbəxt işçilər;
- Tədqiqat obyektlərinə və universitet şəhərciyinə yaxın olduqda tələbələrə giriş.

Xarici iqtisadiyyatların və orada texnoloji xarici təsirlərin yaranmasında Texnoparkların yaradılması və dəstəklənməsi ideyası böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Hazırda innovasiya iqtisadi artımın və sosial rifahın əsas elementlərindən birinə çevrilmişdir. Eyni zamanda qloballaşma ilə artan beynəlxalq rəqabət yüksək texnologiyalı məhsulların həm istehsalını, həm də istifadəsini artırır. Ölkələr baxımından texnologiya siyasəti kimi milli innovasiya sistemlərinin yaradılması və onların səmərəli fəaliyyəti mühüm yer tutur. Milli innovasiya sisteminin mühüm aktorlarından biri olan texnoparklar texnoloji biliklərin yaradılması və yayılmasında fundamental texnologiya siyasəti alətinə çevrilmişdir.

Texnopark formatının təqdim etdiyi dəstək proqramı firmalara innovasiya resurslarına asanlıqla daxil olmaq və biznesin aparılması xərclərini azaltmaq imkanı verir. İnkubator aşağı qiymətə obyektlər və orta qidmətlər təqdim etməklə, həmçinin bazarın genişlənməsinə kömək etməklə icarəçi firmaların əməliyyat xərclərini azaldır. Bundan əlavə, inkubator icarəçi firmalara tədqiqat və təkmilləşdirmə dəstəyi verir ki, bu da innovasiya qabiliyyətinin artırılması ilə nəticələnir. İndiyə qədər dünyə tərəfindən qəbul edilməli olan minlərlə texnopark və elm parkı var. Ancaq Tibb, Enerji, Mühəndislik, İnşaat və bir çox başqa sektorlar üçün innovativ texnologiyaya artan sərmayələrlə iqtisadi böhranlar və daha ciddi dünya problemləri 1970-ci illərdə olduğu kimi həddindən artıq istehlak etmədən aradan qaldırıla bilər. Hökumətlər təkcə istehsala deyil, həm də istehsal prosesinin özünə, elmə və universitetlərə olan investisiyalarını artırmalıdır. Qloballaşan dünyanın bir hissəsi olan Azərbaycanda da həmçinin bu proseslər öz əksini tapmışdır. Belə ki, Azərbaycan dövləti tərəfindən elm, təhsil və texnologiyanın inkişafına ayrılan investisiyalar daim dövlət nəzarətində saxlanılır. Texnoparklar keyfiyyət və innovasiya mədəniyyətini inkişaf etdirmək, şirkətləri və bazarı məlumatlandırmaq, texnologiya transferi, yeni və davamlı innovasiyaya əsaslanan şirkətlər üçün xidmətlər göstərməklə idarə etdikləri sahədə müəssisə və qurumlarda ixtisaslaşmış peşəkar komanda üçün əlavə dəyər yaradır, şirkətlərin inkişafını fəal şəkildə dəstəkləyir. Ona görə də inkişaf siyasəti alətlərində texnoparkların formalaşması və şirkətlərin dəstəyi iştirak edir.

SUMMARY

Ulvi Guluzade

**TECHNOLOGY PARKS ECONOMIC DEVELOPMENT
AS ONE OF THE MEANS**

The intensive development of the economies of different countries makes it necessary to maintain their competitive advantage at a high level, which is quite difficult without the use of innovations. In many countries, there are special areas (technological parks - TP, scientific parks, etc.) that provide the necessary conditions to interested parties (start-ups, small businesses, private entrepreneurs) for the effective creation of innovative solutions in various sectors of the economy. In this article, the effects of technoparks on economic life are investigated.

Key words: *Technopark, technology parks, economy, technology, development, Technology Transfer Offices (TTO)*

РЕЗЮМЕ

Улви Гулузаде

**ТЕХНОПАРКИ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ
КАК ОДНО ИЗ СРЕДСТВ**

Интенсивное развитие экономик разных стран обуславливает необходимость поддержания их конкурентных преимуществ на высоком уровне, что достаточно сложно без использования инноваций. Во многих странах существуют специальные территории (технопарки - ТП, научные парки и т.п.), обеспечивающие заинтересованным лицам (стартапам, малому бизнесу, частным предпринимателям) необходимые условия для эффективного создания инновационных решений в различных отраслях экономики. Экономика. В данной статье исследуется влияние технопарков на экономическую жизнь.

Ключевые слова: *технопарк, технопарки, экономика, технологии, развитие, офисы трансфера технологий (ТТО).*

SƏMİNƏ RÜSTƏMOVA
samina_rustamova@mail.ru
SƏRİYYƏ QASIMOVA
Naxçıvan Dövlət Universiteti

REGIONLARIN İNNOVATİV İNFRASTRUKTURUNUN İNKİŞAFINDA TEXNOPARKLARIN ROLU

Məqalədə regionlarda texnoloji parkların yaradılmasının bəzi xüsusiyyətlərindən bəhs edilir, o cümlədən universitet texnoparkları, regional sahə texnoparkları, sənaye texnoparkları, şəbəkə texnoparkları, elm şəhərciyinin bazası əsasında yaradılan texnoparklar və kovorkinq mərkəzləri. Təcrübə təhlil edilir və regionlarda texnoparkların inkişaf istiqamətləri əsaslandırılır. İnnovativ infrastrukturun qurulmasında texnoparkların rolu və əhəmiyyəti müəyyənləşdirilir.

Açar sözlər: innovativ infrastruktur, texnopark, kovorkinq mərkəzi, biznes-inkubator, outsorsinq

Regionların əsas strateji məqsədlərindən biri də iqtisadiyyatın uyğun infrastrukturun yaradılmasını tələb edən innovativ inkişafa keçirilməsidir. İnnovativ infrastrukturun formalaşdırılması çərçivəsində elmi-texniki parklar, biznes mərkəzləri, texnopolislər, yüksək texnologiyalar mərkəzləri kimi təşkilatlar öz inkişaf yollarını genişləndirmişlər. Xüsusilə, texnoparkların formalaşdırılması və inkişafı xüsusiyyətlərinə nəzər yetirmək daha məqsədəuyğun olar.

Texnoparklar təhsilin elm və istehsalata inteqrasiyası və milli innovativ sistemlərin əsas infrastruktur elementi sayılır. Texnoparklar elmi-texniki istiqamətli müəssisələrin, elmi tədqiqat və layihələrin gələcək inkişafına təkan verir. Texnoparkların köməyi ilə universitetlərin alimləri və gənc tədqiqatçılarının tədqiqatlarına keyfiyyətə yeni yanaşmalar formalaşır. Texnoparklar regionların əsas problemlərini həll edir: yeni iş yerlərinin açılmasına kömək edir; ənənəvi istehsaldan yeni texnologiyalara keçidi və struktur yenidənqurmanı təmin edir.

Müasir dövrdə aşağıdakı növ texnoparkları göstərmək olar:

- Universitet texnoparkları;
- Regional sahə texnoparkları;
- Sənaye texnoparkları;
- Şəbəkə texnoparkları;
- Elm şəhərciyinin texnoparkları.

Texnoparkların təsnifatı cədvəl 1-də göstərilmişdir.

Texnoparkların ən geniş yayılanı universitet texnoparklarıdır.

Kiçik müəssisələrə universitet çərçivəsindəki texnoparklar müxtəlif xidmətlər spektri təklif edir: müəyyən bir ərazinin icarəsi; telekommunikasiya xidmətləri; texniki layihələrin hazırlanmasına kömək; mütəxəssislərin seçimi və hazırlanması. Bundan əlavə, xüsusi şərtlər altında aparıcı alimlərin məsləhətləri və tövsiyələri, elmi avadanlıqlar, universitetlərin kitabxana fondları təqdim edilir.

Universitetlərin nəzdində yaradılan texnoparklar və ya elmi parklar faktiki olaraq texnoloji biznes-inkubatorların (biznes-inkubator gənc sahibkarların layihələrini inkişafın bütün mərhələlərində, ideyanın hazırlanmasından onun kommersiyalaşdırılmasına qədər dəstəkləyən təşkilatdır) funksiyalarını yerinə yetirirlər.

İstənilən region elm yönümlü istehsalın genişləndirilməsində, ərazinin elmi-texniki potensialının inkişafında, iş yerlərinin sayının artırılmasında, istehsal və sosial infrastrukturun formalaşdırılmasında maraqlıdır. Regionda innovativ infrastrukturun qurulması sahibkarlıq fəaliyyətinin də inkişaf etməsinə təkan verir. Son illərdə əksər ölkələrdə texnoparkların geniş imkanlara sahib olmasını, böyük əhəmiyyətə malik olmasını qəbul edirlər.

Regional sahə texnoparkları əsasən regionun hər hansı iqtisadi sektorunda innovativ proseslərin qurulması və aktiv fəaliyyəti üçün yaradılır. Belə texnoparklar regionların sənaye müəssisələrinin müasir texnologiyalar ilə təchizatını və inkişafını təmin edir. Texnopark elm

**TEXNOPARKLARIN TƏHSİLDƏ VƏ İQTİSADİ İNKİŞAFDA ROLU” MÖVZUSUNDA
BEYNƏLXALQ SİMPOZİUMUN MATERIALLARI**

məqsədli və tədqiqat baxımdan qiymətli prosesləri outsorsinqə (“Autsorsinq” (“outsourcing”) ingilis sözüdür, “outside resource using” (“kənar mənbədən istifadə etmək”) söz birləşməsindən əmələ gəlib, biznes dilində desək, şirkətin qeyri-effektli və ya az effektli fəaliyyət növünün daha üstün keyfiyyət göstəricilərinə malik peşəkar tərəfdaşlarına ötürülməsi deməkdir) göndərir.

Cədvəl 1. Texnoparkların təsnifatı

Texnoparkın növü	Yaradılmasının məqsədi	Yaradılma xüsusiyyətləri
Universitet texnoparkları	Elmi-texniki sahələrin kommersionlaşdırılması, ali məktəblərin reytinginin qaldırılması, istedadlı elmi kadrların daha da inkişaf etdirilməsi, elmi layihələrin qorunub saxlanması	Universitet ərazisində yer ayrılır, yeni binalar tikilir. Bu binalar innovativ layihələri həyata keçirən müəssislərə icarəyə verilir. Müasir elmi-texniki avadanlıqlarla və kitabxana fondu ilə təchiz olunur
Regional sahə texnoparkları	Müasir texnologiyaların regional sənaye müəssisələrinə tətbiqi, ərazinin elmi-texniki potensialının inkişafı, iş yerlərinin sayının artırılması	Rayon və şəhər administrasiyasının, ali məktəblərin, elmi mərkəzlərin, müəssisələrin və digər maraqlanan tərəflərin iştirakı ilə yaradılır. Regionda yerləşən ali məktəblər texnoparkın sifarişi ilə elmi tədqiqatla məşğul olurlar. Texnoparkda yerləşən kiçik müəssisələr innovativ sənayenin inkişafı ilə məşğul olurlar və ya böyük istehsal şirkətlərinin elmi layihələrini outsorsinqə götürürlər.
Sənaye texnoparkları	Yeni istehsalın təşkili, Yeni texnologiyaların inkişafı	Potensial rezidentlərin tələbi ilə yaradılır. Sənaye istehsalının təşkili üçün istehsal müəssisələri tikilir. İnfrastrukturun subyektləri yaradılır: mehmanxanalar, ofis və logistika mərkəzləri və s.
Şəbəkə texnoparkları	Ərazidə sahələrə görə innovasiyanın paylanması, tədqiqatların kommersionlaşdırılması	Texnoparkın obyektləri əvvəlcədən yaradılmış və paylanmış tədqiqat mərkəzlərinin bazası əsasında qurulur
Elm şəhərciyinin bazası əsasında yaradılan texnoparklar	Elm şəhərciklərinin intellektual potensialından istifadə edilməsi, elmi-texniki layihələrin kommersionlaşdırılması	Mühəndis, nəqliyyat və sosial infrastrukturun yaradılması. Texnopark modullarının tikintisi. Yaşayış mikrorayonlarının tikintisi

Sənaye texnoparkları infrastrukturun müxtəlif istehsal obyektlərini özündə cəmləyən sənaye

zonalarını əhatə edir. Texnoparkın təşkilində biznesin qurulması üçün müxtəlif profilli mütəxəssislərin, hüquqşünasların, maliyyə məsələləri ilə məşğul olanların, mühəndislərin və s. məsləhətlərinə də ehtiyac vardır.

Sivilizasiyanın müasir mərhələsində şəbəkə texnoparkları da xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Şəbəkə texnoparklarının strukturu müxtəlif şəhərlərdə işləyən tədqiqatçıları müəyyən bir layihənin qurulmasında məsafədən asılı olmayaraq bir yerdə işləməsinə kömək edir.

İntellektual potensialdan istifadə ideyası, elmi-texniki layihələrin kommersiyalaşdırılması akademik və ya elm şəhərciklərində yerləşən elm və texnologiya parklarının köməyi ilə reallaşdırılır.

Regionlarda kovorkinq mərkəzlərinin yaradılmasında əsas məqsəd ənənəvi texnoparkların xidmətlərini dəyərləndirmək, infrastrukturun və informasiya texnologiyalarının inkişafını dəstəkləməkdir (Kovorkinq fərqli peşəyə sahib olan və fəaliyyət göstərən, amma öz ofisləri olmayan insanlar üçün yaradılan bir iş yeridir). İlk kovorkinq mərkəzi 2005-ci ildə San-Franciskoda açılıb. İT mütəxəssisi Breb Nyuberq iş yerindəki işçilərin ünsiyyətli olmamasından və evdə produktiv iş görə bilmədiyindən kovorkinq açmaq qərarına gəldi. Qoşulmaq istəyən hər kəsə iş masası, pulsuz Wi-Fi, meditasiya etmək üçün otaq, birlikdə nahar və kiçik səyahətlər təklif elədi. Bu ideya o qədər effektiv nəticə göstərdi ki, qısa zaman sonra kovorkinq yerləri artıq bütün dünyada açılmağa başladı).

Kovorkinq mərkəzlərinin əsas funksiyası- tədqiqatçıların global innovasiya bazarına çıxışını təmin etmək və tədqiqatçıların cəmiyyətini dəstəkləməkdir. Kovorkinq mərkəzlərinin fəaliyyəti informasiya mübadiləsi mühitinin yaradılmasına yönəldilmişdir.

Texnoparkların yaradılması məsələlərinin maliyyələşdirilməsi xüsusi diqqət tələb edən sahələrdən biridir. Texnoparklar dövlətin, habelə regional və yerli hakimiyyət orqanlarının, sahibkarların, könüllü iş adamlarının təşəbbüsü ilə təşkil edilə bilər. Ən perspektivli model, məhz kommersiya texnoparklarıdır. Bu texnoparklar güclü struktura malik olmaqla, banklar, investorlar və sənaye müəssisələri ilə münasibətləri birbaşa tənzimləyə bilər, rezidentləri layihələrə cəlb edir, müstəqil olaraq özlərinin iş istiqamətini seçirlər.

Regionların iqtisadiyyatının müasir inkişaf mərhələsi texnoparklar şəbəkəsinin genişləndirilməsi ilə bağlıdır. İnnovativ infrastrukturun qurulması üçün bütün növ texnoparkları, eləcə də kovorkinq mərkəzlərini inkişaf etdirmək lazımdır. Eyni zamanda universitet texnoparkları daha çox hüquqa malik olmalı, yalnız ali məktəblərin mütəxəssisləri ilə məhdudlaşmamalı, həmçinin rezidentlərin siyahısını genişləndirmək imkanına malik olmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Etzkowitz H. Thetriples helix of university-industry-government implications for policy and evaluation. Working paper 2002-11. Stockholm, 2002.
2. Etzkowitz H., Networks of innovation: Science, technology, and development in the triple helix era. International Journal of Technology Management And Sustainable Development. 2002, 7-20.
3. Fan, Q., K.Li, D.Z.Zeng, Y.Dong, R.Peng. "Innovationfor Development and the Role of Government: A Perspective from the East Asia and Pacific Region", Washington: The World Bank, (Aktaran: Ünlükaplan İLKER, "Avrupa Birliğı Üyesi Ülkelerde İktisadi Kalkınma, Rekabetçilik, ve İnovasyon İlişkilerinin Kanonik Korelasyon Analizi ile Belirlenmesi, Maliye Dergisi, Sayı. 157, 2009.
4. URL: http://technoparki.narod.ru/tpark/tpark_russia/tparks_russia_mgu.htm.
5. URL: <http://www.regnum.ru/news/512676.html>.

SUMMARY

Samina Rustamova, Sariya Gasimova

**THE ROLE OF TECHNOLOGICAL PARKS IN THE DEVELOPMENT
OF REGIONS’ INNOVATIVE INFRASTRUCTURE**

The article deals with some features of technological parks establishment in regions including university technological parks, regional branch technological parks, industrial technological parks, network technological parks, technological parks based on the science cities and the coworking centers. The experience is analyzed and the lines of technological parks development in regions are grounded.

Key words: *innovation infrastructure, technological park, coworking centers, business incubator, outsourcing*

РЕЗЮМЕ

Самина Рустамова, Сария Гасимова

**РОЛЬ ТЕХНОПАРКОВ В РАЗВИТИИ ИННОВАЦИОННОЙ
ИНФРАСТРУКТУРЫ РЕГИОНОВ**

Рассматриваются особенности создания технопарков в регионах, в том числе университетских технопарков, региональных отраслевых технопарков, технопарков индустриального типа, сетевых технопарков, технопарков на базе наукоградов, а также коворкинг-центров. Анализируется опыт и обосновываются направления развития технопарков в регионах.

Ключевые слова: *инновационная инфраструктура, технопарк, коворкинг-центр, бизнес инкубатор, аутсорсинг*

İLHAM SÜLEYMANOV
Naxçıvan Dövlət Universiteti
ilham_suleymanov85@mail.ru
HƏSƏN NƏCƏFOV
"Naxçıvan" Universiteti
hasan_nacafov@mail.ru

QLOBALLAŞMA ŞƏRAİTİNDƏ İNNOVASİYALI İNKİŞAFDA TEXNOPARKLAR

İnkişaf etmiş dünyamızda yeni texnologiyalara üstünlük verildiyinin artıq əsas məsələ olduğunu görürük. Müasir dövrdə yeni texnologiyaların inkişafı elə bir yüksəlişə gətirib çıxarıb ki, burada qabaqcıl texnologiyaların önəminin əvəzsiz olduğu artıq bizə məlumdur. Qloballaşan dünyada ölkələrin iqtisadi artımını müəyyənləşdirən və formalaşdıran ən əhəmiyyətli amil yüksək texnologiyanın inkişafı və elm tutumlu sahələrdə irəliləyişlərin əldə edilməsidir. İnformasiya cəmiyyətinə keçid prosesində texnologiya sahəsindəki dəyişikliklər sürətlə baş verir. Texnoparklar yerləşdiyi regionların iqtisadi inkişafı prioritetlərindən, əsas vəzifə və məqsədlərindən asılı olaraq bir sıra formalar-elmi park, innovasiya mərkəzi, kommersiya parkı, texnoloji parklar kimi fəaliyyət göstərir. Mahiyyət etibarilə eyni olsa da, müxtəlif ölkələrdə texnoparkların strukturunda fərqli məqamlar mövcuddur. Ona görə də, texnoparkın ümumi bir tərifini vermək o qədər də asan deyil. Texnopark adı hər ölkədə fərqli şəkildə istifadə edilir. Texnoparka verilən adlar ölkəyə, hətta mövcud olduğu regiona, eləcə də maraq sahəsinə görə müxtəliflik göstərir. Dünyanın sənayeləşmiş ölkələri isə, texnoparkları texnoloji və iqtisadi inkişafın ən əhəmiyyətli vasitəsi olaraq qəbul edirlər. ABŞ, İngiltərə, Fransa, Yaponiya, Çin, Koreya, Hindistan, İsrail, Finlandiya kimi bir çox ölkələr istehsal və xidmət sektorunda yaradılan əlavə dəyərin əhəmiyyətli hissəsini texnoparkların təcəhliyində həyata keçirilən tədqiqat və inkişafa əsaslanmış fəaliyyətlərinə borcludur. Məqalədə texnoparklar haqqında məlumat verilmiş, dünya ölkələrində texnoparkların yaradılmasından və texnoparkların əhəmiyyətindən bəhs edilmişdir.

Açar sözlər: *elm, texnologiya, informasiya texnologiyaları, texnopark.*

Elm və texnologiya parklarının qarşılığı kimi qiymətləndirilən "texnopark" anlayışı ilk dəfə 1950-ci illərdə ABŞ-da ortaya atılmış və dünyanın ilk texnoparkı da məhz ABŞ-da qurulmuşdur. Zaman keçdikcə bu anlayış Qərbi Avropa və Yaponiyada da maraq doğurmuşdur. İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı illərdə İEÖ texnologiya siyasətlərinə daha çox əhəmiyyət verməyə başladılar. Mahiyyət etibarilə eyni olsa da, müxtəlif ölkələrdə texnoparkların strukturunda fərqli məqamlar mövcuddur. Ona görə də, texnoparkın ümumi bir tərifini vermək o qədər də asan deyil. Texnopark adı hər ölkədə fərqli şəkildə istifadə edilir. Texnoparka verilən adlar ölkəyə, hətta mövcud olduğu regiona, eləcə də maraq sahəsinə görə (məsələn, kənd təsərrüfatı sahəsində fəaliyyət göstərən texnoparklar "aqropark" adlandırılır) müxtəliflik göstərir. Yaponiyada texnopolis, ABŞ-da tədqiqat parkı, İngiltərədə elm parkı, Türkiyədə "texnopark" və "texnokent", ölkəmizdə isə, "Texnopark" və "Texnologiyalar Parkı" adları daha çox istifadə edilir (1).

74 ölkədən 400 texnoparkı birlikdə dəyərləndirən, dünyanın ən çox texnopark üzvü olan təşkilatı İASP, texnopark anlayışını izah edərkən, "elm parkı" terminini digərlərindən üstün tutmuşdur. ABŞ texnoparklarının ən çox əhəmiyyət verdiyi digər sahə isə müdafiə sənayesi sahəsidir. ABŞ hökuməti tədqiqat və inkişaf xərclərinin böyük qismini bu istiqamətə ayırır. Təsədüfi deyildir ki, buradakı texnoparklarda ortaya çıxan yeni silah-sursat növləri ABŞ-ın müttəfiq olduğu ölkələrə satılır. ABŞ texnoparklarının universitet-sənaye əməkdaşlığının səmərəliliyi əsasında texnologiya istehsalında əldə etdiyi nailiyyətlər, 1970-ci illərdə, digər İEÖ-də də texnoparkların qurulması və inkişafını aktuallaşdırmışdır. 1970-ci illərin sonlarında dünyada cəmi 25 texnopark olduğu halda, qısa müddətdə onların sayı xeyli artmışdır. 1970-ci illərin sonlarından başlayaraq, 1980-ci illəri də əhatə

edən dövrdə, əksəriyyəti ABŞ-da olmaqla, dünyada xeyli sayda yeni texnoparklar qurulmuşdur.

Texnologiya parklarının inkişaf etdiyi digər bir ölkə isə İngiltərədir. Burada, Silikon Vadisində əldə edilən uğurlardan sonra, bölgələrin xüsusiyyətlərini də nəzərə alaraq, müxtəlif parklar qurulmuşdur. İngiltərədə bilinən ilk texnopark nümunələri 1972-ci ildə qurulan "Kembriç" və "Edinburqda Heriot-Wat" elm parkı adlandırılan texnologiya mərkəzləridir (2). İngiltərədəki texnoparklar daha çox elm əsaslı olmaqla, universitet və ya tədqiqat institutuna aid texnologiya mərkəzləri ilə əlaqəli şəkildə qurulmuşdur. Bu parklarda, startapların inkişafı dəstəklənir. Ümumiyyətlə, burada elm parklarının sahibləri universitetlər, bələdiyyələr və ya özəl firmalardır.

Lakin 1982-ci ildə pilot bölgə olaraq seçilən Bradforddakı texnoparkın nailiyyətləri İngiltərədə elm parklarının inkişafı üçün dönüş nöqtəsi olmuşdur. Bradford-da qazılan uğurlardan sonra "Leeds", "Plymouth", "Hull", "Durham" və "Bolton" mərkəzləri də qurulmuşdur. 1980-ci illərin sonu 1990-cı illərin birinci yarısında Avropada texnoparkların inkişafı sahəsində müşahidə olunan böyük dəyişikliklər nəticəsində OECD, ilk olaraq 1983-cü ilin oktyabrında, bu tip mərkəzlərdən gözlənilən xidmətləri, eləcə də sənayenin inkişafına verdiyi əlavə dəyəri tədqiq etmək üçün işçi qrupu yaratmışdır. Federativ Almaniyada texnologiya əsaslı yeni firmaların qurulması və inkişafı üçün lazım olan dəstəyin təmin edilməsi ilə bağlı sistemli tədbirlərin həyata keçirilməsi problemi, 1978-1981-ci illərdə, Berlin Texniki Universiteti tərəfindən gündəmə gətirilmişdir. 1985-ci ildə Federativ Almaniyanın ilk texnologiya parkının meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur. Əvvəlcə, 14 firma ilə işə başlayan mərkəz inkişaf edərək 1990-cı ildə 28 firma ilə fəaliyyət göstərən bir texnopark halına gəlmişdir. Başlanğıcda 27 nəfər olan işçi sayı isə, həmin dövr ərzində 200-ü keçmişdir (3).

Almaniyanın texnopark siyasətində başqa bir əhəmiyyətli məqam isə, 1988-ci ildə Federativ Almaniya Texnologiya və Sahibkarlığın İnkişafı Mərkəzləri Birliyinin qurulmasıdır. Federativ və Demokratik Almaniyanın birləşməsindən sonra da, texnoparkların qurulması davam etmiş və 1990-cı ildə "Dortmund" Texnoparkının köməyi ilə "Dresden" Texnologiya Parkı açılmışdır. Cənubi Koreyanın texnopark təcrübəsi Avropa və ABŞ-la müqayisədə yenidir. Cənubi Koreyanın texnopark quruluş stukturunun ən əhəmiyyətli məqamlarından biri Regional İnnovasiya Sistemidir (Regional Innovation System-RIS). Cənubi Koreyada texnoparklar, ixracatı təşviq məqsədi ilə, 70-ci illərin sonlarından etibarən qurulmağa başlamışdır. Əsas məqsəd ixrac yönümlü rəqabətqabiliyyətli məhsulların istehsalına nail olmaq idi. Cənubi Koreyada fəaliyyət göstərən texnoparkları tədqiq edərkən, bu texnoparkların dövlətin həyata keçirdiyi iqtisadi siyasətin bir parçası olduğunu görürük.

BMT-nin Elm və Texnologiyaları İnkişafətdirmə Fonduna aid mənbələrdə elm parkları və texnologiya parkları aşağıdakı kimi xarakterizə edilir: "Ümumiyyətlə, elm parkları dəqiq elmlər sahəsində geniş tədqiqat imkanları olan, universitetlərlə yaxın əlaqədə fəaliyyət göstərən, elmi tədqiqatlara üstünlük verilən mərkəzlərdir. Texnologiya parkları isə, universitetlər ilə əlaqəli qurumlar olmaqla yanaşı, beynəlxalq rəqabəti artırmağa istiqamətlənmiş, daha keyfiyyətli, həmçinin istehsal xərclərini azaltmağa hesablanmış fəaliyyətləri özündə əks etdirən təşkilatlardır (4). 1970-ci illərdən sonra bir çox ölkə öz inkişafını sürətləndirmək məqsədi ilə inkişaf strategiyalarının bir parçası olan texnoparkları qurmağa başladılar.

ƏDƏBİYYAT

1. Robert D. Hisrich, Micael P. Peters, Entrepreneurship, İrnwin Mc Graw Hill, 1973
2. Sanem Yalçıntaş Gülbaş, "İnovasyon: Texnopark Modeli", ANKEM Dergisi, ANKEM Antibiyotik ve Kemoterapi Kongresi-Ankara, 18-22 Mayıs 2011
3. Scott Wallsten. Do Science Parks Generate Regional Economic Growth An Empirical Analysis of their Effects on Job Growth and Venture Capital, 2004
4. Robert, A.Baron, Cognitive Mechanisms in Entrepreneurship: Why and When Entrepreneurs Think Differently Than Other People, Journal of Business Venturing, Vol. 3, 1998

SUMMARY

**İlham Suleymanov
Hasan Najafov**

**TECHNOPARKS IN INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE
CONDITIONS OF GLOBALIZATION**

In our developed world, we see that giving priority to new technologies is already the main issue. In modern times, the development of new technologies has led to such a rise that the importance of advanced technologies is already known to us. The most important factor determining and shaping the economic growth of countries in the globalized world is the development of high technology and progress in science-intensive fields. In the process of transition to the information society, changes in the field of technology are taking place rapidly. Technoparks operate in a number of forms - science park, innovation center, commercial park, technological parks, depending on the economic development priorities, main tasks and goals of the regions where they are located. Although essentially the same, there are different points in the structure of technology parks in different countries. Therefore, it is not so easy to give a general definition of the technopark. The name Technopark is used differently in each country. The names given to technoparks vary depending on the country, even the region where they exist, as well as the area of interest. The industrialized countries of the world consider technological parks as the most important means of technological and economic development. Many countries such as the USA, England, France, Japan, China, Korea, India, Israel, Finland owe a significant part of the added value created in the production and service sector to research and development activities conducted under the control of technological parks.

Key words: *Science, technology, information technologies, technopark*

РЕЗЮМЕ

**Ильхам Сулейманов
Хасан Наджафов**

**ТЕХНОПАРКИ В ИННОВАЦИОННОМ РАЗВИТИИ В УСЛОВИЯХ
ГЛОБАЛИЗАЦИИ**

В нашем развитом мире мы видим, что предпочтение новым технологиям уже является серьезной проблемой. В наше время развитие новых технологий привело к такому подъему, что важность передовых технологий нам уже известна. Важнейшим фактором, определяющим и формирующим экономический рост стран глобализованного мира, является развитие высоких технологий и прогресс в наукоемких областях. В процессе перехода к информационному обществу стремительно происходят изменения в сфере технологий. Технопарки функционируют в нескольких формах - технопарк, инновационный центр, коммерческий парк, технопарки, в зависимости от приоритетов экономического развития, основных задач и целей регионов, в которых они расположены. Хотя по сути это одно и то же, в структуре технопарков в разных странах есть разные моменты. Поэтому дать общее определение технопарка не так-то просто. Название Технопарк используется по-разному в каждой стране. Названия технопарков различаются в зависимости от страны, даже региона, где они существуют, а также сферы интересов. Промышленно развитые страны мира рассматривают технопарки как важнейшее средство технологического и экономического развития. Многие страны, такие как США, Англия, Франция, Япония, Китай, Корея, Индия, Израиль, Финляндия, значительной частью добавленной стоимости, созданной в сфере производства и услуг, обязаны исследованиям и разработкам, проводимым под контролем технопарков.

Ключевые слова: *Наука, технологии, информационные технологии, технопарк*

MƏDİNƏ ALLAHVERDİYEVƏ
Naxçıvan Dövlət Universiteti
mdinallahverdiyeva46@gmail.com

SOSIAL-İQTİSADİ İNKİŞAFDA TEXNOPARKLARIN ROLU

Sənayeləşmə, bu aparıcı sənayenin iqtisadiyyatda xüsusi çəkisini artırmaqla yeni mərhələyə sürətli sosial-iqtisadi keçid prosesidir. Bu proses sənayedə, xüsusən metallurjiya, maşınqayırma, cihazqayırma və energetikada yeni texnologiyaların inkişafı ilə bağlıdır. Sənayeləşmə prosesi investisiyaları və iqtisadi inkişafı təşviq edir və cəmiyyətin dünyaya baxışını dəyişir. Qeyd edildiyi kimi, texnoparkların fəaliyyətinin bir çox aspektləri birbaşa və ya dolayısı ilə elmi tədqiqat fəaliyyətinə aid edilir. Digər tərəfdən, texnoparkların fəaliyyətinə innovativ yanaşma çox vacibdir. Beləliklə, tətbiqi vacib olan bir kompleks elmi tədqiqat işi tələb edir. Bunu meydana gələcək texnopark ekosistemlərində tapmaq olar. Biz dünya təcrübəsində də, Azərbaycanın təcrübəsində də bunun şahidi oluruq.

Açar sözlər: *Texnoparklar, sənaye məhəlləsi, sosial-iqtisadi, innovasiya, elmi-texniki tərəqqi*

Müasir dünya iqtisadiyyatında texnoparklar elmi-texniki tərəqqinin lokomotivi hesab olunurlar. Texnoparklar dedikdə, elmi-istehsal ərazi kompleksi başa düşülür ki, bunun da başlıca vəzifəsi kiçik və orta elmtutumlu innovasiya müştəri formalarının inkişafı üçün maksimum əlverişli mühitin formalaşmasından ibarətdir. Başqa sözlə, texnopark - əsas məqsədi şirkətləri və insanları motivasiya edərək innovasiya texnologiyalarının yaradılması olan, bu və digərlərinə bu innovasiyaları uğurlu məhsullarda reallaşdırmağa kömək edən kompleks infrastruktur obyektləridir. Texnoparkların yarım əsrdən çox mövcud olmasına baxmayaraq hal-hazırda onların ümumi qəbul edilmiş tərfi və ya dayanıqlı təsnifatı verilməmişdir. 2002-ci ilin əvvəllərində Beynəlxalq Texnoloji Parklar assosiasiyası (IASP International Board, 6 February 2002) aşağıdakı tərfi təklif etmişdir: “Texnoloji park – məqsədi innovasiya mədəniyyətinin, eləcə də innovasiya biznesinin və elmi təşkilatların iştirakının inkişaf etdirilməsi vasitəsilə yerli birliklərin rifahının yüksəldilməsi olmaqla mütəxəssislər tərəfindən idarə olunan təşkilatdır. Bu məqsədlərə nail olmaq üçün texnopark universitetlər, elmi-texniki institut, şirkət və bazarlar arasında elm və texnologiya axınlarını stimullaşdırır və idarə edir. O, inkubasiya proseslərinin və mövcud şirkətlərdən yeni şirkətlərin ayrılması vasitəsilə innovasiya şirkətlərinin artımını və təşkilini sadələşdirir. Texnopark yüksək keyiyyətli sahələrlə yanaşı digər xidmətləri təmin edir.”

Texnoparkın bu formada geniş tərifində məqsəd dünyada mövcud olan bütün modelləri əhatə etməkdir. Beləliklə, tədqiqatçı üçün “texnoloji park”ın bu tərfi standart olmaqla tələblərin minimal məcmusunu verir.

Beynəlxalq Texnoloji Parklar assosiasiyası “Texnoloji park”, “Texnopol”, “Texnoloji areal”, “Tədqiqat parkı” və 8 “Elmi park” kimi anlayışların ekvivalentliyini qeyd edir. İngiltərədə “Elmi park”, ABŞ-da “Tədqiqat parkı”, Rusiya və Azərbaycanda “Texnopark”

terminləri işlədilir Texnopark –hər zaman gələcəyə əmanətdir. O, sabah sahibinə gəlir gətirəcək, büdcəyə vergi ödəyəcək hər hansı firmaların varlığını nəzərdə tutmur. Bu, yalnız zamanla əldə edilə biləcək vaxtı uzadılmış vasitə qoyuluşudur. Dünyanın 10 ən böyük texnopolis və texnoparkı aşağıda göstərilmişdir.

İqtisadçılar və sosioloqlar müasir ETİ-ni bir-biri ilə sıx bağlı olan 4 tərkib hissəyə bölürlər:

1. Elm;
2. Texnika və texnologiya;
3. İstehsal;
4. İdarəetmə.

ETİ dövründə elm mürəkkəb biliklər kompleksinə çevrilmişdir. Elmin istehsalla sıx əlaqəsi elmtutumlu sahələrin yaranmasına səbəb olmuşdur. Bu sahələr, əsasən, inkişaf etmiş ölkələrdə geniş yayılmışdır. Dünyada elmi-tədqiqat və təcrübə-konstruktor işlərinə (ETTKİ və ya Research and Development - R&D) qoyulan investisiyaların həcminə görə ABŞ, Yaponiya, Qərbi Avropa (xüsusilə Almaniya), İsrail, Çin və Hindistan fərqlənir.

Yeni texnika və texnologiyanın tətbiqi əmək məhsuldarlığının artırılmasına, təbii ehtiyatlardan qənaətlə istifadə etməyə imkan verir. Yeni texnologiyaların tətbiqinə görə ABŞ, Yaponiya və Almaniya xüsusilə seçilir. Müasir texnika və texnologiyanın inkişafında təkamül və inqilab yolu ayrılır. Təkamül yolu ilə texnika və texnologiya tədricən, inqilab yolu ilə isə sıçrayışla inkişaf edir, yenilənir. İnqilab yolu ilə inkişaf öz təzahürünü elektron sənayesinin inkişafında tapmışdır.

Müasir dünya ilk növbədə yeni trendlərlə səciyyələnir. ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa, Yaponiya, Çin, Cənubi Koreya kimi dövlətlərin təcrübəsi göstərir ki, həmin ölkələrin yüksək texnoloji inkişaf səviyyəsinə çatmasında xüsusi sənaye zonalarının, texnoparkların yaradılması mühüm rol oynayır. Hazırda ABŞ-da fəaliyyət göstərən “Silikon” vadisi, qardaş Türkiyənin “Arı Texno” kəndi, Rusiyanın “Skolkova” mərkəzi, İKT sektoru üzrə xüsusi iqtisadi zona olan Dubay internet şəhəri texnoparklar üzrə bir növ dünya brendinə çevrilib və öz ölkələrinin iqtisadiyyatına sanballı töhfələr verir.

Dinamik sosial-iqtisadi inkişafı ilə dünyanın qabaqcıl ölkələri sırasında yer tutmağı hədəfləyən Azərbaycan da məhz bu yolu tutur. Ölkəmizdə sənaye məhəllələri və parklarının yaradılması son illər ərzində həyata keçirilən iqtisadi islahatların və davamlı inkişaf strategiyasının bir hissəsi olmaqla, sürətli sənayeləşmə siyasətinin və innovativ istehsalın inkişaf etdirilməsi yönündə mühüm addımlar hesab edilir. Yaradılan bu ərazilər ixrac potensialının genişləndirilməsi, iqtisadiyyatın şaxəli inkişafı, qeyri-neft sektorunun daha da canlandırılması, sosial-iqtisadi inkişafın təmin olunması və sahibkarlığın genişləndirilməsinə əlavə stimül verməkdədir.

Hazırda ölkəmizdə ümumilikdə 15 sənaye parkı və məhəllələri fəaliyyət göstərir. Bu ərazilər yerləşdikləri regionun xammal bazası, işçi qüvvəsi, daxili potensialı, sosial-iqtisadi inkişaf xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq fərqli istiqamətlər üzrə ixtisaslaşmışlar. Yerinə yetirilən layihələr həm də maraqlı və müştərək qrupların davamlı olaraq sənaye bölgələrinə səfər etmələrinə və yeni ideyaların həyata keçirilməsinə şərait yaratmaqdadır.

Məlum olduğu kimi, ölkəmizdə aparılan sosial-iqtisadi siyasət həm də regional xarakter daşıyır və bu istiqamətdə regionlara xüsusi diqqət ayrılır, onların inkişafı ilə əlaqədar xeyli sayda Dövlət proqramları qəbul edilir, müvafiq layihələr həyata keçirilir. Muxtar respublikada da aparılan iqtisadi islahatlar ölkəmizdə həyata keçirilən sosial-iqtisadi inkişaf strategiyasına uyğun davam etdirilir. Muxtar respublikada sənayenin inkişaf etdirilməsi, kiçik və orta sahibkarlığın canlandırılması, xidmət müəssisələrinin təşkili, xarici və daxili infrastrukturun qurulması istiqamətində Şərur rayonunda sənaye məhəlləsinin yaradılmasını xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır. Hazırda Şərurda sənaye məhəlləsinin yaradılması qloballaşan dünyada keyfiyyətli və innovativ sənaye mallarına olan tələbatın ödənilməsi, yeni investisiyaların cəlb olunması, kadr hazırlığının müasir tələblərə uyğunlaşdırılması baxımından əhəmiyyətlidir. Sənaye məhəlləsinin ərazisində 24 istehsal sexi, 6 inzibati və 5 texniki otaqdan ibarət bina və 3 istehsal korpusu inşa olunub. Sənaye məhəlləsinin idarəedici təşkilatına aid otaqların və kiçik ölçülü istehsal və xidmət bloklarının yerləşdiyi inzibati bina 895 kvadratmetr ərazini əhatə edir. İstehsal bloklarının ümumi sahəsi isə 1300 kvadratmetrdir.

İlkin olaraq 2 şirniyyat, 1 balın qablaşdırılması və 1 trikotaj malları istehsalı sahələri üzrə mikro və kiçik sahibkarlıq subyektləri tərəfindən müraciət daxil olub. Gələcəkdə bu sahələrin reallaşdırılması və fəaliyyətə başlaması istiqamətində, eyni zamanda inzibati binanın istehsal bloklarında corab və digər istehsal sahələri kimi müvafiq sahibkarlıq fəaliyyətinin təmin edilməsi istiqamətində işlər aparılır.

On iki bloktan ibarət birinci istehsal korpusunda ayaqqabı, Avropa qapıları, bərk və yumşaq mebel olmaqla, 2 mebel müəssisəsi fəaliyyət göstərir. Hər biri ayrı-ayrı sahibkara məxsus bu müəssisələrdə Türkiyə mənşəli avadanlıqlardan istifadə olunur. Korpusun digər 6 blokunda isə rayonun mövcud imkanlarına uyğun olaraq yerli resurslardan istifadə olunmaqla müvafiq sahələr üzrə sahibkarların cəlb edilməsi üzrə araşdırmalar aparılır. Hazırda daxil olmuş müraciətə əsasən meyvə-tərəvəz məhsullarının emalı sahəsinin qurulması istiqamətində sahibkarla birgə iş aparılır. 2 hissədən ibarət ikinci korpusda məktəbli ləvazimatları, kağız kisə və karton tara müəssisələri fəaliyyət göstərəcəkdir.

Həmçinin Naxçıvan Dövlət Universitetində Texnologiyalar Parkı yaradılmışdır. Qurulacaq texnoparkda energetika, gülkarlıq, tingçilik, kənd təsərrüfatı və aqronomluq, coğrafiya, üzümçülük, meliorasiya, arıçılıq sahələri, tədris otaqları və sərqi biopark, texnopark binaları, eləcə də Nəbatət bağı fəaliyyət göstərəcəkdir.

Sənaye məhəllələri və parkları davamlı inkişaf sahəsində iqtisadi artımın təmin olunması, sosial bərabərlik və ətraf mühitin qorunmasına nail olunmaqda ən təsirli vasitələr hesab edilir. Belə ərazilər sənayenin inkişafını təşviq etməklə yanaşı, müasir texnologiyaların cəlb olunması ilə innovativ imkanların genişləndirilməsi və yenilikçi konsepsiyaların tətbiqinə şərait yaradır.

Texnologiya parkları müasir iqtisadiyyatın mühüm elementi kimi elmi texnoloji və sənayenin işə davamlı inkişafını təmin iqtisadi mühit yaratmaq üçün imkan verir.

Texnopark strukturlarının yaranması müasir qloballaşan dünyada, iqtisadiyyatın inkişafının hazırkı mərhələsində elm və biznesin qarşılıqlı fəaliyyətinin obyektiv qanunauyğunluğudur. Biznes inkubatorların, texnoparkların, texnopolislərin və s. daxil olduğu bu strukturlar elmi işlərin, biznes planların sürətlə və birbaşa tətbiq edilməsi məqsədilə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə yenicə məşğul olanlara, alimlərə, mühəndislərə və s. xidmət göstərmək vəzifəsini yerinə yetirir.

Texnoparklar müasir iqtisadiyyatın elmi- texniki və sənaye sahibkarlığının dayanıqlı inkişafını təmin edən iqtisadi mühiti formalaşdırmağa imkan verən mühüm elementidir. İlk növbədə texnoparklar sərbəst iqtisadi zonanın elə xüsusi növüdür ki, onun ərazisində elmtutumlu məhsulun işlənilməsi güclü inkişaf edir, yeni kadrlar və texnik-tətbiqi zonalar formalaşır, digər tərəfdən, texnopark dünya iqtisadiyyatında baş verən əsas proseslərə cavab verir. Elm kiçik biznesin inkişafına stimül verir, bu da texnoparklar haqqında kiçik sahibkarlığa dəstək forması kimi danışmaq olar, onun inkişafı ictimai istehsalın keyfiyyətə yeni pilləsinə çıxmağa imkan verir.

Məhz texnoparklarda fundamental və tətbiqi tədqiqatların aparılması üçün elm maliyyə və digər əlavə imkanları almaqla dövlətdən müstəqillik almış olur. Bununla əlaqədar texnoparklar elmin ən cazibədar dəstək formasıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Tağıyev A. H., Səmədzadə Z. İnnovasiya: 1 saylı broşura Bakı: Təknur, 2016
2. Tağıyev A.H., Səmədzadə Z. İnnovasiya: 4 saylı broşura Bakı: Təknur, 2017
3. Abbasov S.H. Texnologiyalar və yeniliklərin idarə edilməsi. 2013
4. Abdullayev İ. S., Nağıyev Ə. H. İstehsalın təşkili. Bakı: 2011
5. Azərbaycan sənayesi: statistik göstəriciləri DSK. B.: 2017
6. İbrahimov İ.H., Kərimov K.S. Sənayedə investisiya və innovasiya fəaliyyəti. Bakı: 2017.

SUMMARY

Medina Allahverdiyeva

THE ROLE OF TECHNOLOGY PARKS IN SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

Industrialization is a process of rapid socio-economic transition to a new stage by increasing the specific weight of this leading industry in the economy. This process is related to the development of new technologies in industry, particularly in metallurgy, machine building, instrumentation, and energy. The industrialization process promotes investments and economic development and changes society's outlook on the world. As noted, many aspects of the operation of technoparks are directly or indirectly referred to scientific research activities. On the other hand, innovative approach to the operation of technoparks is very important. Hence, it requires a complex of scientific research work that is essential to apply. This can be found in technopark ecosystems to be formed. We are witness to this in the world experience, as well as in the experience of Azerbaijan.

Key words: Technoparks, industrial district, socio-economic, innovation, scientific-technical

РЕЗЮМЕ

Медина Аллахвердиева

РОЛЬ ТЕХНОПАРКОВ В СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ

Индустриализация - это процесс быстрого социально-экономического перехода к новому этапу за счет увеличения удельного веса этой ведущей отрасли в экономике. Этот процесс связан с развитием новых технологий в промышленности, особенно в металлургии, машиностроении, приборостроении и энергетике. Процесс индустриализации способствует инвестициям и экономическому развитию и изменяет мировоззрение общества. Как уже отмечалось, многие аспекты эксплуатации технопарков прямо или косвенно относятся к научно-исследовательской деятельности. С другой стороны, очень важен инновационный подход к эксплуатации технопарков. Следовательно, для этого требуется комплекс научно-исследовательских работ. Это можно найти в технопарковых экосистемах, которые должны быть сформированы. Мы являемся свидетелями этого в мировом опыте, а также в опыте Азербайджана.

Ключевые слова: Технопарки, промышленный район, социально-экономический, инновационный, научно-технический.

SƏTTAR ZAMANOV
Naxçıvan Dövlət Universiteti
settar.zamanov@mail.ru

İDARƏÇİLİKDƏ İNNOVATİV METODLARDAN İSTİFADƏ

İdarəçilikdə dünya təcrübəsindən istifadə imkanları dövlət idarəçiliyinin və metodoloji təməlinin kompleks xüsusiyyəti onun siyasi-hüquqi, siyasi -sosial və sosial -iqtisadi reallığının tədqiq edilməsinin obyektiv və subyektiv olmasını, bununla yanaşı bu sistemdə sosial-siyasi, nəzəri-təcrübi və ümumi-elmi metodlardan ibarət kompleksdən faydalanmanı zəruri edir. Ölkəmiz 18 Oktyabr 1991-ci il tarixində öz müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra dövlət idarəetməsində, dövlət kadr siyasətində, ölkə iqtisadiyyatında əsaslı islahatlar aparılıb. Beynəlxalq təcrübədə dövlət qulluğu sahəsində həyata keçirilən əsas islahatların mərkəzi xəttini insan resurslarının idarəedilməsi siyasəti tutur. Azərbaycan Respublikası postsovet ölkəsi olduğu üçün dövlət idarəetməsində inzibati idarəetmə izləri yaxın illərə kimi qalmaqda idi. Azərbaycan Respublikası hüquqi və demokratik dövlətdir. Demokratik dövlət idarəetməsi ictimai inama, xalq hakimiyyətinə əsaslanan idarəçilik formasıdır. Buna görə də xalqın və vətəndaşın mövqeyi, fikri dövlət menecerlərinin də peşəkar fəaliyyətində daim önəmlidir. Dövlət orqanlarına dövlət qulluqçuları seçilərkən və qulluq mövqeyində yüksələrkən, onlara qoyulan peşəkar tələblər müəyyənləşdirilərkən bu prioritet istiqamət kimi qəbul edilməlidir. Dövlət idarəetməsində kadr siyasətini tərtib edərkən və həyata keçirərkən nəzərə alınmalı digər nüanslar ölkənin sosial-siyasi vəziyyəti, demoqrafik göstəriciləri, tarixi inkişaf yolu, makroiqtisadi göstəricilər, onun coğrafi-siyasi mövqeyi, əmək bazarındakı kəmiyyət-keyfiyyət dəyişiklikləri, qabaqcıl təcrübələr və müasir yanaşmalardır.

***Açar sözlər:** dövlət strukturlarında menecment, insan resursları, dövlət qulluqçuları, peşəkar kadr, dövlət qulluğu*

Giriş

Azərbaycanda da idarəetmə metodunun əsas hədəfi idarəetmə prosesinin doğru və effektiv formada təşkil edilməsinə imkan yaratmaq, habelə dövlətin qarşına qoyduğu məqsədlərə tam olaraq çatmaq məqsədilə innovativ texnikalardan, əmək ilə istehsal prosesinin təşkil edilməsinin mütərəqqi növlərindən effektiv istifadə olunmasından yaranır. Bundan başqa, ölkədə idarəçilik metodları təsərrüfat fəaliyyətinin reallaşmasına xidmət göstərir və kompleks qaydada idarəetmə funksiyalarının həyata keçməsi ilə əlaqədar baş verir. İdarəçilik metodları ölkənin strateji tərəqqi vəzifəsinin, iqtisadi inkişaf qanunların şərtlərinin tətbiqi metodu olaraq qəbul edilir. Azərbaycanda idarəçilik metodları həm də qanunlarla prinsiplərdən istifadəetmə formasıdır. Ölkədə bu metodların xüsusi seçilməsi ilə onların tətbiq edilməsi idarə olunan obyektlərlə proseslərin, həmçinin müxtəlif hadisələrin xüsusiyyəti və məzmununa bağlı olaraq dəyişir. Azərbaycanda idarəetmənin mühüm üç metodu istifadə olunur. Bunlar iqtisadi metod və inzibati-sərəncam metodudur. Ölkədə idarəçilik məqsədlərinə çatmaq naminə cəmiyyətin mövcud iqtisadi qanunlarından geniş istifadə olunması, habelə obyektiv iqtisadi fayda və mənafeələrin diqqətə alınaraq bu əsasda təsərrüfatçılıq fəaliyyətinin həyata keçməsi metodlarından idarəçiliyin iqtisadi metodları istifadə edilir. İqtisadi metodla idarəçilik obyektinin müxtəlif tərəflərinə, yəni istehsalın təşkil edilməsi, onun nizamlanması, idarəçilik fəaliyyətlərinin həyata keçirməsinə, kollektivlərin və onların üzvlərinin maddi və mənəvi marqlarına təsir göstərir, istehsal prosesinin sistemli olmasına çalışır. İdarəçilikdə istifadə edilən iqtisadi metodu vasitəsilə planlaşdırma, əmək haqqı, təsərrüfat hesabı, maddi həvəsləndirmə, qiymət, mənfəət, maya dəyəri, gəlir və müxtəlif mexanizmlər məqsədyönlü alətə çevrilmiş olur. İqtisadi metodlar ölkə resurslarına qənaət edilməsinə, onun maya dəyərinin azalmasına, mal ilə xidmətlərin keyfiyyətlərinin yüksəldilməsinə, gəlirlər ilə mənfəətin ümumi həcmnin çoxalmasına, əmək qabiliyyəti və gücünün artırılmasına istiqamətlənir. Azərbaycanda idarəçilik fəaliyyətində istifadə edilən inzibati- sərəncam metodunun həyata keçməsi çox mühüm və faydalı mövzulardan biridir. Çünki inzibati-sərəncam

metodunun köməyi ilə dövlətin, cəmiyyətin mövcud qanunlarının, ölkənin əmək qanunvericiliyinin, həmçinin sahibkarlara verilmiş səlahiyyətlərin əsasında istifadə olunmalıdır. Bundan başqa, bu qanunların, qaydaların və aktların pozulmasına şərait yaradan sahibkarlar ilə mütəxəssislər bu pozuntulara əsasən məsuliyyətə cəlb edilir. Azərbaycanda tətbiq edilən inzibati- sərəncam metodu hakimiyyət gücünə əsaslandığı üçün normativ- sərəncam xüsusiyyətinə malikdir, bu səbəbdən onun icrası birmənalı olaraq məcburi hesab edilir. İnzibati-sərəncam metodunun əsas obyektı çox genişdir, eyni zamanda çoxcəhətlidir. Dövlətdə inzibati-sərəncam metodunun vasitəsi ilə istehsal sferasının təşkil edilməsi sistemi, bunların idarəetmə təşkilatı, əməyin təşkil olunması şəkli, işçi ilə rəhbər əlaqələri formalaşır və təkmilləşir.

Dünya təcrübəsində istifadə edilən dövlət idarəçilik metodları

Dünya təcrübəsində istifadə edilən dövlət idarəçilik metodlarından biri performans qiymətləndirmə metodudur. Dünyadakı texnoloji dəyişikliklər, informasiya, vətəndaşların daha çox məlumat əldə etmək arzusu və qloballaşma dövlət idarəçilik strukturuna dərinlən təsir etmişdir. Yeni dövlət idarəçiliyi anlayışı ilə vətəndaş əsaslı, şəffaf, performans kriteriyaları ölkələrin idarəetmə sistemində hakim olmağa başlamışdır. Ölkələrdə dövlətə aid xərclərin artması, resursların effektiv və məhsuldar istifadəsinə istiqamətlənmiş performans idarəetməsinin əhəmiyyətini artırmışdır. Bu məqsədlə performans idarəetməsinə aid təbiiqlər əhəmiyyət qazanmışdır. Bu məqsədlə dövlətdə çalışanların performanslarının fərqiə varmasını təmin etmək üçün standartlar, hədəflər, mükafat kimi vasitələr istifadə edilərək, motivasiyanın artması hədəflənmişdir. Bu idarəetmə vasitələri istifadə edilərkən əsas məqsəd vətəndaş məmnuniyyətinin təmin edilməsidir.

Azərbaycanda dövlət idarəçiliyində hələ ki performans əsaslı idarəetmə sistemi tətbiq edilmir. Ancaq ABŞ, Kanada, Türkiyə və başqa ölkələrdə tətbiq edilən bu sistem ölkəmizdə də dövlət idarəçiliyində səmərə əldə edilməsinə şərait yaradacaqdır. Ayrı-ayrı yontəmlər sistemləşdirərək qeyd edilməlidir ki, beynəlxalq təcrübədə olduğu kimi müxtəlif sahələrində dərk və izahetmə metodları dövlət idarəçiliyində də təkmilləşərək, özünəxas tədqiq metodunun hazırlanması mümkündür. Zamanla bu metodların formalaşacağı düşünülür. Sadəcə mühüm olan metodoloji problem – subyektiv və obyektiv metodların qarşılıqlı olaraq bir-birini tamamlamış olması prinsipi dövlət idarəçilik nəzəriyyəsinə aid xüsusi metod olub çox yayılmış olmasına baxmayaraq, bunun həll edilməsinə yanaşma metodlarında müxtəlif fərqlər görülməkdədir. Dövlət idarəçiliyi özünün təbiətinə, strukturuna görə bəzi subyektiv və obyektiv nüansları, yanaşmanı əhatə edir. Dövlət idarəçilik metodlarında obyektiv yanaşma metodunun mahiyyəti onu izah edir ki, dövlət əsasən özünə, cəmiyyətin tələbi ilə istəklərinə, fəaliyyətinə kənardan tamaşaçı olmamalı, cəmiyyətin durumunu, həmçinin onun narahatlığına səbəb olan hadisələri, cəmiyyətin bütün üzvünün istəklərini obyektiv qaydada qiymətləndirməyi bacarmalı və bu məqsədlə addımlar atmalıdır. Subyektiv metod isə dövlət ilə onun idarəetmə sisteminin bir vahid olaraq cəmiyyətə baxması; cəmiyyətin qarşılaşdığı və ya qarşılaşacağı problem və çətinlikləri, istəyini mövcud reallığı dərk etməsi, bütün bunları öz idarəçilik sistemində diqqət verməsi metodudur. Bu metodlar biri digərinə nə qədər yaxınlaşsa, habelə üst-üstə düşməyə çalışsa, dövlət idarəçiliyində müvəffəqiyyət daha çox qazanıla bilər. Dövlət idarəçiliyi sistemində bilavasitə ona aid olan başqa xüsusi tədqiqat metodlarının işlənməsi və hazırlanması baş vermədiyindən hələ ki, təkcə çoxsaylı problemlərin tədqiq edilməsi məqsədilə ümumi elmi metodlar ilə yanaşı dövlət idarəçiliyinə aid edilən ictimai elm sahəsində tətbiq edilən xüsusi metodlardan özünəxas formada istifadə edilir. Sıralanan ümumi elmi metodlar daxilində analiz və sintez metodu mühüm yerə sahibdir. Bu metodların köməyi ilə bu sahənin predmetinə aid edilən müxtəlif istiqamətli məsələlərin analizi aparılır, ümumiləşdirmə edilir, nəticədə dövlət idarəçiliyinə şamil olunan ümumi nəticələr əldə edilir. Məsələn, dövlət idarəçiliyi strukturlarında qanunverici orqan, icraedici orqan və məhkəmə orqanının tərkibi müəyyən olunur və bunların sintezindən dövlətin vahid dövlət idarəçilik aparatı formalaşdırılır. Dövlət idarəçiliyi sistemində məntiqi mühakimə metodu da geniş formada istifadə edilir. Bu metodun vasitəsi ilə zəkada müxtəlif aspektli ümumiləşmələr, qərarlar, rəylər formalaşır, daha sonra zəruri olan hallarda uyğun sənəddə və praktikada bunlar əks olunur. Dövlət idarəçiliyi sistemində formalizə etmək metodu digər metodlarla müqayisədə müəyyən dərəcədə az istifadə edilir. Bu metodun vasitəsilə dövlətçilik ilə dövlət

idarəçiliyində hər hansı institutun (təşkilatın) strukturu ilə fəaliyyətlərinin mühüm istiqamətləri təyin olunur. Müqayisə metodu da dövlət idarəçilik sistemində geniş yayılan metodlardan biri olaraq görülür. Belə ki, dövlətçilik sistemində dövlət idarəçiliyinin nəzəri və praktiki mövzularının həll edilməsində müqayisə metodunun tətbiq edilməsinin önəmi əsasən qəbul olunur, bu görüşlə bağlı fikir ayrılığı mövcud deyil. Zəruri materialları əldə etmək, onları sistemləşdirmək, ən önəmli məsələləri təyin etmək, həmçinin əsas diqqəti bu məsələlərin həll edilməsinə istiqamətləndirmək – bütün bu qaydalar doğru idarəetmənin ən mühüm şərti hesab edilir. Ancaq hansı faktları əldə etmək, hansı faktların müqayisəsini aparmaq, hansı faktın dövlət idarəçiliyində vacibliyinin qəbul olunması məsələsində fikir ayrılığı vardır. Bu fikir müxtəlifliyi yalnızca dövlət idarəçiliyi sistemində aid olmamışdır. Yəni, müqayisə etmək bütün sahələrdə vacib olub və istifadə edilir. Yəni konkret nəticə əldə etmək məqsədilə hadisələr, faktlar, keyfiyyət və kəmiyyət tərəflərinin müqayisəsinin aparılması bütün sahələr üçün vacibdir. Kəmiyyət metodu, habelə, statistik təhlil ilə proqnozlaşdırma metodları idarəetmə sistemində ən çox yaygın olan vasitələrdən biridir. İdarəetmə sistemində alınan qərarların qəbul edilməsində təkmilləşmənin göstərə biləcəyi sosial, siyasi və iqtisadi nəticələrin təyin edilməsində, idarəetmə sisteminin təşkilatı strukturunun təkmilləşməsi üçün kəmiyyət, statistik təhlili ilə proqnozlaşdırma metodunun rolu önəmlidir. İdarəetmə sistemində ekstrapolyasiya və modelləşdirmədən bir metodoloji alət olaraq istifadə edilir. Ekstrapolyasiya, idarəetmədə müəyən bir müsbət meyillərlə mənfi meyillərin, əlamətlərin bənzər idarəetmə təşkilatlarına yayılması prosesidir. Modelləşdirmə metodu isə müxtəlif idarəetmə orqanlarının, idarəetmə prosesinin, idarəetmə strukturunun, əməliyyat modelinin işlənərək hazırlanması, onun tətbiq edilməsidir. Müxtəlif elmi-nəzəri eksperimentlər və təcrübələr aparılmasını əhatə edir. Müxtəlif idarəetmə təşkilatlarının/institutlarının formalaşmış şərait daxilində fəaliyyətinin yoxlanılması, ya da mövcud vəziyyəti öyrənib, bəzi təkliflər hazırlamaq məqsədilə təcrübələrin aparılması metodundan istifadə edilir. Eksperiment vasitəsilə əldə edilən informasiyaların düzgün olması, onların obyektivliyinin bütün vacib şərtlərin reallaşdığı zaman (eksperimentin aparılması məqsədilə şərait, obyekt seçiminin düzgün olması, həlli mühüm görülən problemlərin düzgün təyin olunması) təmin oluna bilər. Dövlət idarəçiliyində tətbiqi xüsusiyyətlər daşıyan tədqiqatlar müxtəlif konkret şəraitlərdə ayrılıqda bütün liderlərin hərəkətlərinə, çıxışlarına, müxtəlif konkret şəraitdə dövlətin tədbirlərinə rəyi soruşulanların münasibətini analiz etməyə köməyi dəyir. Bu kimi analizlər dövlət idarəçiliyi sistemi ilə bağlı ətraflı informasiya verməyə də dövlət idarəçiliyi sferasında nəzəri ümumiləşdirmələr aparmaq, nəticələr əldə etmək məqsədilə real materialların toplanması və onların sistemləşdirilməsi üçün mühüm alət rolunda çıxış edir. Dövləti və dövlətin əsas təşkilatı strukturlarını anıdan, başdan-ayağa dəyişmək real həyatda mümkün deyil. Buna nümunə olaraq, ölkə daxilində eyni zamanda digər başqa şərtlər saxlanılmaq şərtiylə müxtəlif tərkibdə parlament qurmaq və formalaşdırmaq, hökumət yaratmaq mümkün deyil. Bunların effektivliyini hesablamaq və onların müqayisəsini aparmaq da mümkün olmur. Dövlət idarəçiliyi makrosəviyyəli bir idarəçilik sistemidir. Bu metodların tətbiqi dövlət idarəçiliyi sahəsində elmi təhlil makrosəviyyədən mikrosəviyyəyə endirməyə, dövlət idarəçiliyi sferasında müxəlif şəxsləri, bu şəxslərin davranışları ilə fəaliyyət istiqamətlərini öyrənməyə imkan verir. Bu metodların vasitəsilə dövlətin tarixi tipləri, dövlət rejimlərinin qruplaşdırılması və digər yanaşmalar hazırlayır. Dövlət idarəçiliyi sistemində ictimai elmlər üçün spesifik görülən metodların tətbiq edilməsi bunların dövlət idarəetməsinə xas olan keyfiyyətlərinin təyin edilməsi və istifadəsi tələb olunur. Buna nümunə olaraq göstərmək olar ki, müqayisə metodundan istifadə edilməsi zamanı müqayisəsi aparılan hadisələrin kəmiyyətə analizi ilə yanaşı, onların keyfiyyətlərinin tərəflərinin göstərilməsi, bu keyfiyyət fərqlərinin nəzərə alınaraq prosesin davamını zəruri edir. Şübhəsiz olaraq qeyd edilməlidir ki, idarəçilik sistemində adları çəkilməyən başqa metodlardan da istifadə olunur. Ancaq bu metodlardan heç biri ayrı olaraq idarəetmənin keyfiyyətlə reallaşması məqsədilə kifayət etmir. Belə ki, həmin metodlardan birlikdə, yəni kompleks olaraq qarşılıqlı surətdə istifadə edilməsi dövlət idarəetməsinin müvəffəqiyyətlə tətbiqini şərtləndirə bilər. Bundan başqa dövlət idarəçiliyində mövcud olan çoxsaylı metodların bütününi heç də eyni səviyyədə tətbiq etmək mümkün deyil. Mütəxəssislərə görə buna ehtiyac yoxdur. Ümumiyyətlə, müxtəlif metodlardan bir çoxu bəzi xüsusiyyətlərlə və müəyən

konkret şəraitdə məhdudiyətlərlə tətbiq olunur. Almanyada elmi ədəbiyyatlarda dövlət idarəetməsinin iki metodla həyata keçirildiyi bildirilir. Bunlardan ilk metod neqativ metoddur. Birinci metoda əsasən klassik formada hakimiyyət bölgüsü konsepsiyasına uyğun dövlət idarəetmə subyektlərinin həyata keçirdikləri əməliyyatlara qanunverici orqanlarla məhkəmə əməliyyatları aid olunur. Dövlət idarəetməsinin pozitiv metodunda isə idarəetmə fəaliyyətilə müəyyən səviyyədə qanunverici hakimiyyətlə məhkəmə hakimiyyəti maraqlanır.

Müasir dövrdə bir çox inkişaf etmiş ölkələrdə tətbiq edilən dövlətin kadr siyasətinə müasir yanaşmanın istifadəsinin zəruriliyini ilk dəfə Böyük Britaniya və Avstraliyadan olan alimlər irəli sürmüşdür. Günümüzdə həm özəl sektorda fəaliyyət göstərən müəssisələrdə, həm dövlət sektoru qurumlarında avtoritar idarəetmə rejimi və onun metodları deyil, demokratik idarəetmə tətbiq edilir. Buna görə də iyerarxik və birtərəfli güc tətbiqetməni kənarlaşdırmaq lazımdır.

Dövlət qulluğu

Dövlət qulluğunda xüsusi önəm daşıyan məcmu keyfiyyətin artırılması metodu ilk dəfə Thatcher dövründə İngiltərədə daha sonra isə digər ölkələrdə tətbiq edilməyə başlandı. Böyük Britaniya, Kanada, Yeni Zelandiya kimi ölkələrdə dövlət qulluğu insan resursları siyasətində bu metoda əsaslanan proqramlar tətbiq edilir. Dövlət qulluqçusunun peşəkarlığı onun davamlı inkişaf etməsindən və əmək fəaliyyəti üçün yeni tələblərə uyğunlaşmasından asılıdır. Yeniliklərlə paralel qaydada varisçilik prinsipi də daim gündəmdə qalır. Dövlət orqanı menecerləri həm spesifik ixtisas peşə bilikləri, həm də geniş idarəetmə qabiliyyətlərində tətbiq edilən yenilikləri mənimsəməklə yanaşı, uzun illərdir tətbiq edilən və özünü doğrultmuş bilikləri, təcrübəni qoruyub saxlamalıdır. Azərbaycan Respublikası “Dövlət qulluğu haqqında” qanununa əsasən, dövlət qulluqçusunun əlavə təhsil alması üçün onun daha yüksək vəzifəyə təyin edilməsi, dövlət qulluğunun ehtiyat kadrlarının siyahısına daxil edilməsi, dövlət qulluqçusunun xidməti fəaliyyətinin qiymətləndirilməsinin nəticəsi, şəxsi təşəbbüsü əsasları var.

Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsili ixtisasartırma və yenidən hazırlanma qurumlarında, təhsil müəssisələrində yaradılmış müvafiq strukturlarda, stajkeçmə və peşə hazırlığı kurslarında və bu sahə üzrə fəaliyyətinə xüsusi razılıq verilmiş digər müəssisələrdə qanunvericiliklə müəyyən olunmuş istiqamətlərdə həyata keçirilir. Dövlət qulluqçusu əlavə təhsil almaq üçün xarici ölkələrə ezam edilə bilər. Dövlət qulluqçularının davamlı inkişafını və təkmilləşməsinə təmin etmək üçün xüsusi təlim müəssisəsi şəbəkəsi yaradıla bilər. Bu prosesi pandemiya dövründə və sonrakı ərəfədə uzaqdan məsəfəli formada tətbiq etmək mümkündür. Dövlət qulluqçularını bu təlimlərdə iştiraka cəlb etmək üçün əsas motiv isə vəzifə yüksəlişi və fərdi karyera planlaşdırılmasıdır. Yəni, keçirilən təlimlər və əlavə təhsilə qatılma proqramları müəyyən nəticəyə əsaslanır.

Məsələn, ABŞ təcrübəsində hər bir dövlət qulluqçusunun fərdi karyera hədəf planları vardır. Nəzərə alsaq ki, qeyd olunan təlim mərkəzlərinin fəaliyyəti müəyyən vaxt və maliyyə resursları hesabındadır, bu zaman xərclənən vəsaitə uyğun olaraq fayda təmin edilməlidir. Buna görə də bu təlimləri məhz konkret çatışmazlıqlar yönündə təkmilləşdirmək ola bilər. Bir sıra qabaqcıl təcrübələrdə təlimlərə cəlb edilən şəxslər üçün seçimlər aparılır. Dövlət qulluqçuları arasında təlimə tələbatı dövlət orqanı müəyyənləşdirir.

Müasir inzibati idarəetməni və dövlət xidmətlərini kompütersiz, texniki vasitələr olmadan təsəvvür etmək qeyri-mümkündür. Dövlət orqanlarının əməkdaşların texniki bilikləri daim yenilənməlidir, buna görə də kompüter və digər proqram-texniki vasitələrdən istifadə etməkdə çətinlik çəkən işçilər üçün bu tipli kursların təşkili vacibdir. Təlimlər lokal olaraq təşkilatdaxili, xüsusi mərkəzlərdə, həm də xarici ölkələrdə stajkeçmə formasında olur. Xarici ölkələrdə stajkeçmə, qabaqcıl təcrübəni praktiki olaraq öyrənmə işçilər üçün daha motivasiyaediciyədir. Bunun üçün xüsusi müsabiqələr elan oluna bilər və bu müsabiqələrin qaliblərini dövlət hesabına təlimlərə göndərmək olar.

Təlimlərdə aşılandırılacaq bacarıq və vərdişləri aşağıdakı 2 qrupda göstərə bilərik: ümumi bacarıqlar: bütün dövlət qulluqçularını, dövlət orqanı əməkdaşlarını, staj və sınaq dövründəki qulluqçuları ümumi qanunvericilik, etika, hesabatlılıq, İKT qabiliyyətləri kursuna cəlb etmək; fərdi və peşəkar inkişaf.

Təlimlərin əsas məqsədi olan dövlət qulluqçularının peşəkarlığının artırılması ilə yanaşı onların mənəvi-psixoloji səviyyəsinin də yüksəldilməsi əhəmiyyətlidir. Dövlət qulluqçularının bu təlimlərdə aktiv iştirakı, təlimdən əvvəl və sonrakı fəaliyyətində kəmiyyət-keyfiyyət göstəriciləri qiymətləndirilməlidir. Belə olduğu təqdirdə dövlət qulluqçuların iş keyfiyyəti artır və dolayısı yolla dövlət qurumunun fəaliyyəti yüksəlir.

Almaniya Federativ Respublikasında dövlət qulluqçuları üçün təşkil edilən əlavə təhsil proqramlarında yüksək maddi stimulyat və bonus sistemləri tətbiq edilir. Türkiyə Cümhuriyyəti dövlət insan resursları təcrübəsində dövlət qulluqçularının inkişafı üçün keçirilən təlimlərin məqsədi isə dövlət qulluqçularının qulluqda irəliləyişidir. Belə olduğu halda boş vakansiyalara da təyinat baş tutur. Rəhbər şəxslər üçün xüsusi təlimlərin həyata keçirilməsi adekvat addım olar. Dövlət orqanlarının nəzdində fəaliyyət göstərən tədris mərkəzlərinin fəaliyyətinin dövrün tələblərinə uyğunlaşdırılması məqsədilə tədbirlər planı hazırlanmalı, dövlət orqanlarının tədris mərkəzlərinin təcrübəsi öyrənilməli və onların gələcək fəaliyyəti ilə bağlı təkliflər hazırlanmalı, tədris mərkəzlərinin fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi üçün koordinasiya qurumu yaradılmalıdır.

Dövlət qulluqçularının hazırlanması və peşəkarlığının artırılması üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası fəaliyyət göstərir. Akademiyada dövlət qulluqçularının inkişafı üçün əlavə təhsil proqramları 2 il və ya 3 il müddətinə həyata keçirilir.

Dövlət qulluqçularının fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması məqsədi ilə 2016-cı ildən Akademiyada Mərkəzi Avropa İttifaqı və BMT İP birgə əməkdaşlığı çərçivəsində “Azərbaycan Respublikasında Dövlət Qulluğu Təliminə Dəstək” layihəsinin həyata keçirilməsinə başlanmışdır. Layihənin əsas məqsədi dövlət qulluqçularının təliminin və peşəkar inkişaf funksiyalarının idarəedilməsi və əlaqələndirilməsini gücləndirməkdir. Respublikamızda dövlət qulluqçularının elmi və yaradıcılıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq hüququ vardır. Peşəkarlığı əmələ gətirən əsas məqam nəzəri və praktiki biliklərin vəhdətidir. Buna görə də dövlət qulluqçularını elmi fəaliyyətə stimullaşdırmaq faydalıdır. Qabaqcıl təcrübələrdən olan Kanadada dövlət qulluğu təsnifatında elmi fəaliyyəti olan şəxslər prioritetlik təşkil edir.

Azərbaycan Respublikasında bu sahədə aparılan islahatlar

Azərbaycan Respublikasında günümüzdə orqandaxili və orqanlararası funksional islahatlara, səlahiyyət diversifikasiyanın azaldılmasına ehtiyac var. Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində qurumdaxili səlahiyyət reformları həyata keçirilərkən sertifikatlaşdırma təcrübəsindən istifadə edilir. Azərbaycan Respublikasında qurumların funksiyaları və vəzifələrində bəzi hallarda təkrarlanma olur. Buna misal olaraq, yerli icra hakimiyyəti orqanları ilə yerli özünü idarəetmə orqanlarının səlahiyyət bölgüsündə boşluqların olmasını göstərmək olar. Bu problem həmin orqanlardakı qulluqçuların peşəkarlığına təsir edən əsas amillərdən biridir.

Son illər müsbət hal kimi Azərbaycan Respublikasında orqanların vahid formaya gətirilməsi və ya əlaqələndirilməsi nümunəsini görürük. 22 Oktyabr 2019-cu il tarixində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı ilə Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsi və Azərbaycan Respublikasının Antiinhisar və İstehlak Bazarına Nəzarət Dövlət Agentliyi müvafiq dövlət xidmətləri statusunda Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyinin strukturuna daxil edildi.

Azərbaycan Respublikasında digər bir nümunə isə “ASAN Xidmət” nümunəsidir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinə tabe olan bu mərkəzlərdə dövlət orqanları tərəfindən göstərilən xidmətlərin vahid və əlaqələndirilmiş formada həyata keçirilməsi təmin edilir. Bu cür bölgünün aparılması ilə korrupsiyanın və bürokratik monopoliyanın qarşısı alınır. Göstərilən dövlət xidmətləri arasında üfqi münasibətlər qurulması və sahələrarası koordinasiya proqramlarının tətbiqi məqbul olar. ASAN xidmət mərkəzlərinin əməkdaşlarının xüsusi ünsiyyət bacarıqları qazanması vətəndaşların diqqətini cəlb edir. Bu peşəkar xüsusiyyətin mənimsənilməsi üçün davranışın təkmilləşdirilməsi, biliklərin artırılmasına yönəlmiş 2 istiqamətli təlimlər keçilir. Bu təlimlərin keçirilməsi müasir

dövlət qulluqçusundan gözlənilən davranış barədə təsəvvür yaratmışdır.

Təmali ASAN Xidmətdə qoyulan “kəonüllülük mexanizmləri” də həm qurumlar üçün peşəkar kadr hazırlığının başlanğıcıdır, həm də gənclər üçün iş mühitinə, dövlət xidməti sektoruna uyğunlaşma şansıdır.

Ölkəmizdə makroqitisadi problemlərdən olan gənclər arasında işsizlik problemi son illərdə azalmaqdadır. Gənc mütəxəssisləri əmək bazarında dövlət qulluğunda xidmət etməyə təşviq etmək və onların potensialından düzgün istifadə etmək labüddür.

Nəticə

Dövlət qulluqçularının peşəkarlığına stabil bir məfhum kimi baxmaq olmaz. Əmək bazarında və idarəetmədə ildən-ildən intensiv dəyişikliklərin olması peşə sahiblərinə də təsir edir. Dövlət qulluqçularının peşəkarlığına kompleks yanaşma tətbiq edilməlidir. Bu mürəkkəb bir mexanizm olsa da nəticəsi sosial rifaha təsir edəcək. Kadr hazırlığı və dövlət meneceri hazırlığını həyata keçirən dövlət orqanlarında “yenidən hazırlıq” ixtisası yaradılrsa və köhnə işçilər bu təhsilə cəlb edilsə effektiv olar. Həyata keçirilən bütün bu tədbirlərdə məqsəd tək zəiflikləri və çatışmazlıqları müəyyənləşdirmək deyil, eyni zamanda yaxşı fəaliyyəti müəyyənləşdirmək də olmalıdır. Dövlət qulluqçularının fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi üçün müstəqil audit təcrübəsinin olması və mükafatlandırmanın qeyri-maddi stimül üzərindən aparılması lazımdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: 12 noyabr 1995
2. “Dövlət qulluğu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı: 21 iyul 2000-ci il № 926-IQ
3. “Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğunun inkişafına dair 2019-2025-ci illər üçün Strategiya”. Bakı: 23 noyabr 2018
4. “Dövlət qulluqçusunun xidməti fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi” qaydaları, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Yanında Dövlət Qulluğu Məsələləri Üzrə Komissiya Qərar № 021-Q. Bakı: 10 fevral 2014-cü il
5. Baxşəliyev Pərviz, (2019), Azərbaycan Respublikasında dövlət idarəetməsində kadr hazırlığının təkmilləşdirilməsi yolları. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. Bakı: 99 s.
6. Eldar Aslanov, (2007), Azərbaycan'da Kamu Yönetimi Reformu, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara: 362 s.
7. İsmayılov Ç., Abdullayev Ə., Qurbanova G., Hüseynova X., Zeynalova E., Nağıyev F., Seyidzadə M., Həsənov A. (2018) Davamlı inkişaf naminə kadr potensialının təkmilləşdirilməsi: Azərbaycan modeli. Bakı: Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondu, 252 s;
8. İsmayılov S.A. (2013), Azərbaycanda dövlət qulluğunun və idarəetmə sisteminin keçmişi, bu günü və perspektivləri. Bakı: Oğuz Eli, 216 s.
9. Recep Rehimli, Elnur Aliyev. Çağdaş Yaklaşımlar Çərçevesinde Kamuda İnsan Kaynakları Yönetiminin Örgütlenmesi, Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi. 2019, Cilt: 2, Sayı: 1, s. 134-141
10. Rzayev Ə.H. (2011), Dövlət qulluğunun hüquqi əsasları, Bakı: Elm, 480 s.
11. Səfərov R.A. Dövlət qulluğu. Dərs vəsaiti. Bakı: “İqtisad Universiteti” Nəşriyyatı, 2014, 228 s.

SUMMARY

Sattar Zamanov

USE OF INNOVATIVE METHODS IN MANAGEMENT

Possibilities of using world experience in administration. The complex feature of state administration and its methodological foundation is that the study of its political-legal, political-social and socio-economic

reality is objective and subjective. makes it necessary to benefit from the complex. After our country regained its independence on October 18, 1991, fundamental reforms were carried out in state administration, state personnel policy, and the country's economy. In international practice, the central line of the main reforms implemented in the field of civil service is the policy of human resources management. As the Republic of Azerbaijan is a post-Soviet country, traces of administrative management remained in the state administration until recent years. The Republic of Azerbaijan is a legal and democratic state. Democratic state administration is a form of administration based on public trust and people's power. Therefore, the position and opinion of the people and citizens are always important in the professional activities of state managers. This should be considered as a priority direction when civil servants are selected for public bodies and promoted in the service position, and when determining the professional requirements imposed on them. Other nuances to be taken into account when formulating and implementing personnel policy in public administration are the country's socio-political situation, demographic indicators, historical development path, macroeconomic indicators, its geographical and political position, quantitative and qualitative changes in the labor market, advanced practices and modern approaches.

Key words: *management in public structures, human resources, civil servants, professional staff, civil service.*

РЕЗЮМЕ

Саттар Заманов

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДОВ В УПРАВЛЕНИИ

Возможности использования мирового опыта в управлении Комплексной особенностью государственного управления и его методологической основы является то, что изучение его политико-правовой, политико-социальной и социально-экономической действительности носит объективный и субъективный характер, обуславливает необходимость извлечения выгоды из комплекса. После восстановления независимости нашей страны 18 октября 1991 года были проведены коренные реформы в государственном управлении, государственной кадровой политике и экономике страны. В международной практике центральным направлением основных реформ, реализуемых в сфере государственной службы, является политика управления человеческими ресурсами. Поскольку Азербайджанская Республика является постсоветской страной, в государственном управлении до последних лет сохранялись следы административного управления. Азербайджанская Республика является правовым и демократическим государством. Демократическое государственное управление – это форма управления, основанная на общественном доверии и власти народа. Поэтому позиция и мнение народа и граждан всегда важны в профессиональной деятельности государственных управленцев. Это следует рассматривать как приоритетное направление при подборе государственных служащих в государственные органы и продвижении по служебной должности, а также при определении предъявляемых к ним профессиональных требований. Другими нюансами, которые необходимо учитывать при формировании и реализации кадровой политики в системе государственного управления, являются общественно-политическая ситуация в стране, демографические показатели, исторический путь развития, макроэкономические показатели, ее географическое и политическое положение, количественные и качественные изменения на рынке труда, передовые практики и современные подходы.

Ключевые слова: *управление в государственных структурах, человеческие ресурсы, госслужащие, профессиональные кадры, госслужба*

IV BÖLMƏ. TEXNOPARK VƏ MƏŞĞULLUQ

CAVADXAN QASIMOV

Naxçıvan Dövlət Universiteti
cavadxan.yusifoglu@ndu.edu.az

NAXÇIVAN DÖVLƏT UNİVERSİTETİNİN TEXNOPARKI: İXTİSASLAŞMA VƏ KADR HAZIRLIĞININ YENİ KEYFİYYƏT MƏRHƏLƏSİ

Yeni inkişaf mərhələsində milli iqtisadiyyatlar prizmasında aktual hesab olunan məsələlərdən birini də elmlə, nəzəriyyə ilə təcrübənin vəhdətindən ibarət olan əsaslandırma təşkil etməkdədir. Elm və nəzəriyyə fundamental araşdırmalar əsasında təşəkkül tapmış olan inkişaf proseslərinin mahiyyətini müəyyən edir, onun milli iqtisadi maraqlar çərçivəsində əhəmiyyətini artırır. Təbii olaraq, bu istiqamətlər üzrə, həm də innovasiyaya, texnoloji inkişafa istinad etmiş olan bir-biri ilə əlaqəli nəticələr şərtləndirməkdədir. Məhz belə bir nəticələr əsasında elmi və texniki mahiyyətli qənaətlər ortaya çıxmış olur ki, bu da texnologiya əsaslı qurumların fəaliyyətinə zəmin yaratmış olur. Bu sahədə, elmi araşdırmalarla yanaşı, tədris prosesləri şəraitində də mühüm nəticələrin əldə olunmasına ehtiyac yaranmaqdadır ki, bunlar da Texnologiyalar Parkı ilə tamamlanmış olur. Eyni zamanda, universitet və laboratoriyalar mühitində elmi əsaslara malik olan tədqiqatları davamlılığını təmin etmək məqsədilə, məhz Texnologiyalar parkının yaradılmasını məqsəduyğun hesab edirlər. Bu sahədə Texnologiyalar Parkları həm də öz ətrafında təşəkkül tapmış olan yüksək elmtutumlu müəssisələrin birliyinə təminat yaratmağa nail olurlar.

Artıq dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin davamlı iqtisadi islahatlar əsasında diqqətdə saxlanmış olduğu əsas məsələlərdən biri də Texnologiyalar Parkının təşkili, fəaliyyətinin tənzimlənməsi və perspektivliyindən ibarət olmaqdadır. Ölkəmizin milli iqtisadi inkişafının etibarlı əsaslarla davamlılığı regional iqtisadi mahiyyətinə görə də aktualıq kəsb etməklə də dəyər qazanmaqdadır. Bu mənada, Naxçıvan Dövlət Universitetinin ərazisində yaradılmış Texnologiyalar Parkının istər sosial, istərsə də iqtisadi mahiyyətini qeyd etmək yerinə düşər.

Açar sözlər: *Texnopark, innovasiyalaşan iqtisadiyyat, texnoloji inkişaf, kadr hazırlığı, ixtisaslaşma prosesləri və s.*

İndiki innovasiyalaşan iqtisadiyyat mühitində texnoparklar ETT-nin hərəkətverici qüvvəsi olaraq çıxış edirlər. Ümumiyyətlə, Texnoparklar anlayışında, elmə etibar edən istehsal ərazi sistemi yer alır ki, onun da strateji fəaliyyəti kiçik və orta elm sahələrindən ibarət olan innovasiya alıcı növlərinin tərəqqisi məqsədilə yüksək səmərəli zəminin təşkilini şərtləndirmiş olur. Bununla yanaşı, texnopark-zəruri hədəfi müəssisələrə və cəmiyyət üzvlərinə stimül olaraq innovasiya avadanlıqlarının ərsəyə gətirilməsi olan və başqalarına həmin innovasiyaları perspektivli nəticələrlə həyata keçirməyə dəstək olan sistemli infrastruktur strukturlarıdır. Texnoparkların bir yüzilliyə yaxın mövcud olmasına rəğmən hal-hazırda onların tam qəbul olunmuş izahı və ya əsaslandırılmış mənalıdırılması olmamışdır. Hələ 2001-ci ilin nəticələrinə görə Beynəlxalq Texnoloji Parklar Birliyi (IASP International Board, 06.02.2002) bu əsaslandırmanı məqsəduyğun hesab etmişdir: “Texnoloji park – məqsədi innovasiya mədəniyyətinin və eləcə də innovasiya biznesinin və elmi təşkilatların iştirakının inkişaf etdirilməsi vasitəsilə yerli birliklərin rifahının yüksəldilməsi olmaqla mütəxəssislər tərəfindən idarə olunan təşkilatdır. Bu məqsədlərə nail olmaq üçün texnopark universitetlər, elmi-texniki institut, şirkət və bazarlar arasında elm və texnologiya axınlarını stimullaşdırır və idarə edir. O, inkubasiya proseslərinin və mövcud şirkətlərdən (spin-off processes) yeni şirkətlərin ayrılması vasitəsilə innovasiya şirkətlərinin artımını və təşkilini sadələşdirir. Texnopark yüksək keyfiyyətli sahələrlə yanaşı, digər xidmətləri təmin edir” (4).

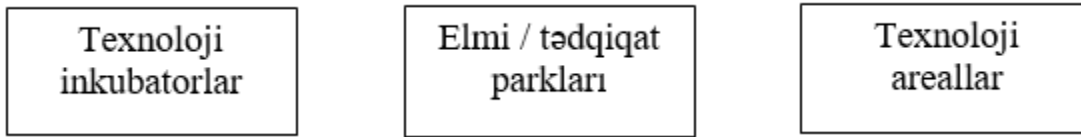
Belə bir əhatəli izahatın müəyyən olunmasında mühüm hədəf dünyada var olan hər bir modeli əhatəsinə almaqdır. Bununla da istənilən araşdırmaçı üzrə “texnoloji park”ın belə izahı normal olmaqla çağırışların kiçik toplusunu təmin etməkdədir. Qlobal Texnoloji Parklar Birliyi “texnoloji

park”, “texnopol”, “texnoloji areal”, “tədqiqat parkı” və “elmi park” kimi terminlərin bərabər olduğunu bildirir. Bu ifadə müxtəlif ölkələr üzrə də fərqləndirilir. Belə ki, İngiltərədə “elmi park”, ABŞ-da “tədqiqat parkı”, Rusiyada və Azərbaycanda “texnopark” anlayışlarına rast gəlinir. Mahiyyətinə görə Texnopark uzunmüddətli gələcək üzrə hədəfləri ifadə edir, yəni, hər zaman perspektivlərə istiqamət alır. O, sabah sahibinə gəlir gətirəcək, büdcəyə vergi ödəyəcək hər hansı firmaların varlığını nəzərdə tutmur. Bu, yalnız zamanla əldə oluna biləcək vaxtı uzadılmış vasitə qoyuluşudur [3]. Qeyd olunanlara əsasən demək olar ki, Texnoparkın zəruri amilləri - innovasiya ortaya çıxaran müəssisələr və heyətlər, universitetlərin texniki heyəti və yönəldici işçilərdir (dünya bazarına innovasiya avadanlıqlarını və ya əmtəə götürən təcrübəli menecerlərdən ibarət olmaqdadır).

Bunlardan belə bir qənaətə gəlmək olar ki, texnopark onu təmin edən proseslərin ardıcılığında iqtisadi islahatlara açıq olan, kadr ehtiyatlarının səmərəli fəaliyyətinə əsaslanan, nəinki regional və milli, hətta dünya iqtisadiyyatı üçün elə kadr potensialının təmin olunmasına zəmin və əsaslar gətirmiş olan bir ideyalar qurumudur. Eyni zamanda, bu qurum mövcud təsərrüfatçılıq imkanlarının daha məhsuldar ideyalara, həmçinin peşəkar kadr resurslarına əsaslanmaqla artırılmasını nəzərdə tutur. Belə bir əsaslandırma, müasir dünyanın ən yeni çağırışlarına səs verəcək potensial və perspektivlərin vəhdətini də təşkil etməyə istiqamət almaqdadır.

Şəkil 1.1.3.

Araşdırmaçılar tərəfindən texnoparkların alt qruplara də bölünməsi

Birincilər, ticarət şirkətinin fasiləsiz inkişaf meyarlarının ifadəsini təşkil etməkdədir. Burada yer almış olan inkubatorlar ortaya çıxma və formalaşma sferasında olan təzə innovasiya müəssisələrinə fərqli formalarda xidmətlər təklif etmiş olan çoxamilli sistemlərdir. Eyni zamanda, burada biznes inkubatorlar da mövcuddur ki, onlar da, yeni innovasiya şirkətlərinin təşəkkülü, məlumat, konsaltinq xidmətləri və texnologiyanın icarəyə verilməsi, başqa işlərin təklif olunması ilə inkişafın yaranmasında onlara dəstək məqsədilə mümkün olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası milli iqtisadiyyat üzrə yeni inkişaf mərhələsində sistemli və məqsədyönlü perspektivlər əldə etməkdədir. Bu, bir tərəfdən, müasir iqtisadi şəraitin dayanıqlı köklərinin yaradılması ilə müşayiət olunursa, digər tərəfdən isə davamlı və islahatlara dayanan iqtisadi inkişafın ən üst səviyyəsində təşəkkül tapan innovativ dəyərlər əsasında idarəetmənin ifadəsi olaraq özünü göstərir. Bütün hallarda ölkənin uzunmüddətli hədəflərinin əlçatanlığı və reallaşması müstəvisində iqtisadiyyatın istər regional, istərsə də milli mahiyyətinin yüksəldilməsindən ibarət olan və artan dinamikaya əsaslanan sosial-iqtisadi inkişafı nəticələnməkdədir. Təbii ki, bu, dolğun, yetkin və təminatqabiliyyətli iqtisadiyyat olub, yeni dəyərlərə yol açan, onu şaxələndirən və bununla da, yeni dünya çağırışları ilə səsleşən mexanizm deməkdir. Qeyd olunanlar hazırkı milli iqtisadiyyat üzrə perspektivləri daha da artıraraq, eyni zamanda ardıcıl, əlaqəli, tənzimlənən, islahatlara açıq olan və dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya olunma mərhələləri üzrə sosiallaşan iqtisadiyyatın əsaslarını yaratmışdır. Bu isə mahiyyət etibarilə həm də:

- İnnovasiyalara əsaslanan iqtisadiyyatın;
- Yeniliklər axtarışında olan gəncliyin;
- Müasir elmin, texnika və texnologiyanın nəticələrindən səmərəli istifadə olunmasına şərait yaradan idarəetmənin;
- Mövcud bazanın daha da inkişafını hədəfləyən ideya və təşəbbüslərin;
- Göstərilənlərin məcmusundan ibarət dayanıqlığın, məqsədyönlülüğün və müqavimətliliyin

təşəkkülündən ibarət olmuşdur.

Ölkə başçısı tərəfindən təsdiq olunan “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”in zəruri hədəflərindən birini də məhz rəqabətli insan kapitalı və müasir innovasiyalar məkanı ilə yanaşı, eyni zamanda, XXI əsrin tələblərinə uyğun təhsil, yaradıcı və innovativ cəmiyyət və vətəndaşların sağlam həyat tərzini (1) aktuallığı ilə seçilir ki, burada da həm də Texnoparkların imkanlarından istifadə olunması əhəmiyyətli olacaq. Bütün bunlar milli iqtisadi quruculuq proseslərinin çox mühüm tərəflərini təşkil etməklə, ölkənin həm də regional iqtisadi inkişafının da səmərəli nəticələrini ortaya qoymağdadır. Təbii ki, bu sahədə də Naxçıvan Muxtar Respublikasının yeri və rolu daha da artmağdadır. Naxçıvan Muxtar Respublikasında iqtisadiyyatın təminat qabiliyyətli, sosialyönlü olması və perspektivlərə hesablanması məqsədlə reallaşan sistemli tədbirlər özünü bütün sahələrlə yanaşı, təhsil sahələrində də göstərməkdədir. Aydın məsələdir ki, artıq 2020-ci il tarixindən etibarən Naxçıvan Dövlət Universitetində Texnologiyalar Parkının yaradılmışdır. Bu, universitetin qarşıdakı dövrlərdə keyfiyyət göstəricilərinin daha da artmasına təkan olmaqla yanaşı, eyni zamanda, ümumilikdə, muxtar respublikanın təhsil sahəsindəki nailiyyətlərini artıracaq. **Çünki Texnologiyalar Parkının yaradılmasında əsas məqsəd elmlə istehsalat arasında qarşılıqlı əlaqənin qurulması, istehsalatın yeni elmi ideyalar əsasında inkişafı, elmi tədqiqatlara olan xərclərin səmərəliliyinin yüksəldilməsindən ibarətdir.**

Naxçıvan Dövlət Universitetində yaradılmış olan Texnologiyalar Parkı 2 hektar ərazini əhatə edən, müxtəlif elm sahələri üzrə təcrübə-konstruktor, elmi-tədqiqat və startap layihələrinin mühüm elmi nəticələrinin sənaye və xidmət sahələrində tətbiqini həyata keçirən sosial, mədəni, mühəndis-kommunikasiya təminatı olan obyektlər kompleksinin təmin olunması reallığından irəli gəlmişdir (16).

Təbii ki, Naxçıvan Dövlət Universitetində Texnoparkın yaradılması bütün tərəfləri ilə yanaşı, keçən müddətlər üzrə muxtar respublikada təhsil sahəsində həyata keçirilən tənzimləmələrin və bu sahədəki islahatların sosial və məntiqi davamı olaraq da çox əlamətdardır.

Belə bir mərhələdə təbii olaraq, Naxçıvan Dövlət Universitetinin Texnoparkın yaradılması sahəsindəki üstünlükləri diqqəti cəlb etməkdə idi. Universitet bu sahədəki keyfiyyətləri, innovasiyaların idarə olunması, tədris proseslərinin bu əsasda təşkili, zərurət yarandıqda ondan alternativ çıxış yolu olaraq səmərəli istifadə olunması kimi keyfiyyətləri ilə mühüm nəticələr göstərməkdədir. Xüsusilə ümumilikdə dünya iqtisadiyyatını təhdid edən COVID-19 pandemiyası ayrı-ayrı ölkələrin milli iqtisadiyyatları üçün vaxt itirmədən alternativ mexanizmlərdən istifadə olunması sahəsində tədbirlər görməyi tələb etdi. Belə bir vəziyyətdə özünün sosial-iqtisadi müqavimətliliyi ilə etibarlılıq qazanan Azərbaycan iqtisadiyyatından bəhrələnən Naxçıvan Dövlət Universiteti pandemiyanın təsirləri qarşısında ehtiyac olduğu şəraitlərdə onlayn dərslərin keçirilməsi ilə tədris proseslərinin kəsintisizliyini və davamlılığını təmin edə bilmişdir. Bu, bütün tərəfləri ilə yanaşı, universitetin texnoloji cəhətdən yetkinliyini, innovativ hazırlığını və təhsil təminatlılığını bir daha ortaya qoymuşdur. Əlbəttə ki, bu göstəricilər ali təhsil ocağının elmi, texniki və innovasiyalara əsaslanan fəaliyyətinin çox mühüm göstəricisi olmağdadır. Eyni zamanda, bu, ölkəmizin 2013-cü ilin “İnformasiya-Kommunikasiya ili”, 2014-cü ilin isə “Sənaye ili” olaraq elan olunması ilə davam edən innovasiyalardan istifadə və sənayeləşmə siyasətinin məhsuldarlıq göstəricilərinin davamlılığını ifadə etməkdədir (5).

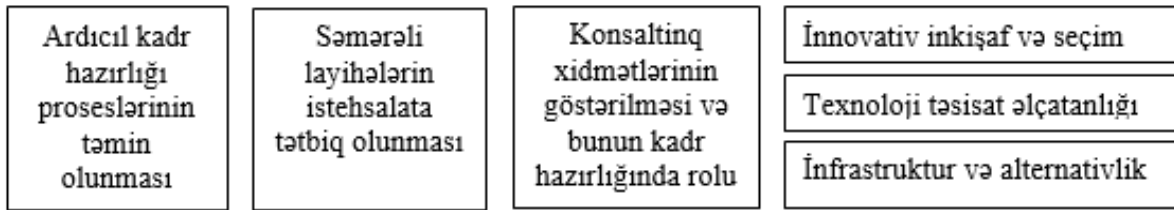
Sənayeləşmə siyasətinin səmərəli təşkili və idarə olunması milli və regional müstəvidə müəssisələrin fəaliyyətinin düzgün qurulmasında, xüsusilə, onların kadr hazırlığı sahəsindəki tədbirlərinin məqsədyönlülüğündə texnoloji təminatın etibarlılığını da artmağa imkan verməkdədir. Bunlarla yanaşı, ayrılıqda kadrların, bütövlükdə isə, müəssisələrin fəaliyyətinə resurslardan istifadə, seçim və alternativlik istiqamətlərində şəxələndirmə gətirmiş olacaq. Bu isə təbii olaraq, universitetlər üçün Texnopark quruculuğu prosesləri ilə müşayiət olunacaq.

Bununla yanaşı, dövlət başçısı tərəfindən təsdiq olunan “Texnologiyalar parkı” haqqında Nümunəvi Əsasnamənin mahiyyəti innovasiya siyasətinin səmərəli təşkil olunmasında, müəssisələrdə idarəetmənin düzgün qurulmasında, xüsusilə də, tədris sahəsində çoxşaxəli fəaliyyət mühitinin yaradılmasında aktuallığını arıtrmış olan əlçatanlıqlarda özünü göstərməkdədir. Təhsil

sahəsində davamlı xarakterə malik olan islahatların ifadəsi olaraq, elmi araşdırmaların da səmərəli şəkildə olmaqla, davamlı xarakterə malik olması, məhz innovasiyaya və həm də texnologiyaya etibar edən təsisatların və beləliklə də, Texnopark quruculuğu ilə mümkün ola bilər. Məhz ali məktəblərdə elmlə təhsilin məntiqə söykənən vəhdətində bu amilin mühüm təsirə malik olduğunu görməkdəyik. Bu istiqamətdə, təbii olaraq, nəzəriyyədən təcrübəyə, istehsalata keçid edən proseslərin məqsədyönlü təminatı mümkün olacaq.

Şəkil 2.1.1

Texnopark yaradılması proseslərinin iqtisadi səmərəliliyə təsiri imkanları

Naxçıvan Dövlət Universitetinin elm və təhsil sahələrinin istər ayrı-ayrılıqda, istərsə də vəhdət halında inkişaf proseslərində yeni keyfiyyət mərhələsinin başlanğıcı etibarlı şəkildə təmin olunmuşdur. Bu, həm də hər iki sahənin düzgün əlaqələndirilməsi və etibarlı nəticələrin əldə olunması sahəsində yeni nailiyyətlərin ifadəsinə çevrilmişdir.

İxtisaslaşan və elmin sirrlərinə yiyələnən tələbələr universitetin bundan sonrakı hədəflərinin reallaşmasına və daha əlçatan olmasına məhz təməli qoyulan Texnoparklar vasitəsilə nail olacaqlar. Qeyd edək ki, hazırda universitetin bakalavr üzrə 70 ixtisasdan 42-si, magistr üzrə 80 ixtisasdan 43-ü Texnologiyalar Parkının fəaliyyət sahəsinə daxildir. Həmin ixtisaslar bütövlükdə innovativ yeniliklərin və texnoloji təminatın ən yüksək səviyyəsini əldə etmiş olacaqlar.

Texnoparkın qurulması ölkənin həm də regional iqtisadi inkişaf siyasətinə və sosiallaşma proseslərinə öz töhfələrini verəcək. Burada xüsusilə yeni iş yerlərinin açılmasına, əhalinin məşğulluq təminatı sahəsindəki uğurların əhatəsinin genişlənməsinə, nəticə etibarlı ilə mövcud potensialın şaxələndirilməklə, daha da artırılmasına zəmin yaradacaq sahələrin fəaliyyəti üçün münbit şərait olacaq. Belə ki, yeni qurumda energetika, gülkarlıq, tingçilik, kənd təsərrüfatı və aqronomluq, coğrafiya, üzümçülük, meliorasiya, arıçılıq sahələri, tədris otaqları və sərqi biopark, texnopark binaları, eləcə də Nəbatət bağı fəaliyyət göstərəcək ki, bu da, universitetin davamlı inkişafı üçün yeni imkanlar deməkdir.

Təbii ki, bütün bunlar universitetdə:

- Nəzəriyyədən təcrübəyə keçid mərhələsini daha da sürətləndirəcək;
- İnnovasiyanın günümüzün reallıqları içərisindəki yerini möhkəmləndirəcək;
- İdeya və təşəbbüslər sahəsində yeni gənclər hərəkətinin başlanğıcını təmin edəcək;
- Daha dinamik, müasir düşüncəli, modern təhlillərə istinad edən gənclik üçün dayanıqlı mühitə çevriləcək;

- Milli iqtisadi inkişaf üçün zəruri olan islahatların səmərəliliyini daha da artırmış olacaq.

Azərbaycanda milli iqtisadiyyatın uzunmüddətli perspektivləri fonunda sənayeləşmə siyasəti, innovasiyalardan istifadə, həmçinin kreativ ideya və təşəbbüslərin dəstəklənməsi prosesləri artan inkişaf göstəricilərinə xas olmaqla davam etməkdədir. Bütün bunlar ölkənin regional iqtisadi inkişaf tədbirlərinin də səmərəli nəticələrini ifadə etməklə, makroiqtisadi göstəricilərin artan dinamikada təşəkkülünə təkan olan Naxçıvan Muxtar Respublikasında və onun bu sahədəki perspektivlərində keyfiyyətə yeni mərhələni ifadə edir. Artıq hazırkı mərhələdə bütün bu amillərdən səmərəli istifadə olunmaqla, elmin, təhsilin və tədrisin yeni çağırışlar əsasında təşəkkülünə daha əlverişli zəmin yaranacaq ki, burada da Naxçıvan Dövlət Universitetinin yeri böyük olacaq.

Şəkil 2.1.2

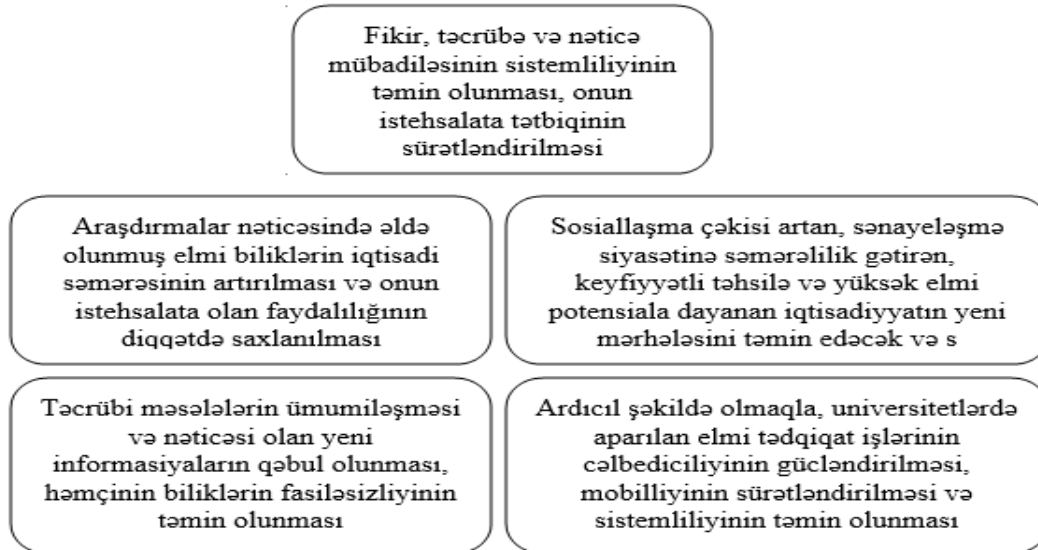
Texnopark mühitində Naxçıvan Dövlət Universitetinin dünya təhsilinə inteqrasiya olunması və tələbələrə perspektivləri

Axtarış, araşdırma, mənimsəmə, yanaşma və ixtisaslaşma keyfiyyətlərinin inkişafı sahəsində mühüm addımlar atmış olacaq
Yeni layihələrin, ideya və təşəbbüslərin müəllifi olaraq yaradıcılıq fəaliyyətlərini daha da artıracaq
Nəzəriyyə ilə təcrübə arasında qarşılıqlı tənzimləmə mexanizmlərinin düzgün idarə olunmasını təmin edə biləcək
Ayrılıqda sosial və iqtisadi sahələrin hər birinə, ümumilikdə isə, milli iqtisadiyyat üzrə perspektivlərin əhatəsinin genişlənməsinə hərəkətverici təsir edəcək
Daha keyfiyyətli, daha etibarlı və daha innovativ təhsilin dayaqlarını gücləndirəcək və s.

Naxçıvan Dövlət Universitetində texnoparkın inşa olunması istər nəzəri baxımdan, istərsə də dünya təcrübəsində olduqca məhsuldar nəticələrlə müşayiət olunan tədris proseslərini təmin edəcək və bu özünün mahiyyətinə görə davamlı xarakterə malik olacaq. Ümumiyyətlə, nəzəri və təcrübə baxımdan Universitet Texnoparkları ya müvafiq ali məktəblərin əsasında yaradılır, yaxud da universitet ilə sənaye müəssisəsinin qarşılıqlı əlaqələri nəticəsində təsis olunurlar. Bu baxımdan, onların yaradılması sahəsində bir sıra əsas məqsədlər aktual olaraq reallaşacaq.

Şəkil 2.1.3

Universitet texnoparklarının yaradılması nəticəsində reallaşan məqsədlər

Beləliklə, Naxçıvan Dövlət Universiteti qalib ölkənin inkişaf edən ali məktəbi olaraq, keyfiyyətə yeni mərhələnin əsaslarından ibarət olan yaradıcı ideya və təşəbbüslər məktəbinə çevrilməkdədir. Artıq qarşıdakı dövrlərdə ali məktəbdə təşəkkül tapacaq tədris prosesi kiçik ərazidə böyük ideyaların müəllifi olmağın güclü əsaslarını yaratmış olacaq. Nəticə isə elm-təhsil-istehsalat həlqəsinin qırılmazlığına, bununla da daha güclü iqtisadiyyata təminat verəcək.

ƏDƏBİYYAT

1. “Azərbaycan 2030: Sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”. 02 fevral 2021-ci il tarixli Fərmanı ilə təsdiq olunub.
2. Naxçıvan Dövlət Universitetində Texnologiyalar Parkının yaradılması haqqında Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədrinin Sərəncamı. Şərq Qapısı qəzeti. Naxçıvan şəhəri, 14 dekabr 2020-ci il. № 69-06/S
3. WWW. EXPERT.RU\PRINTISSUES\SIBERIA\200742\INTERVIEW_LURE.HTM
4. IASP International Board, 06.02.2002
5. <https://ikisahil.az/post/184865-ndu-da-texnoparkin-yaradilmasi-iqtisadi-ve-tehsil-islaxatlarinin-mentiqi-davamidir>

SUMMARY

Javadkhan Qasimov

TECHNOPARK OF NAXCHIVAN STATE UNIVERSITY: A NEW QUALITY STAGE OF SPECIALIZATION AND STAFF TRAINING

In the new stage of development, one of the issues that are considered relevant in the perspective of national economies is the justifications that consist of the unity of science, theory and experience. Science and theory determine the essence of development processes formed on the basis of fundamental research, and increase its importance within the framework of national economic interests. Naturally, in these directions, and referring to innovation, technological development, the results are related to each other. It is on the basis of such results that scientific and technical conclusions emerge, which creates a foundation for the activity of Technology-based institutions. In this field, in addition to scientific research, there is a need to achieve important results in the conditions of educational processes, which are completed by the Technology Park. At the same time, in order to ensure the continuity of scientific research in the environment of universities and laboratories, they consider it appropriate to create a Technology park. In this field, Technology Parks also succeed in creating a community of high-tech enterprises that have formed around them.

One of the main issues that the developed countries of the world have taken into account on the basis of continuous economic reforms is the organization, regulation and perspective of the Technology Park. The continuity of the national economic development of our country on reliable basis is also gaining value due to its regional economic nature. In this sense, it is appropriate to mention the social and economic nature of the Technology Park created on the territory of Nakhchivan State University.

Key words: *technopark, innovation economy, technological development, personnel training, specialization processes, etc.*

РЕЗЮМЕ

Джавадхан Гасымов

**ТЕХНОПАРК НАХЧИВАНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА: НОВЫЙ КАЧЕСТВЕННЫЙ ЭТАП
СПЕЦИАЛИЗАЦИИ И ПОДГОТОВКИ КАДРОВ**

На новом этапе развития одним из актуальных в перспективе национальных экономических вопросов являются обоснования, состоящие из единства науки, теории и опыта. Наука и теория определяют сущность процессов развития, формирующихся на основе фундаментальных исследований, и повышают ее значение в рамках народнохозяйственных интересов. Естественно, что и в этих направлениях, и применительно к инновациям, технологическому развитию, результаты связаны друг с другом. Именно на основе таких результатов возникают научно-технические выводы, что создает основу для деятельности Технологических институтов. В этой сфере, помимо научных исследований, необходимо достижение важных результатов в условиях образовательных процессов, которые завершает Технопарк. В то же время для обеспечения непрерывности научных исследований в среде вузов и лабораторий считают целесообразным создание Технопарка. В этой области технопарки также преуспели в создании сообщества высокотехнологичных предприятий, сформировавшихся вокруг них.

Одним из основных вопросов, который учли развитые страны мира на основе непрерывных экономических реформ, является организация, регулирование и перспективы Технопарка. Преемственность народнохозяйственного развития нашей страны на надежной основе также приобретает значение в силу его региональной экономической природы. В этом смысле уместно упомянуть социально-экономический характер Технологического парка, созданного на территории Нахчыванского государственного университета.

Ключевые слова: *технопарк, инновационная экономика, технологическое развитие, подготовка кадров, процессы специализации и др.*

BULQEYİS NOVRUZOVA
Naxçıvan Dövlət Universiteti
bulqeyis@yahoo.com

TEXNOPARKLAR İNNOVASIYA İNFRASTRUKTURUNUN TƏRKİB HİSSƏSİ KİMİ

İnnovasiya və informasiya iqtisadiyyatının formalaşmasında texnoparklar ən vacib strukturlardan biri hesab olunur. İnnovasiya infrastrukturuna daxil olan texnoparklar bazaryönümlü xüsusi sahibkarlıq subyektlərindən biridir. Texnopark, vahid infrastruktur sərhədlərində elmi və texniki fəaliyyətlə məşğul olan şirkətlər birliyi olub, universitet, sənaye, araşdırma mərkəzləri, sahibkarlar və bazarlar arasındakı əməkdaşlığı artırmağa xidmət edir. Texnoparklar, yeni iş yerlərinin yaradılması və yeni texnologiyaların inkişaf etdirilməsi, innovasiya əsaslı və rəqabətə davamlı iqtisadiyyatın yaradılması vasitəsi kimi məxsus olduğu dövlətə və yerləşdiyi yaşayış məntəqlərinə bir çox bəhrələr verir.

Məqalədə, ümumiyyətlə, texnoparkların mahiyyəti, onların ölkələrin iqtisadiyyatında əhəmiyyəti şərh edilmiş, yaradılmasının və inkişaf etdirilməsinin zəruriliyi əsaslandırılmış, texnoparkların spesifik xüsusiyyətləri və üstünlükləri araşdırılmış, onların fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması yolları göstərilmişdir.

***Açar sözlər:** innovativ iqtisadiyyat, innovasiya infrastrukturunu, innovasiya infrastrukturunun subyektləri texnoparklar.*

Müasir dövrdə ildən-ilə dövlətlərin müasir iqtisadiyyatında yüksək texnologiyalı, yüksək elmtutumlu və rəqabətqabiliyyətli yeni məhsulların yaradılmasının bir vasitəsi kimi innovasiyanın rolu artmaqdadır. Məhz innovasiya, mal və xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və çeşidinin genişləndirilməsi, bazarın yenilənməsi, məhsul istehsalının və satışının yeni üsullarının yaradılması, idarəetmənin səmərəliliyinin yüksəldilməsi yolu ilə ölkələrin iqtisadiyyatlarının inkişafına şərait yaradır.

İnnovativ fəaliyyətin inkişafının əsas istiqamətlərindən biri də elm, iri müəssisələr, eləcə də orta və kiçik sahibkarlıq resurslarını birləşdirən infrastrukturun yaradılmasıdır. Dünya ölkələrinin qanunvericiliklərinə görə innovasiya infrastrukturunu innovativ fəaliyyətlərin həyata keçirilməsində iştirak edən təşkilatların məcmusundan ibarətdir. Bunlar elmi-texniki, təhsil, istehsalat təşkilatları və onların birlikləri, texnoloji inkubatorları, texnopolislər, texnoparklar, təhsil və biznes mərkəzləri, innovasiya və vençur fondları, digər ixtisaslaşmış təşkilatlar, habelə innovasiya və texnologiya mərkəzləri və texnologiyanın kommersiyalaşdırılması idarələridir.

Başqa sözlə, innovasiya infrastrukturunu, innovativ məhsulların yaradılması və satışı üzrə xidmətlərin göstərilməsi də daxil olmaqla innovativ fəaliyyətlərin həyata keçirilməsinə kömək edən iqtisadi subyektlərin məcmusudur. İnnovasiya sisteminin infrastrukturuna texnoloji transfer mərkəzləri, innovativ, innovativ-texnologiya mərkəzləri, texnoparklar, biznes inkubatorları, vençur fondları və s. daxildir. İnnovasiya infrastrukturunun əsas vəzifəsi innovasiya prosesinin həyata keçirilməsi üçün zəruri olan resurslardan istifadə problemlərinin həllinə kömək etməkdir.

İnnovativ məhsulun yaradılması prosesi ideyanın və fundamental elmi tədqiqatların yaranmasından və məhsul prototipinin işlənilib hazırlanmasından məhsulların seriyalı istehsalına və onların istehlakçıya çatdırılmasına qədər bir neçə mərhələdən keçir. İnnovasiya dəhlizi adlanan bütün bu yol, müəssisələrin öz fəaliyyətləri prosesində kompleks resurslardan istifadəsinə əsaslanır: istehsal-texnoloji, maliyyə, kadr, məlumat və digərləri.

İnnovasiya infrastrukturunu, ilk növbədə, texnoparklar, texnopolislər, innovasiya-texnologiya mərkəzləri, həmçinin kiçik innovasiya və vençur müəssisələri kimi bazar yönümlü xüsusi sahibkarlıq subyektlərinin məcmusundan ibarətdir. Dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, yüksək texnologiyalı məhsulların ixracı ilə milli innovasiya infrastrukturunu arasında birbaşa proporsional asılılıq mövcuddur (4).

Dünya ölkələrində mövcud olan texnoparklar müxtəlif strukturlara malikdir, ona görə də texnoparklara ümumiləşmiş bir tərif vermək çətindir. Lakin Beynəlxalq Elm Parkları Birliyi (LASP) tərəfindən texnoparklara belə tərif verilmişdir: “Texnoparklar universitet, sənaye, araşdırma mərkəzləri, sahibkarlar və bazarlar arasındakı əməkdaşlığı artırmaq, bilik və texnologiya transferini asanlaşdırmaq məqsədilə yüksək dəyərli tədqiqat və inkişafa söykənən qabaqcıl texnologiyalı məhsul və xidmətlərin istehsalına uyğun infrastruktur, üstqurum və xidmətlər ilə təsir edən təşkilatlardır (2).

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2014-cü il 15 may tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Texnologiyalar parkı haqqında nümunəvi Əsasnaməyə görə isə “... texnologiyalar parkı - innovasiya məhsulunun və yüksək texnologiyaların hazırlanması, işlənməsi və ya təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə elmi tədqiqatların və təcrübə-konstruktor işlərinin aparılması, onların nəticələrinin sənaye, xidmət və digər sahələrdə tətbiqi üçün zəruri infrastrukturunu, maddi-texniki bazası və idarəetmə qurumları olan ərazi”dir (1).

Texnopark - vahid infrastruktur sərhədlərində elmi və texniki fəaliyyətlə məşğul olan şirkətlər birliyi olub, spesifik yerli şərait və bazarın tələbatının təsiri altında formalaşır. O, bir tərəfdən rezident və müştərilərin görüşdüyü və təmasda olduqları ofis, digər tərəfdən rezidentlərə göstərilən müxtəlif xidmətlər dəstidir.

Texnoparklar birbaşa texnologiyaların satışı mərhələsində iştirak etmir, lakin innovasiyaların mübadiləsi prosesinə vasitəçilik edir, yəni texnologiya daşıyıcıları ilə istifadəçiləri arasında qarşılıqlı fəaliyyəti təmin edir, toplanan eimi potensialın kommersionlaşdırılmasını, şirkətlər üçün texnoloji qərarların axtarışını, tədqiqatçılar cəmiyyətinin kommunikasiya əlaqələrinin formalaşdırılmasını həyata keçirməklə texnologiyaların mübadiləsinə əlverişli şərait yaradır. Texnoparklar həmçinin müstəqil tədqiqatçılara onların innovasiya layihələrinin həyata keçirilməsinə yardım edir, ali məktəblər və müxtəlif elmi-tədqiqat subyektləri tərəfindən əldə edilmiş elmi bilikləri kommersionlaşdırmağa və innovasiya bazarlarından texnoloji qərarları idxal etməklə istehsalçıların texnoloji məsələlərinin həllinə şərait yaradır.

Texnopark universitet və elmi-tədqiqat institutlarında yaradılan yeni texnologiyaların kommersiya baxımından reallaşdırılmasını həyata keçirən, gənc mütəxəssislər üçün yeni iş yerləri yaradan və yerləşdiyi şəhərin sosial-iqtisadi həyatında səmərəli rol oynayan güclü qurumdur. Texnopark strukturları mövcud olduğu dövrdə iqtisadiyyat və elmi-texniki tərəqqidə baş vermiş dəyişikliklərin təsiri altında dəfələrlə transformasiya olunmasına baxmayaraq, sistem səciyyəli aşağıdakı təməl prinsiplərini qoruyub saxlaya bilmişdir:

- yüksək xarakteristikalara malik, innovasiya təyinatlı transprofessional sahibkarın formalaşdırılması;

- rəqabət qabiliyyətli məhsullara və əqli mülkiyyətə söykənən yüksək texnologiyaların kommersiyalaşdırılması (3).

Texnoparklar məxsus olduğu dövlətə və yerləşdiyi yaşayış məkanına bir çox bəhrələr verir. Belə ki, onlar şəhərdə yeni iş yerlərinin yaradılmasına və yeni texnologiyaların inkişaf etdirilməsinə şərait yaradırsa, dövlət üçün innovasiya əsaslı və rəqabətə davamlı iqtisadiyyatın yaradılması vasitəsidir. Odur ki, belə kommersiya təyinatlı qurumların təsisçisi kimi dövlət, şəhər, bələdiyyə, ali məktəb və biznes strukturları çıxış edirlər. Onlar nizamnamə kapitalına ya maliyyə vəsaiti yatırır, ya da müəyyən güzəştlər, məsələn, icarə xərci, ərazidən istifadə və s. verirlər.

Texnoparkın digər üstün cəhəti isə onun kommersiya baxımından cazibədar və sabit olmasıdır. Onu da qeyd etmək ki, texnoparkın əsas təsisçilərindən birinin ali məktəb olmasına baxmayaraq, kommersiya strukturu kimi onun idarə olunmasını ali məktəb deyil, onu özünün əsas fəaliyyət sahəsi hesab edən və biznesdə müəyyən uğurlar qazanmış sahibkar həyata keçirir. Deməli, texnopark yüksək texnologiyalar və innovasiyalar əsasında biznes fəaliyyəti göstərən sərbəst, kommersiya baxımından əlverişli və səmərəli müəssisədir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, innovasiya və informasiya iqtisadiyyatının formalaşmasında texnoparklar ən vacib strukturlardan biri hesab olunur. Dünya təcrübəsi göstərir ki, texnopark strukturlarının formalaşması və səmərəli fəaliyyət göstərməsi üçün müvafiq ərazidə universitetlərin və ya elmi-tədqiqat institutlarının, yaxud laboratoriyalarının olması, texnopark strukturları zonasında

və ya onun yaxınlığında sənayenin elmtutumlu sahələrinin müəssisələrinin yerləşdirilməsi, innovasiya layihələrinin müxtəlif mənbələrdən maliyyələşdirilməsi sisteminin, texnopark strukturlarının yaradılmasının və ləğv edilməsinin normativ-hüquqi təminatı, texnoparkın yüksək ixtisaslı kadrlar hazırlama bacarığının, bazar münasibətlərinin nisbətən qərarlaşma sisteminin, inkişaf etmiş şəhər infrastrukturunun, mərkəzi və yerli idarəetmə orqanlarının dəstəyinin olması və s. bu kimi tələblərin yerinə yetirilməsi vacib hesab olunur. Dövlət, qanunvericilik bazasının formalaşdırılması, dövlət dəstəyinin göstərilməsi, vergi və gömrük güzəştlərinin tətbiq olunması, kadr hazırlığının təmin edilməsi kimi tələbləri yerinə yetirməklə texnoparkların yaradılmasında mühüm rol oynayır.

Texnoparklar ölkədə innovativ və yüksək texnologiyalar əsasında rəqabətqabiliyyətli sənaye istehsalının inkişafı üçün əlverişli şərait yaratmaq, bu sahədə sahibkarlığı dəstəkləmək, qeyri-neft sektorunun davamlı inkişafını təmin etmək və əhalinin istehsal sahəsində məşğulluğunu artırmaq məqsədilə fəaliyyət göstərir. Neft-kimya və digər prioritet sənaye sahələri üzrə rəqabət qabiliyyətli məhsulların istehsalı və emalı müəssisələrinin yaradılması da nəzərdə tutulur. Bu məqsədlə texnoparkların xarici və daxili infrastrukturunun yaradılması, ofis, konsaltinq, laborator müayinə, biznes inkubasiya, treninq, peşə hazırlığı, sahibkarlıq fəaliyyəti və digər xidmətlərin həyata keçirilməsi planlaşdırılır.

Azərbaycan üçün kiçik istehsal biznesi xüsusilə böyük əhəmiyyətə malikdir, çünki o, iqtisadiyyatda sabitlik və ixtisaslı iş yerləri yaradır. Ölkə üçün vacib olan digər bir istiqamət iqtisadiyyatı innovasiya əsaslı inkişaf prinsiplərinə keçirməkdir. İnnovasiya və texnopark eyni mahiyyətə malik iki anlayışdır. İnnovasiyalar əsasında inkişaf anlayışı ali məktəblər üçün də böyük əhəmiyyət kəsb edir. Çünki ali məktəblərin əksəriyyəti müəyyən maliyyə çətinlikləri ilə üzləşir. Texnopark ideyası isə istehsal təyinatlı elmi ideyaların kommersiyyalaşdırılması üçün geniş imkanlar açır. Bununla yanaşı, bu qurumların elmi-texniki potensialının və tələbə kontingentinin texnopark ideyası ətrafında təşkilatlanması milli iqtisadiyyatın innovasiyalar və yüksək texnologiyalar əsasında inkişafına böyük töhfələr verə bilər.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, texnoparkın səmərəli fəaliyyət göstərməsi üçün o, elm, sənaye və ali təhsil müəssisələrinin kompakt yerləşdiyi yaşayış məntəqələrində, yəni texnopolislərdə təşkil edilməli, istehsal infrastrukturunu ilə təmin olunmuş binalarda yerləşdirilməli, onları professor-müəllim, alim, tələbə və elmi-texniki heyəti lazımı elmi nəticələrə, ixtira və patentlərə malik olan və aktiv elmi-texniki innovasiya fəaliyyəti ilə məşğul olan, elmi-texniki və innovasiya fəaliyyətində geniş beynəlxalq əməkdaşlıq təcrübəsinə malik olan, xırda və orta sənaye müəssisələri ilə birgə geniş elmi-texniki və innovasiya fəaliyyəti həyata keçirməyə hazır olan universitetlərdə yaradılmalıdır.

İnnovasiya infrastrukturunu elm əsaslanan biznesin inkişafına yönəldilir. Azərbaycan Respublikasında innovasiya infrastrukturunun bütün subyektlərinə (sənaye parkları, texnoparklar, aqroparklar, sənaye məhəllələri və s.) dövlət dəstəyinin və güzəştlərin şamil edilməsi üçün bu subyektlər haqqında ümumi dövlət qanunvericiliyinin və innovasiya fəaliyyəti ilə məşğul olan subyektləri əlaqələndirən qurumun olması məqsədəuyğun olardı. Belə bir əlaqələndirici sisteminin olması innovasiya infrastrukturunun bütün subyektlərinin fəaliyyət sahəsinə, yerləşməsinə və tərkibinə, istiqamətinə, eləcə də digər məsələlərə dair mərkəzləşmiş qeydiyyatının və monitorinqinin aparılmasına, onlar haqqında məlumatların daim yenilənmək, müəyyən edilmiş hallarda və qaydada dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanlarını, habelə fiziki şəxsləri həmin məlumatlarla təmin etmək, innovasiya infrastrukturunu subyektləri üzrə informasiya sistemlərini aparıcı dövlət orqanlarının qarşılıqlı fəaliyyətinin səmərəliliyini artırmaq üçün vahid dövlət reyestrinin də yaradılması məqsədəuyğundur.

Azərbaycan Respublikasında innovasiya infrastrukturunun subyektləri üçün ümumi qanunvericiliyin hazırlanması, innovasiya infrastrukturunu subyektlərinin vahid dövlət reyestrinin yaradılması və aparılması, onlar üçün ümumi dövlət dəstəyi və vergi güzəştlərin hazırlanması, innovasiya fəaliyyəti ilə məşğul olan subyektləri əlaqələndirən qurumun yaradılması və s. kimi tədbirlərin həyata keçirilməsi innovasiya infrastrukturunun əsas subyektlərindən biri olan texnoparkların səmərəli fəaliyyətinə şərait yaradır.

Həmçinin ölkəmizin innovasiya təyinatlı müəssisələrində yüksək elmtutumlu texnologiyaların işlənməsi, kommersionlaşdırılması və tətbiqi, həmçinin respublikamızın bir sıra ali təhsil müəssisələrinin elmi-texniki fəaliyyətini texnopark ideyası altında istiqamətləndirməklə kiçik innovasiya müəssisələrinin yaradılması və inkişafı, alimlərin, müəllimlərin, doktorant və tələbələrin elmi-tədqiqat və təcrübə-konstruktor işlərinin, ixtira və kəşflərinin kommersionlaşdırılması və istehsalata tətbiqi bu istiqamətdə aparılan məqsədyönlü fəaliyyətin daha da güclənməsinə kömək edərdir.

Doğrudur, Azərbaycanın mövcud potensialı ölkəmizdə yaradılacaq texnoparkların səmərəli olmasına ilkin zəmin yaradır. Belə ki, ölkədə bu istiqamətdə fəaliyyətin genişləndirilməsi məqsədilə yerli istehsalçılarda stimullaşdırılması, müasir standartlara cavab verən mütəxəssislərin hazırlanması, ixrac yönümlü məhsulların istehsalının ön plana çəkilməsi və s. bu kimi şərtlərin gerçəkləşdirilməsi diqqət mərkəzində saxlanılır. Lakin Azərbaycanda texnoparkların səmərəli fəaliyyətlərinin təmin edilməsi üçün, bu sahədə ciddi uğurlara nail olmuş dünya dövlətlərinin müsbət təcrübəsindən də yararlanmaq lazımdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Texnologiyalar parkı haqqında nümunəvi Əsasnamə, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2014-cü il 15 may tarixli Fərmanı.
2. Azərbaycan Respublikası İqtisadi İslahatlar Elmi Tədqiqat İnstitutu, Texnoparkların yaradılması üzrə beynəlxalq təcrübə. Bakı: "Çap ART" Nəşriyyatı, 2017, 68 s.
3. A.Paşayev, H.Məmmədov, Texnopark innovasiya əsaslı, elmtutumlu və rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyatın yaradılması vasitəsidir. Azərbaycan: - 2012.-31 yanvar.- S.
4. Инновационная инфраструктура РБ. URL: <http://www.technopark.by/files/topic11.pdf> (дата обращения: 15.01.2018)
5. Azər Musayev, İnnovasiya infrastrukturu və onun əsas elementlərinin qarşılıqlı fəaliyyətinin formalaşması xüsusiyyətləri, *azer_095@mail.ru*.
6. Şahverdiyeva R.O., Bədəlov C.Ə. Texnoparkların xüsusiyyətləri və formalaşması problemləri. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişaf Fondunun maliyyə yardımı ilə yerinə yetirilmişdir. Bakı: 2013, 4.

SUMMARY

Bulqeyis Novruzova

TECHNOPARKS AS A COMPONENT OF INNOVATIVE INFRASTRUCTURE

Technoparks are considered one of the most important structures in the formation of innovation and information economy. Technoparks included in the innovation infrastructure are one of the market-oriented special entrepreneurial subjects. Technopark is a union of companies engaged in scientific and technical activities within the borders of a single infrastructure, and serves to increase cooperation between universities, industry, research centers, entrepreneurs and markets. Technoparks bring many benefits to the state and the places where they are located, as a means of creating new jobs and developing new technologies, creating an innovation-based and competitive economy.

In the article, the essence of technoparks, their importance in the economy of the countries was interpreted, the necessity of their creation and development was justified, the specific characteristics and advantages of technoparks were investigated, and the ways of increasing the efficiency of their activity were shown.

Key words: *innovative economy, innovation infrastructure, subjects of innovation infrastructure, technoparks.*

РЕЗЮМЕ

Булгейис Новрузова

**ТЕХНОПАРКИ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИННОВАЦИОННОЙ
ИНФРАСТРУКТУРЫ**

Технопарки считаются одной из важнейших структур в формировании инновационно-информационной экономики. Технопарки, входящие в инновационную инфраструктуру, являются одним из рыночно-ориентированных специальных субъектов предпринимательства. Технопарк представляет собой объединение компаний, осуществляющих научно-техническую деятельность в границах единой инфраструктуры, и служит укреплению сотрудничества между университетами, промышленностью, исследовательскими центрами, предпринимателями и рынками. Технопарки приносят много пользы государству, которому они принадлежат, и населенным пунктам, в которых они расположены, как средство создания новых рабочих мест и развития новых технологий, создания инновационной и конкурентоспособной экономики.

В статье дано в целом суть технопарков и их значение в экономике стран, обоснована необходимость их создания и развития, исследованы специфические особенности и преимущества технопарков, а также показаны пути повышения эффективности их деятельности.

Ключевые слова: инновационная экономика, инновационная инфраструктура, субъекты инновационной инфраструктуры, технопарки

HƏVVA ADIGÖZƏLOVA

eva.alieva.2012@mail.ru

SƏMƏD ƏLİYEV

Naxçıvan Dövlət Universiteti

samad.aliyev12@gmail.com

KRİPTOVALYUTALAR - KRİPTOAKTİVLƏR VƏ ONLARIN MALİYYƏ BAZARLARINDAKI YERİ

Məqalədə kriptovalyutaların mahiyyəti açılır, onların ölkələrin və ümumilikdə dünya iqtisadiyyatının tənzimlənməsində və formalaşmasında rolu təhlil edilir. Bundan başqa, məqalədə kriptovalyutaların yaranma tarixi tədqiq edilir və qeyd edilir ki, bu valyutalar elmi texniki tərəqqi və onun iqtisadiyyata təsiri nəticəsində yaranmış bir aktiv formasıdır. Məqalədə, həmçinin, blokçeyn texnologiyasının əsas prinsipləri qruplaşdırılır, bitkoin və bəzi digər kriptovalyutalar təhlil edilir və onların getdikcə yayılması səbəbləri araşdırılır.

Açar sözlər: kriptovalyuta, texnologiya, kriptoaktivlər, bitkoin, blokçeyn, maliyyə bazarları

Elm və texnologiyada rəqəmsal inqilabın baş verməsi ilə dünya yeni texnologiyalar ilə tanış oldu. Bu texnologiyalardan biri də Blokçeyn adlandırılan texnologiyadır. Bu texnologiya elektron xidmətlər və öncəliklə maliyyə sahəsində (FinTech) inqilabi yeniliklər təklif edir. Kriptovalyutalar da təqdim olunan yeniliklərdən biridir.

Blok zəncir texnologiyasının təməlində duran beş əsas prinsip vardır.

Paylanmış verilənlər bazası: Blok zəncirlərindəki hər istifadəçi bütün verilənlə bazasına və onun keçmiş tarixçəsinə daxil ola bilər. Verilənlər və ya məlumatlara heç bir istifadəçi tək başına nəzarət edə bilməz. Hər bir istifadəçi, vasitəçi olmadan, digər istifadəçilərin qeydlərini birbaşa olaraq təsdiq edə bilər.

Bərabər tərəflər arası əlaqə: İyeraxiya mərkəzli bir şəbəkə yerinə birbaşa bərabər tərəflər arasında baş verir. Her bir şəbəkə, başqa bütün şəbəkələrə məlumat yığır və göndərir. Yəni bu şəbəkə heç bir iyeraxiyadan aslı deyil.

Şəffaflıq: Hər əməliyyat və onunla əlaqəli göstəricilər sistemə girişi olan hər kəs tərəfindən görülməlidir.

Qeydlərin geri qaytarılmazlığı: Məlumat bazasına bir əməliyyat daxil edildikdən və təstiq edildikdən sonar qeydlər dəyişdirilə bilməz; çünki bu əməliyyat ondan öncə gələn bütün əməliyyatlarla əlaqəlidir.

Hesab əsaslı məntiq: blokçeyn sisteminin əsasında, blok zənciri əməliyyatlarının hesablamasını məntiqi proqramlara bilməsi durur.

Kriptovalyutalar həm alternativ bir ödəmə vasitəsi olma iddiası ilə, həm də blokchain texnologiyası ilə son illərdə ən çox müzakirə olunan yenilik olaraq qarşımıza çıxmışdır. Kripto aktivlərin 2021 ildə dünya bazarında dəyəri əvvəlki illərə nəzərən təqribən üç dəfə artaraq 2.8 trilyon dollara qədər yüksəlmişdir. Post pandemiya dövründə artan qlobal inflyasiya riskləri qarşısında investorların kriptovalyutalara marağı artmaqdadır.

Bitcoin (BTC). Bitkoin Satoşi Nakamoto adlı bir şəxs və ya qrup tərəfindən 2008 -ci ildə şifrələmə və proqramlar sahəsində profesional olan bir grup insana email yolu ilə dərc edilmiş bir məqalə vasitəsi ilə tanındılmışdır. Bitkoin istifadəçilərə heç bir iyerarxiya olmadan, heç bir qurum və dövlət əngəli olmadan əməliyyatlar aparmaq və hər kəsin istifadəsinə açıq bir sistem olmaqla birlikdə əməliyyatlar aparmaq istəyən şəxslər və qurumlar üçün layihə kimi qarşımıza çıxmışdır. İstəyən hər bir şəxs heç bir əngəl olmadan şəbəkəyə daxil ola bilməkdə, heç bir vasitəçi olmadan transferlər edə bilər.

Bitkoinin təklif olunacaq miqdarı 21 milyon olaraq təyin edilmişdir. Təklifi limitli olan Bitkoin bir növ makro yatırım xüsusiyyətlərinə (macro hedge) malik digital qızıl olaraq qəbul edilə bilər. Çünki qızıl kimi miqdarı limitli və təqvil edilməsi mümkün deyildir. 2022 ci ilin aprel ayı etibarlı ilə

təqribən 19 milyon 15 min bitkoin miqdarında təklif mövcuddur ki, bu dövrdə ortalama olaraq bazar dəyərini 38 - 39 min ABŞ dolları arasındakı olduğunu nəzərə alsaq, bitcoinin bazar dəyərini təqribən 730-750 milyard ABŞ dolları olduğunu hesablaya bilərik.

Bitkoin Mərkəzi bankların qarşılığı olmadan və istəklərinə görə pul təklif etməsi vəziyyətini nəzərə alaraq dizayn edilmişdir. Bu da bitkoinin dəyərini inflyasiya riskini minimallaşdırır.

Bitkoindən sonra ən böyük bazar dəyərində malik olan kriptovalyuta Ethereumdur. Bitkoinin təməlinə yatan Blokzincir texnologiyası və fəlsəfəsi, Rus əsilli Kanadalı programçı Vitalik Buterin tərəfindən, Ethereum ilə birlikdə daha da inkişaf etdirilərək 2013-cü ildə yaradılmışdır. Bu da bəlkə də blokzincir texnologiyasını bir neçə nəsil irəliyə aparmışdır.

Ethereum ağıllı müqavilə adlandırılan, şifrələnmiş sistemlərdən ibarət olan sənədlərin yaradılmasına imkan vermişdir. Ethereum zincir modelləmə ilə hesab əməliyyatları icra edən, açıq qaynaqlı protokol və ya daha doğru ifadə ilə kontakt sistemidir. Ether (ETH) isə bu platforma tərəfindən yaradılan kripto valyutaya verilən addır.

Kriptovalyuta ekosistemi ilə bağlı xidmətlərini təklif edən müxtəlif tip qurumlar formalaşmışdır. Onlardan bir neçəsini sadalaya bilərik:

1. Mədəncilik firmaları: Bu firmalar güclü kompyuterlərdən istifadə edərək kriptovalyutaların istehsalını həyata keçirirlər;

2. Elektron pul qabı xidməti göstərən firmalar: Elektron pul qabı, istifadəçinin şəxsinə aid kriptovalyutalarla əməliyyatların edilməsinə imkan verən və şəxsi açarları saxlamasına imkan verən bir proqramdır. Elektron pul qabı bir çox fərqli formatda ola bilər;

3. Maliyyə xidmətləri göstərən firmalar: Ənənəvi olaraq verilən maliyyə xidmətləri bir sıra kriptovalyutalara da verilir. Buna misal olaraq depozit olaraq qoyulan Bitcoin üçün faiz verən firmaları göstərə bilərik;

4. Kripto Birjalar: Bitcoin, Ethereum digər kriptovalyutaların müxtəlif tipli beynəlxalq pul vahidləri dəyişimini və ticarətinin həyata keçirilməsini təmin edən maliyyə bazarlarıdır. Bu firmalar, əməliyyatların həyata keçirilməsi zamanı müxtəlif miqdarlarda komissiya almaqdadırlar. İstifadəçilər baxımından baxdıqda əllərindəki kriptovalyutaları müxtəlif növ fərqli pul vahidlərinə dəyişdirmək imkanı yaradırlar;

5. Ödəniş sistemləri: Bitcoin və digər kriptovalyutalarla alqı satqı əməliyyatlar etmək istəyən şəxs və firmalara əməliyyatların etmələrini təmin edən firmalar. Misal üçün kripto ödəniş terminallarını göstərə bilərik;

6. Çox məqsədli firmalar: Yuxarıda ifadə edilən bir neçə xidməti fərqli şəkillərdə təklif edən firmalardır.

Kriptovalyutalar mövcud ənənəvi pul vasitələrinə nəzərən hüquqi qanunvericiliyin mövcud olmadığı üçün istifadəçilər üçün riskli hesab olunur, lakin bir sıra səbəblərdən kriptovalyutaların istifadəsi gedərək daha yayılır.

Bundan əlavə, kriptovalyutalar yaradılarkən əlavə dəyər yaradılmır. kriptovalyutalara dəyər verən əsas element əsasən onun istifadəçilər tərəfindən ödəmə vasitəsi kimi qəbul edilməsidir. Əlbəttə digər elementlərdə mövcuddur. Bunlar manipulyasiya edilə bilmə imkanları, istifadə mexanizmləri və s.

Kriptovalyutalar istifadəçilərə yeni imkanlar təklif edərək biri birindən fərqli xüsusiyyətlərlə müxtəlif funksiyaları yerinə yetirmək üçün yaradılır. Məsələn, stabilkoinlər, smart kontrakt, mərkəzsiz maliyyə (DeFi) və s.

Mərkəzsiz maliyyə dedikdə mərkəzdən idarə olunmayan maliyyə sistemi şəbəkəsi başa düşülür. Bura sərbəst bank sistemini, sərbəst fond bazarlarını və bu sistemi maliyyə alətləri ilə təmin edəcək uyğun funksiyalara malik kriptovalyutaları aid edə bilərik.

Smart kontrak - avtomatik olaraq icra edilən bir proqramdır. Smart kontraktlara görə öncədən müəyyənləşdirilmiş vəziyyətə görə müqavilədə yer alan tərəflərə şəffaf olaraq avtomatik olaraq ödəniş edilə bilər.

Kriptovalyutalar maliyyə bazarları sisteminə inteqrasiyanın qarşısında duran ən böyük

problemlərdən biri kripto aktivlərin bazar dəyərlərinin olduqca dəyişkən olmasıdır. Bu tələbi nəzərə alaraq Stabilkoinlər yaradılmışdır. Stabilkoinlər, əsasən, real valyuta məzənnələri ilə sabitləmə və yaxud əmtəə qiymətlərinə indeksləmə bilər.

Kriptovalyutalar yenidən formalaşmaqda olan beynəlxalq valyuta sistemində əsas alətlərdən biri kimi göstərilir. Kriptovalyutalar üzərindən dünya maliyyə bazarlarında yeni ekosistem formalaşmaqdadır. Bu ekosistem ənənəvi sistemə nəzərən ödəmələri və digər maliyyə xidmətlərini daha sürətli, daha ucuz, daha əlçatan edir və onlara sərhədləri sürətlə keçməsinə imkan verən yeni dövrün təməllərini atır.

Kripto texnologiyası beynəlxalq ödəmələri daha ucuz və daha sürətli etmək üçün geniş imkanlar yaradır.

Beynəlxalq maliyyə bazarlarında kriptovalyutaların formalaşması bir sıra yeni imkanlar yaratmış yeni maliyyə alətləri formalaşdırmışdır. Məsələn bir sıra korporasiyalar fəaliyyətini maliyyələşdirmək üçün bu alətlərdən geniş istifadə edirlər. Özlərinin kripto səhmlərini istifadəyə buraxmağa başlamışdılar.

Kriptovalyutaların sürətlə yayılması fonunda dövlətlərin Mərkəzi banklar vasitəsilə iqtisadiyyata müdaxilə mexanizmlərində ciddi dəyişikliklər olacağı gözlənilir. Bu eyni zamanda müəyyən risklər və imkanlar gətirəcəkdir. Kriptovalyutaların yayılması ilə nəzərə çarpan maliyyə sabilliyi riskləri mərkəzi bankların düzgün valyuta siyasətinə ehtiyacı daha da artırmışdır. Əlbəttə, bu o demək deyil ki, mərkəzi banklar öz valyuta siyasətləri ilə kriptovalyutaların yayılması istiqamətində əngəllər yaratmalıdır. Mərkəzi banklar makroiqtisadi fəallığın artırılması üçün istifadə baxımından kriptovalyutalara münasibətdə ən optimal yanaşma və mexanizmlərin hazırlanması istiqamətində işlərə başlaya bilərlər.

Kriptovalyutalarla əməliyyatlar zamanı investorlar bir sıra risklərlə qarşı qarşıya qalırlar. Yeni formalaşan ekosistem olaraq düşünüləndə bu təbii haldır. Lakin bu risklərin mövcudluğunu nəzərə alaraq kripto aktivlər artım hərəkətinin uzun müddətli dövrdə davam edəcəyini gözləmək inandırıcı deyildir.

Dünya ölkələri arasında kriptovalyutalara münasibətdə, əsasən, aşağıdakı yanaşmalar mövcuddur.

1. Liberal;
2. Qadağalar;
3. Qanunlar tərtib etməklə iqtisadi sistemə uyğunlaşdırma;
4. Kriptovalyuta əməliyyatlarını vergiləndirməklə gəlir əldə etmək.

Kriptovalyutalara münasibətdə bir sıra Avropa İttifaqı ölkələri, o cümlədən Almaniya və Avropa Mərkəzi Bankının mövqeyi maraqlıdır. Onlar kriptovalyutaları rəsmi valyuta kimi qəbul etməyin doğru olmadığını, lakin onun alternativ bir ödəmə vasitəsi kimi qəbul olunmasının mümkün olduğunu qeyd ediblər.

Kriptovalyutaların istifadəyə verilməsi və paylanması prosesində şəffaflığın olmaması investorların itkilərlə üzləşməsinə gətirib çıxarır. Eyni zamanda kiber cinayətlər, çirkli pulların yuyulması və qanundan kənar işlərin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizə də geniş müzakirə mövzuna çevrilmişdir.

Dünya dövlətləri və beynəlxalq maliyyə institutları arasında kriptovalyutalardan istifadə əsasında bir konsensus mövcud deyildir. Beynəlxalq Valyuta Fondu, kripto ekosisteminin sürətlə böyüməsinin yeni fərsətlərlə bərabər maliyyə sabitliyini nəzərdən çıxardığını söyləyərək, kriptovalyutalar üçün beynəlxalq standartlar yaradılması və icra edilməsi zərurliyini bildirmişdi. Əlbətdə bu böyüklüyündən asılı olmayaraq bir ölkənin tək başına həll edə biləcəyi problem deyildir. Bu sahədə beynəlxalq və regional təşkilatlar əməkdaşlıq edərək bu standartları yaratmaq və tətbiq etmək mümkündür. Beynəlxalq siyasət institutları tərəfindən blokçeyn əsaslı texnologiyalara müsbət münasibətə meyilli bir trend mövcuddur. Lakin kriptovalyutalar üzərində olan qeyri müəyyənlik baxımından bu fəaliyyətin dəstəklənməsinə məsafəli yanaşılmışdır.

Kriptovalyutaların cəmiyyətimizdə və iqtisadiyyatımızda tətbiqini araşdırmaq üçün bir neçə parametrləri nəzərdən keçirməliyik.

Kriptoalyuta sisteminin formalaşmasında global trendlər gözərdi edilmədən yerli iqtisadiyyatın tələblərinin nəzərə alınması əhəmiyyətlidir.

Azərbaycan Respublikasında kriptoalyutalar, əsasən, investisiya vasitəsi kimi görülməkdədir. Bitcoin, Ethereum və digər kriptoalyutaların ticarəti ölkəmizdə fiziki şəxslərin və sahibkarlıq obyektlərinin marağını cəlb etmişdir. Lakin ölkəmizdə kriptoalyutalarla ticarəti təmin edən yerli internet birja platformaları yoxdur. Demək olar ki, kriptoalyutaların ticarəti zamanı treydlər xarici internet-birja platformalardan istifadə edərək öz əməliyyatlarını yerinə yetirirlər.

Ölkə şəraitindən asılı olaraq, kriptoalyutalar müxtəlif formalarda istifadə oluna bilər və onların iqtisadi funksiyaları fərqli ola bilər. Fərqli ölkələrin kriptoalyutalara münasibətdə mövcud problem və yanaşmalardan qaynaqlanan fərqli prioritetləri vardır.

Milli kripto ticarət platformasının formalaşması, ölkəmizdə bu fəaliyyət sahəsi üçün infrastrukturun yaradılmasını zəruri edir. Bu prosesi həyata keçirərkən ən optimal hüquqi baza formalaşdırılmalıdır. Eyni zamanda bu fəaliyyət həyata keçirilərkən maliyyə və hüquqi nəzarət təmin olunmalıdır.

Yerli sərmayə qoyuluşları ilə ölkəmizdə kriptoalyutaların yaradılmasını hədəfləyən startap layihələrin hazırlanması və icra edilməsi zəruridir. Bu sahədə araşdırmalar əlbətdə ki, böyük miqdarda maliyyə vəsaiti və insan resursu tələb edir. Lakin dünyadakı bu proseslərdən kənar qalmağ ölkəmiz üçün doğru olmaz və yeri doldurulmaz itkilərə səbəb olacaqdır. Yerli problem və potensialı nəzərə alaraq yaradılan kriptoalyutalar və kripto aktivlər ölkəmizin beynəlxalq maliyyə bazarlarına çıxışını təmin etmək baxımından daha optimal variantlar təklif edəcəkdir. Bu iş eyni zamanda daha ucuz kreditlərin və investisiyaların cəlbinə səbəb olacaqdır.

Smart kontrakt tipli kriptoalyutaların tətbiqi iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində bəzi problemlərin həllində töhfələr verə bilər. Məsələn üçün bu tip proqramlarla kriptoalyutalarla keçirilən əməliyyatlar zamanı avtomatik olaraq vergi ödənişlərinin edilməsi təmin edilə bilər. Bu ödənişlər transfer, eyni zamanda alqı satqı əməliyyatları zamanı tutula bilər.

İlkin olaraq startaplar vasitəsi ilə yaradılan kriptoalyutalar üzərindən eksperimental olaraq lazımı və sosial iqtisadi araşdırmalar aparılaraq kriptoalyutalardan istifadə mexanizmləri nəzərdən keçirilə bilər. Məsələn üçün kriptoalyuta əməliyyatları zamanı vergilərin tətbiq edilməsi, milli kripto ödəmə sistemlərinin yaradılması və s.

Bu araşdırmalar fonunda milli kriptoalyutamız olacaq kriptomanat üzərində işlərə başlanıla bilər. Dövlət qurumlarında milli valyutamızın elektron və kripto versiyalarının yaradılması istiqamətində müzakirələr başlanılmışdır.

Kripto ekosistem yaxın gələcəkdə qiymətli kağızlar və maliyyə bazarlarının ən mühüm hərəkətverici faktoruna çevrilməsini gözləmək olar. Kripto aktivlər investisiya cəlb etmək istəyən sahibkar, eyni zamanda Start-up layihələr üçün daha asan və ucuz maliyyə təminatını həyata keçirəcəkdir.

Kripto aktivlərilə münasibətin mülkiyyət hüququ sisteminə inteqrasiyası gələcəkdə yeni imkanlar açacaq. Smart kontrakt və NFT sistemləri bu prosese təkan verəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. İMF Global Financial Stability Report. Oktyabr 2021 ci il.
2. FEYEN, Erik HB; KAWASHIMA, Yusaku; MITTAL, Raunak. Crypto-Assets Activity around the World. 2022.
3. www.elibrary.imf.org/view/books/082/465808-9781513595603-en/465808-9781513595603-en-book.xml?rskey=YftMnY&result=1
4. Demir, F. (2021). Küresel piyasalar ve ekonomi dışı etkenlerin kripto para piyasaları üzerine etkileri (Master's thesis, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
5. coinmarketcap.com
6. <https://www.investing.com>

SUMMARY

Havva Adigozelova, Samad Aliyev

**CRYPTOCURRENCIES - CRYPTOASSETS AND THEIR
LOCATION IN FINANCIAL MARKETS**

The article reveals the nature of cryptocurrencies, analyzes their role in the regulation and formation of countries economy and the world economy in general. In addition, the article examines the history of crypto-currencies and notes that these currencies are a form of assets created as a result of scientific and technical progress and its impact on the economy. The article also summarizes the main principles of blockchain technology, analyzes bitcoin and some other cryptocurrencies, and examines the reasons for their increasing popularity.

Key words: *cryptocurrency, technology, cryptoassets, bitcoin, blockchain, financial markets*

РЕЗЮМЕ

Хавва Адыгезелова, Самед Алиев

**КРИПТОВАЛЮТЫ - КРИПТОАКТИВЫ И ИХ ПОЛОЖЕНИЕ НА
ФИНАНСОВЫХ РЫНКАХ**

В статье раскрывается сущность криптовалют, анализируется их роль в регулировании и формировании экономики стран и мировой экономики в целом. Кроме того, в статье рассматривается история формирования криптовалют и отмечается, что данные валюты представляют собой форму активов, созданных в результате научно-технического прогресса и его воздействия на экономику. В статье также обобщены основные принципы технологии блокчейн, проанализированы биткоин и некоторые другие криптовалюты, а также рассмотрены причины их растущей популярности.

Ключевые слова: *криптовалюта, технология, криптоактивы, биткоин, блокчейн, финансовые рынки.*

FATMAKHANIM AHMADLI
Nakhchivan State University

THE ROLE OF TECHNOPARKS IN THE TRANSFORMATION OF KARABAKH INTO A "SMART REGION" IN THE POST-CONFLICT PERIOD

The introduction of "smart-city" projects in the liberated regions will not only accelerate the flow of innovative, technology-based investments, which is the demand of that region, but also play a fundamental role for the creation of innovation centers and technology parks in Karabakh. "Smart village" and "smart city" are areas where various electronic and digital methods and sensors are used to collect information. The insights gained from the collected data are directed towards the efficient use of assets and resources. In this concept, the Internet of Things, artificial intelligence, Blockchain, etc. technologies are applied. Certain components are formed based on these technologies. As an example, the electronicization and collection of electricity and water consumption in specified places can be shown. As a result, the population can see their utility history and make payments using certain software. In addition, the relevant state institutions gain the opportunity to carry out optimization work based on the information gathered in the entire database. All these applications of electronicization are also valid for the field of medicine and transport. In addition, it is possible to monitor the pollution in the city area on an electronic map through wireless sensor networks for air monitoring in environmental protection. The difference of "Smart city" from other cities is the electronicization of all infrastructure and the creation of a large database. On the basis of this data set, the efficiency of spending and the quality of life of the population is increased throughout the city.

Key words: *Karabakh, technopark, innovation, "Smart region", "Smart city", "Smart village"*

Introduction

In the modern world, the creation of smart cities can also eliminate many problems caused by globalization and the 4th industrial revolution. Also, making cities more sustainable, inclusive and safe has been defined as one of the Sustainable Development Goals of the United Nations. "Smart city" and "smart village" technologies have the power to improve the health and well-being of citizens and provide new ways for economic development. The application of cloud-based technologies in regenerating areas accelerates the recovery process of the region and makes the region interesting for techno-investors. Implementation of "smart-city" projects will be able to accelerate the flow of innovative, technology-based investments in that region, which is the demand of today, and at the same time, it will play a fundamental role for the creation of innovation centers and technoparks in Karabakh at the next stage. Local government bodies, municipalities, private enterprises and citizens can receive, analyze and manage data in real time through these electronic applications to make better decisions that improve their quality of life. can do. It is planned to create 4 regional centers based on the comparative advantages of the liberated territories. A logistics and trade center will be created in Jabrayl, a culture and tourism center in Shusha, an extraction and tourism center in Kalbajar, and an industrial center will be created in Aghdam. In the industrial center to be created in Aghdam, 33 small production and service enterprises, large industrial and food industry enterprises will operate based on initial applications. About 110 million manats will be invested here, 330 jobs will be opened. Aghdam's strategic geographical position, location at the junction with other regions, human resources potential and access to infrastructure expand the possibilities of the region becoming the industrial center of Karabakh in the future. The area of 1.5 thousand hectares of the city will be presented as a modern city, and Aghdam will become the fourth largest city of Azerbaijan. Aghdam is planned to be built according to the "smart city" concept. The buildings here are also planned to be built in accordance with the typology of "smart buildings" in accordance with special international standards. Let's also note that Aghdam is one of the sunniest regions of Azerbaijan. According to the data of the last 50 years, 2/3 of the year is considered sunny. This indicates that the potential of solar

energy is great and can be used well. Therefore, these issues will be taken into account during the design of buildings. Priority will be given to projects focused on energy efficiency. Under the leadership and direct supervision of the President of Azerbaijan, Ilham Aliyev, all necessary measures for the Great Return are being implemented in the territories freed from occupation, residential houses, social, traffic, and economic infrastructure are being rapidly restored [5].

The basis for the creation of technoparks

The end of the 20th century was marked by serious changes in the life of the society. During this period, a number of technological and fundamental discoveries were made in the fields of electronics, radiophysics, laser technology, chemistry, aviation, cosmonautics, etc. The fields of information technologies, micro and nanoelectronics have developed at an unprecedented speed. This also stimulated the development of the production of new products with science-efficient technology, which brought economic development, and created a competition between scientific knowledge and technical excellence of production. In other words, production began to be developed on the basis of new scientific ideas. As a result, the interaction between science and production has changed: earlier, technology and production were developed through experience, but now they are developing in the form of science-intensive technologies based on knowledge. Today, more advanced forms of science and science-efficient production are being sought. A high pace of scientific and technical development is characteristic for science-intensive fields.

Today, the rapid development of science and technology causes the moral obsolescence of techniques and technologies in a short period of time, causing a decrease in competitiveness. Therefore, producers' interest in scientific knowledge and contact with science should increase. On the other hand, science-intensive technologies are related to each other. Their complex use, new processes, ideas and principles are necessary for the application of fundamental works that open up new areas [3].

Effective use of the results of scientific research and work is the main condition for competitiveness, success, economic growth, raising the standard of living, realization of other national advantages. Under these conditions, the development of the innovation system, which is a set of technical, production, organizational, marketing, financial operations and ensures the application of efficient innovations to the economy and social fields, has a greater meaning. The lack of resources allocated to science, the low specific weight of the innovation product, the weak application of scientific achievements to production, etc. hinder the development of the national innovation system [7].

The most "intelligent" project in the world is in Karabakh

After the Second Karabakh War, which ended with victory, a new stage has begun in the life of our country. It is an inevitable necessity to take into account the modern challenges of the world and apply the most advanced technologies in the restoration of territories. Conducting a study on the application of the "smart city" concept in Azerbaijan and determining the possibilities of implementing a pilot project in the "National Action Plan for the Promotion of Open Government for 2020-2022" approved by the Decree of President Ilham Aliyev dated February 27, 2020 has found its reflection. On April 19 of this year, the head of state signed the Decree on the development of the concept of "Smart City" and "Smart Village". The foundation of the "smart village" project was laid by President Ilham Aliyev in the territory of Agali villages of Zangilan district, and construction works are continuing [9].

The main goal of the implementation of the "Smart City" and "Smart Village" projects is to increase the quality, safety, and efficiency of services in the areas where they are implemented, and the application of information technologies in the realization of all this. At the same time, ensuring the effective use and management of existing resources for those services, ensuring sustainable development in urban and rural areas. The application of "smart village" technologies will create conditions for the development of social innovations and small entrepreneurship in the territories freed from occupation, and will increase the attractiveness of the Karabakh region as a center of technological innovation. Two points should be noted in the implementation of this project: First, the implementation of quite expensive projects is another clear example of the country's leader's attention and concern for citizens, especially refugees and internally

displaced persons, who are a vulnerable group of the population. In other words, our citizens, who were displaced from their lands due to the Armenian occupation, and were subjected to all kinds of difficulties and deprivations, after returning to their cities and villages, should use the best opportunities for living, live, work, and contribute more to the country. These projects will provide the most favorable living conditions for residents of cities and villages far from the capital. The second important point is that high technologies have become an integral element of human life. XXI century is the century of science and technologies. Every day, every hour, every second, we witness the innovations brought by science and technology and the opportunities created by these innovations. In the 44-day Patriotic War, which ended with victory, it is enough to remind us of the advantages that these new technologies gave us, so that we can imagine the role that modern science and technology will play in the future. Today, as in every field, we are experiencing a new stage of development in science and technology. The world is integrating into the science-based innovation system. The "Smart Village" project, which was founded in Zangilan, emerged as the result and final product of science-education-innovation. "Smart village", "Smart city" is a scientific and technological innovation, which will be implemented in the next stages. Currently, representatives of foreign companies are busy with the implementation of these projects: "I believe that the potential of our highly qualified local personnel in these fields will be used in the next stage. Because the field of science, information and high technologies is developing in our country. Our professional personnel work in universities, scientific-research institutions, private companies, and production areas. We have enough young people that if we apply the different ideas they have in approaches to modern science and technology to our lives, additional opportunities will be created in our "smart village" and "smart city". The project, which will be implemented for the first time in Karabakh, will be implemented in 5 components. They are residential, manufacturing, social services, "smart agriculture" and alternative energy sectors. It is planned to build 200 private houses in the area, using fully insulated and innovative building materials. Indoor engineering communication and heating systems will also be built on the basis of smart technologies. Modern schools, kindergartens, polyclinics and electronic management centers will be built in these villages, tourism infrastructure will be formed. Also, all residences, social facilities, administrative and public catering buildings, processing and production of agricultural products will be provided with alternative energy sources. Experts from Turkish, Chinese, Italian and Israeli companies will also participate in the implementation of the project. On April 19, 2021, President Ilham Aliyev signed the relevant Decree on the development of the concept of "Smart City" and "Smart Village" [2].

What is "Smart City" and "Smart Village"?

"Smart village" and "Smart city" are areas where various electronic and digital methods and sensors are used to collect information. The insights gained from the collected data are directed towards the efficient use of assets and resources. Internet of Things, Artificial Intelligence, Blockchain, etc. technologies are applied in this concept. Certain components are formed based on these technologies. As an example, the electronicization and collection of electricity and water consumption in specified places can be shown. As a result, the population can see their utility history and make payments using certain software. In addition, the relevant state institutions gain the opportunity to carry out optimization work based on the information gathered in the entire database. All these applications of electronicization are also valid for the field of medicine and transport. In addition, it is possible to monitor the pollution in the city area on an electronic map through wireless sensor networks for air monitoring in environmental protection. The difference of the "Smart city" from other cities is the electronicization of the entire infrastructure and the creation of a large database. On the basis of this data set, the efficiency of spending and the quality of life of the population is increased throughout the city [11].

In the modern world, the creation of smart cities can also eliminate many problems caused by globalization and the 4th industrial revolution. Also, making cities more sustainable, inclusive and safe has been defined as one of the Sustainable Development Goals of the United Nations [14].

"Smart city" and "Smart village" technologies have the power to improve the health and well-being of citizens and provide new ways for economic development. The application of cloud-based technologies in regenerating areas accelerates the recovery process of the region and makes the region

interesting for techno-investors. The implementation of "smart-city" projects can accelerate the flow of innovative, technology-based investments that the region needs today, and at the same time, it can play a fundamental role for the creation of innovation centers and technology parks in Karabakh at the next stage. Local government agencies, municipalities, private businesses and citizens can receive, analyze and manage data in real time through these electronic applications to make better decisions that improve their quality of life.

A High Technologies Park will be created jointly with Turkey in Karabakh

Immediately after the liberation of the lands of Karabakh from the enemy's occupation, on the instructions of the country's president, improvement works were started in the region. Karabakh has always been first and foremost a center of culture, the homeland of poets, musicians and artists. While the new history of Karabakh is being written, turning it into a place of high technologies and innovations in the region is important for the economy and future progress of our state. For this purpose, it is planned to open technology parks and innovation centers in Karabakh. Innovations Agency took the first step on this path by signing a memorandum with "GOSB" technopark, which supports 130 technology companies located in one of the largest industrial regions of Turkey. In the memorandum, the points reflecting the future joint activities of both sides were mentioned. Acceleration programs, technology transfer programs, sharing of knowledge and experiences are planned regularly in order to increase the level of technology knowledge and train young specialists in Azerbaijan. For this, mutual seminars, trainings and conferences will be organized, and most importantly, a joint High Technologies Park will be created. It is planned to conduct the latest "soft" and "hard" scientific research in the park, as well as the production of high-tech devices. In the campuses that will be organized regularly, an environment will be created for our youth and ICT specialists to communicate with each other, share their experiences and implement their new ideas [12].

Conclusion

Currently, the "Smart City" project is being implemented in different parts of the world - Singapore, UAE (Dubai), USA (Boston), Holland (Amsterdam), England (London), Norway (Oslo), Denmark (Copenhagen). Considering that these cities are among the main tourist centers, "smart city" technologies can be created as additional opportunities to develop the tourism sector in the Karabakh region, which has great potential. On the "Smart Village" platform, it is possible to observe the implementation of sustainable development goals in remote areas through technology. Through this model, governments aim to increase the efficiency and safety of public services, reduce financial costs, and ensure transparency and good governance. In general, in order to make the "smart city" concept a reality in the territories freed from occupation, it is necessary to study sustainable international practices first, to apply and promote them at the next stage, and to make extensive use of information and communication technologies. By implementing smart city solutions, we can influence various quality of life indicators such as safety, time and convenience, health, environmental quality, social connectivity and civic participation, jobs and cost of living. Smart city technologies offer new avenues for economic development while having the power to improve the health and well-being of citizens. Application of cloud-based technologies in recovering areas can speed up the recovery process of the region and make that region interesting for techno-investors. The introduction of "smart-city" projects in the liberated region can play a fundamental role for the creation of innovation centers and technoparks in Karabakh at the next stage by accelerating the flow of innovative, technology-based investments that the region needs today [17].

Real-time crime mapping, gunshot detection, and predictive policing can be applied to identify potential hotspots and prevent crime in the area-one of the most important issues in post-conflict areas-smart-city solutions to enhance public safety. These issues could be realized using the services offered by "Azerspace" satellite. As the President specifically noted, it is planned to create a green energy zone in the territories freed from occupation. In those areas, the application of technologies such as smart city solutions - monitoring of electricity consumption, smart lighting, sensor street lights and sensor traffic lights can significantly reduce greenhouse gas emissions on the one hand, and electricity and heat consumption on the other hand. With the help of information technologies, it is possible to improve energy distribution in Karabakh, facilitate waste collection, reduce traffic congestion and even improve air quality. For example, installing smart trash cans in those areas that automatically send information to

waste management companies and have a pre-planned schedule to be picked up when needed could turn that region into a zero-waste, recycling center of Azerbaijan. We can also block the possibility of a "circle of decline" by applying "smart village" technologies in the liberated territories. Also, the application of "smart-village" technologies will create conditions for the wide spread of social innovations, start-up type micro and small entrepreneurship among the rural population in those areas [19].

LITERATURE

1. "Azerbaijan 2030: National Priorities for socio-economic development", 2021, by the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev on 02.02. Ordinance dated 2021
2. "On ensuring the activities of the Karabakh Revival Fund", (January 19, 2021), Decree of the President of the Republic of Azerbaijan, Baku, No. 1253
3. "On the development of the concept of Smart City and Smart Village" 2021, Decree of the President of the Republic of Azerbaijan. Baku city, April 19, 2021.
4. "State Program for the Socio-Economic Development of the Regions of the Republic of Azerbaijan in 2019-2023", 2019, approved by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated January 29, 2019.
5. On the establishment of the public legal entity "Karabakh Development Fund", 2021
6. "Decree of the President of the Republic of Azerbaijan on the declaration of 2022 as the "Year of Shusha" in the Republic of Azerbaijan", 2022.
7. Ayyubov V.S., Taghiyev A.M. "Economy of Azerbaijan in the post-conflict period: current situation and strategic priorities", Sustainable development, volume 1, 2021, No. 1, p. 13-20.
8. Hajiyev F. "Analysis and evaluation of investments in territories liberated from occupation", UNEC Ekspert, 2021, p. 24-26.
9. Rasulova G.R. "Financial guarantee of liberation of Azerbaijan's historical lands from occupation and their restoration", Audit, 2021, 4 (34), p. 60-69.
10. Rashid L. (2020), "Economic potential and development prospects of regions freed from occupation," Baku, "Xalq kazeti", 9 p.
11. Aliyev A. (2021), "Building Smart Cities and Villages in Azerbaijan: Challenges and Opportunities", 423 p.
12. Leydesdorff. L. "Triple Helix of University-Industry-Government Relations", DOI:10.1007/978-1-4614-6616-1_452-2/ In book: Encyclopedia of Creativity, Invention, Innovation and Entrepreneurship 2017, p.1-9.
13. Leydesdorff. L., Ivanova. I. (2013), "Redundancy Generation in University-Industry-Government Relations: The Triple Helix Modeled, Measured, and Simulated", 29 p.
14. Leydesdorff.L, Meyer.M., (2003), "Triple Helix of University-Industry-Government Relations", DOI:10.1023/A:1026276308287
15. Polt. W., Rammer. C., Schartinger. D., Gassler. H. (2014), "Benchmarking Industry-Science Relations in Europe - the Role of Framework Conditions"/ DOI:10.3152/147154301781781453
16. Aliyev. A. (2022), "Problems of application of digital technologies in the territories of Azerbaijan liberated from the Armenian occupation", DOI: 10.25045/jpis.v13.i1.04
17. Jafarzadeh. S.D. (2022), "Priorities for sustainable development of Karabakh economic region", DOI: 10.36719/2663-4619/79/177-184
18. Alizada R., Muradli N. "Analysis of the current situation in Karabakh economic region in terms of attracting foreign investment", DOI: 10.36962/PAHTEI16052022-56ISBN: 2022, p.1609-1620.
19. Humbatova S.I., Tanriverdiev S.M., Mammadov I.N., Hajiyev N.G. (2020), "Impact of investment on GDP and non-oil GDP in Azerbaijan", Entrepreneurship and Sustainability Issues, 7(4), 2645-2663. [http://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.4\(6\)](http://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.4(6)).

XÜLASƏ

Fatmaxanım Əhmədli
MÜNAQİŞƏDƏN SONRAKI DÖVRDƏ QARABAĞIN “AĞILLI REGION”A
ÇEVİRİLMƏSİNDƏ TEXNOPARKLARIN ROLU

Azad edilmiş rayonlarda “ağıllı şəhər” layihələrinin tətbiqi həmin regionun tələbi olan innovativ, texnoloji əsaslı investisiyaların axınıni sürətləndirməklə yanaşı, innovasiya mərkəzlərinin və texnoparkların yaradılmasında fundamental rol oynayacaq. Qarabağda, “Ağıllı kənd” və “ağıllı şəhər” informasiya toplamaq üçün müxtəlif elektron və rəqəmsal metodların və sensorların istifadə olunduğu ərazilərdir. Toplanmış məlumatlardan əldə edilən anlayışlar aktivlərin və resursların səmərəli istifadəsinə yönəldilmişdir. Bu konseptdə əşyaların interneti, süni intellekt, Blockchain və s. texnologiyaları tətbiq edilir. Bu texnologiyalar əsasında müəyyən komponentlər formalaşır. Nümunə olaraq, göstərilən yerlərdə elektrik və su istehlakının elektronlaşdırılması və toplanması göstərilə bilər. Nəticədə əhali müəyyən proqram təminatından istifadə etməklə öz kommunal xidmət tarixçəsini görə və ödənişlər edə bilər. Bundan əlavə, aidiyyəti dövlət qurumları bütün məlumat bazasında toplanmış məlumatlar əsasında optimallaşdırma işləri aparmaq imkanı əldə edirlər. Bütün bu elektronlaşma tətbiqləri tibb və nəqliyyat sahəsi üçün də keçərlidir. Bundan əlavə, ətraf mühitin mühafizəsində havanın monitorinqi üçün simsiz sensor şəbəkələri vasitəsilə elektron xəritədə şəhər ərazisində çirklənməyə nəzarət etmək mümkündür. “Ağıllı şəhər”in digər şəhərlərdən fərqi bütün infrastrukturun elektronlaşdırılması və geniş məlumat bazasının yaradılmasıdır. Bu məlumat toplusu əsasında bütün şəhər üzrə xərclərin səmərəliliyi və əhalinin həyat keyfiyyəti yüksəldilir.

Açar sözlər: Qarabağ, texnopark, innovasiya, “Ağıllı region”, “Ağıllı şəhər”, “Ağıllı kənd”

РЕЗЮМЕ

Фатмаханым Ахмедли
РОЛЬ ТЕХНОПАРКОВ В ПРЕВРАЩЕНИИ КАРАБАХА В
«УМНЫЙ РЕГИОН» В ПОСТКОНФЛИКТНЫЙ ПЕРИОД

Внедрение проектов «умного города» в освобожденных регионах не только ускорит приток инновационных, технологичных инвестиций, в чем нуждается этот регион, но и сыграет основополагающую роль для создания инновационных центров и технопарков. в Карабахе. «Умная деревня» и «умный город» — это территории, где для сбора информации используются различные электронные и цифровые методы и датчики. Понимание, полученное из собранных данных, направлено на эффективное использование активов и ресурсов. В этой концепции применяются технологии Интернета вещей, искусственного интеллекта, Блокчейн и др. Определенные компоненты формируются на основе этих технологий. В качестве примера можно показать электронизацию и сбор потребления электроэнергии и воды в указанных местах. В результате население может видеть историю своих коммунальных услуг и осуществлять платежи с помощью определенного программного обеспечения. Кроме того, соответствующие государственные учреждения получают возможность проводить работы по оптимизации на основе информации, собранной во всей базе данных. Все эти применения электроники применимы также в области медицины и транспорта. Кроме того, можно отслеживать загрязнение в районе города на электронной карте через беспроводные сенсорные сети для мониторинга воздуха в целях охраны окружающей среды. Отличие «Умного города» от других городов — электронизация всей инфраструктуры и создание большой базы данных. На основе этого набора данных повышается эффективность расходования средств и качество жизни населения по всему городу.

Ключевые слова: Карабах, технопарк, инновации, «Умный регион», «Умный город», «Умное село».

PARVİZ BABAYEV
babayev2796@gmail.com

THE ESSENCE OF TECHNOLOGY PARKS ON THE DEVELOPMENT OF NEW STARTUPS

The concept of techno polis has emerged especially in our country in order to carry out the researches carried out in order to develop projects in the direction of entrepreneurship and to encourage them by finding the necessary supports. These institutions, which have been established within the framework of state laws since 2001, continue to serve today in order to support entrepreneurship and entrepreneurship projects. The main purpose of establishing techno parks is to support private sector companies, entrepreneurial student branches, university studies and technology-based R&D projects financially and in development.

Techno parks are important institutions for gathering and collaborating all companies that have information about a project or can support the project. Thus, the projects can be accelerated and the unearthed projects can be put into action as soon as possible. At the same time, techno parks create a business partnership by bringing together a group of companies in many fields, and venture projects have a multifaceted structure.

Techno parks are usually established close to universities or industrial areas. The purpose of this is to ensure that the projects are supported by university students and academics. At the same time, techno parks established in industrial zones create a job resource for industrial enterprises. In this case, in summary, the employment, labor, labor, etc. of techno parks. It is possible to say that it has positive effects on economic concepts such as work force, employment and capital.

Techno parks brings many advantages in terms of its structure. If we explain the advantages brought by its features, every project carried out within the scope of Techno parks is supported financially and informationally by public and private institutions. At the same time, the projects carried out and the profits obtained as a result of the projects are exempted from income and corporate tax.

After analyzing all these mentioned insights, it is possible to clear that technology parks has undeniable effect on startups. As it is known, entrepreneur activities consist of 5 main stages from seed to IPO and technology parks have the capacity to contribute its futures into stages of the startups. For the initial analyzing, it is seen that the main component of technology park which is called technology transfer office can be injected into the several stages of startups. After having the brilliant idea, the academics can influence to these ideas with some technological activities.

- Salaries of support personnel working in Techno parks offices are exempt from all kinds of taxes.

-System management, business applications, data management, internet and technology infrastructure etc. Support is provided by the state and private institutions.

-People who want to open an office in Techno parks are supported financially under certain conditions.

State employees cannot work in another company or private institution under normal conditions. However, in the law developed for techno parks, civil servants can work extra in techno parks or participate in projects for support purposes.

-University students can do their internships or work actively in techno parks. In this respect, techno parks are a good source of employment.

Various exemptions have been offered to companies operating in the Technology Development Zone. Within the scope of these exemptions;

- Earnings from software and R&D activities in the region are exempt from income and corporate tax until 31/12/2023.

- Deliveries and services in the form of information management, data management, work

applications, sectoral, internet, mobile and military command and control software produced in the region are exempt from VAT until 31 December 2023.

- It is exempt from all kinds of taxes until 31/12/2023 regarding the wages of R&D and support personnel working in the region. The number of support personnel within the scope of the exemption cannot exceed 10% of the number of R&D personnel.

- 50% of the employer's premium share of the R&D and support personnel working in the region is covered in accordance with the R&D Law No. 5746.

- All kinds of goods imported from abroad within the scope of a project to be used for research and development purposes within the region are exempt from customs duty.

- Public institutions and organizations and university personnel who need their services as research personnel for activities in the region can be employed on a permanent or part-time basis with the permission of the institutions they work for. The incomes of part-time lecturers, lecturers, research assistants and experts for these services are excluded from the scope of university revolving fund. Personnel to be employed on a permanent basis are given unpaid leave by their institutions and their relations with their staff continue.

- Foreign national managers and qualified R&D personnel can be employed in these regions within the framework of the Foreign Capital Encouragement Law No. 6224 and the provisions of the relevant legislation.

ELÇİN ƏLİBƏYLİ
Naxçıvan Dövlət Universiteti
elchinelibeyli@ndu.edu.az

STARTAP LAYİHƏLƏRİNİN UĞURLU BİZNESƏ ÇEVRİLMƏSİNDƏ TEXNOPARK AMİLİ

Müasir dövrdə iqtisadi artıma nail olmaq və davamlı iqtisadi inkişafı təmin etmək üçün innovativ yeniliklər edilməli və elmtutumlu iqtisadi sahələrin fəaliyyəti təkmilləşdirilməlidir. Bu sahədə atılacaq ən yaxşı addımlardan biri də məhz startap layihələrinin hazırlanmasına dəstək və onların icrasının təmin edilməsidir. Startapların hazırlanması üçün bir infrastrukturuna ehtiyac duyulur və bu infrastrukturun təmin edilməsi üçün ən yaxşı məkan məhz texnoparklardır. Texnoparklar vahid bir ərazi daxilində şirkətlərin və elmi biliklərin birləşməsidir.

Açar sözlər: Startap, texnopark, innovasiya, elm, elmtutumlu iqtisadiyyat

Sahibkarlıq fəaliyyəti yeni dəyər yaratmaq və qurmaq anlayışları ilə əlaqədardır. Yəni hər bir sahibkar mənfəət əldə etmək üçün fəaliyyət istiqamətlərinə müvafiq atributları bir yerdə cəmləşdirməli və sistemli bir halda işləməsinə təmin etməlidir. Müasir iqtisadi sistemlər sahibkarlıq fəaliyyətinin innovasiya və elmtutumlu olmasını və elmi texniki tərəqqinin nailiyyətlərindən istifadəni tələb edir.

Yenilikçi iqtisadiyyat düşüncələri və iqtisadiyyat sahələrinin yaranması daimi dəyişən iqtisadi və ekosistemlərə uyğunlaşmış istiqamətdə formalaşmalıdır. Bu formalaşmaya isə müasir dövrdə ən çox dəstək verən istiqamət startaplar olmuşdur. Startap layihələri ölkələrdə bilik mübadiləsini təkmilləşdirməklə, texnologiyalardan istifadəni və texnologiyaları təkmilləşdirməklə rəqabət qabiliyyətliliyin və davamlı inkişafın təmin olunmasında əsas faktorlardan birinə çevrilmişdir. Startap layihələrinin hazırlanması və inkişafı istiqamətində ən nəzərə çarpan faktor avadanlıqların daha qısa müddətdə və daha az məsrəflə ələ çatmasıdır. Bu sahədə elm parkları, innovasiya mərkəzləri və ya tədqiqat parkları kimi tanınan texnoparklar sahibkarlıqla innovasiya düşüncələrinin birləşdirmək istiqamətində mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Texnologiya parkı və ya texnoparklar ilk olaraq ABŞ-da Silikon Vadisi olaraq da adlandırılan Stanford Araşdırma Park ilə əsası qoyuldu. Avropada ilk texnoparklar Fransada və İngiltərədə innovasiya düşüncəli insanlarla sahibkarlıq fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi istiqamətində atılmış ilk addımlar olaraq qiymətləndirilir.

Texnologiya parklarının əsas məqsədi regionların və ölkənin innovasiya mədəniyyətinin formalaşmasını təmin etmək, yeni elm tutumlu sahələrin inkişafına dəstək vermək, müəssisələrin rəqabət qabiliyyətliliyini artırmaq üçün məhsullarını daha da təkmilləşdirmək və bunlara müvafiq mütəxəssisləri və yenilikçi düşüncələri cəmləşdirməkdir.

Texnoparklar dünyanın bir çox nüfuzlu təşkilatları, maliyyə qurumları, elmi və mədəniyyəti dəstəkləyən qurumlar tərəfindən xüsusi diqqət yetirilmişdir. Belə ki, UNİDO, UNESCO, UNCTAD, Dünya Bankı və bu kimi birlik və təşkilatlar innovasiya və elmtutumlu sahələrin inkişafı üçün maliyyə yardımları, texnoloji təchizatlarla təmin etmə, müəyyən olunmuş xüsusi zonaların ayrılması istiqamətində daim dəstək verməkdədirlər.

Dünyada texnoparkların əhatə dairəsinin artırılması müasir dövrdə tanınan böyük şirkətlərin yaranmasına mühüm töhfə vermişdir. Belə ki, dünyanın ən nüfuzlu şirkətlərindən olan Xiaomi, SpaceX, Dropbox tətbiqi və bu kimi adının çəkə biləcəyimiz bir çox brend bir startap layihəsi kimi hazırlanmış və texnoparklarda təkmilləşdirilmişdir.

Müasir dövrdə dünya iqtisadiyyatının daha çox texnologiya və elmtutumlu sahələrə meyilliyi rəqabət anlayışını yeni bir eraya çevirmişdir. Və bu yeni erada Azərbaycanda istehsal edilən məhsulların, göstərilən xidmətlərin rəqabət mübarizəsində davam gətirməsinə imkan verən formada modullaşdırmasına ehtiyac duyulur. Bu modullaşma isə sənaye parkları, texnologiya parkları, xüsusi iqtisadi zonalar yaratmaqla mümkün ola bilər. Bu sahədə respublikamızda atılan ilk addın Sumqayıt Sənaye Parkının yaradılması olmuşdur. Daha sonar ölkə başçısının fərmanı ilə Yüksək Texnologiya Parkının açılması, sonrakı mərhələlərdə isə Mingəçevirdə və Gəncədə texnoparkların yaradılması nəzərdə tutulmuşdur.

Azərbaycanda elmtutumlu iqtisadi sahələrin və innovasiyalı iqtisadiyyatın inkişafı

istiqlamətində dövlət dəstəyi müəyyən sahələrdə irəliləyişə səbəb olsa da, bəzi sahələrdə müəyyən qədər mütəxəssislərin olmaması, iqtisadi faktorların bu dəstəyə lazım olan səviyyədə adekvat cavab verə bilməməsi tam olaraq nəzərdə tutulan irəliləyişin qarşısını alır. Bu sahədə atılacaq ən yaxşı addımlardan biri məhz universitetlərin və təhsil institutlarının nəzdində fəaliyyət göstərən texnologiya parklarının və ya texnologiya mərkəzlərinin yaradılması olacaqdır.

Dünyada texnoparkların universitetlərin ərazisində yaradılması təcrübəsinə çox rast gəlmək olar. Bu isə həm təhsilin inkişafına dəstək verir, həm investorların iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinin inkişafına dəstək verəcək vəsait qoyuluşuna təkan verir. Belə texnoparklar ali məktəblərin əsasında yaradılırlar. Bəzən isə universitet ilə sənaye müəssisəsinin strateji əməkdaşlığının nəticəsində yaradılırlar. Universitet texnoparklarının yaradılmasının 3 əsas məqsədi olur: toplanmış elmi biliklərin kommersiyalaşdırılması, ali məktəbdə elmi işlərin cəlbədiciliyini artırmağın təmin edilməsi, praktiki məsələlərin nəticəsi olan yeni biliklərin axınının təmin edilməsi.

Naxçıvan Dövlət Universiteti ərazisində texnoparkın yaradılması layihəsi bu məqsədlər istiqamətində respublikada atılan ilk addımdır. NDU Texnoparkı həm region iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətliliyini artırılmasına, həm istedadlı kadrların özlərinin inkişaf etdirilməsinə, həm də yeni layihələrin və innovasiyalı iqtisadiyyatın fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə dəstək verəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış” İnkişaf Konsepsiyası
2. Texnologiyalar parkı haqqında Nümunəvi Əsasnamə. Bakı: 15 may 2014-cü il
3. Texnoparkların xüsusiyyətləri və formalaşması problemləri - R.O.Şahverdiyeva, C.Ə.Bədəlov, AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu. Bakı: Azərbaycan
4. <https://odtuteknokent.com.tr/tr/hakkinda/odtu-teknokent-hakkinda-2.php>
5. <https://www.cumhuriyetteknokent.com/teknokent/kulucka-merkezi/>

SUMMARY

Elchin Alibeyli

TECHNOPARK FACTOR IN THE TRANSFORMATION OF STARTUP PROJECTS INTO A SUCCESSFUL BUSINESS

In modern times, in order to achieve economic growth and ensure sustainable economic development, innovative innovations should be made and the activity of science-intensive economic areas should be improved. One of the best steps to be taken in this area is to support the development of startup projects and ensure their implementation. An infrastructure is needed for the development of startups, and the best place to provide this infrastructure is technology parks. Technoparks are a combination of companies and scientific knowledge within a single area.

Key words: *strat-up, technopark, innovation, science, scientific economy*

РЕЗЮМЕ

Эльчин Алибейли

ФАКТОР ТЕХНОПАРКА В ПРЕВРАЩЕНИИ СТАРТАП-ПРОЕКТОВ В УСПЕШНЫЙ БИЗНЕС

В современное время для достижения экономического роста и обеспечения устойчивого экономического развития необходимо осуществлять инновационные инновации и совершенствовать деятельность наукоемких направлений экономики. Одним из лучших шагов в этой области является поддержка развития стартап-проектов и обеспечение их реализации. Для развития стартапов нужна инфраструктура, и лучшее место для обеспечения этой инфраструктуры — это технопарки. Технопарки представляют собой объединение компаний и научных знаний в рамках единой территории.

Ключевые слова: *создание, технопарк, инновации, наука, научная экономика*

ƏBDÜLHÜSEYN ZAMANOV
Naxçıvan Dövlət Universiteti
ebdul@gmail.com

TEXNOPARKLAR VƏ KONSALTING XİDMƏTLƏR: REALLIQLAR VƏ PROBLEMLƏR

Məqalədə Naxçıvan iqtisadi rayonunda yaxın illər ərzində təhsil, elm və digər intellektual sahələrdə ciddi dönüş yaratmaq istiqamətində atılan addımlardan, informasiya və bilik iqtisadiyyatının qurulması prosesinin sürətləndirilməsinə nail olunmasından bəhs edilmişdir.

Tədqiqat işində muxtar respublikada elmi-texniki infrastrukturun modernləşdirilməsi, elmin, təhsilin və istehsalın integrasiyasının təmin edilməsi, idarəetmə strukturunun təkmilləşdirilməsi, innovasiya infrastrukturunun yaradılması, texnoparkların, biznes mərkəzləri şəbəkəsinin yaradılması, onların müasir vəziyyətinin tədqiqi problemlərinin öyrənilməsi və bu istiqamətdə işlərin aparılması bir məqsəd kimi qarşıya qoyulmuşdur. Araşdırmada başlıca məqsədlərdən biri də konsalting xidmətlər formasında əqli mülkiyyətin və insan kapitalının cəlb edilməsini, intensiv texnologiya və yeni avadanlıqların daha səmərəli istifadə etməklə təsərrüfatın investisiya layihələrinin hazırlanması, maliyyə və marketing sağlamlaşdırma proqramının həyata keçirilməsində məsləhət xidmətlərindən bəhs edilmişdir.

Tədqiqat işinin əsas məqsədi innovativ layihəli yeni fikir və ideyaların meydana çıxması, nəzəri metodoloji məsələlərin tədqiqi, məsləhət xidmətləri əsasında sistemli yanaşmanın səmərəliliyinin yüksəldilməsi və aşkarlanmış mövcud problemlər və onların həlli istiqamətində tövsiyə xarakterli yanaşmalar təklif olunur.

***Açar sözlər:** innovasiya iqtisadiyyatı, texnopark, məsləhət xidmətləri, innovasiya infrastrukturunu, biliklər, texnologiyalar, idarəetmə sistemləri.*

Qloballaşan dünyada bazar şərtlərinin kəskin dəyişməsi ölkə iqtisadiyyatının idarə edilməsində köklü islahatların aparılmasının sürətləndirilməsini, BƏB-nə fəal qoşulmaq üçün iqtisadiyyatın açıq xarakter almasını, xarici investisiyanın ölkəyə cəlb olunmasını zəruri edir. İqtisadi islahatların bu zəruriliyi və uğuru ilk növbədə təhsilin keyfiyyəti və elmi tədqiqatlara çəkilən xərclərin artırılması, mütəxəssislərin ölkədən getmələrinin qarşısının alınması, elmi təşkilatların innovasiya aktivliyinin artırılması, sənaye istehsalının sahə quruluşunun təkmilləşdirilməsi, onun texniki-iqtisadi səviyyəsinin yüksəldilməsi, mütərəqqi və yeni texnologiyanın, idarəetmə təcrübəsinin cəlb olunması ilə mümkündür.

Perspektiv dövr üçün dövlətin iqtisadi hədəflərinin əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirərkən qarşımızda dayanan prioritet məsələlərdən biri və sosial iqtisadi inkişafın yeni mərhələsi olan innovasiyayönümlü iqtisadiyyata keçid mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Dövlətimiz iqtisadiyyat və təhsil strategiyasında informasiyaya, biliyə, İKT-yə, modernləşməyə əsaslanaraq innovasiyalı iqtisadiyyata keçidin inkişaf etdirilməsinin zəruriliyini bir sıra rəsmi sənədlərdə təsbit etmiş və bu istiqamətdə müəyyən işlərin yerinə yetirilməsinə başlanılmışdır.

"Gələcəyə baxış: Azərbaycan 2020" İnkişaf Konsepsiyasında [1] və "Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritəsi"-ndə [2] əsas hədəf yaxın illərdə təhsildə, elmdə, digər intellektual sahələrdə ciddi dönüş yaratmaq, informasiya və bilik iqtisadiyyatının qurulması prosesini intensivləşdirməkdən ibarətdir. Bu əsasda elmi-texniki infrastrukturunu modernləşdirmək, elmin, təhsilin və istehsalın integrasiyasını təmin etmək, idarəetmə strukturunun təkmilləşdirmək, innovasiya infrastrukturunun yaratmaq, sənaye şəhərciyinin, məhəllələrinin, texnoparkların, biznes inkubatorların, biznes mərkəzləri şəbəkəsinin yaradılması qarşıya qoyulan əsas vəzifələrdən hesab olunur. Ölkəmizdə formalaşmaqda olan innovasiyayönümlü iqtisadiyyata keçid mərhələsində texnoparkların xarakterik xüsusiyyətlərinin araşdırılması və onların formalaşması problemləri ətraflı şəkildə təhlil olunmalıdır.

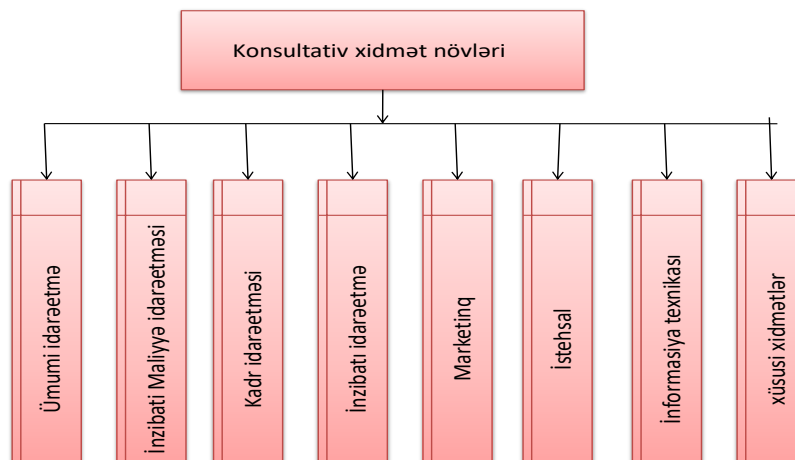
Dünya tədqiqatçılarının fikrincə, innovasiyalı iqtisadiyyatın formalaşmasında texnoparklar ən mühüm əhəmiyyət kəsb edir. "Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair 2014-2020-ci illər üçün Milli Strategiyada" mühüm vəzifələrdən biri elm-təhsil-istehsalat inteqrasiyası əsasında müasir biznes-texnologiya-maliyyə zəncirinin yaradılmasıdır [4].

Qeyd etmək lazımdır ki, innovasiyayönümlü iqtisadiyyatda yeni cəmiyyətin və iqtisadiyyatın əsas məzmununu əsas istehsal resursları və ictimai sərvət formaları kimi informasiya və bilik təcəssüm etdirir. Beynəlxalq təcrübəyə əsasən texnoparkların inkişaf meyarlarına, torpaq sahəsi, kiçik müəssisələrə sahənin icarəyə verilməsi, universitetlərlə, elmi-tədqiqat institutları ilə əlaqələrin qurulması, müştərək təsisçinin olması və sair. Müasir şəraitdə iqtisadiyyatın struktur quruluşunun formalaşmasında və azad rəqabətin təmin olunmasında ən əsas problem inhisarçılığın aradan qaldırılması və dövlətsizləşdirilmənin sürətləndirilməsidir. Bütün bunlara isə bazar münasibətləri şəraitində çoxnövlü mülkiyyətə əsaslanan müxtəlif sahibkarlıq formalarının yaradılması ilə nail olmaq mümkündür. Bildiyimiz kimi, bazar iqtisadiyyatının zəruri şərti olan sahibkarlığın istehsal, kommersiya, vençur, maliyyə və konsultativ növləri vardır [3].

Müasir dünya hər keçən gün yeni innovasiya layihələri ilə səciyyələnir. Bu istiqamətdə yeni fikir və ideyaların meydana çıxması, nəzəri-metodoloji məsələlərin tədqiqi məsləhət xidmətləri əsasında sistemli yanaşmanın məhsulu ola bilər. Ölkələrin mütəxəssis ekspertləri öz ixtisas sahələrinə uyğun məsələlərin müzakirəsi ətrafında haqqı ödənilməklə verilən məsləhət idarəetmədə konsaltinq xidmət hesab edilir. İEO-də konsultativ xidmətlər formasında əqli mülkiyyətin və insan kapitalının cəlb edilməsini, intensiv texnologiya və yeni avadanlıqların daha səmərəli hesab edir.

Ölkəmizdə müəssisələrin əksəriyyətinin istehsal fondları köhnə olduğundan, təşkilati idarəetmə xarakterli və maliyyə vəziyyətləri ağır olduğundan intellektual kapitaldan səmərəli istifadə edə bilmirlər. Bu səbəbdən müəssisə rəhbərləri təsərrüfatın sağlamlaşdırma proqramını, investisiya layihələrinin hazırlanması, maliyyə və marketinq siyasətinin aktiv səmərəsinin həyata keçirilməsində konsultant xidmətinin köməyinə ehtiyacı olur. İqtisadi ədəbiyyatlarda konsultativ layihələr problemin araşdırılması, bu əsasda qərar layihəsinin hazırlanması və həyata keçirilməsi mərhələlərini əhatə edir. İqtisadi praktikada konsultativ xidmətlərin ekspert, proses və təlimat metodlarından istifadə edilir. Bu metodlar sistemli şəkildə sneqretik ardıcılıqla həyata keçirilir.

Prosessual konsultant mövcud problemi dəqiqliklə araşdırır, sintez edir və ümumiləşdirərək son nəticədə təkliflərini hazırlayır. Təlimlərin keçirilməsində əsas məqsəd konsultant məsləhətçinin qərar layihəsinin hazırlanması və yeni ideyaların yaradılması üçün münbit mühit aşılamaqdan ibarətdir. Konsultant sahibkarlara mühazirələr oxuyur, seminarlar aparır, tədris vəsaiti hazırlayır, müştəriləri nəzəri və praktiki məlumatlarla təmin edir. Qərbi ölkələrində menecment üzrə məsləhətçilər 84 növ konsultativ xidmət həyata keçirir və bunları 8 qrup halında birləşdirir.

Konsultativ xidmətlər göstərən firmalar ilə partnyorlar arasında əlaqə hadisə və proseslərin başvermə səbəbləri, mahiyyəti və onun dəyişmə dinamikası ilə müəyyən olunduqdan sonra sifarişinin maraqları təmin olunmaqla işin dəqiq yerinə yetirilməsi üçün plan-layihə hesabət hazırlanır. Qloballaşan iqtisadiyyatda firmaların fəaliyyəti əhəmiyyətli dəyişikliyə uğrayır ki, bu da yeni problemlərin yaranmasına səbəb olur. Elmə ayrılan vəsaitlərin azlığı, innovasiya məhsulunun xüsusi çəkisinin aşağı olması, elmi nailiyyətlərin istehsalata zəif tətbiqi əsas problemlərdəndir.

Müasir şəraitdə məsləhət xidmətlərinin əsas problemləri aşağıdakılardan ibarətdir:

- Müəssisələrdə ən başlıca problem özünün iqtisadi inkişaf strategiyasının əsas istiqamətlərini müəyyən edərkən innovasiya potensialının inkişafını nəzərdən qaçırmamalıdır;
- Konsaltinq firmasının ən mühüm problemlərindən biri xidmətlər bazarında öz xidmətlərinin nümunələrini göstərə bilməməsidir;
- Konsultativ xidmətlər sahəsində sifarişçilərin təmin edilməsində konsultant firmanın imici də mühüm rol oynaya bilər.

Ötən illər ərzində Naxçıvan MR-də iqtisadiyyatın inkişafı istiqamətində çox saylı dövlət proqramları, fərman və sərəncamlar verilmişdir. Qəbul edilmiş proqramlar əsas istiqaməti müəyyən etməklə iqtisadi inkişafa təkan vermiş, yeni istehsal və xidmət sahələri yaradılmış, infrastrukturular fəaliyyətə başlamış, mövcud istehsal müəssisələrinin yenidən qurulması iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi inkişafın sürətləndirilməsi üçün geniş imkanlar yaratmışdır.

Naxçıvan iqtisadi rayonunda son illərdə müasir elmi bilik və ideyaların, kəşf və ixtiraların nəticəsinə əsaslanan innovasiya sahələrinin genişləndirilməsi, elmi tədqiqat və yeni texnologiya üzrə innovativ layihələrin dəstəklənməsini təmin etmək məqsədi ilə 19.09.2019-cu il tarixdə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi yanında Elmin inkişaf fondu yaradılmışdır [5]. İntellektual kapital genişləndikcə yeniliklərin miqyası artır, yeni-yeni sənaye məhəllələrinin və texnoparkların biznes şəbəkələri yaradılır. Açıq iqtisadiyyat şəraitində müştərək müəssisələrin birgə fəaliyyəti ilə innovasiyalı və rəqabət qabiliyyətli məhsullarla ixracı artırmaq mümkündür.

Müasir dünya üçün beynəlxalq innovasiya şəbəkələrinin formalaşması, müxtəlif ölkə və korporasiyaların elmi-texniki tədqiqat və innovasiyayönümlü birgə fəaliyyət istiqaməti xarakterikdir. Bu istiqamətdə yeni və müasir məhsul növləri ilə dünya bazarına çıxma imkanları artmaqdadır. Regionun iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsi, yeni innovasiya və rəqabət qabiliyyətli, ixracyönümlü məhsul istehsalının artırılması təmin edilməkdədir.

Elmin inkişaf strategiyasının əsas istiqamətlərindən biri də Naxçıvan Dövlət Universitetinin nəzdində texnoparkın yaradılmasıdır. Universitet texnoparklarının yaradılmasının 3 əsas məqsədi olur: elmi biliklərin toplanması, elmi işlərə tələbələrin cəlb edilməsi prosesinin yüksəldilməsi və yeni biliklərin axınının təmin edilməsindən ibarətdir. Dünyada 700-dən çox texnopark fəaliyyət göstərir və bunun da 33%-i institutlar və dövlət orqanları tərəfindən yaradılmışdır [6].

Bazar münasibətləri şəraitində sahibkarlıq fəaliyyətinin, öndə gələn azad peşə sahiblərinin (həkimlər, vəkillər, ayrı-ayrı sahələrin mütəxəssisləri, auditlər, müstəqil ekspertlər, maklerlər və s.) məsləhət xidmətləri hər gün artmaqda və yeniləşməkdədir.

Sahibkarlığın əsas elementlərindən biri sayılan konsultativ xidmət növü də muxtar respublikada günü-gündən inkişaf etməkdədir. Bunu aparılan araşdırmalardan və regionda əhaliyə göstərilən ödənişli xidmətlərin artan dinamikasından daha aydın görmək olar (Cədvəl 1).

Son 20 ilin məlumatlarından aydın olur ki, 2021-ci il ərzində Naxçıvan iqtisadi regionunda 249.9 milyon manat həcmində əhaliyə ödənişli xidmət aparılmışdır. Bu da 2001-ci ilin göstəricisi ilə müqayisədə 22,7 dəfə çoxdur. Ayrı-ayrı rayonlarda da haqqı ödənilən məsləhətlərdən istifadə etməklə yüksək dinamika əldə olunmuşdur. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, bu sahədə hələ çətinliklər mövcuddur. Belə ki, sahibkarlıq fəaliyyətindən əldə edilən şəxsi gəlirdən ödənilən verginin düzgünlüyünün yoxlanılması çoxsaylı vergi müfəttişinin olmasını tələb edir.

Digər problemlərdən biri də hüquqi və fiziki şəxslərin sünü surətdə mənfəəti azaltmasıdır. Bütün bu yayınlarda da büdcə daxil olmalarının azalmasında öz əksini tapır.

Cədvəl 1. Əhaliyə göstərilən ödənişli xidmətlər, min manatla

İllər Şəhər və rayonlar	2001	2006	2011	2016	2020	2021
Naxçıvan MR üzrə cəmi	11042,9	32328,5	126780,6	213651,4	243489,3	249938,1
Naxçıvan şəhəri	3195,4	9149,0	38668,1	64608,2	73606,8	75581,3
Şərur rayonu	2538,8	6368,7	28424,2	48092,9	54785,1	56261,1
Babək rayonu	2480,1	5366,5	19587,6	32710,0	37302,6	38240,5
Ordubad rayonu	1126,0	3297,5	11055,3	18459,5	21037,5	21582,2
Culfa rayonu	876,5	2554,0	10281,9	17455,3	19893,1	20407,4
Kəngərli rayonu	-	3265,2	10218,5	17369,9	19795,7	20332,5
Şahbuz rayonu	595,2	1713,4	5946,0	10362,1	11784,9	12109,5
Sədərək rayonu	230,9	614,2	2599,0	4593,5	5283,6	5423,6

Mənbə: <http://statistika.nmr.az/source/consumermarket/index.php>

Muxtar respublikanın kifayət qədər geniş potensial imkanları mövcuddur, sahibkarlar öz fəaliyyətinin reklam edilməsi; vasitəçilər vasitəsilə müştərilər cəlb edilməsi; keçmiş sifarişçilərin rəylərindən istifadə etməklə üstünlüyə malik olmaq mümkündür. Dünya təcrübəsində geniş tətbiq olunan üsullardan biri sahibkarlıq fəaliyyətinin reklam edilməsidir. Hüquqi və fiziki şəxslər, azad peşə sahibləri konsaltinq xidmətləri sahəsində, uğurlu fəaliyyətlərini əks etdirən layihələrin reklam elanlarını, video çarxların müxtəlif növlərini geniş yayırlar.

Naxçıvan iqtisadi rayonunda istehsal olunmuş məhsul və xidmətlərin bu vasitələrlə imicinin yüksəldilməsi üçün təşviq fondu (AZPROMO) məsləhətləri kütləvi informasiya vasitələrinin təbliğatından geniş istifadə edilməsi daha məqsədə uyğundur. Haliyədə ölkəmizdə bu cür xidmətlərin dəstəklənməsi və stimullaşdırılması dövlət vəsaiti hesabına həyata keçirilir.

2022-ci ilin "Sənaye ili" elan edilməsi azad sahibkarlıq qarşısında bir sıra vəzifələr qoymuşdur. Qarşıya qoyulan əsas vəzifələrdən biri də konsaltinq xidmətləri sahəsində səmərəli metodların işlənməsi və istifadə olunmasının yaxşılaşdırılmasıdır. Müasir mərhələdə elmin istehsalə təsiri sosial-iqtisadi problemlərin həllində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İntellektual kapital genişləndikcə yeniliklərin miqyası artır, xidmət sahələri genişlənir, innovativ proses formalaşır və sürətlənir, digər iqtisadi sahələrin də tərəqqisinə səbəb olur.

Tədqiqatın nəzəri təhlilinə əsaslanaraq aşağıdakıları qeyd etmək olar ki, ölkəmizdə açıq bazar iqtisadiyyatının formalaşması xarici investisiyanın cəlb edilməsi imkanlarını daha da artırmışdır. Müştərək biznes müəssisələrinin yaradılması, kapital qoyuluşu axınının yaranması, kadr potensialının yüksəlməsi, ETT-nin sürətli inkişafı texnoparkların yaradılması üçün münbit şərait yaradır. Bu istiqamətdə dövlətin həyata keçirdiyi siyasət və qəbul olunmuş qanunlar islahatların ardıcıl, sistemli və kompleks şəkildə həyata keçirilməsini sürətləndirir. Fikrimizcə, ölkədə yaradılan texnoparklar qeyri-neft sektorunun inkişafının əsas alternativinə çevriləcəkdir.

Bazar münasibətləri şəraitində sahibkarlığın əsas elementlərindən biri sayılan konsultativ xidmət növü, ölkə iqtisadiyyatının hər bir sferasında iqtisadi proseslərin mövcud olan tendensiyalarına cavab verir. Toplanmış praktiki təcrübələrdən və araşdırmalardan aydın olur ki, bazar iqtisadiyyatına keçidi təmin etmiş ölkələrdə konsultativ xidmətlər öz aktuallığını saxlamaqdadır. Bu istiqamətdə yeni fikir və ideyaların meydana çıxması nəzəri-metodoloji məsələlərin tədqiqi əsasında sistemli yanaşmanın məhsulu ola bilər. Ötən dövrdə Naxçıvan iqtisadi regionunda xidmət həlqələrinin formalaşdırılması iqtisadiyyatın gələcək inkişaf istiqamətlərini

müəyyən etməkdə indikator rolunu oynayacaqdır.

Müasir iqtisadi şəraitdə qarşıda duran əsas məqsəd elmi-tədqiqat, təhsil-istehsalat qarşılıqlı əlaqəsindən səmərəli istifadə etməklə məhsulun rəqabətliliyinin, iqtisadi artımın, həyat səviyyəsinin yüksəldilməsidir. Məhsul və xidmətlərin dünya bazarlarında, ticarət evlərində təbliğini və təşviqini təmin etməklə real sektorda davamlı uğurlara nail olmaq mümkündür.

ƏDƏBİYYAT

1. "Gələcəyə baxış: Azərbaycan 2020" İnkişaf Konsepsiyasında
2. "Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritəsi"
3. Niftullayev Vaqif Sahibkarlığın əsasları 'Zaman nəşriyyatı' Bakı - 2002 33-58
4. "Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair 2014-2020-ci illər üçün Milli Stratejiya"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. 02.04.2014-cü il. <http://www.president.az>
5. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi yanında Elmin inkişaf fondu 19.09.2019-cu il tarixdə
6. Н.В.Котельников, А.В.Нагаева. Анализ и перспективы развития технопарка как объекта инновационной инфраструктуры. // Известия ТПУ. 2014. Т. 324. №
7. <http://statistika.nmr.az/source/consumermarket/index.php>

SUMMARY

Abdulhuseyn Zamanov

TECHNOPARKS AND CONSULTING SERVICES: REALITIES AND PROBLEMS

The article talks about the steps taken in the direction of creating a serious turn in education, science and other intellectual fields in the Nakhchivan economic region, and the acceleration of the process of building the information and knowledge economy.

The aim of the research work is to modernize the scientific and technical infrastructure in the autonomous republic, to ensure the integration of science, education and production, to improve the management structure, to create innovation infrastructure, to create a network of technology parks, business centers, to study the problems of researching their modern state and to carry out work in this direction. . In the study, one of the main goals was the involvement of intellectual property and human capital in the form of consulting services, the preparation of farm investment projects with the more efficient use of intensive technology and new equipment, and the implementation of the financial and marketing health program.

The main purpose of the research work is the emergence of new ideas and ideas with an innovative project, the study of theoretical methodological problems, the improvement of the efficiency of the systematic approach based on consulting services, and recommended approaches to the identified existing problems and their solution are offered.

Key words: *innovation economy, technology park, consulting services, innovation infrastructure, knowledge, technologies, management systems.*

РЕЗЮМЕ

Абдулгусейн Заманов

**ТЕХНОПАРКИ И КОНСАЛЬТИНГОВЫЕ УСЛУГИ:
РЕАЛИИ И ПРОБЛЕМЫ**

В статье обсуждались шаги, предпринятые в направлении создания серьезного перелома в образовании, науке и других интеллектуальных сферах в Нахчыванском экономическом районе, ускорения процесса построения экономики информации и знаний.

Целью научно-исследовательской работы является модернизация научно-технической инфраструктуры в автономной республике, обеспечение интеграции науки, образования и производства, совершенствование структуры управления, создание инновационной инфраструктуры, создание сети технопарков, бизнес центров, изучение проблем исследования их современного состояния и проведение работ в этом направлении. В исследовании одной из основных целей было привлечение интеллектуальной собственности и человеческого капитала в виде консультационных услуг, подготовка инвестиционных проектов фермерских хозяйств с более эффективным использованием интенсивных технологий и новой техники, а также выполнение финансовых и маркетинговых программ здоровья.

Основная цель научно-исследовательской работы – появление новых идей и идей с инновационным проектом, изучение теоретико-методологических проблем, повышение эффективности системного подхода на основе консультационных услуг, рекомендуемых подходов к выявленным существующим проблемам и предлагается их решение.

Ключевые слова: инновационная экономика, технопарки, консультационные услуги, инновационная инфраструктура, знания, технологии, системы управления

HƏSƏN MƏMMƏDOV
Naxçıvan Dövlət Universiteti
hasan_1961@mail.ru

NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ SOSIAL-İQTİSADİ İNKİŞAFINDA ŞƏRUR SƏNAYE MƏHƏLLƏSİNİN ROLU

Məqalədə Naxçıvan Muxtar Respublikasında sosial-iqtisadi inkişafın formalaşması xüsusiyyətləri və sənayenin inkişaf istiqamətləri üzrə araşdırmalar aparılır. Muxtar respublikada sənaye ümumilikdə təhlil edilib, qiymətləndirilir.

Şərur sənaye məhəlləsinin yaradılmasının əhəmiyyətindən və onun gələcək inkişaf perspektivlərindən bəhs olunur.

Qeyd olunur ki, muxtar respublikada sahibkarlığın inkişafına yaradılan əlverişli şərait hesabına yeni hüquqi və fiziki şəxslərin sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olması, istehsal fəaliyyəti ilə məşğul olan təsərrüfat subyektlərinin sayının artması sənayedə istehsal proseslərini xeyli sürətləndirmiş, ümumi daxili məhsulun həcmində artımına gətirib çıxarmışdır.

Göstərilir ki, sənaye potensialının müntəzəm əsasda gücləndirilməsi məqsədilə həyata keçirilən sistemli, məqsədyönlü tədbirlər öz bəhrəsini verməkdədir.

Sonda muxtar respublika sənayesinin inkişafı qiymətləndirilir və gələcək inkişafına dair təkliflər irəli sürülür.

Açar sözlər: *sənaye, Şərur sənaye məhəlləsi, sahibkarlıq, innovasiya, innovasiya texnologiyası*

Sənaye muxtar respublikanın aparıcı sahələrdən biri hesab edilir. Naxçıvan Muxtar Respublikasında sənaye tarixən ölkə iqtisadiyyatında qabaqcıl yerlərdən birini tutmuşdur. Burada yeyinti, yüngül və digər sənaye sahələri XX əsrin ortalarından etibarən daha intensiv inkişaf yoluna qədəm qoymuşdur. Azərbaycan Respublikası ərazisində istehsal edilən sənaye məhsullarından daş duzun, molibdenin, sink və qurğuşunun hamısı, mineral suların əsas hissəsi, ipək xammalının, inşaat materiallarının, mərmərin, şərabın, meyvə və meyvə konservlərinin xeyli hissəsi muxtar respublika sənayesinin payına düşür.

Naxçıvan İqtisadi Rayonu sənaye məhsulu istehsalının artımına və sənaye məhsulu istehsalında qeyri-dövlət sektorunun xüsusi çəkisinin üstünlüyünə görə Azərbaycan Respublikasının iqtisadi rayonları arasında ilk yerdədir.

Cədvəl 1. Naxçıvan Muxtar Respublikasında sənaye məhsulu istehsalı

İllər	İstehsal olunmuş sənaye məhsulu, min manat	Hər bir nəfərə düşən sənaye məhsulu, manat	Əvvəlki ilə nisbətən, faizlə (müqayisəli qiymətlərlə)
2015	916817,9	2073,8	102,0
2016	942944,7	2110,4	101,7
2017	967060,0	2144,3	101,4
2018	990067,0	2178,5	101,3
2019	1014971,5	2216,8	101,4
2020	1040475,9	2259,1	101,4

Qeyd: Cədvəl 1. www.statistika.nmr.az sayının məlumatları əsasında, müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Cədvəl 1 məlumatlarından görüldüyü kimi, 2001-ci ildən başlayaraq, hər il muxtar respublikada istehsal olunmuş sənaye məhsulunun illik həcmi nəzərə çarpacaq dərəcədə yüksəlmişdir. Təkcə onu demək kifayətdir ki, 2001-ci ildə 11390,9 min manat dəyərində sənaye

məhsulu istehsal edilmişdirsə və bu adambaşına 32,1 manat sənaye məsulu təşkil etmişsə, 2020-ci ilin statistik göstəricilərinə görə 1040475,9 min manatlıq sənaye məhsulu istehsal olunmuşdur ki, bu da adambaşına 2259,1 manat sənaye məhsulu düşməsi deməkdir. İnkişafın bütün dövrlərində adambaşına sənaye məhsulu istehsalı muxtar respublikada özündən əvvəlki il ilə müqayisədə hər il 1,4% çox istehsal olunmuşdur.

Sahibkarlığın inkişafına yaradılan əlverişli şərait hesabına yeni hüquqi və fiziki şəxslərin sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olması, istehsal fəaliyyəti ilə məşğul olan təsərrüfat subyektlərinin sayının artması sənayedə istehsal proseslərini xeyli sürətləndirmiş, ümumi daxili məhsulun həcmninə armasına gətirib çıxarmışdır. Göründüyü kimi, sənaye potensialının müntəzəm əsasda gücləndirilməsi məqsədilə həyata keçirilən sistemli, məqsədyönlü tədbirlər öz bəhrəsini verməkdədir.

Muxtar respublikada innovativ texnologiyalara əsaslanan maşınqayırma, kimya, mədənçixarma, mebel, yüngül və yeyinti sənayesi üzrə çoxsaylı istehsal sahələri yaradılması nəticəsində, 383 növdə məhsulun istehsal olunduğu məkanda 350 növdə məhsula olan tələbat yerli istehsal hesabına ödənilir. Muxtar respublikada istehsalın həcmnin artırılması istiqamətində görülmüş məqsədyönlü tədbirlər nəticəsində ümumi daxili məhsulun həcmi mütəmadi olaraq artmışdır.

Cədvəl 2. Naxçıvan MR-də Ümumi Daxili Məhsul istehsalı

İllər	Cəmi		Hər bir nəfərə düşən		1\$ = manat
	min manat	min ABŞ dolları	manat	ABŞ dolları	
2015	2467422,4	2404660,8	5581,1	5439,1	1,0261
2016	2582361,4	1618122,3	5779,7	3621,6	1,5959
2017	2701663,0	1569730,4	5990,4	3480,6	1,7211
2018	2773020,5	1631188,5	6101,3	3589,0	1,7000
2019	2839650,0	1670382,4	6201,5	3647,9	1,7000
2020	2907810,5	1710476,8	6310,4	3712,0	1,7000

Qeyd: Cədvəl 2. www.statistika.nmr.az sayının məlumatları əsasında, müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Cədvəl 2 məlumatlarından göründüyü kimi, 2019-cu ildə muxtar respublikada ümumi daxili məhsulun həcmi 2 milyard 839 milyon manatdan çox, 2020-ci ildə isə 2 milyard 908 milyon manatdan çox olmuşdur. Ümumi daxili məhsulda sənayenin payı 27,6 faiz təşkil etmişdir. Ötən il sənaye məhsulunun həcmi artaraq 1 milyard 15 milyon manata yaxın olmuş, 2019-cu illə müqayisədə 2020-ci ildə sənaye məhsulu 1,4 faiz artımla müşahidə olunmuşdur.

Sənaye istehsalında mühüm nəticələrin əldə olunmasında dövlətin sahibkarlığa, xüsusilə, istehsalçıya məhsul istehsalçılarına göstərdiyi dəstək diqqətçəkicidir. Məsələn, 2019-cu ildə muxtar respublikada dövlət dəstəyi ilə iqtisadi fəaliyyətin müxtəlif sahələrində 84 layihə üzrə istehsal və xidmət obyektləri yaradılıb, 63 layihə üzrə istehsal və xidmət obyektlərinin yaradılması davam etdirilib [7].

Sənayenin inkişafı məqsədilə bank və kredit təşkilatları tərəfindən təsərrüfat subyektlərinə 2019-cu ildə 10 milyon 944 min 900 manat kredit verilib ki, bu da bir il öncəki göstəricidən 2,1 dəfə çoxdur [6].

Ötən il muxtar respublikada sənayenin inkişafı məqsədilə atılan mühüm addımlardan biri də muxtar respublikanın ən böyük rayonlarından biri olan Şərur rayonunda Şərur Sənaye Məhəlləsinin yaradılmasıdır. Ölkə Prezidentinin 2019-cu il 13 sentyabr tarixli Fərmanına əsasən belə bir sənaye məhəlləsinin yaradılması və bu məqsədlə Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinə ilkin

olaraq 5 milyon manat vəsaitin ayrılması sənayenin inkişafına yeni imkanlar açacaqdır [6].

Dünya təcrübəsi göstərir ki, sənaye məhəllələri inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrin praktikasında uğurla tətbiq olunan innovasiya infrastrukturunu layihələrindən hesab edilir. Sənaye parklarının, sənaye məhəllələrinin təşkil olunduğu ərazilərdə yerli xammal ehtiyatlarına uyğun məhsul istehsalı üçün hər cür imkanlar yaradılır. Dövlət tərəfindən təchiz edilən infrastruktur təminatı kiçik və orta sahibkar subyektlər tərəfindən məhsul istehsalı zamanı çəkilən xərclərin aşağı salınmasına gətirib çıxarır ki, bu da hazır məhsulun maya dəyərini xeyli azaltmaqla, qiymətini aşağı salır. Nəticədə, yeni texnologiya ilə istehsal olunan məhsulun həm keyfiyyəti yüksəlir, həm də maya dəyəri aşağı düşməklə rəqabətə davamlılığı artır.

Belə sənaye məhəllələrində istehsal fəaliyyəti kompleks xarakter daşıdığından, istifadə olunan su, kanalizasiya, qaz, enerji, nəqliyyat, kommunikasiya və digər xidmətlərdən istifadə imkanları ekoloji tarazlığın ümumilikdə qorunmasına şərait yaradır.

Muxtar respublikada sənayenin inkişafı üçün çox böyük potensial imkanlar mövcuddur. Son illər həyata keçirilən məqsədyönlü iqtisadi siyasət muxtar respublikada sənayeləşmə prosesini daha da sürətləndirmiş, yeni innovativ müəssisələrin yaradılması hesabına rəqabətə davamlı və ixrac yönülmə məhsulların istehsal həcmi xeyli artmışdır. Məhz, bunun nəticəsidir ki, 2020-ci ildə sənaye məhsullarının istehsal həcmi 1 milyard manatı ötərək yuxarıdakı cədvəl 1 məlumatlarından görüldüyü kimi, 1 milyard 40 milyon manatdan çox olmuşdur.

Muxtar respublikada 2020-ci ilin məlumatlarına əsaslanaraq deyə bilərik ki, sənaye istehsalının 95,9 faizi malların, 4,1 faizi isə xidmətlərin payına düşmüşdür. Sənaye məhsulları istehsalının 94,1 %-i özəl sektorun hesabına həyata keçirilmişdir ki, bunu digər iqtisadi rayonlarla müqayisədə yüksək göstərici hesab etmək olar.

Cədvəl 3. Sənayedə çalışanların sahələr və mülkiyyət növlərinə görə bölgüsü

İllər	Mədənçixarma sənayesi		Emal sənayesi		Elektrik enerjisi, qaz, buxar və kondisiyalaşdırılmış hava ilə təchizat		Su təchizatı, çirkli suların və tullantıların təmizlənməsi	
	Dövlət	Qeyri-dövlət	Dövlət	Qeyri-dövlət	Dövlət	Qeyri-dövlət	Dövlət	Qeyri-dövlət
2015	70	448	102	12146	1677	-	1309	-
2016	70	512	114	12281	1693	-	1317	-
2017	68	531	117	12513	1684	-	1322	-
2018	67	630	102	12727	1694	-	1337	-
2019	61	636	103	12852	1707	-	1404	-
2020	60	628	103	13053	1654	-	1415	-

Qeyd: Cədvəl 3. www.statistika.nmr.az saitinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Cədvəl 3 məlumatlarına istinadən deyə bilərik ki, 2010-cu ildən başlayaraq sənayedə çalışan əmək qabiliyyətli işçilərin say tərkibi dövlət sektorunda hər il azalmış, qeyri-dövlət sektorunda isə mütəmadi olaraq nəzərə çarpacaq dərəcədə artmışdır. Mədənçixarma sənayesində 2010-cu ildə dövlət sektoru üzrə 77 nəfər işçi çalışmışdırsa, 2020-ci ildə bu göstərici 17 nəfər azalaraq, 60 nəfər olmuşdur. Qeyri-dövlət sektoru üzrə 2010-cu ildə 15 nəfər çalışmışdısa, 2020-ci ildə çalışan işçilərin sayı 628 nəfər olmuşdur.

Emal sənayesi üzrə də dövlət sektorunda çalışanların say tərkibi, qeyri-dövlət sektorunda çalışanların sayı ilə müqayisədə ilbəil azalma ilə müşahidə olunmuşdur. Belə ki, 2010-cu ildə emal sənayesi üzrə dövlət sektorunda 139 nəfər çalışmışsa, 2020-ci ildə 36 nəfər azalaraq 103 nəfər olmuş,

qeyri-dövlət sektorunda isə müvafiq olaraq 9898 nəfərdən 3155 nəfər artaraq 2020-ci ildə 13053 nəfər olmuşdur.

Bütün bunlar isə onu göstərir ki, ölkədə olduğu kimi, muxtar respublikada da özəl sektorun inkişafı dövlət qayğısı ilə əhatə olunmuş, sahibkarlığın inkişafına göstərilən dəstək öz bəhrəsini verməkdədir.

Yeri gəlmişkən bunu da əlavə edək ki, ötən il sənayedə istehsalın həcmnin artması nəticəsində 323 milyon 309 min ABŞ dolları dəyərində sənaye məhsulları ixrac olunmuşdur. Ümumilikdə, hazırda muxtar respublikada istehsal olunan yeyinti, tikinti, mebel və yüngül sənaye məhsulları 12 ölkəyə ixrac edilir. 2020-ci ilin muxtar respublikamızda “İxrac ili” elan olunması isə sənaye məhsulları istehsalçıları qarşısında daha geniş imkanlar açır [3].

Muxtar respublikada son illərdə çörək-bulka məmulatı, un, ət və süd məhsulları, quş əti, makaron, çay, qənd, duz, şirniyyat, meyvə şirəsi, spirtli içkilər, pastersiz edilmiş süd və qablaşdırılmış bal, qovrulmuş və paketlənmiş kənd təsərrüfatı məhsulları, mineral sular, dekorativ daşlar, travertin üzülük daşlar, plastik materiallar, əhəng, gəc, mərmər, müxtəlif çeşidli mebellər, metal, çuğun və əlvan metal emalı və sair məhsulların istehsalı ilə məşğul olan sənaye müəssisələri istifadəyə verilmiş, muxtar respublika əhalisinin tələbatının yerli məhsullar hesabına ödənilməsi istiqamətində xeyli işlər görülmüşdür.

Naxçivanda faydalı qazıntı hasilatı xüsusi yer tutur. Sənaye əhəmiyyətli daş duz, dolomit, travertin, tuf, mərmərlənmiş əhəngdaşı, gips, gil, qum, mergel, sink-qurğuşun, molibden, miss-molibden, qızıl və mineral sular kimi zəngin təbii sərvətlərə malik muxtar respublikada müxtəlif növ tikinti materiallarının, o cümlədən dəmir-beton, kərpic, travertin, mərmər və sair məhsulların istehsalının genişləndirilməsi və istehsal olunmuş məhsulların dünya bazarına çıxarılması üçün əlverişli şərait mövcuddur.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında son dövrlərdə tikinti quraşdırma işlərinin həcmi dinamik artımla müşahidə olunur. Zəngin və çoxsaylı tikinti materiallarına malik muxtar respublikanın ərazisi burada tikinti materialları, dəmir-beton, kərpic, travertin, mərmər və s. sənaye müəssisələrinin yaradılmasına və nadir tikinti məhsullarının dünya bazarına çıxarılmasına imkan verir. Burada aparılan tikinti-quraşdırma və tikinti təmir işləri yalnız muxtar respublikanın daxili imkanları hesabına təmin olunur.

Tədqiqatları ümumiləşdirərək belə nəticəyə gəlmək olar ki:

- Muxtar respublikada sənayenin inkişafı davamlı xüsusiyyətə malikdir;
- Sənayedə qeyri-dövlət sektorunda çalışan işçilərin sayı, təbii inhisar subyektləri istisna olmaqla, dövlət sektorunda çalışanlarla müqayisədə xeyli üstünlüyə malikdir;
- İqtisadi inkişaf səviyyəsini daha da yüksəltmək məqsədi ilə həm daxili, həm də xarici investisiyanın iqtisadiyyata, xüsusilə də, sənayenin diversifikasiya istiqamətli inkişafına yönəldilməsi üçün muxtar respublikada əlverişli investisiya mühitinin yaradılması əhəmiyyətlidir;
- Şəhur sənaye məhəlləsində tikinti işləri qısa müddətdə başa çatdırılmalı, muxtar respublikanın digər rayonlarında da belə sənaye məhəllələrinin yaradılması nəzərdə tutulmalıdır;
- Qabaqcıl sahibkar subyektləri sənaye məhəllələrində fəaliyyətə doğru istiqamətləndirmək üçün stimullaşdırıcı tədbirlər görülməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Hacıyev İ. Davamlı və dinamik inkişaf. Respublika, 2020, 26 yanvar, №16, s.6
2. Əhmədov N. Daim inkişafda olan Naxçıvan sənayesi. Bakı: Xəbər, 2020, 11 iyun, №92, s.14.
3. www.statistika.nmr.az.
4. <https://azertag.az>
5. az.wikipedia.org
6. economy.gov.az
7. in.nakhchivan.az

SUMMARY

Hassan Mammadov

THE ROLE OF SHARUR INDUSTRIAL DISTRICT IN THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF

In the article, researches are carried out on the characteristics of socio-economic development and development directions of industry in the Nakhchivan Autonomous Republic. The industry in the autonomous republic is generally analyzed and evaluated.

The importance of the establishment of the Sharur industrial district and its future development prospects are discussed.

It is noted that due to the favorable conditions created for the development of entrepreneurship in the autonomous republic, new legal and natural persons are engaged in entrepreneurial activities, the increase in the number of economic entities engaged in production activities has significantly accelerated production processes in the industry, and led to an increase in the volume of the total domestic product.

It is shown that the systematic, purposeful measures implemented in order to strengthen the industrial potential on a regular basis are bearing fruit.

At the end, the development of the industry of the autonomous republic is evaluated and proposals for its future development are put forward.

Key words: *Industry, Sharur industrial district, entrepreneurship, innovation, innovation technology.*

РЕЗЮМЕ

Гасан Мамедов

РОЛЬ ШАРУРСКОГО ПРОМЫШЛЕННОГО РАЙОНА В СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ НАХЧЫВАНСКОЙ АР

В статье проведены исследования особенностей социально-экономического развития и направлений развития промышленности Нахчыванской Автономной Республики. Промышленность в автономной республике в целом анализируется и оценивается.

Обсуждается важность создания Шарурского промышленного района и перспективы его дальнейшего развития.

Отмечается, что благодаря созданным благоприятным условиям для развития предпринимательства в автономной республике, предпринимательской деятельностью занимаются новые юридические и физические лица, увеличение количества хозяйствующих субъектов, осуществляющих производственную деятельность, значительно ускорило производственные процессы в автономной республике. промышленности и привело к увеличению объема валового внутреннего продукта.

Показано, что системные, целенаправленные меры, проводимые в целях укрепления промышленного потенциала на регулярной основе, приносят свои плоды.

В конце оценивается развитие промышленности автономной республики и выдвигаются предложения по ее дальнейшему развитию.

Ключевые слова: *Промышленность, Шарурский промышленный район, предпринимательство, инновации, инновационные технологии.*

İRADƏ BAĞIROVA
Naxçıvan Dövlət Universiteti
iradebagirova@yahoo.com

AZƏRBAYCANIN İQTİSADI REGIONLARININ İNKİŞAFINDA TEXNOPARKLAR MÜHÜM AMİL KİMİ

Tədqiq edilən məqalədə Texnoparkların iqtisadi mahiyyəti və onların iqtisadi inkişafda oynayacağı mühüm rol haqqında ətraflı məlumat verilmişdir. Burada həmçinin Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində yaradılan Texnoparkların həmin regionların inkişafına və eləcə də ümumilikdə ölkə iqtisadiyyatına verəcəyi təkanlarda geniş bəhs edilir.

Texnoparkların yaradılması ənənəsi dünyanın bir çox inkişaf etmiş ölkələrində tətbiq olunur. Azərbaycanda isə cəmi bir neçə ildir ki, bu təcrübədən istifadə olunur. Bildiyimiz kimi, Texnoparklar resurslara, iş qüvvəsinə və bazara əsaslanır. Buna görə də yerli resurslardan istifadə olunduğu üçün istehsal olunan məhsul kompleks şəkildə ucuz qiymətə başa gəlir. Bu isə ölkə əhalisinin maraqlarına cavab verir. Məqalədə bu kimi məsələlər tədqiqat obyektinə çevrilmişdir.

Açar sözlər: *Texnoparklar, iqtisadi regionlar, sosial-iqtisadi yüksəliş, şəxəli inkişaf*

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 7 iyul 2021-ci il (№ 1386) tarixli Fərmanı ilə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndinə, əsasən, Azərbaycan Respublikasının iqtisadi rayonlarının aşağıdakı bölgüsü təsdiq edilmişdir:

1. **Bakı iqtisadi rayonu** (Bakı şəhəri); **Bakı Texnoparkı**
2. **Naxçıvan iqtisadi rayonu** (Naxçıvan şəhəri, Babək, Culfa, Kəngərli, Ordubad, Sədərək, Şahbuz və Şərur rayonları); **NDU Texnoparkı**
3. **Abşeron–Xızı iqtisadi rayonu** (Sumqayıt şəhəri, Abşeron və Xızı rayonları); **Sumqayıt Texnoparkı**
4. **Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonu** (Ağsu, İsmayıllı, Qobustan və Şamaxı rayonları);
5. **Gəncə–Daşkəsən iqtisadi rayonu** (Gəncə və Naftalan şəhərləri, Daşkəsən, Goranboy, Göygöl və Samux rayonları); **Gəncə Texnoparkı**
6. **Qarabağ iqtisadi rayonu** (Xankəndi şəhəri, Ağcabədi, Ağdam, Bərdə, Füzuli, Xocalı, Xocavənd, Şuşa və Tərtər rayonları);
7. **Qazax–Tovuz iqtisadi rayonu** (Ağstafa, Gədəbəy, Qazax, Şəmkir və Tovuz rayonları);
8. **Quba–Xaçmaz iqtisadi rayonu** (Xaçmaz, Quba, Qusar, Siyəzən və Şabran rayonları);
9. **Lənkəran–Astara iqtisadi rayonu** (Astara, Cəlilabad, Lerik, Lənkəran, Masallı və Yardımlı rayonları);
10. **Mərkəzi Aran iqtisadi rayonu** (Mingəçevir şəhəri, Ağdaş, Göyçay, Kürdəmir, Ucar, Yevlax və Zərdab rayonları); **Mingəçevir Texnoparkı**
11. **Mil–Muğan iqtisadi rayonu** (Beyləqan, İmişli, Saatlı və Sabirabad rayonları);
12. **Şəki–Zaqatala iqtisadi rayonu** (Balakən, Qax, Qəbələ, Oğuz, Şəki və Zaqatala rayonları);
13. **Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonu** (Cəbrayıl, Kəlbəcər, Qubadlı, Laçın və Zəngilan rayonları);
14. **Şirvan–Salyan iqtisadi rayonu** (Şirvan şəhəri, Biləsuvar, Hacıqabul, Neftçala və Salyan rayonları).

Texnopark-universitet, sənaye, araşdırma mərkəzləri, sahibkarlar və bazarlar arasındakı əməkdaşlığı artırmaq, bilik və texnologiya transferini asanlaşdırmaq məqsədilə yüksək əlavə dəyərli tədqiqat və inkişafa söykənən qabaqcıl texnologiyalı məhsul və xidmətlərin istehsalına uyğun infrastruktur, üstqurum və xidmətlər ilə təsir edən təşkilatlardır.

Texnopark müasir iqtisadiyyatın vacib elementlərindəndir. Texnoparkları müxtəlif aspektlərdən nəzərdən keçirmək olar:

1. Texnoparka iqtisadi elmtutumlu məhsul istehsal edən ərazinin xüsusi növü kimi;
2. Texnopark elmə əsaslanan kiçik sahibkarlığın dəstəklənmə forması kimi;

3. Elm texnoparkda maliyyə və digər dəstəklər alır. Bununla da elmin dövlətdən asılılığı azalır. Beləliklə, texnoparklar milli elmin dəstəklənmə forması olur.

Texnoparkların yaradılması və inkişafı prosesləri Azərbaycandan yan keçmir. Texnoparkların inkişafı milli elm və elmtutumlu istehsalata dayaq olur. Əgər biz “texnopark”- nədir? sualına cavab vermək istəsək labirintə düşmüş olarıq. Çünki ədəbiyyatlarda və TOP-30 innovasiya menecmentləri arasında bu anlayışın izahı müxtəlif verilir. Məsələn: Finlandiyanın Otaniem texnoparkının banisi Mervi Kekiyə görə: Texnoparklar – məkan deyil, prosesdir və texnoparkların əsas məqsədi şirkətlərə kömək etməkdir.

Texnoparkların daha çox yayılmış 3 iş sxemini qeyd etmək olar:

1. Öz innovasiya layihələrini realizə etmək istəyən sərbəst tədqiqat və layihə qruplarına kömək (yardım);

2. Ali məktəb və elmi-tədqiqat qruplarında toplanan elmi bilikləri kommersiyləşdirilməsinə kömək;

3. İnnovasiyanın sərbəst bazarından texnoloji qərarların importu yolu ilə istehsalçıların texnoloji məsələlərinin həlli. Texnoparkların bu zəncir üzrə hərəkəti hər iki istiqamətə təmin edir. Hər dəfə texnologiyaların alıcıları müxtəlif şirkətlər ola bilər.

Qeyd edək ki, texnopark birbaşa texnologiyaların satışı məsələlərində iştirak etmir, ancaq innovasiyaların mübadiləsi prosesinə vasitəçilik edir, başqa sözlə mübadilə üçün əlverişli şərait yaradır. Elə hallar da ola bilər ki, texnopark həmtəsisçi ola bilər. Şəraitindən asılı olaraq texnoparklar idarəetmə strukturu və inkişaf modelləri ilə fərqlənirlər.

İnkişaf etmiş xarici ölkələr üzrə təhlil aparan zaman görürük ki, Texnoparklar ölkənin ümumi iqtisadi inkişafında çox mühüm rola malikdirlər. Texnoparklar yerləşən şəhərlərin həm özləri çox sürətlə inkişaf edir, həm də bu şəhərlərin inkişafı hesabına digər regionların da sosial-iqtisadi yüksəlişinə güclü təkan verilir. Ölkəmizin iqtisadiyyatının güclü olması üçün inkişafın şaxəli şəkildə təşkil edilməsinə böyük ehtiyac vardır. Bunun üçün isə dünya təcrübəsində müxtəlif üsullar mövcuddur. Onlardan biri dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində də çox geniş şəkildə istifadə olunan Yüksək Texnologiya Parklarının (YTP) yaradılmasıdır.

Bildiyimiz kimi, Azərbaycan Respublikasında texnoparkların yaradılmasına 2012-ci ildən başlanılıb və ilk olaraq Bakı, Sumqayıt, Gəncə və Mingəçevir kimi böyük şəhərlərdə belə parkların yaradılacağı bildirildi. Keçən 10 il ərzində bu sahədə işlər genişləndirildi və qeyd olunan ərazilərdə texnoparkların yaradılmasına başlandı. Ötən il ölkədə "Sənaye ili" kimi qeyd olundu və bu sıradan görülən işlərin sayı artırıldı. Ən son olaraq isə bir müddət öncə Prezident İlham Əliyev Mingəçevirdə Yüksək Texnologiyalar Parkının və Sənaye Parkının yaradılması haqqında sərəncam verdi.

Qeyd edək ki, Texnoparkların yaradılması xarici ölkələrdən məhsul idxalının qarşısını almaq üçün qeyri-neft sektorunun inkişafına təkan verən qüvvə rolunu oynayır. Bildiyimiz kimi, Texnoparklar müasir şəraitdə sahibkarlığın inkişaf istiqamətlərindən biridir və orada kompleks inkişaf üçün hər şərait yaradılıb.

Texnoparklar resurslara, iş qüvvəsinə və bazara əsaslanır. Yerli resurslardan istifadə olunduğu üçün istehsal olunan məhsul kompleks şəkildə ucuz qiymətə başa gəlir. Burada müəyyən güzəştlər, dövlətin himayəçiliyi ilə bilavasitə bu sahə inkişaf etdirilir. Müasir bazar iqtisadiyyatı şəraitində texniki parkların yaradılması kiçik sahibkarlığın inkişafının əsas istiqamətidir. Kiçik sahibkarlığın inkişafı üçün bu problemin həlli regionlarda daha böyük əhəmiyyət kəsb edir. Regionlara axının olması cəhətdən çox əhəmiyyətlidir. İş qüvvəsi ehtiyatları çox olan, Azərbaycanın coğrafi şəraitində mühüm rol oynayan rayonlarda belə parklar yaradılır. Ona görə də texnopark hansı regionda yaranırsa, həmin regionun kompleks sosial-iqtisadi inkişafının əsas istiqamətindən biri olur. Azərbaycanda bu sahədə hələ təcrübə az olsa da, gələcəkdə daha böyük uğurlara nail olmaq mümkündür. Texnopark yaradılması ənənəsi dünyanın bir çox inkişaf etmiş ölkələrində tətbiq olunur. Bizdə isə cəmi bir neçə ildir ki, bu təcrübədən istifadə olunur. Amma dünya ölkələrindəki uğurlu təcrübələri tətbiq etməklə bu sahədə inkişaf əldə etmək mümkündür. Bunu ümumiləşdirib baxmaq və olan problemləri aradan qaldırmaq lazımdır ki iqtisadi inkişaf sürətlənsin. Çünki gələcəkdə texnoparklar ölkə iqtisadiyyatında böyük rol oynayacaqdır.

Onu da qeyd edək ki, Texnoparkların yaradılması təkcə daxili resurslarımız hesabına olmamalıdır. Bu sahədə daha çox iş görmək üçün ölkəyə investisiya axınını təşkil etmək lazımdır. Elm və ya texnologiya parkı konsepti 1950-ci ildə ABŞ-da yaradılmışdır. Bu isə həmin dövrdə texnologiyanın və sənayenin sürətli inkişafına zəmin yaratmışdır. Bildiyimiz kimi Texnoparkların geniş yayıldığı ABŞ, Dubay və başqa yerlərdə digər ölkələrin texnoparkları da var. Bu isə həmin ölkələrə investisiya axını deməkdir. Investisiyanın axınını təmin etmək üçün biz də o təcrübələrdən istifadə etməliyik. Ancaq daxili resurslarımız hesabına bunu təşkil etmək o qədər də səmərəli olmaz. Bazarı genişləndirmədən bu işləri görə bilmərik. Görək bu kimi problemlərin həlli yolları araşdırılsın, xarici investisiya axınını təmin edilsin. Daxili investisiyanın inkişafında əsas bazarı da nəzərə almaq lazımdır. Çünki məhsulun satılıb-satılmayacağı bilinməlidir. Ona görə bu cür təcrübələri mütləq təhlil etmək lazımdır. Amerikanın bu sahədə böyük təcrübəsi vardır. İxracat potensialını artırmaq məqsədilə bu kimi məsələləri həll etmək mümkündür.

Texnoparklar əslində sənaye qovşaqlarıdır və bu parklar ölkənin sənaye mərkəzlərində yaradıldığı halda daha yaxşı nəticə əldə etmək olur. Buna görə də bütün bölgələrimizdə texnoparkların yaradılması o qədər də yüksək nəticə verməyə bilər: Səbiq SSRİ dövründə isə sənaye qovşaqları deyə bir məsələ var idi. Bölgələr coğrafi mövqeyinə və ölkə iqtisadiyyatında oynadığı rola görə sənaye qovşaqları seçilirdilər. İndi texnoparkların yerləşdiyi ərazilər Azərbaycanın həmin sənaye qovşaqlarındadır. Texnoparklar yerləşən şəhərlərin inkişafı hesabına digər regionların da sosial-iqtisadi yüksəlişinə təkan vermək olar. Texnoparkların yaradılması üçün seçilən rayonların bu sahənin inkişafı üçün daha böyük əhəmiyyəti olacağı düşünülür. Digər regionların resurslarından cəlb etmə yolu ilə vahid park halında bunu inkişaf etdirmək mümkündür. Təkcə ayrı-ayrı regionlar üçün bu parklar yaradılsa, o qədər də əhəmiyyətli olmaya bilər. Bu iş həm də elə qurulmalıdır ki, parka gedən, orada iş görməyə maraqlı şəxslər çox olsun.

Azərbaycanda ilk olaraq texnopark Sumqayıtda yaradılmışdır və müasir avadanlıqlarla da təchiz olunmuşdur. Daha sonra isə Balaxanıda texnoparkın yaradılmasına qərar verildi və tullantıların emalı ilə bağlı zavod inşa edildi. İndi gübrə zavodunun tikintisi ilə əlaqədar orada işlər aparılır. Daha sonra Prezident Mingəçevirdə Alüminium Kompleksinin yaradılması ilə əlaqədar sərəncam imzaladı. Bunun ardınca isə Gəncədə belə texnoparkın yaradılmasına başlandı. Bu günlərdə isə Neftçalada sənaye məhəllələrinin yaradılması ilə əlaqədar qərar verildi. Bu, pilot layihə olaraq həyata keçiriləcəkdir. Son olaraq isə Mingəçevirdə Sənaye parkının yaradılmasına maliyyə ayrıldı. Mingəçevir Azərbaycanın sənaye şəhərlərindəndir. Sovet vaxtında da orada böyük sənaye müəssisələri yerləşib. İndi isə orada sənaye parkları yaradılacaq. Texnoparklar qeyri-neft sektorunun inkişafına kömək məqsədi ilə yaradılır: Bildiyimiz kimi, 2014-cü il ölkəmizdə “Sənaye ili” elan edildi. Burada əsas məqsəd sənayenin inkişafını daha da sürətləndirmək, qeyri-neft sektoruna diqqəti artırmaq idi. 2015-ci il isə “Kənd təsərrüfatı ili” elan olunub. Bununla əlaqədar isə kənd təsərrüfatı emalı müəssisələrinin yaradılması nəzərdə tutulub. Ölkəmizdə qeyri-neft sektorunun inkişafı mühüm məsələdir və bununla bağlı işlər görülməkdədir. Dünyada neftin qiyməti ilə bağlı ciddi problemlər yaranıb. Ona görə də bizim yeganə çıxış yolumuz qeyri-neft sektorunun inkişafıdır. Burada isə, əsasən, sənaye, kənd təsərrüfatı, turizm və insan kapitalı əhatə olunur. Ona görə də sənayenin inkişafına ölkəmizdə diqqət yetirilir. Texnoparkların yaradılmasından öncə də bu sahədə müəyyən işlər görüldü, amma görülən işlərin nəticəsi olaraq texnoparkların yaradılmasına başlandı.

Texnoparkların növləri. Biz, əsasən, 6 əsas növ texnoloji parkları nəzərdən keçirək:

1. Universitet texnoparkları;
2. Regional sahə texnoparkları;
3. Sənaye texnoparkları;
4. Texnoloji inkubatorlar və ya innovasiya biznesi inkubatorları;
5. Şəbəkə texnoparkları;
6. Kovorkinq.

Texnopark modellərini beş qrupa bölmək olar:

1. Dövlət əsaslı - texnoparkın quruluşunu birbaşa dövlət öz üzərinə götürür;
2. Universitet əsaslı - Universitetlərin öz başlarına ya da dövlətdən dəstək alaraq qurduqları, idarə edərək faydalandıqları texnoparklardır;
3. Özəl sektor əsasında - Universitetlər və maliyyə strukturu güclü firmalar tərəfindən

əməkdaşlıq ilə qurulan texnoparklardır;

4. Yerli rəhbərliyə dayalı - Bəzi böyük şəhərlərdə bölgənin iqtisadi inkişafına töhfə vermək məqsədiylə yerli rəhbərliklər tərəfindən qurulub dəstəklənən parkları;

5. Qarışıq model - Dövlət və özəl sektorun birlikdə qurduğu texnoparklardır.

Dünyada olan 600-ə yaxın texnoparkların arasından arxitekturasına görə 3 modeli ayıra bilərik:

Nöqtəvi model - maksimal kompakt kompozisiya, funksiyalar dəstəsi məhdud. Nöqtəvi texnopark şəhərdə kiçik sahədə yerləşir. Adətən, onu əhatə edən şəhər infrastrukturunu yaxşı inkişaf etməlidir. Funksional quruluşun tərkibi əsas element qrupları ilə kifayətlənə bilər: kommunikasiya, elmi-tədris, təbiət-park, adminstrativxidməti və işgüzar ofis və s. Nöqtəvi modelin əsas üstünlüyü kompaktlığıdır ki, bu da işçilərin üzvləri və ətrafda yerləşən universitet və ya elmi-tədqiqat institutları, tələbə, xidmət şirkətləri ilə intensiv əlaqə imkanı verir. Nöqtəvi texnopark modeli bazası əsasında inkubator növ texnopark yayılmağa başlamışdır. Bu modelin çatışmazlığı, həcmnin kiçik olması, ərazi məhdudluğu və genişlənmə imkanının olmaması, inkişaf etmiş funksional quruluşun olmamasıdır. Texnoparkın nöqtəvi modelinin dinamik xüsusiyyətləri yalnız təşkilat səviyyəsində özünü göstərir: texnopark icarəçilərinin dəyişməsi, interyerin dəyişməsi.

Kompleks model – böyük faiz yaşıllaşma və sosial ərazisi olan binalar və tikililər qrupu. Tərkibində və ya yaxınlığında universitet olur. Kompleks texnopark şəhərin tərkibində kifayət qədər sərbəst sahədə yerləşir. Nöqtəvi modeldən fərqli olaraq bu model ərazisində geniş funksiyalara malik bina və tikililərin yerləşməsinə geniş-tam park zonasının salınmasına imkan verir. Texnoparkların kompleks modelində yaşıllaşmadan tam istifadə etmək olur. Texnoparkın kompleks modelinin inkişafı, nöqtəvidən fərqli olaraq bir neçə mərhələ yaradılır. Bu modeldə ilk növbədə texnoparkın nüvəsi təşkil edilir. Texnoparkın nüvəsinin tərkibinə elmi- tədris, administrator və inkubator biznesi, laboratoriya-istehsalat zonaları aiddir. Nüvənin işə salınmasından sonra hər 3-5 il orta ölçülü uyğun şəraitin təşkilini tələb edən şirkət yaradılır (paralel olaraq ərazi elmtutumlu şirkətlərin inkişafına təkan verən ərazilərlə (şirkətlərin texnologiyası və elmtutumlu məhsullarını təqdim etmək üçün ticarət-sərgi kompleksi, sosial obyektlər, satış və kommersiya obyektləri).

Meqa (İmkanlı) model – geniş funksiyaya (sosial, yaşayış, təhsil, istehsal) malik, əraziyə görə nəhəng model. Universitet ərazidə yerləşə bilər. Meqa texnopark - şəhərdən müəyyən məsafədə, ilkin infrastrukturunu və kommunikasiyası olmayan ərazidə yerləşir. Ona görə də ərazidə çox elementləri “sıfırdan” başlamalıdır. Texnoparkın salınmasının ilkin mərhələsində məsrəflər tələb edir, lakin sonralar inkişaf üçün geniş ehtiyatlara malik olur. Texnoparkın meqa modeli böyük şəhər tikinti formasıdır. Ona görə də ərazi müxtəlif qarşılıqlı əlaqəli funksiyalara malik zonalarla doldurulmalıdır. Ərazinin ixtisaslaşması daxili və xarici şəraitin dəyişməsi nəticəsində quruluşun fəaliyyət mexanizminin dayanması risklərinin artmasına gətirə bilər. Meqa modelin inkişaf modeli 20 ildən çox çəkə bilər, bu proses ərazinin ölçülərindən və artım dinamikasından aslıdır. Bu modeldə də inkişaf mərhələlərlə gedir və nüvələrin təşkili ilə başlayır.

Texnoparkların inkişaf meylləri.

Texnopark hərəkəti

Texnoparkların yaradılması təcrübəsinin təhlili “Texnopark” hərəkətinin 3 əsas mərhələyə bölməyə imkan verir:

- Birinci mərhələ (50-70-ci illər);
- İkinci mərhələ (80-90-cı illər);
- Üçüncü mərhələ (2000-ci ildən indiyə qədər);

Şəkildən görüldüyü kimi, hər 15-20 ildən bir texnoparkların yeni formatlarının yüksəliş dövrü baş verirdi. Bu da bazar və iqtisadiyyatın dəyişkən inkişaf tendensiyası və ümumilikdə cəmiyyətin transformasiyası ilə izah edilir.

Yaranma məqsədlərinə görə dəyişik terminlərlə ifadə edilən texnoparklar ABŞ-da Araşdırma Parkı (Research Park), İngiltərədə Elm Parkı (Science Park), Fransa və Yaponiyada Texnologiya Şəhəri (Technopole, Technopolis) kimi adlandırılır. Ayrıca Teknopark yerinə Təşəbbüskar Mərkəzi (Enterprice Center), Yenilik (İnnovasiya) Mərkəzi, Sənaye Park (Industrial Park), İş Mərkəzi

(Business Center) kimi adlardan da istifadə edilməkdədir.

Beləliklə, texnoparkların təşkili və fəaliyyəti üzrə beynəlxalq təcrübəsi göstərir ki, şirkətlərin aşağıda göstərilən məqsədlərə görə birləşə bilər:

- Milli elmi-texniki təcrübənin və potensialın toplanması;
- Ölkə iqtisadiyyatında sənayeni inkişaf etdirməsi;
- İnvestorların cəlb edilməsi.

Sahibkarlara olan faydaları

- Texnoparklar firma və akademik təşkilat arasında sinerji meydana gətirir;
- İnformasiyanın, məlumatların və hətta texnologiyanın partnyorlar arasında qarşılıqlı mübadiləsinin olması xəbərdar edilir və inkişaf edir;
- Firmalar, universitet və sənaye arasındakı əlaqələrin çox yaxşı dərk edir;
- Universitetlər elmi, bilik və təcrübəni firmalara çatdırılır;
- Texnoparklar firmalara önəmli bir resurs şəbəkəsi təmin edir;
- Firma və universitetlər arasındakı yaxınlıq, formal (lisenziya və əməkdaşlıq ortaqlıqları) və informal (elm adamı hərəkətliliyi, yığıncaq və müzakirələr) şəbəkələrdən təbii bir dəyişmə imkanı yaradır;
- Firmaları vergi imtiyaz ilə təmin edilir;
- Firmalar qarşılıqlı əlaqəyə təşviq edilir;
- Texnopark firmalara imic və etibarlılıq verir;
- Firmalar texnopark və universitet tərəfindən məsləhət xidməti alır;
- Texnoparklar, işə götürənlərə ünsiyyət, fotokopiya və digər katiblik xidmətləri təqdim edərək əsl hədəflərinə daha çox zaman ayırmalarını təmin edir;
- Texnoparklar firmaların yaşama və böyümə məqsədlərinə xidmət etmək üçün aşağı icarə xidməti, uyğun fiziki mühit, inkubator və yerli iqtisadiyyatdakı firmalarla əlaqə imkanlarını təqdim edir;
- Firmalar ayrıca texnoparklardan maliyyə, marketinq və idarəetmə sahələrində kömək alırlar;
- İstehlakçı araşdırma xərclərini azaldır;
- Firmalar müştəriyönümlü və əlavə dəyəri daha çox olan yeni məhsul istehsal edir.

Universitetə olan faydaları

- Universitetlər dövlətdən əlavə maliyyə vəsait alırlar;
- Firmaların elm və texnologiya ilə əlaqədar tələbləriylə bağlı sahələrdə universitetlərin araşdırma gündəliyini inkişaf etdirməsi və yenilənməsi müsbət amildir;
- Texnoparklar universitetin elm və texnologiya sahəsindəki kəşflərini cəmiyyətə çatdırılır;
- Texnoparkların universitet ilə olan qarşılıqlı əlaqəsi innovasiya qabiliyyəti və həcminə müsbət istiqamətdə təsiri təmin edir, beləcə rəqabət performansını da inkişaf etmiş olur;
- Texnoparklardan əldə edilən texnoloji ixtiralar, araşdırmanın istehsala çatdırıldığı katalitik inkubator mühiti meydana gətirir;
- Texnoparklar akademik mühitə araşdırmanın kommersiyalaşması üçün bir iş başlatma imkanı verir. Texnopark olmadan bir çox akademik mənşəli firmaların qurulması qeyri-mümkün olardı;
- Texnoparkla universitet arasındakı məsafə ilə akademik tədris planının tətbiqlə əlaqələndirmə bacarığıdır.

Regionda vəziyyətin öyrənilməsi əsasında texnoparkın konsepsiyası işlənir. Bu konsepsiyada elmtutumlu biznesin formalaşması üçün şəraitin yaradılması, əraziyə yerli və xarici elmtutumlu şirkətlərin cəlb edilməsi, təhsil, elm, istehsalat və hakimiyyətin ərazi inteqrasiyasının səmərəli mexanizmi, kiçik elmtutumlu sahibkarlığın inkişafı ilə sosial-iqtisadi problemlərin həlli öz əksini tapmalıdır. Hazırlanan konsepsiya əsasında texnoparkın yaradılması təklifi hazırlanır.

İstənilən texnoparkın müvəffəqiyyətinin əsas amili texnopark idarə heyəti və rezidentlərinin rəhbərliyinin biznesi idarəetmə mədəniyyətini mənimsəmə səviyyəsindən asılıdır. Texnopark kiçik elmtutumlu şirkətin idarə edilməsi – risk, qeyri-müəyyənlik, çox istiqamətli kollektivin idarə edilməsi, innovasiya prosesi iştirakçılarının, maliyyə, investisiya təşkilatları, elmi müəssisə və sənaye müəssisələrinin qarşılıqlı münasibətinin təşkili və əlaqələndirmə bacarığıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi /İqtisadi İslahatlar Elmi Tədqiqat İnstitutu/ Texnoparkların yaradılması üzrə beynəlxalq təcrübə.
2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış” İnkişaf Konsepsiyası
3. Sumqayıt Texnologiyalar parkı - STP / <https://www.stp.az/>
4. Инновационный парк «Синергия». Доступно на: <http://www.yarinvestportal.ru/area/sinergia/> Arxivləşdirilib 2018-09-22 at the Wayback Machine
5. Как попасть в промышленный парк? // Федеральный портал малого и среднего предпринимательства. Доступно на: http://smb.gov.ru/content/guide/doingbusiness/bisplace_db/ind_park/ Arxivləşdirilib 2013-11-21 at the Wayback Machine
6. Обзор // ООО «РжевАгроСнаб». 2012. Доступно на: [http://www.rzhevagrosnab.com/review.aspx\[ölü keçid\]](http://www.rzhevagrosnab.com/review.aspx[ölü keçid])
7. Парки для новой промышленности. «Эксперт» № 48 (830). Доступно на: <http://m.expert.ru/expert/2012/48/parki-dlya-novoj-promyishlennosti/>

SUMMARY

Irada Bagyrova

IN THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC REGIONS OF AZERBAIJAN TECHNOPARKS AS AN IMPORTANT FACTOR

The studied article provides detailed information about the economic nature of Technoparks and the important role they will play in economic development. Here, it is also discussed in detail the impetus that the Technoparks created in different regions of Azerbaijan will give to the development of those regions and to the country's economy in general. The tradition of creating technoparks is practiced in many developed countries of the world. Azerbaijan has been using this practice for only a few years. As we know, Technoparks are based on resources, manpower and market. Therefore, because local resources are used, the manufactured product is comprehensively cheap. This meets the interests of the country's population. Such issues have become the object of research in the article.

Key words: *Technoparks, economic regions, socio-economic development, diversified development.*

РЕЗЮМЕ

Ирада Багырова

В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИЧЕСКИХ РАЙОНОВ АЗЕРБАЙДЖАНА ТЕХНОПАРКИ КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР

В исследуемой статье представлена подробная информация об экономической природе технопарков и важной роли, которую они будут играть в экономическом развитии. Здесь также подробно обсуждается тот импульс, который Технопарки, созданные в различных регионах Азербайджана, придадут развитию этих регионов и экономики страны в целом. Традиция создания технопарков практикуется во многих развитых странах мира. Азербайджан применяет эту практику всего несколько лет. Как известно, в основе технопарков лежат ресурсы, рабочая сила и рынок. Следовательно, поскольку используются местные ресурсы, производимый продукт является всесторонне дешевым. Это отвечает интересам населения страны. Именно такие вопросы и стали объектом исследования в статье.

Ключевые слова: *технопарки, экономические районы, социально-экономическое развитие, диверсифицированное развитие.*

DÜNYADA VƏ AZƏRBAYCANDA RƏQABƏTQABİLİYYƏTLİ İQTİSADİYYATIN FORMALAŞMASINDA TEXNOPARKLARIN ROLU

Texnoparklar elmi-texniki sahədə istehsalın inkişafı üçün əlverişli şərait yaradan elmi-innovasiya infrastrukturunun subyektidir, təchiz edilmiş və eksperimental baza və yüksəkixtisaslı kadrlar cəmləşmişdir. Texnoparkların xüsusi infrastrukturunu (binalar, tikililər, telekommunikasiyalar); yeni yüksək texnologiyalı firmalara müəyyən vergi güzəştləri ilə yanaşı verilir.

Universitetlərə və texnoloji tədqiqat institutlarına öz tədqiqat qruplarına və ayrı-ayrı alimlərə tədqiqatları başa çatdırmaq və onların bazasında rəqabətqabiliyyətli elmi və texnoloji məhsullar yaratmaq üçün şərait yaratmaq imkanı verilir. Eyni zamanda ideya müəllifinin, tərtibatçıların, doktorantların və bu istiqamətdə və iş yerində fəaliyyətini davam etdirən tələbələrin iştirakı ilə komanda formalaşdırılır.

Texnoparklar - elmin sənayə ilə inteqrasiyasının formaları - ərazi elmi-istehsalat kompleksləri kimi təsnif edilir

Ümumilikdə dünya üzrə fəaliyyət göstərən texnoparkların 33 faizi dövlətlər tərəfindən, 45 faizi qarşılıqlı mülkiyyət formasında yaradılmışdır. Bu kimi effektiv iqtisadi mexanizmlərin mühüm xüsusiyyətlərindən biri də onların əsas etibarilə şəhərlərdə və ya şəhərətrafi zonalarda yerləşməsidir. Məsələn, dünya üzrə mövcud texnoparkların 75 faizi şəhərlərdə fəaliyyət göstərir, 24 faizi isə şəhərlərdən 25 kilometr uzaq olmayan məsafədə yerləşir.

Azərbaycan iqtisadiyyatının yüksək texnologiyalar əsaslı iqtisadiyyat sahələri vasitəsilə diversifikasiyalaşdırılması prosesləri sürətlənir. Sumqayıtda elektrotexnika məmulatları üzrə texnologiyalar parkı son illər Azərbaycanda yaradılan ən müasir və yüksək texnologiyalar əsaslı istehsalatlar şəbəkəsi kimi diqqəti cəlb edir. Ölkəmizdə texnoparkların digər modellərinin də yaradılmasına maraq xeyli yüksəkdir və hazırda kimya xammallarının emalı istiqamətində texnoparka rezidentlərin cəlb edilməsi prosesləri intensivləşir.

Açar sözlər: rəqabətqabiliyyətli, ixracyönümlü, texnopark, texnopolis, diversifikasiyalaşdırma, silikon vadisi, start-up, vençur biznesi, sənayə, innovasiya

Texnoparkların mahiyyəti və əsas xüsusiyyətləri nələr olduğuna nəzər yetirək. Hər hansı ölkəni formalaşdıran güclü iqtisadiyyatı, təbii sərvətləri ilə zəngin relyefi, sənayesi və ən zərurisi sadalananların məruz qaldığı dəyişiklik, inkişafa müsbət nəzəri yanaşmağı bacararaq siyasət tətbiq etməsidir. Dünyamız əvvəlki kimi deyil çox dəyişikliklər, kəşflər olunub. Bizlər bu dəyişikliklərə hazırıqmi? Bu dəyişimlər bizlər üçün hələdə əlçatmazdırımı? Dünya sürətlə və tərəqqi ilə inkişaf edib ki, hətə dünyamız düzdür deyə bir ifadə də formalaşib. Bu üfuqi dinamik texnologiya ilə bərabər sürət qazandıqca güclənən məlumat oldu. Məlumatlar isə dinamikanı gücləndirdi. Kimlər növbəti dəyişikliklərə hazırdır? Fərd olaraq dəyişikliyə uyğunlaşmaq, hətə dəyişikliyə uyğunlaşmaq mövzusunda kimlər fikir sahibidirlər.

Texnoparklar elmi-texniki sahədə istehsalın inkişafı üçün əlverişli şərait yaradan elmi-innovasiya infrastrukturunun subyektidir, təchiz edilmiş və eksperimental baza və yüksəkixtisaslı kadrlar cəmləşmişdir. Texnoparkların xüsusi infrastrukturunu (binalar, tikililər, telekommunikasiyalar); yeni yüksək texnologiyalı firmalara müəyyən vergi güzəştləri ilə yanaşı verilir.

Texnoparkların yaradılmasının əsas vəzifələri:

- a) bilik və ixtiraların texnologiyalara çevrilməsi;
- b) texnologiyanın kommertiya məhsuluna çevrilməsi;
- c) kiçik yüksək texnologiyalı müəssisələrin sektoru vasitəsilə sənayeyə texnologiya transferi;
- d) elm tutumlu firmaların formalaşması və bazarın formalaşması;
- e) yüksək texnologiya biznesi sahəsində müəssisələrin dəstəklənməsi.

Texnoparklar elmi, texnoloji və sənaye sahibkarlığının davamlı inkişafını təmin edən iqtisadi mühitin yaradılmasına, yeni kiçik və orta müəssisələrin yaradılmasına, istehsalın inkişafına, rəqabətqabiliyyətli yüksək texnologiyalı məhsulların daxili və xarici bazarlara çıxarılmasına imkan yaradır.

Rayon texnoparkların yaradılmasına və inkişafına töhfə verməklə elmi, istehsalat və sosial infrastrukturun formalaşdırılması və inkişafını sürətləndirmək, regiona yüksəkixtisaslı mütəxəssisləri cəlb etmək, iqtisadi sektoru dəstəkləmək və inkişaf etdirmək və bununla əlaqədar, yeni iş yerləri yaratmaq. Sənaye müəssisələrinə istehsal etdikləri məhsulların rəqabət qabiliyyətini artırmaq, yeni texnologiyaların tətbiqini sürətləndirmək, kiçik innovativ müəssisələrdə yaxşı iş məktəbi bitirmiş məzunların məqsədyönlü seçilməsi üçün rayonun elmi-texniki kompleksinin potensialından tam istifadə etmək imkanı verilir.

Universitetlərə və texnoloji tədqiqat institutlarına öz tədqiqat qruplarına və ayrı-ayrı alimlərə tədqiqatları başa çatdırmaq və onların bazasında rəqabətqabiliyyətli elmi və texnoloji məhsullar yaratmaq üçün şərait yaratmaq imkanı verilir. Eyni zamanda ideya müəllifinin, tərtibatçıların, doktorantların və bu istiqamətdə və iş yerində fəaliyyətini davam etdirən tələbələrin iştirakı ilə komanda formalaşdırılır.

Belə kollektivlər praktikada yüksək texnologiyalı məhsulların istehsalı sahəsində şiddətli rəqabət şəraitində həyata keçirilən aktiv sahibkarlıq fəaliyyətinin bacarıqlarına yiyələnirlər. Parklar universitetin, elmi-tədqiqat institutlarının nüfuzunu, regionun inkişafındakı rolunu artırır.

Universitetin intellektual kapitalı və fiziki infrastrukturunu sənaye və sahibkarlığın maraqlarını cəlb edən və dəstəkləyən müəyyən bir maqnit rolunu oynayır, yalnız universitetdə mövcud olan resurslara (kitabxanalar, informasiya imkanları, tədqiqat laboratoriyaları, xüsusi avadanlıqlar, elmi geriləmələr) çıxış əldə etməyə çalışır, yüksək ixtisaslı müəllim və elmi işçi heyəti).

İlk texnopark ABŞ-da 1949-cu ildə Stenford Universitetinin (Kaliforniya) bazasında yaranıb. İdeya sadə idi: universitetin laboratoriyalarından və tədqiqat qruplarından qabaqcıl texnologiyalar sahəsində tədqiqat və inkişaf işlərinin inkişafı üçün bir sıra şərtlərlə birləşdirilən tədqiqat bölmələrini yerləşdirmək üçün mövcud şirkətlərə bir universitet torpağı icarəyə vermək. Bu texnoparkın, eləcə də ondan sonrakı universitet texnoparklarının on illik təcrübəsi o qədər uğurlu olub ki, yetmişinci illərdən başlayaraq texnoparkların sayı sürətlə artmağa başlayıb.

Texnoparkların təsnifatı

Texnoparklar - elmin sənaye ilə inteqrasiyasının formaları - ərazi elmi-istehsalat kompleksləri kimi təsnif edilir.

Texnoparkların inkişafında iki mərhələni aydın görmək olar: 60-cı illər, “elm parklarının” əksəriyyəti öz “vətənlərində” – ABŞ-da yaranıb və onların ilkin formaları Qərbi Avropa ölkələrində – Böyük Britaniya, Fransada yaranıb və Almaniya Federativ Respublikasında. 80-ci illərdə ABŞ və Qərbi Avropada texnoloji parkların “ikinci nəslı” formalaşmağa başlayandan əvvəllər mövcud olmadıqları ölkələrdə (Yaponiya və Uzaq Şərqi digər ölkələri) texnoparklar meydana çıxdı. “Parkların” çeşidi yeniləri ilə tamamlandı.

Növlər.

Texnoparklar şərti olaraq üç modelə - Amerika (ABŞ, Böyük Britaniya), Yapon (Yaponiya) və qarışıq (Fransa, Almaniya) modelinə endirilə bilər.

Amerika modeli

ABŞ və Böyük Britaniyada hazırda üç növ “elm parkı” mövcuddur:

- a) Sözüün dar mənasında “elm parkları”;
- b) “Tədqiqat parkları” birincilərdən fərqli olaraq, onların çərçivəsində innovasiyalar yalnız texniki prototip mərhələsinə qədər işlənib hazırlanır;
- c) “İnkubatorlar” (ABŞ-da) və innovasiya mərkəzləri (Böyük Britaniya və Qərbi Avropada), burada universitetlər bu sahədəki şirkətlərə yenidən “sığınacaq verir”, onlara nisbətən mülayim icarə haqqı, torpaq, bina, laboratoriya avadanlığı və xidmətləri.

ABŞ-dakı “elm parklarının” ən böyüyü Stenforddur. O, universitetin torpaqlarında yerləşir, universitetlə qarşılıqlı əlaqədə olan “yüksək texnologiyalı” şirkətlərə 51 il müddətinə icarəyə verilib:

ikincisi çoxlu tədqiqatçı mühəndislərə dərs deyir. Park 1981-ci ildə tam elan edildi - 80 şirkət və 26 min işçi. Şirkətlər arasında ABŞ geoloji xidmətinin üç əsas qurumu, elektronika nəhəngləri (IBM, Hewlett Packard), aerokosmik şirkətlər (Lockheed), kimya və biotexnoloji şirkətlər var.

Universitet torpaqlarında universitetin və sənaye şirkətlərinin laboratoriyalarının deyil, sənaye ilə sıx əlaqədə olan qeyri-kommersiya tədqiqat institutlarının yerləşdiyi "tədqiqat parkının" tipik nümunəsi İllinoys Texnologiya İnstitutunun (ITI) mərkəzidir. İldə təxminən 68 milyon dollar büdcəsi olan özəl ABŞ tədqiqat mərkəzidir.

Tədqiqat parkının "ideal" növü Şotlandiyanın ən qədim "elm parkı" - Heriot-Vattdır: bu, Avropada yalnız elmi tədqiqatlara icazə verilən və kütləvi istehsalın qadağan olunduğu yeganə "elm parkıdır".

"Yüksək texnologiyalı" müəssisələr Amerika "inkubatorlarına" bənzər innovasiya mərkəzləridir. Onların vəzifəsi ideya və ixtiraları kapital və sahibkarlarla birləşdirmək, yeni icraçı şirkətlər üçün "start-up dövrü" təmin etmək üçün dövlət və özəl vəsaitləri cəlb etməkdir.

Innovasiya mərkəzlərinin funksiyaları innovasiya prosesinin müxtəlif mərhələlərini əhatə edir, xüsusən eksperimental istehsaldan yeni məhsulların kommersiya inkişafına keçidi stimullaşdırır. Bunun üçün yeni şirkətlərin yaradılması həmişə tələb olunmur. Çox vaxt innovasiya mərkəzləri tədqiqatçılara və sahibkarlara yeni məhsulun lisenziyasını mövcud istehsalçılara satmaqda köməklik göstərir.

Bir sıra innovasiya mərkəzləri yerli hakimiyyət orqanları tərəfindən idarə olunur, daha böyükləri isə Brüsseldə bazası olan Avropa şəbəkəsinin bir hissəsidir. O, 40-a yaxın innovasiya mərkəzini birləşdirir. Müxtəlif ölkələrdəki innovasiya mərkəzlərini birləşdirərək, Avropa şəbəkəsi firmalar üçün ölkələrarası texnologiya ticarətini asanlaşdırır.

Yapon modeli

Yapon "elm parkları" modeli, Amerika modelindən fərqli olaraq, elmi tədqiqatları qabaqcıl sənayelərə və bilik tutumlu sənaye istehsalına yönəldən tamamilə yeni şəhərlərin –texnopolislər" adlanan şəhərlərin tikintisini nəzərdə tutur. Texnopolislərin yaradılması layihəsi olan Tech Nopolis layihəsi 1982-ci ildə həyata keçirilmək üçün qəbul edilmişdir.

"Texnopolislərin" yaradılması üçün dörd adada bərabər səpələnmiş 19 zona seçildi. Bütün "texnopolislər" aşağıdakı meyarlara cavab verməlidir:

a) "Ana şəhərlərdən" (ən azı 200 min nəfər əhalisi olan) 30 dəqiqədən çox olmayan məsafədə və Tokio, Naqoya və ya 1 gün ərzində Osaki;

b) 500 kvadrat mildən az və ya ona bərabər olan ərazini əhatə edir;

c) Mədəni və rekreasiya infrastrukturunu ilə təchiz edilmiş rahat yaşayış sahələri ilə birlikdə müasir elmi-sənaye komplekslərinin, universitetlərin və elmi-tədqiqat institutlarının balanslaşdırılmış dəstinə malik olmaq;

d) Mənzərəli ərazilərdə, yerli adət-ənənələrə və təbii şəraitə uyğun olaraq yerləşməlidir.

Tokiodan 35 mil şimal-şərqdə Tsukuba "beyin şəhəri"dir. 50 dövlət elmi-tədqiqat institutunda və 2 universitetdə 11500 nəfər çalışır. Tsukubada Yaponiyanın 98 aparıcı dövlət tədqiqat laboratoriyasından 30-u yerləşir və bu şəhəri dünyanın ən böyük elmi mərkəzlərindən birinə çevirir. Əsas məqsədi tətbiqi tədqiqatlarda ixtisaslaşmanı nəzərdə tutan elmi tədqiqat nəticələrinin kommersiyalaşdırılması olan "texnopolislərdən" fərqli olaraq, Tsukuba fundamental tədqiqatlar şəhəridir və burada özəl sektorun rolu azdır.

"Texnopolislərin" tikintisi regional səviyyədə - yerli vergilər və korporativ töhfələr hesabına maliyyələşdirilir. Bir sıra "texnopolislərin" (Xirosima, Ube, Kaqosima) "özəyi" Tsukuba kimi "elmi şəhərciklər" in tikintisidir. Bəziləri yerli universitetlərin elm və mühəndislik şöbələrini genişləndirməklə kifayətlənirlər. Əksər "texnopolislər" "sərhəd texnologiyası" mərkəzlərini - birgə tədqiqat və vençur biznesinin inkubatorlarını yaradırlar.

Qarışıq model: Həm Yapon, həm də Amerikayönümlü "Elm parkları" nın qarışıq modelinə misal olaraq "Fransa elmi parkları, xüsusən də onlardan ən böyüyü olan "Sophia Antipolis" (Rivyerada, 2000 m. 2000 hektardan çox; 80-ci illərin ortalarında torpaq şirkətlərə və tədqiqat təşkilatlarına satıldı; işçilərin maksimum sayı təxminən 6 min nəfərdir).

Texnoparklardan səmərəli istifadə edilməsində dünya təcrübəsi. Dünya texnoparklarının 45 faizinin

yaradılmasında məqsəd regionların inkişaf etdirilməsi, burada rəqabətqabiliyyətli müəssisələrin yaradılması, məhsul istehsalının təşkili problemləri əsas götürülmüşdür, 40 faizi isə birbaşa sənaye sahələrinin inkişafı məqsədilə yaradılmışdır. Ümumilikdə dünya üzrə fəaliyyət göstərən texnoparkların 33 faizi dövlətlər tərəfindən, 45 faizi qarşılıqlı mülkiyyət formasında yaradılmışdır. Bu kimi effektiv iqtisadi mexanizmlərin mühüm xüsusiyyətlərindən biri də onların əsas etibarilə şəhərlərdə və ya şəhəratrafi zonalarda yerləşməsidir. Məsələn, dünya üzrə mövcud texnoparkların 75 faizi şəhərlərdə fəaliyyət göstərir, 24 faizi isə şəhərlərdən 25 kilometr uzaq olmayan məsafədə yerləşir. Bu texnoparkların 56 faizi böyük, 44 faizi kiçik şəhərlərdə yaradılmışdır. Bütövlükdə dünya üzrə fəaliyyət göstərən 4000-dən çox texnoparkın 43 faizi ABŞ-da, 34 faizi Avropa İttifaqı ölkələrində, 13 faizi Çində yerləşir.

ABŞ-da XX əsrin 30-cu illərindən başlayaraq sənaye potensialının və ixracın strukturunun genişləndirilməsi üçün sənaye zonalarının, sahibkarlıq fəaliyyətinin gücləndirilməsinə imkan verən texnoparkların yaradılmasına üstünlük verilmişdir. Texnoparklarda elm və kapitaltutumlu müasir texnologiyaların işlənməsi, hazırlanması və tətbiq edilməsi proseslərinin kompleks təşkili mümkün olmuşdur. Burada elmi-tədqiqat müəssisələrinin əldə etdiyi elmi nəticələrin istehsal proseslərinə yol tapa bilməsi üçün əlverişli iqtisadi mühit formalaşmışdır. Belə ki, ixtira və kəşflərin praktiki proseslərdə gerçəkləşdirilməsi üçün zəruri investisiya resurslarının cəlb edilməsi, istehsal proseslərinin səmərəli təşkili və beynəlxalq elmi-iqtisadi və elmi-texniki əməkdaşlığın səmərəli qurulması üçün texnoparklar çevik və işlək iqtisadi mexanizm kimi olduqca əlverişli fəaliyyət imkanına malikdir. Təsadüfi deyil ki, dünyanın ən iri və səmərəli texnoparklarından biri olan “Silikon vadisi” texnoparkı 1951-ci ildə Kaliforniyada - Stenford Universitetində yaradılmışdır. Burada dünya üzrə hesablama texnikası və kompüterlər istehsalının 20 faizə qədəri reallaşdırılır. Bu texnoparkda dünya informatikasının konstruktor potensialının sənaye üzrə 15, konstruktor potensialı üzrə isə 30 faizi cəmlənmişdir. “Silikon vadisi” texnoparkında 8000-dən çox şirkət və kompaniya yüksək texnologiyaların işlənməsi, hazırlanması, istehsalata tətbiqi, rəqabətqabiliyyətli məhsulların istehsal və ixracı ilə bağlı məhsuldar fəaliyyət göstərir. Burada dünyanın 100-ə yaxın ən iri şirkət və kompaniyası özünün elm, texnologiya və istehsal mərkəzlərini - sahələrini açmışdır. Şimali Karolinanın universitet və elmi mərkəzlərini özündə birləşdirən “Üçbucaq” parkı, Massaçusets Texnologiya İnstitutu və 120 tətbiq firmasını əhatə edən “Boston marşrutu 128” tədqiqat parkı, 50-yə qədər elmi-tədqiqat və təcrübə-konstruktor firmalarını birləşdirən Yuta Universiteti texnoparkları da ABŞ-ın effektiv fəaliyyət göstərən texnoparklarındanıdır.

Yaponiya yüksək texnologiyaların işlənməsi, hazırlanması və tətbiqi sahəsində dünyanın ən qabaqcıl mərkəzlərindən birinə çevrilmişdir. Yüksək intellekt, kəşf və ixtiralar, elmi innovasiyalar bu ölkənin iqtisadi siyasətinin ən mühüm strateji istiqamətlərinin əsasında dayanmışdır. Yaponiyada texnopark statuslu iqtisadi mexanizm kimi texnopolislərdən effektiv istifadə diqqəti cəlb edir. Ölkədə texnopolislərin yaradılmasına 1960-cı illərin əvvəllərində başlanmışdır. Həmin dövrdə Yaponiya hökuməti iqtisadi siyasətində ən yüksək texnologiyaların işlənməsi və tətbiqinə mühüm yer verməyi strateji vəzifə kimi müəyyənləşdirmişdi. Texnopolislər elmi və texniki yeniliklərin əldə edilməsi məqsədilə yüksək inkişaf etmiş istehsal, elm və təhsilin qarşılıqlı inteqrasiyası, sintezi əsasında formalaşmışdır. Dünya təcrübəsində texnopolislərin yaranması, formalaşması və inkişafı prosesləri bilavasitə Yaponiya ilə bağlıdır. Bu ölkədə elm və texnikanın ən müasir texnologiyalar əsasında inkişafını təmin etmək, innovativ elementlərin real iqtisadi proseslərə tətbiqinə imkan verən kəşflərin və ixtiraların işlənməsinə və hazırlanmasına əlavə stimullar vermək, ən mürəkkəb cihazların, robotların və digər mütərəqqi qurğuların kəşfi və istehsalının təşkilinə nail olmaq, elm adamlarının bilik və bacarıqlarını praktiki elmi-texniki proseslərə yönəltmək, elm və innovasiyatutumlu yüksək rəqabətqabiliyyətli istehsal şəbəkələrini yaratmaq məqsədilə texnopolislərdən uğurla istifadə edilir. Tsikuba texnopolisində 145 min nəfər çalışır və onların əksəriyyəti alim və tədqiqatçı, yüksəkixtisaslı mühəndisdir. Bu texnopolisdə 3 universitet, kompüter texnologiyaları mərkəzi, bioelektronika və tibb üzrə tədqiqat müəssisələri, 420-dən çox tətbiq firma və kompaniyası birgə fəaliyyət göstərir. Böyük Britaniyada texniki təyinatlı və innovasiyaların tətbiqi proseslərini sürətləndirməyə imkan verən sənaye sahələrinin inkişaf etdirilməsində texnoparklardan geniş istifadə edilməsini də qeyd etmək olar. Həmin ölkədə fəaliyyət göstərən Kembric texnoparkında bu universitetin özü, 200-ə

qədər tədqiqat institutu və 360-dan çox firma birlikdə məhsuldar elmi-texniki fəaliyyətlə məşğul olur.

Almaniya isə yüksək rəqabətqabiliyyətli maşınqayırma, kimya, əczaçılıq, qara metallurgiya, dəqiq mexanika sənaye sahələrinin sürətli inkişafında sənaye parklarından - texnoparklardan uğurlu istifadəyə nail olmuşdur. Əgər 1980-ci illərin əvvəllərində bu kimi texnoparkların sayı Almaniya bir neçə idisə, 10 ildən sonra onların sayı 70-dən çox olmuşdur. Hazırda bu ölkədə texnoparkların ümumi sayı 120-dən çoxdur.

Müasir dünyanın inkişaf etməkdə olan ölkələri dünya iqtisadi proseslərində əhəmiyyətli mövqeləri ilə güclənməkdədir. Əgər XX əsrin 90-cı illərinin əvvəlində Şərqi və Cənubi Asiya ölkələri dünya iqtisadiyyatında ÜDM-in xüsusi çəkisinə görə cəmi 1 faiz paya malik olmuşdursa, XXI əsrin əvvəllərində bu rəqəm 14 faiz səviyyəsində olmuşdur. İqtisadi inkişaf etmiş ölkələr sırasında Çin xüsusilə fərqlənir və bu ölkə son 20 il ərzində ən sabit iqtisadi inkişaf dinamikasına malik dövlət kimi dünya iqtisadiyyatında böyük nüfuz qazanmışdır. Bu ölkədə son illər dünyanın ən müasir inkişaf etmiş sənaye sahələri yaradılmışdır və həmin sahələrin əksəriyyətində yüksək texnologiyalar tətbiq olunmuşdur. Çinin iqtisadi inkişaf proseslərində sənaye və ixrac təyinatlı texnoparkların əhəmiyyəti olduqca böyükdür. Çində sənaye texnoparkları ümumi ÜDM-də 5 faizlik göstəriciyə malikdir. Texnoparklara yatırılan sərmayələrin ümumi həcmi 100 milyard dollardan çox təşkil etmişdir, sənaye təyinatlı texniki parklardan və zonalardan ixracın orta illik həcmi 50 milyard dollardan artıqdır. Çinin Tyantszin texniki-iqtisadi inkişaf zonasında dünyanın 50 məşhur transmilli kompaniyası tərəfindən 100-dən çox irimiqyaslı elmi-texniki layihə reallaşdırılmışdır. Ümumilikdə Çində 130-a yaxın yüksək və yeni texnologiyaların işlənməsi və tətbiqi üzrə texnoparklar - sənaye zonaları fəaliyyət göstərir və onların yarısı mühüm dövlət əhəmiyyəti kəsb edir. Çin texnoparklarında alim və mütəxəssislərin məhsuldar işləmələri üçün kompleks güzəştlər sistemi tətbiq edilmiş və bütün imkanlara malik iqtisadi mühit yaradılmışdır. Belə bir əlverişli şəraitdə ölkə alimlərinin ixtira və kəşflərinin, həmçinin elmi tədqiqatçıların əldə etdikləri nəticələrin praktiki-istehsal sahələrinə tətbiqi üçün az vaxt tələb olunur və məsrəflər azalır. Çinin texnoparklarında 20 minə yaxın elmi-tədqiqat, elmi-tətbiqi, elmi-istehsal firma və müəssisəsi fəaliyyət göstərir. XXI əsrin əvvəllərində Çinin texnoparklarında elm və innovasiyatutumlu yüksək texnologiyaların əsaslı məhsul istehsalının orta illik həcmi 100 milyard ABŞ dollarına yaxın olmuşdur. Çinin ən böyük texnoparkı olan Pekin yeni texnologiyaların inkişafı üzrə eksperimental zonanın ərazisi 100 kvadratkilometrə bərabərdir. Bu zonada onlarca təhsil mərkəzi, 130-dan çox elmi-tədqiqat müəssisəsi və laboratoriyalar fəaliyyət göstərir. Pekin texnoparkında işləyənlərin sayı 100 min nəfərdən çoxdur. Digər Çin texnoparkında Xeynan əyalətində yerləşən "Nanxu" texnoparkında 12 ali təhsil müəssisəsi, 30 elmi-tədqiqat institutu, 210 elmi-tədqiqat laboratoriyası və 220 yeni və yüksək texnologiyalar əsasında fəaliyyət göstərən müəssisə qarşılıqlı fəaliyyət nəticəsində məhsuldar nəticələrə nail olur.

Azərbaycanla sıx strateji əməkdaşlıq əlaqələri olan qardaş Türkiyənin də əksər regionlarında texnoloji parkların və sənaye təyinatlı zonaların yaradılmasına önəm verilir. Türkiyə iqtisadiyyatının uğurlarının əldə edilməsində bu innovativ elm və sənaye komplekslərinin əhəmiyyəti az olmamışdır. Türkiyədə bu gün 30-a yaxın texnopark fəaliyyət göstərir, 10-a yaxını isə formalaşmaqdadır.

Azərbaycan iqtisadiyyatının yüksək texnologiyalar əsaslı iqtisadiyyat sahələri vasitəsilə diversifikasiyalaşdırılması prosesləri sürətlənir. Sumqayıtda elektrotexnika məmulatları üzrə texnologiyalar parkı son illər Azərbaycanda yaradılan ən müasir və yüksək texnologiyalar əsaslı istehsalatlar şəbəkəsi kimi diqqəti cəlb edir. Ölkəmizdə texnoparkların digər modellərinin də yaradılmasına maraq xeyli yüksəkdir və hazırda kimya xammallarının emalı istiqamətində texnoparka rezidentlərin cəlb edilməsi prosesləri intensivləşir. Ölkə rəhbərinin 21 dekabr 2011-ci il tarixli fərmanı ilə yaradılmış Sumqayıt Kimya Sənaye Parkının fəaliyyətinin genişlənməsi ilə yüksək rəqabətqabiliyyətli kimya məhsullarının istehsalının çeşidi və ixrac potensialı əsaslı şəkildə artacaq. Sənaye parklarında rezidentlər üçün vergi və gömrük sahəsində stimullaşdırıcı tədbirlər tətbiq edildiyinə xüsusi güzəşt tətbiq edilir. Sənaye parklarının rezidentləri qeydiyyatdan alındıqları tarixdən 7 il müddətinə əmlak, torpaq, gəlir və ya mənfəət vergilərindən, istehsal məqsədilə idxal etdikləri texnikanın, texnoloji avadanlıqların və qurğuların idxalı zamanı ƏDV-dən və gömrük rüsumlarından azad olunurlar. Bundan başqa, sənaye parklarında dövlət vəsaitləri hesabına müasir infrastruktur yaradılır, sahibkarların vəsaitlərini investisiya qoyuluşuna yönəltmələri stimullaşdırılır. Bu siyasətin nəticəsidir ki, indiyədək sənaye parklarında 1,5

milyard manatlıq məhsul istehsal edilib. Bu məhsulların 300 milyon manatlıq hissəsi xarici ölkələrə ixrac olunub. Bakı şəhərində Balaxanı Sənaye Parkının və Yüksək Texnologiyalar Parkının, həmçinin Mingəçevir Sənaye Parkının yaradılması da iqtisadiyyatımızın davamlı inkişafının və rəqabətqabiliyyətinin artırılmasında, elmi və texnoloji nailiyyətlərə əsaslanan innovasiya və yüksək texnologiyalar sahələrinin genişləndirilməsində, elmi tədqiqatların aparılmasında yeni texnologiyaların işlənilməsi üzrə müasir komplekslərin yaradılmasında, yüksək dünya standartlarına cavab verən ixracyönümlü məhsulların çeşidinin artırılmasında əhəmiyyətli rol oynayacaq.

ƏDƏBİYYAT

1. Texnoparkların yaradılması üzrə beynəlxalq təcrübə. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi İQTİSADİ İSLAHATLAR ELMİ TƏDQİQAT İNSTİTU Bakı: Çap-ART, 2017, 68 s.
2. Azərbaycan rəqabətqabiliyyətli sənaye məhsulları ixrac edən ölkəyə çevrilir (2021) https://www.yeniazərbaycan.com/Arxiv_e61757_az.html
3. Texnoparklar Azərbaycanın sənaye və ixrac potensialını gücləndirəcək. (2015) <https://www.azerbaijan-news.az/view-66932/tecnoparklar-azerbaycanin-senaye-ve-ixrac-potensialini-guclendirecek>
4. Texnoparklardan səmərəli istifadə edilməsində dünya təcrübəsi. (2022) https://www.researchgate.net/publication/320003148_Evaluation_of_Technology_Parks_Possibilities_of_Transferring_Good_Practices_from_Poland_to_Uzbekistan_and_Bulgaria_Ocenka_na_tehnologiyachnoy_parkove_vzmoznosti_za_transfer_na_dobri_praktiki_ot_Polsa_v_

SUMMARY

Rasul Alakbarov

THE ROLE OF TECHNOPARKS IN THE FORMATION OF A COMPETITIVE ECONOMY IN THE WORLD AND IN AZERBAIJAN

Technoparks are subjects of scientific-innovation infrastructure that create favorable conditions for the development of production in the scientific-technical field, equipped and experimental base and highly qualified personnel are concentrated. Special infrastructure of technoparks (buildings, structures, telecommunications); given along with certain tax incentives to new high-tech firms.

Universities and technological research institutes are given the opportunity to create conditions for their research groups and individual scientists to complete research and create competitive scientific and technological products on their basis. At the same time, a team is formed with the participation of the author of the idea, developers, doctoral students and students who continue their activities in this direction and at the workplace.

Technoparks - forms of integration of science and industry - are classified as territorial scientific-production complexes

In general, 33 percent of technological parks operating around the world were created by states, 45 percent in the form of mutual ownership. One of the important characteristics of such effective economic mechanisms is that they are mainly located in cities or suburban areas. For example, 75 percent of existing technology parks worldwide operate in cities, and 24 percent are located within 25 kilometers of cities.

The processes of diversification of Azerbaijan's economy through high technology-based economic sectors are accelerating. The technology park for electrotechnical products in Sumgayit attracts attention as the most modern and high technology-based production network created in Azerbaijan in recent years. Interest in creating other models of technoparks in our country is very high, and currently the process of attracting residents to the technopark in the direction of processing chemical raw materials is intensifying.

Key words: *competitive, export-oriented, technopark, technopolis, diversification, silicon valley, start-up, venture business, industry, innovation*

РЕЗЮМЕ

Расул Алекперов

**РОЛЬ ТЕХНОПАРКОВ В ФОРМИРОВАНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОЙ
ЭКОНОМИКИ В МИРЕ И В АЗЕРБАЙДЖАНЕ**

Технопарки являются субъектами научно-инновационной инфраструктуры, создают благоприятные условия для развития производства в научно-технической сфере, концентрируют оснащенную и экспериментальную базу и высококвалифицированные кадры. Специальная инфраструктура технопарков (здания, сооружения, телекоммуникации); предоставляется вместе с определенными налоговыми льготами новым высокотехнологичным фирмам.

Университетам и научно-исследовательским технологическим институтам предоставляется возможность создавать условия для своих научных групп и отдельных ученых для выполнения исследований и создания на их основе конкурентоспособной научно-технической продукции. При этом формируется команда с участием автора идеи, разработчиков, докторантов и студентов, которые продолжают свою деятельность в этом направлении и на рабочем месте.

Технопарки - формы интеграции науки и производства - относятся к территориальным научно-производственным комплексам.

В целом 33 процента действующих в мире технопарков созданы государствами, 45 процентов - в форме совместной собственности. Одной из важных характеристик таких эффективных экономических механизмов является то, что они в основном располагаются в городах или пригородных районах. Например, 75 процентов существующих технологических парков во всем мире работают в городах, а 24 процента расположены в пределах 25 километров от городов.

Ускоряются процессы диверсификации экономики Азербайджана за счет высокотехнологичных секторов экономики. Технологический парк электротехнической продукции в Сумгаите привлекает внимание как самая современная и высокотехнологичная производственная сеть, созданная в Азербайджане за последние годы. Интерес к созданию других моделей технопарков в нашей стране очень высок, и в настоящее время активизируется процесс привлечения резидентов в технопарк по направлению переработки химического сырья.

Ключевые слова: конкурентоспособный, экспортноориентированный, технопарк, технополис, диверсификация, кремниевая долина, стартап, венчурный бизнес, промышленность, инновации

MÜNDƏRİCAT

I BÖLMƏ. TEXNOPARKLARIN FƏALİYYƏT İSTİQAMƏTLƏRİ

1. **ƏŞRƏF ƏLƏKBƏROV.** Müasir dövrdə iqtisadi səmərəlilikdə texnopark amili.....3
2. **ELSHAN NASIROV.** Factors determining the creation and development of technoparks in international practice.....6
3. **MAYİSƏ ABBASOVA.** Texnoparkların xüsusiyyətləri və formalaşması problemləri.....11
4. **ÜLKƏR HƏSƏNZADƏ.** Azərbaycanda texnoparkların yaradılması üzrə beynəlxalq təcrübə....13
5. **NİGAR BABABƏYLİ.** Azərbaycanda texnoparkların fəaliyyət istiqamətləri və inkişaf meyarları.....20
6. **ASİF ABDULLAYEV.** Texnoparkların növləri və quruluş modelləri.....24
7. **HƏBİB ZEYNALOV.** Texnoparkların inkişaf istiqamətləri: xüsusiyyətləri, hədəfləri və formalaşması mərhələləri.....30
8. **MƏHSƏTİ ƏSGƏROVA.** Texnoparklar innovasiya infrastrukturunun tərkib hissəsi kimi.....37
9. **MEHPARƏ MƏMMƏDOVA.** Texnoparklar-innovasiya əsaslı və elmtutumlu iqtisadiyyatın lokomotivi kimi.....42
10. **TÜRKAN ƏLİBƏYLİ.** Texnoparkların yaradılması və inkişafında dünya təcrübəsi.....47
11. **AYTƏN KƏRİMOVA.** Texnoparkların istifadəsi üzrə türkiyə təcrübəsi.....50

II BÖLMƏ. TEXNOPARK VƏ TƏHSİL

12. **CEYHUN MAHMUDOV.** Texnoparklar çərçivəsində universitet – iş dünyası əməkdaşlığı.....53
13. **ADNAN VEYSEL ERTEMEL.** Technoparks, innovation, business environment and entrepreneurship.....61
14. **ZEYNEP ERDEN BAYAZIT.** Capturing the roots of science park in turkey: the founding of the metu science park.....63
15. **RƏSUL BALAYEV.** İnnovasiya fəaliyyəti göstərən ixtisaslaşdırılmış subyektlərin formalaşdırılması və inkişafı.....66
16. **ВИЛЯТ ИСМАЙЛОВ.** Взаимосвязь туризма с обеспечением занятости населения.....69
17. **ZƏHRA ATIK, METE HAN YAĞMUR.** Technoparks, technological development, and economic growth72
18. **MEHRİBAN İMANOVA.** Universitet və sənaye arasındakı əlaqələrdə texnoparkların rolu.....74
19. **ALI JABBAROV.** The role of technology parks in creating of new innovative e-tourism projects in Nakhchivan Autonomous Republic.....79
20. **LOĞMAN ABDULLAYEV, SAMİR ORUCOV.** Elmi tədqiqatların nəticələrinin kommersiyalaşdırılmasında texnoparkların rolu.....81
21. **KÖNÜL MƏMMƏDZADƏ.** Technological parks as innovation infrastructure.....84
22. **NURİYYƏ İBRAHİMOVA.** Texnoparklar – yeni texnikanın yaradılması və istehsalat tətbiqinin məkanlarından biri kimi.....86
23. **FLORA KƏRİMOVA.** Texnoparkda yaradılmış elmi potensialın sosial innovasiyalara

təsiri.....	89
24. AYNUR ƏLƏKBƏROVA. Müasir dövrümüzdə texnoparkların xüsusiyyətləri.....	94
25. ŞULE AY. Çocuk universiteti deneyimlerinden hareketle çocuk teknoparkı için öneriler.....	96

III BÖLMƏ. İQTİSADI İNKİŞAFDA TEXNOPARKLAR

26. TEYMUR ABBASOV. Regional sosial iqtisadi inkişaf və innovasiyalar.....	97
27. MEHDİ BAĞIROV. Müasir dövrün texnoloji təkamülü və texnoparkların fəaliyyət istiqamətləri.....	100
28. TƏHMƏSİB QULUZADƏ. Texnoparkların innovasiya əsaslı iqtisadi inkişafa təsirləri.....	106
29. NƏSRİN ƏLİYEVƏ. İqtisadi inkişafda texnoloji yeniliklər və rəqabət.....	111
30. ÜLVİ QULUZADƏ. Texnologiya parkları iqtisadi inkişaf vasitələrindən biri kimi.....	116
31. SƏMİNƏ RÜSTƏMOVA, SƏRİYYƏ QASIMOVA. Regionların innovativ infrastrukturunun inkişafında texnoparkların rolu.....	120
32. İLHAM SÜLEYMANOV, HƏSƏN NƏCƏFOV. Qloballaşma şəraitində innovasiyalı inkişafda texnoparklar.....	124
33. MƏDİNƏ ALLAHVERDİYEVƏ. Sosial-iqtisadi inkişafda texnoparkların rolu.....	127
34. SƏTTAR ZAMANOV. İdarəçilikdə innovativ metodlardan istifadə.....	131

IV BÖLMƏ. TEXNOPARK VƏ MƏŞĞULLUQ

35. CAVADXAN QASIMOV. Naxçıvan dövlət universitetinin texnoparkı: ixtisaslaşma və kadr hazırlığının yeni keyfiyyət mərhələsi.....	138
36. BULQEYİS NOVRUZOVA. Texnoparklar innovasiya infrastrukturunun tərkib hissəsi kimi.....	145
37. HƏVVA ADIGÖZƏLOVA, SƏMƏD ƏLİYEV. Kriptoalyutalar - kriptoaktivlər və onların maliyyə bazarlarındakı yeri.....	150
38. FATMAKHANIM AHMADLI. The role of technoparks in the transformation of karabakh into a "smart region" in the post-conflict period.....	155
39. PARVİZ BABAYEV. The essence of technology parks on the development of new startups	161
40. ELÇİN ƏLİBƏYLİ. Startap layihələrinin uğurlu biznesə çevrilməsində texnopark amili.....	163
41. ƏBDÜLHÜSEYN ZAMANOV. Texnoparklar və konsaltinq xidmətlər: reallıqlar və problemlər.....	165
42. HƏSƏN MƏMMƏDOV. Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafında sənaye məhəlləsinin rolu.....	171
43. İRADƏ BAĞIROVA. Azərbaycanın iqtisadi regionlarının inkişafında texnoparklar mühüm amil kimi.....	176
44. RƏSUL ƏLƏKBƏROV. Dünyada və Azərbaycanda rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyatın formalaşmasında texnoparkların rolu.....	182

Nəşriyyat direktoru:	Əli Həşimov
Mətbəə müdiri:	Vidadi Kazımov
Aparıcı redaktor:	Sahilə Abbasova
Aparıcı redaktor:	Günəl Məmmədova
Aparıcı korrektor:	Sitarə Əlizadə

Yığılmağa verilib: 09.11.2023
Çapa imzalanıb: 16.11.2023
Formatı: 60/90, 32/1, həcmi 12.43 ç/v
Sifariş № 110, sayı 100 nüsxə

REDAKSİYANIN ÜNVANI: 7012. Naxçıvan şəhəri,
Universitet şəhərciyi,
Naxçıvan Dövlət Universiteti,
Əsas bina, I mərtəbə,
“Qeyrət” nəşriyyatı

TELEFON: (00994 036) 545-45-59
(00994 036) 544-08-61

E-mail: elmi.hisse@mail.ru